

Мәкен УАҚТЕГІ

**Қайрат.
Желтоқсан.
ТӘУЕЛСІЗДІК**

Тугузтубек
саярза мен дозган
халыкта аса изи мен
ми кыргыч мен абнар
Мокен уаг мен мен. 16.01.13.
уфт

МӘКЕН УАҚТЕГІ

**ҚАЙРАТ.
ЖЕЛТОҚСАН.
ТӘУЕЛСІЗДІК**

АЛМАТЫ 2011

УДК 821. 512. 122
ББК 84 Каз 7-44
У 21

У 21 Уақтегі М.

Қайрат. Желтоқсан. Тәуелсіздік - Алматы: “Үш Қиян”,
2011. - 304 б

ISBN 978-601-7194-29-1

Қарапайым ауыл азаматы болғанына карамастан Мәкен Уақтегінің бұл кітабінде қоғамдық жұмыстармен белсене араласқан 20 жылдан астамғы уақыт кезеңіндегі халқымыздың хал-ахуалы мен тыныс-тіршілігі жайлы қалам тербеген бірқатар мақалалары іріктелген. Зер сала таныссаңыз, Халық Қаһарманы Қайрат Рысқұлбековтың қандай жағдайда қаза болғандығы мен Желтоқсан көтерілісінің кей астарлы да құпиялы жақтарын зерттеуде ұзақ жылдар тер төге еңбектенгені анық байқалады.

УДК 821. 512. 122
ББК 84 Каз 7-44

ISBN 978-601-7194-29-1

© Уақтегі М., 2011

*Осы еңбегімді Тәуелсіздігіміздің 20 жылдығы
мен киелі де қасіретті Желтоқсан көтерілісінің 25
жылдығына арнаймын
Автор.*

Қазақстан Республикасы Президентінің жарлығы.

*Қ.Н. Рысқұлбековке жоғары ерекшелік белгісі –
"Халық Қаһарманы" атағын беру туралы*

*1986 – жылғы Желтоқсан оқиғалары кезінде
Республиканың бостандығы мен тәуелсіздігі жолында
көрсеткен азаматтық ерлігі үшін Алматы сәулет-
құрылыс институтының бұрынғы студенті Қайрат
Ноғайбайұлы Рысқұлбековке (марқұм) жоғары
ерекшелік белгісі – "Халық Қаһарманы" атағы
беріліп, айрықша ерекшелік белгісі – Алтын Жұлдыз
тапсырылсын.*

*Қазақстан Республикасының Президенті
Н. Назарбаев. Алматы, 1996-жылғы желтоқсанның
9-ы.*

АЙҒАҚТАМА

(Алғы сөз орнына)

Қаламды серік етіп жазумен айналысамын деп, ешқашанда ойлаған емеспін. Ойлау тұрмақ түсіме де еңбеген-ді. Өйткені орта біліммен ғана қанағаттанып орта мектепті жақсы бітіргеніммен жоғарғы оқу орнына түсуге құлшыныс танытпай жүргізушілік қызметте еңбектенуді қалағанмын. Себебі анам Төлепбекқызы Жамал ауыр науқастан тым ерте 1964 жылы небәрі 37 жасқа қараған шағында қайтыс болғаны, артында қалған үбірлі-шүбірлі 7 бірдей ұл-қыздардың тұңғышы болғандықтан еңбекке жастайымнан араласып әкем Отарбайұлы Жүмәділге, бізбен бірге тұрған нағашы әжем Қайшаға сүйеніш болғым келгендіктен шығар. Несін жасырайын жастық шақтың желігімен. әжемнің еркелетіп өсіргенінен бе, тентектеу қылықтармен оқта-текте көзге түскенім де баршылық.

Балғын балалық шағымнан ерте кітаптарды, әсіресе “Қазақ батырларын” оқығанды ұнататынмын. Есейе келе газет-журналдарға ден қоя бастадым. “Қазақстан пионері”, “Балдырған”, “Мәдениет және тұрмыс”, “Линишіл жас” іспеттес газет журналдарды қалт жібермейтінмін,,,,,.

Жаратқан Тәңіріміздің шапағатты-шарапаты шығар, деп ойлаймын. Өткен ғасырдың сексенінші жылдары Мойынқұм ауданының Көктерек кеңшарында халқымыздың қаһарман ұлына айналған Қайрат Рысқұлбековты бір кісідей танып білдім. Әкесі Ноғайбай зоотехник-бақташы, анасы Дәметкен сауыншы еді, Қайрат Шу ауданындағы мектеп-интернатқа барарда, оқудан қайтарында оқта-текте менің автокөлігіме отыратын. Көбіне ата-анасына көмектесіп, сиыр бағысып, тіптен сауысатын-ды. Құдіретті Кеңестер Одағының көсемдігіне М. Горбачёв келгеннен соң 1985 жылдың сәуірінен “жариялылық пен қайта құру” жылымығы басталғаннан-ақ, ашығын айтқанда қоғамға, өмір сүріп отырған ортамызға деген көпшіліктің көзқарасы

мен танымы өзгере бастады. 1986 жылғы Желтоқсан көтерілісінің туындауына да Бүкірбаевтың “кемеңгер де, дана” бастамасының жемісті әсерінің болғандығы анық.

Шу ауданының орталығы Төле би ауылында тұратын ардагер-ұстаз Ләззат Иманқұлова; - Сол бір келеңсіз кездерде Қордай ауданы Қаракемер ауылындағы “Чапаев” орта мектебінде тарих пәнінен дәріс беретінмін. Бірде 9 клас оқушысы Асқар (фамилиясы есімде жоқ) сабақ үстінде: - тәтей сізден бір нәрсені сұрауға болады ма? – деп өтінді. Сұрай ғой дегенімде – Горбачёвтың басындағының не нәрсе екенін түсіндіріңізші, деп, мен күтпеген сұрақ қойғаны. Ойымда өзге ешнәрсе жоқ; - қалы ғой, дей салдым. Сонда Асқар: - тәтей ол қал емес Қазақстанның картасы емес пе!? – дегенде не дерімді білмей тосылып қалдым деп сағынышты – таңданыспен еске алып отырады. Жасөспірім оқушы Асқардың аузына ешкімнің ойына келмеген таңданарлық пікірді де Алланың әмірімен періштелер жеткізген болу керек Шынтуайтында да Горбачевтың аңғал да дархан, дархан да жомарт жанды, қазақ еліне-жұртына деген бүкпелі-арамза ойлы әрекеттерін Құдайымыз қош көрмей, уақыт өте келе әшкереленіп қана қоймай. Кеңестер Одағының “керегесі күйрел, шаңырағы ортасына түскен” жоқ-па?! . 1988 жылдың қыркүйегінде Мойынқұм аудандық патия комитетінің хатшысы С.А..... пен Көктерек совхозының директоры марқұм А. Д..... тың арасындағы сыбайласқан қылмысты әрекетті ашып екеуінің де қызметтен босанып партия қатарынан шығарылуларына тікелей әсер еткенмін. Директормен жақын-жұрағаттығы бар әрі қызметтес жігіт Әлібек Бейсенбаев пен жұбайы Света: - Мәкен, сен қарапайым жүргізушісің, сондықтан да басшылар оның қолынан жазу келмейді, оған арнайы дайындап берген деп бізді кінәлап қырын қарай бастады-ны жеткізгенде мен аңтаң күйде қапаландым.

Ағайындардың арасын дұрдараздықпен ажыратпайын деп қаражаяу еместігімді дәлелдеу “мақсатымен аудандық “Мойынқұм таңынан” бастап облыстық “Ақ жол”, “Азағ”, “Жас Түркістан”, “Лениншіл жас”, “Арай”, “Қазақстан” басқа да басылымдарға қағаз бетіне түсірілген ой-пікірлерімді жіберуді қолға алдым. Содан бермен жиырма шақты жылдың

көлемінде ірілі-ұсақты 300 ге жуық мақалаларым жарық көріпті. Мені көбіне қоғамымыздағы өзекті мәселелер мен келеңсіздіктер мазасыздандырып отырады. Базбір пікірлерім кейбіреулердің көңілінен шықпауы мүмкін, дегенменен азат ойлы азаматтардың хош көретіндіктеріне сенемін.

Мәселен Президентіміз Н. Назарбаевты бір жағынан қолдайтынымды да дей тұрғанменен оның кей әректтеріне сыни көзқараспен қарайтынымды да әкім-қараларға ашық айтып та, баспасөз беттерінде жазып та келемін. Оның күнделікті айтып жүрген – Ұлттар достығы мұратын қос қолымды көтеріп тұрып қолдаймын. Жағымпаз жантықтардың айтып жүргеніндей күрмеуі көп бұл өте нәзік мәселе Нұрсұлтан көкеміздің бір өзіне ғана тіреліп тұрған жоқ. Қазақ халқының қонақ жайлылығы мен “қойдан да жуастығынан” еліміздегі мамыражай тыныштықтың сақталуы, сақталып келеді де. 1990 жылдың 3 қазанында Мәйіпқұм ауданының 6 мыңға жуық тұрғыны бар Бірлік ауылында күрдінің бір жігіті он шақты қазақ жастарына оқ атып жаралап соңы айтулы жанжалға ұласты. Содан жарты ай ғана бұрын ауқымды ауылды жаяу жалпылай аралап “ақсақалдар кеңесін” құрғанмын. Аудан облыс басшылары мен құқық қорғау саласының қызметкерлері, ОМОН жасақшылары шешімін тауып тарқата алмаған наразы көпшілікті сол “Ақсақалдар кеңесінің” жетекшілері салиқалы нарасатғылықпен теріс пиғылды күрді от басыларын өзге отірге көшіруге келісіп, қос ұлт өкілдерін бітімге келтіріп, екі-үш күннің ішінде бейбіт жолмен татуластырды.

1993-94 жылдары Президентіміздің астананы Ақмолаға көшіру туралы бастама көтергені көпшілікке белгілі. Сол кездерде Жоғарғы Кеңестің депутаттары мен шенеуніктердің көбі қарсылық танытып біршама уақыт айтыс-тартыс пен түсініспеушіліктің туындағаны жұртшылықтың есінде. Еліміздің баянды болашағы жолында көтерілген стратегиялық маңызы зор игі бастаманы қолдап 1994 жылдың 30 тамызында “Жас Алашқа” “Сарыуайымшыл Солженицынның сандырағы жүзеге аспасын десек” атты мақалам жарық көрді.

Бүгінгі таңда Нұрсұлтан Әбішұлының өзіне ажырамастай қара күйедей жұқтырған жағымсыз айғақтары: ағайын-туыс,

қыз-қырқын күйсу балаларына еркіндік беріп қойып, олардың ойларына келгендерін істеуіне жағдай жасағандығы, және де халқымызды кедейшілікте күнелттіріп бүкіл әлемде жоқ қазба-байлықтарымыздың ту-талапайға түсіп, шет жұрттық Машкевич, Шодиев, Ибрагимов, Ким, Митталдардың қисапсыз да өлшеусіз баюларына жол ашқандығы....

Жаратқан Тәңірінің Нұрекеңнің маңдайына жазған бақытты ғұмыры мәңгілік емес, оның да аяқталар мерзімі бар шығар. Кімде-кім келсе де одан кейінгі еліміздің бас тізгінін ұстайтын азаматқа өте ауыр соғатыны айдан анық. Бұған да уақыт төрелік етер. Менің түпкілікті ұстанған қағидам: “дос жылатып айтады” ны есте сақтап, “ ақты-ақ, қараны-қара” деуді ашық білдіру. Ертеңгі күні Президенттік “таққа” Ғалымжан Жақиянов па, Дариға Назарбаева ма, Болат Әбілов пе әлде Тимур Құлыбаев немесе Кәрім Мәсімов болмаса Қайрат Сатыбалды жайғасады ма маған бәрі-бір, Пайғамбар жасына таяған шағымда Құдай қуат берсін! Келесі Президенттің атқарған жұмыстарының дұрысын-дұрыс, бұрысын-бұрыс деп жасқанбай айтуды басты назарда ұстанамын.

ЖАУЫРЫНШЫ ӘЖЕНІҢ БОЛЖАМДАРЫ ДӘЛ КЕЛЕДІ

1980 жылы жазғы еңбек демалысымды пайдаланып Семей облысы Ақсуат ауданы Көкжыра ауылындағы құдаларыма қыдырып барған едім.

Жеке отбасымдағы келеңсіздіктерді байқай, сезе жүрген Шәйкүл бір күні:

- Аға, жақын жерде жаурыншы апай тұрады. Соған сізді апарсам қайтеді? – деп еді, әрі қызығып, әрі уақыт өтетін шығар деген ниетте келісе кеттім.

7-8 шақырымдағы қыстауға әп-сәтте арбамен жетіп келдік. Қарасұр өнді 70-гердегі анамызбен аман-есендік сұрасқан соң, апарған қойдың жаурынын және біраз сыбағасын Шәйкүл дереу қазанға салып үлгерді.

Тамақ жеп болған соң, қарындасым: «Апа, мына кісі туған ағам еді, жауырын ашып беріңізші!»- деп өтінді. Апай сөзге келмей, еттен жаурынды мұқият тазартып алып, көз алдына жақындата:

- Балам, қазіргі келіншегің екі жүзді, опасыз, қара ниетті ғой. Екі қызың бар екен. Бірақ, онымен тұрма, өзіңді ауруға ұшыратады, ажырасқаның жөн. 4-5 жылдан кейін малдарың жоғанып, ең жақын адамың қайтыс болады. Ал, өзің пышаққа түсіп, мүгедек бола сақтайсың. Дегенмен, аман қаласың, - деп, ең бүкпесіз ашық айтты.

Ауылға келген соң, жүргізушілік жұмысымды істеп жүре бердім. Айтқанындай-ақ 1985 жылы күзге қарай екі үйдің де сиырлары жоғалады. Кешікпей көптен науқас әкем Жұмаділ қайтыс болды. Әйеліммен ажырастым. Қыздарымды өзімде қалдыруға әрекеттеніп едім, нәтиже шықпады. Әкейдің қырқын таратқан күні-ақ, соқыр ішек болып, ауруханаға түстім. Одан шыққан соң, сүт таситын машинамды қайта жүргізе бастағанда бұрыннан ауыратын белімнің құяңы ұстап, Жамбылдағы облыстық ауруханадан бір-ақ шықтым.

Содан не керек 1986 жылы күзде бел омыртқама операция жасатып, үйге балдақпен оралдым.

Көктемге қарай қайта-қайта кеңшар басшыларынан жеңіл жұмыс сұрағанмен, нақтылы уәде еткенімен қолым жетпеді. Кейіннен білдім, директорға бір ірі мал ма, немесе басқалай

жөн жоралғы жасалынуы керек екен. Ол менің қолымнан келмеді.

Уақытша 3-ші топтағы мүгедек болсам да, қайтадан жүргізушілік кәсіпке шықтым.

1987 жылы Мұқаң құдамыз қайтыс болып, анам Рәзипа екеуіміз Ақсуат ауданына жол тарттық.

Аякөздің ашулы 3 күндік боранына ұрына Көкжыраға әрең жеттік. Мұқаңның әруағына бағыштап, құран оқып, дәм ауыз тиіп, дегендей қайтар кез жақындағанда қарындасымнан Жауырыншы апайды сұрадым:

- О, ол кісі ауылға көшіп келген Көкжырадағы ауылдық Кеңестің қарсысында тұрады – деген соң, 5-6 шақырымдағы Серіктес қыстауынан Амантай екеуіміз ат-шанамен келдік.

Апамыз жалғыз өзі ұршық иіріп отыр екен. Амандасып, 6-7 жыл бұрынғы болжамдарының дәл келгендіктерін жеткізе отырып, тағы да жауырын ашып беруін өтіндім.

Апарған жауырынымызды етінен аршып, тазалаған соң, ымырт жабыла бастағандықтан терезеге тақап сөйлей кетті:

- Балам, жақында үлкен қызметкерлердің қылмысын ашады екенсің. Олар саған қастандық жасамақшы болады, бірақ ешнәрсе істей алмайды. Кешікпей қызметің өзгереді, қағаз жұмыстарымен айналыса бастайсың, қандай жұмыс екенін білмеймін. Бір қызы бар келіншекке үйленесің. Жазумен айналыса бастайсың, жазуды ешқашан тастама, саған үлкен абырой әпереді. Кімнің ескерткіші екенін білмеймін, көлемділеу ескерткіш жасаттырады екенсің. Осы жағынан да мәртебең ерекше өседі. Шіркін, тұрған жазуларды оқи алсам, бәрін анық айтып берер едім, - деп болжамдарын өкінішпен аяқтады. Таңқала отырып, рахметімді айта жылы қоштасып шықтым.

...Жылжымалы монша машинасын жүргізетін болдым. Малшыларды, жуындыра отыра мамыр айының аяғында болу керек, Құсайынов Марат атты шопанның үйінде түскі ас ішіп отырған болатынбыз. Алғабек деген су тасушы інішек те келіп қалды. Шопандар шәй үстінде жоғалған малдар жайлы сұрай бастап еді. Социалистік Қазақстанның тілшісі арнайы келіп, аупарткомда үлкен тексеру болып, ұрылар белгілі болса да, жаңа хатшы менің өзімді кінәлап, істің аяқсыз қалғанын айтып бердім.

Сонда Алғабек аяқ астынан: -1-2 ай бұрын директордың бұйрығымен арнайы сойылған кеңшар жылқысын хатшы мырзаға соғым ретінде апарғанмын, деп қойып қалды...

Қап, білгенде «өзіңіз де ұры екенсіз» деп, сонда-ақ айтатын едім ғой, деген өкініште қалдым.

«Көкгерек» совхозындағы коммунистік партия ұйымының есеп-беру сайлау жиынында мүше болмасам да қатысып, соғым мәсселесі мен директордың жат қылықтарын дәлелдермен айтып, кейіннен ауданның бірінші басшысына жазбаша түрде тапсырдым.

Жалыну, қоқыту, үркітулерге бой бермей, ақырында хатшы мен директордың жаза алып, партия қатарынан шығарылып, қызметінен босатылуына мәжбүр еттім.

Кейін «Алматы ақшамы», «Жас алаш», «Егемен Қазақстан», «Халық кеңесі», «Азия», «Ана тілі», «Азат» газеттерімен қатар, «Арай» журналына және аудандық, облыстық газеттерде де ірілі-ұсақты мақалаларым жарық көріп келеді.

Жүре 1991 жылы 22-наурызда Қайрат Рысқұлбеков атындағы қордың басқармасын құрдық. Содан бері біршама жұмыстар атқарылды деуге толық негіз бар. Қор басқармасының ең үлкен жеңісі – Қайраттың кіндік қаны тамған ауылы Бірлікте 1992 жылы 10-қыркүйекте қаһарман бауырымызға ескерткіш орнаттық.

...Осы күнге дейін Жаурыншы апайдың айтқандарының айна қатесіз дәл келгеніне әрдайым таңқалып, еске алып отырамын. Бір өкініштісі, 2-3 рет қатынаған қарымдасым Шәйкүлден ол кісінің аты-жөнін сұрап едім, білмеді. Жақында ғана хабарласып, 80-нің үшеуіндегі Жаурыншы әжеміз Теміржанова Жаңылтайдың сау-саламат тұрып жатқанын біліп, қуанып қалдым.

Ендігі арманым, әруақты әженің алдынан өтіп, ақ батасын алу!..

Жас Алаш, «Мыңнан бір мезет». №1 1994ж

I БӨЛІМ

ҚАЙРАТ ЖӘНЕ ЖЕЛТОҚСАН КӨТЕРІЛІСІ

ҚАЙРАТ КІМ ЕДІ?

Қ.Рысқұлбеков 1966 жылы 13 наурызда Жамбыл облысы, Мойынқұм ауданы, Бірлік ауылында малшы әулетінде дүниеге келді. Қайрат 1973-1981 жылдары Шу ауданындағы Төле би ауылында орналасқан мектеп-интернатта оқып, сегіз жылдық білім алды. Мектепте сабаққа жақсы үлгеріп, сыныптан сыныпқа емтихансыз көшіп отырды. Қоғамдық жұмыстарға жаң-тәнімен араласып, мектептің бастауыш комсомол ұйымының хатшылығына сайланды. 1981-1983 жылдары Бірліктегі бұрынғы Киров (қазір Қ.Рысқұлбеков) атындағы орта мектепте оқып, он жылдықты бітірген соң, әскер қатарына шақырылғанға дейін әкесі Ноғайбайға жәрдемші-малшы болып, Көктерек товарлы-сүт фермасында жұмыс істеді.

1984-1986 жылдары Ресейдің Амур өлкесі, Белогор қаласында әскери міндетін абыроймен өтеді. Әскери-саяси қызметтердің үздігі ретінде бірнеше мақтау қағаздарымен марапатталып, аға командирлері оның ата-анасына алғыс хаттарын жіберді. 1986 жылы мамырда азаматтық борышын өтеп ауылға келіп, тамыз айында әскери бөлімшенің жолдамасымен Алматы сәулет-құрылыс институтына сынақтан сүрінбей өтіп, оқуға түсті....

1986 жылы 16 желтоқсанда еліміздің тыныс-тіршілігіне «үш қайнаса да сорпасы қосылмайтын» айдаладағы біреудің Қазақстанның басшылығына келуіне бейбіт наразылық білдірген жастар мен студенттерге қосылып, орталық алаңға шығып, шеруге қатысты. Үркек те үрейлі үкімет басшыларының бұйрығымен Қарулы күшпен құр қол үкілі үмітпен жиналған жастарды аяусыз ұрып-соғып, алаңды қып-қызыл қанға бояды. Ит қосып, өрт сөндіргіш машиналармен су шашып, жығылған, мертліккен жандарды қала сыртына әкетіп жатты. Қазақ қыздарын шашынан сүйреп, аюуандықпен

тепкілеп, кейбіреулерін, тіпті, қаныпезерлікпен қақаған аязда көк мұзға отырғызуға дейін барды...

Осындай оспадар-озбырлыққа шыдамаған, ана қауымын пір тұтып аялап өскен ер намысты жігіттер қыздарға араша түсіп, «бұзық» атанды. Араша түскендердің бел ортасында жүргендердің бірден-бірі Қайрат еді. Сонымен қатар желтоқсанның сол бір аязды күндері алаңда жиналғандарға Қ.Рысқұлбеков: «Жігіттер, үш күнге шыдайық, үш күнге шыдасақ, бізді Біріккен Ұлттар Ұйымы таниды» - деп үндеу тастайды. Осы себептерден екендігі анық, Қайрат сол кездегі үкімет адамдарының назарына ілігіп, «кісі өлтірді» желеуімен істі болып ату жазасына кесілді. Әділетсіз сот үкімі оқылған сәттегі ақтық сөзінде Қайрат:

... Күнәдан таза басым бар,
Жиырма бірде жасым бар.
Қасқалдақтай қаным бар,
Бозторғайдай жаным бар,
Алам десең, алыңдар!
Қайрат деген атым бар,
Қазақ деген затым бар.
«Еркек тоқты құрбандық»
Атам десең атыңдар!...

- деп, қаймықпай, қайсарлық танытып, жағымпаз да жалтақ сот мүшелерінің үрейін ұшырады. Өркениетті батыс елдерінің зиялы қауым өкілдерінің талап-тілектерін ескеріп, сол кездегі Кеңес Одағының басшылары Қ.Рысқұлбековке тағылған өте ауыр ату жазасын 20 жылдық мерзімге ауыстыруға мәжбүр болады. Дегенмен, көптеген жазықсыз жандарға жалалы-жаңсақты жаза тағайындалғандықтан ертеңгі күні арттары ашылып қалатындықтарынан қауіптенген лауазым иелерінің тапсырысымен Қайраттың өміріне Семей түрмесінде қастандық жасалынады. Үш әріп жандайшаптары «өзіне-өзі қол жұмсады» деп оны ақ арулап жерлеуге туыстарын жібертпейді...

АҚТЫҚ СӨЗ

Елбең-елбен жүгірген,
Ебелек отқа семірген.
Арғымақ мінген жаратып,
Ақ сауыт киген темірден.
Алатаудай бабалар,
Аруағыңмен жебей гөр!

Ұлы Ленин бабамыз,
Қатарға тең деп тартқан соң.
Компартия басқарып,
Достық отын жаққан соң.
Аға дедік орысты,
Әділдігі жаққан соң.

Ал енді қазір неткен күн,
Орыстан ынсап кеткен күн.
Тізе қатты батқан соң,
Шыдамастан ақыры.
Қарғыс атқан алаңда,
Қарғыс атқыр туған күн.

Қаймана қазақ қамы үшін,
Қарусыз шықтық Алаңға.
Алыстан әскер алдырып,
Қырып салды-ай табанда.

Сөйлесең даусың жетпейтін,
Кез болдық мына заманға.
Шовинизм еді ғой,
Басты себеп жанжалға.

Екі жүзің қырылып,
Екі жүзің ұрылып.
Екі жүзің сотталып,
Жоқтаусыз кетіп барасың.

Қатарым жусап қалғанда,
Қыршынымнан қиылып.
Солармен бірге өлсемші-ай!
Артта қалған ата-анам,
Арулап қолдан көмсеңші-ай!

Тұтқынға түстім жауандай,
Жоламай ешкім қасыма.
Бара қалсаң сәлем айт,
Елдегі құрбы досыма.

“Ақтық сөзің не?” – деген,
Бүгін қойды сот сұрақ.
Айтайын оны халқыма,
Жоқ пиғыл менде жасымақ.

Қорлай да беріп қайтадан,
Титыққа орыс жетпесін.
Туған жердің намысы,
Бөтен қолда кетпесін.

Салт-санадан айырылып,
Арақтан ұрпақ азбасын.
Ел көркейтер азамат,
Қызғаныштан тозбасын.
Абай туған жерінде,
Бомбасын атом жармасын.
Құлпытасты қиратып,
Өлігінді қазбасын.
Өз ұлтыңның басшысын,
Орнынан сүйреп алмасын.
Үміт еткен Мәскеуден,
Қарадай көңілің қалмасын.
Ленин салған сара жол,
Қолдаушысыз болмасын.

Барлық ұлтпен тең болып,
Ешкімнен көңілің қалмасын.

Ендігі жерде басыңнан,
Бірлік пен бақ таймасын.

Осы айтылған ақтық сөз,
Туың болсын әрдайым.
Мойныма алып жаланы,
Мен болайын құрбаның!

Бас-аяғы сол болсын,
Басыңа түскен қатердің.
Ақтық сөзді енді мен,
Сотқа бір айтайын:

Күнәдән таза басым бар,
Жиырма бірде жасым бар.
Қасқалдақтай қаным бар,
Бозторғайдай жаным бар,
Алам десең алындар!

Қайрат деген атым бар,
Қазақ деген затым бар.
“Еркек тоқты - құрбандық”
Атам десең атындар!.....

Мен не етермін, не етермін,
Мен келмеске кетермін.
Көрмеген қош бол таңдарым,
Көре алмай мен өтермін.
Хош аман бол артымда,
Ағайын, туған-азамат!
Артымда қалған ата-анам,
Ел-жұртым саған аманат!

КЕЗДЕСЕМІЗ ӘЛІ ДЕ

Жалалы боп қатты батты жаныма,
Жазалаушы қағаз алдым қолыма.
Жігіттер-ай, айтып-айтпай не керек,
Жазған екен маңдайыма, сорыма.

Біріншіден, мен анамды сағындым!..
Екіншіден, бұл құдайға не қылдым?!
Бостандықта еркін жүрген жан едім,
Енді, міне, абақтыға жабылдым.

Әкетай-ау, пайғамбардай жасың бар,
Туа бермес сіз секілді асылдар.
Қартайғанда жүрегіңді жаралап,
Кесір болды-ау біз секілді масылдар.

Айналайын ағалар мен жеңгелер,
Бұл өмірде сіздерге кім тең келер?
Сүмірейіп сот алдында отырған,
Бауырыңды енді кімдер ескерер.

Өздеріңе аман саулық тілеймін,
Өздеріңмен бірге болсын тілегім.
Өздеріңе тіл қата алмай, достарым,
Қайғы-мұңлы өмірімді бастадым.

Айналайын қарындасым, қарағым,
Қолда кісен мен айдауда барамын.
Қайғы шегіп, азап тартқан ағаңды,
Айтшы, жаным, қандай жанға баладың?....

Айналайын, інішегім, құлыным,
Сені ойласам, үзіледі жұлыным.
Сенің ерке ақ жүзіңді көре алмай,
Кетіп барам, мен айдауға, құлыным.

Қош болыңдар, ағайын-туыс бәрің де,
Қош болыңдар, жасыңыз да, кәрің де.

Қараңғылық баста тұрмас қашанда,
Бостандықта кездесерміз әлі де.

ҚАЙРАТТЫҢ БАЛҒЫН – БАЛАЛЫҚ ШАҒЫ

Қайраттың рухына байланысты өткізіліп жүрген шаралардан қалыспай, ақ жүректі тілегімен құран дұғаларын аруағына бағыштауға ниеттенген ауыл молдасы, марқұм Абас Смайылов ақсақал былай деген ді: “Біз 1977 жылдары “Көктерек” совхозының Көлтабан бөлімшесіне көшіп келген едік. Қайраттың ата-анасы бізбен көрші тұратын. Бала-шағалары көп еді. Анасы Дәметкен сауыншы болатын да. әкесі Ноғайбай көбіне бақташылық жұмыстар атқарды. Менің кіші қызым Раушанкүлмен жастары шамалас болғандықтан ба, Қайрат біздің үйге жиі келіп тұратын. Сол кездері-ақ не-бары он жастағы Қайрат мұнтаздай таза да әдемі, сүйкімді қалпынан таймайтын. Басқа балаларға қарағанда бөлек жаралғанын сонда-ақ байқаған болатынымын. Және де балғын жастығына қарамастан үлкен адамдарша байыпты сөйлей алатындығына қызығатынбыз. Әйелім Резван да іштарта жақсы көріп, ол келгенде әрдайым тәттілері мен бауырсақтарын ұсынатын...”

Қайрат намысшыл, өжет еді

Биылғы жылы Тәуелсіздігімізге 20 жыл толғалы отыр. Қазақ халқына бұл жақсылық оңай жолмен келе қойған жоқ. Сонау 1986 жылдың ызғарлы желтоқсаны. Кенес империясының дәурені құрып бара жатқанын тоталитарлық қоғамның шегіне жеткенін қазақ жастары дәлелдей білді.

Желтоқсан батырларының ішіндегі тарихта ерекше орны қалған өрімдей ұлан Қайрат Рысқұлбеков.

Менің оқушым – тәрбиеленушім еді. Ол кезде С. Шәкіров мектебі мектеп-интернат болатын.

1977-1978 оқу жылы 5 сыныптан бастап Қайраттың тәрбиешісі болдым. Тәрбиеші баланың екінші анасы. Қайраттың бойынан, оның мінез-құлқынан ерекшеліктер бар екенін байқайтынмын.

Ол намысшыл, өжет, алған бетінен қайтпайтын қайсарлығы, бірбеткейлігі бар еді.

Ол сонымен қатар сурет салуға көмектесіп жүретін. Алматы сәулет-құрылыс институтына түскендігі де осы өнерді жалғастыру мақсатынан болды. Одан бері тарихтың талай беттері жабылды.

Бірақ Қайрат Рысқұлбеков сияқты “Халық Қаһарманының” бейнесі ел есінде мәңгі қалмақ.

Мен өзімнің Қайраттай халық батырының тәрбиеші-анасы болғанымды әркез мақтан етемін, ол туралы өзімнің немерелеріме де ұдайы әңгімелеп отырамын.

Зейнеткер-ұстаз

Қанткүл БЕКМАҒАНБЕТОВА

Қайраттың кластас құрбысы Салима Исаева

“3 сыныптан 8 жылдықты бітіргенше Шу ауданы, Төле би ауылындағы С. Шәкіров атындағы мектеп-интернатта Қайратпен бірге оқыдым. Бұл оқу орны негізінен Мойынқұм мен Шу ауданы малшыларының балаларына арналған еді. Сол кезде бірге оқыған кластас құрбыларымыздың ішінде Қайрат ерекше дараланатын. Мен келгенде ол 3 сыныптың командирі екен. Алғашында байқағаным, Қайрат бұзықтау бала болып көрінді. Жүре келе ол бұзық емес, келеңсіз жайларға шыдамай жаны күйзелсе, бар ойын кімге болса да ашық та батыл айта салатын жан екендігін көрсетті. Өжет те қайсар болатын. Бізбен Қадияша деген қыз оқыған еді. Сол қыз шашын тарамай, сабалақ-сабалақ болып, бет-аузының кірін де жумай сабаққа келе беретін. “Іздегенге сұраған” демекші, мен де тазалық тексергіш – санитарка болып сайланған едім.

- Әй, сені де санитарка дейді ғой, неғып ана Қадияшаның шашын таратып, қолының күсін жуғызбайсың? – деп, менің де жанымды шығаратын. Ол кезде мұғалімнің бетіне қарап сөйлеуге жүрексінетінбіз. Ал, Қайрат болса клас жетекшінің өзінен де қаймықпай: “Тәтей, ана Қадияшаның түріне қараңызшы, “таза жүр” деп айтпасаңыз, соның қолының кірінен жиіркеніп, тамақты да дұрыс іше алмай жүрміз”- деп тіке айтатын.

Қайраттың қызықты қылықтарының бірі – кей балалар екілік алғандарында дәптерлерін, күнделіктерін жыртып, лақтырып жіберетін. Сол оқушылардың туыстары келгенде, Қайрат жаңағылардан бұрын алдынан шығып, олардың іс-әрекеттерін бұрынырақ жеткізетін. Әрине, тәртіп бұзғандар өкпелейтін. Бірақ Қайрат олардың да өкпелерін тез тарқататын. Оның тағы бір қасиеті – қолында барын бөліп беретін жомарттығы мен ақ көңілдігі. Бір жағынан Қайрат адам баласына, әсіресе жапа шегіп, зәбір көргендерге жаны ашып, қолынан келген жәрдемін аямайтын. Өзім кішкентайымнан әкемнің туған апайының қолында өскенмін. Ол кісінің қайғыс болғанына көп уақыт бола қойған жоқ еді. Интернаттың басшылары бір күні оқушыларға киім үлестіре бастағанда, маған пальто мен етік тиді. Сонда мұғалімдер мені шешесі жок деп мүсіркеп беріп отырған шығар деп, көңілім әбден құлазып, мұңайып қалдым. Бұл 6 - сыныпта болатын. Сол кезде Қайрат менің қасыма келіп: “Салима, сен бұған ренжіме, бұл киімдерді түсіне білсең, ата-анаңа көмек ретінде беріп отыр ғой” деп жұбатқаны әлі есімнен кетер емес. Сондай-ақ Қайрат замандастарымен хат жазысып тұрғанды да ұнататын. Тіптен Кореяның, Алманияның, Монғолияның пионерлерінен жиі-жиі хат алып тұратын. Қайрат 1-сыныптан бірге оқыған Гүләйім Құттыбековамен жарыса жыр жазатын да, екеулеп талқылайтын. Қайрат болса өз шығармаларын көбіне көпшілікке көрсетуге ұялатын. Гүләйім керісінше жазған өлеңдерін түрлі жиындарда да оқып беретін....

Сегіз жылдықты тамамдаған соң, мен Мойынқұмға, Қайрат туған ауылы Бірліктегі орта мектепке орналасқаннан кейін де хабарласып жүрдік. 1984 жылы Қайрат армия қатарына шақырылғанда “қыздың жолы жіңішкелігінен” аттап кете алмай, қоштасуға бара алмадым. 1986 жылы мамырда азаматтық борышын өтеп ауылға оралғанын, кешікпей өз күшімен Алматыдағы Сәулет-құрылыс институтына оқуға түскенін естігенмін. Шындығын айтсам, сонау балғын шақтардан бастап-ақ Қайрат пен Гүләйім бір-бірін ұнататын. Гүләйім Қарағандыдағы жоғары оқу орнында оқып жүргенде де Қайратпен хат алысып, хабарласып тұрған еді. Кейінгі хабар-ошарларды тек Гүләйім арқылы біліп жүрдім.

1986 жылғы Алматыдағы Желтоқсан көтерілісіне қағысып, “Қайрат адам өлтіріпті” дегенде, жағамызды ұстап, өз құлағымызға өзіміз сенбей, есеңгіреп қалдық. Қайрат қайтыс болды дегенде, бәріміз дерлік қан жылап, қасіретті қайғыға ұрындық. Әсіресе қаралы қаза Гүләйімнің жас жүрегін жаралап, өте ауыр дертке ұрынған халде қалды. Сондай қайғылы, күйзеле жүрген шағында Қайраттың рухына мынадай өлең шығарыпты:

Ұзын да емес, қысқа да емес, ортамын,
Жүрегі жоқ адамдардан қорқамын.
Қанды қақпан қармағына іліккен,
Қайрат құрбым, торқа болсын топырағың!

Ерлігіңе қуанам да сүйінем,
Қайрат құрбым, рухыңа мен иілем.
Бәйшешектің солғанына аһ ұрсам,
Әділ жанның қазасына күйінем.

Жыр шапатын жүрегің де тілінді,
Есімің де ел аузына ілінді.
Тіршілікке елеусіз боп жүрдің де,
Көз жұмған соң кім екенің білінді.

Қайрат Рысқұлбеков атындағы орта мектептің ұстазы Ажар Әбжапарқызы Кененбаева

“Қайрат бұл мектепте 9-10 кластарда оқыды. 2 жылғы класс жетекшілігімде оның мінезінің қыр-сырын толық білдім деп айта алмаймын. Бірақ Қайраттың мінезі салмақты, әр нәрсеге байыппен қарайтынын байқап едім. Гитарада ойнайтын, өлең де шығаратын. Суретті де жақсы салатын. Парталас құрбыларының арасында сыйлы, беделді болды. Өзіне тапсырылып, міндеттелген қоғамдық жұмыстарды дер кезінде орындайтын. Мереке күндеріне орай шығарылатын газеттерді әсемдеп, сурет салып, өз өлеңдерін қоса жариялайтын. Спортпен шұғылдануды ұнататын. Сондықтан орта бойлы денесі шымыр сомдалып, нықтылау болды. Ауданаралық дәрежедегі футбол жарыстарында әрдайым

шебер ойыншылар қатарында көзге түсетін. Көп балалы отбасында тәрбиеленгендіктен бе. Қайрат көншіл, шыншыл, әділ еді.

1987 жылдың көктеміне қарай болу керек, әкесі Ноғайбай аға біздің мектепке келіп: “Ажар, сен 2 жыл Қайратты оқыттың ғой, оның қандай екенін білетін шығарсың. Мінездеме қажет болып тұр” деген еді. Жоғарғыдай мағынада үлгілі қасиеттерін көрсете жазып, мектептің сол кездегі директоры Тәжібай Сүйкімбековке мөр бастыруға әкелгенімде, онымен танысқаннан кейін: “Мектептің атына мұндай мақтау құжат жіберуге болмайды” – деп, жыртып тастады. Ноғайбай аға мұңая күйзеліп, екі иығы салбырап шығып кетті.

ҚАЙРАТ РЫСҚҰЛБЕКОВ АТЫНДАҒЫ ҚОР ҚАЛАЙ ҚҰРЫЛДЫ?

1990 жылы жүргізушілік жұмыстан біржолаға қол үзіп, қоғамдық жұмысқа ауысуыма тура келді. Оған аудандық “Қазақ тілі” қоғамы басқармасының төрағасы Сейіткерім Қожаназаров пен “Көктерек” совхозының бұрынғы деректірі Балтабек Таубалдиевтің қолдауымен шаруашылықтағы бастауыш “Қазақ тілі” қоғамдық ұйымының төрағалығына сайлануым себеп болды.

Сәкенмен ақылдаса келе облыс көлемінде ең алғашқылардың қатарында Бірлік ауылында “Ақсақалдар кеңесін құрдық” 6 мың халқы бар Бірліктегі жергілікті жұрт өкілдері мен күрді ағайындары арасындағы келеңсіз жанжалды бейбіт жолмен таратуға ықпал етіп қоймай, “Ақсақалдар кеңесі” көптеген ұлағатты шаралар атқара бастады.

“Ақсақалдар кеңесін” ұйымдастырушы еңбегімді еледі ме, көпшілік мені бір ауыздан хатшылыққа сайлаған болатын. Оқта-текте Кеңестің отырыс-мәжілістерін өткізіп тұратынбыз. С. Қожаназаровпен пікірлесе, ақылдаса келе, Алматыдағы әйгілі Желтоқсан оқиғасының құрбаны Қайрат Рысқұлбековтың есімін алдымен бір көшеге, кейіннен мектепке бергізуді мақсат тұттық. Ыңғайы келгенде осы

ойларымызды ақсақалдарға да, ауыл тұрғындарына да түсіндіре жүрдік.

1990 жылы желтоқсан айындағы Мәжілістің соңына қарай, осы пікірді тағы да қозғап едім, ауылдық кеңестің төрағасы Ермұрат Асанбаев: “Асықпай ойластырайық”, - деді, ал жұмысшы-совхоз корпорациясының басшысы Төрехан Оңалбеков: “Сен құрый алмай жүсің бе? Қайрат мәселесін неге қозғайсың? Бір күні басыңнан айырылып қалғаныңды білмей қаласың, ғой”, - деп, мені ойландырмақ болды. Сонда амалсыздан:

- Бас өзімдікі емес пе, сіздің неңіз кетеді? Маған жаныңыз ашымай-ақ қойсын,- деп айтуыма тура келді.

Алматыдан “Желтоқсан” қоғамдық ұйымының өкілдері Бек Сулейменов, Нұрлыхан Ескендіров сынды жігіттер ат арылта келіп, Бірлік орталау, Киров орта мектептерінің ұстаз-оқушыларымен, ауылдастарымен кездесулер өткізіп, Желтоқсан оқиғасы жайлы түсінік жұмыстарын жүргізуге әрекеттенді. Әрине, бұл кездерде Қайраттың жерлестері салғырт та марғау, қалың ұйқыда еді. Оларды шырт ұйқыдан ояту оңайға түспеді.

Ақырында, ұмытпасам, 1991 жылы ақпан айында болу керек, “Ана тілі” газетінде “Жетісай қаласындағы саябаққа Қайрат Рысқұлбековтың есімі берілді” деген атпен шағын мақала жарық көрді. Сол мақаланы алып, Коминтерн ауылдық Кеңесінің төрағасы Ермұрат Асанбаевқа бардым. Ерекең тағы да “ойластырамыз” деп салғырттау жауап берді. Әкімшіл-әміршіл жүйенің ықпалымен “Жоғарғыдағы мәртебелі” мырзаларға жалтақтап, ертең қалай болып қалар дегендей сыңай аңғартты.

Көп ұзамай “Көктерек” совхозына тағайындалған деректір Үмітқұл Бекбаев өзіне мені шақырып: “Наурыз мерекесіне, байланысты ұлттық киімдер тіктіруге Алматыға барып келсеңіз қайтеді,-” деп өтінді. Жас деректірдің ұлтжандылығына ризалық танытып, бірден келістім.

Бірақ астанада іздеген киімдерім табылмай әрі жолым болмай, сасқанымнан Республикалық “Қазақ тілі” қоғамы басқармасына ат басын бұруыма тура келді. Өмірзақ Айтпаев, Эрнест Төреханов мырзалар Оңтүстік Қазақстан облысы

Жетісай қаласындағы “Салтанат” киім тігетін кооперативте дайын ұлттық киімдер болу керек дегенді айтып жөн сілтеді.

Жетісайға ерекше қуанышпен аттандым. Өйткені онда Қайраттың саябағы бар ғой! Негізгі жұмысым біткен соң, аудандық “Қазақ тілі” қоғамы Басқармасының төрағасы Әлібек Мейірбекұлымен кездескенімде, ол да айрықша шаттықпен қарсы алып, Қажымұқан стадионымен іргелес орналасқан Қайрат атындағы саябақты аралатты. Қажымұқан атамызға да, жас боздақ Қайратқа да мәдени-тәрбиелі мәні бар ошақ есімдерін қандай айтыс-тарғысты қиыншылықтармен бергізгендерін жан-жақты айтып берді...

Ауылға келген соң аудандық “Мойынқұм таңы” газетінде “Жетісайлықтармен жүздескенде” деген мақалам жарық көрді.

1991 жылы Наурыз мерекесі күндері жақындап қалған еді. Қайраттың бұрынғы ұстазы Сейіткерім Қожаназаровпен “Қ. Рысқұлбеков атындағы қорды” қалай ашсақ деген ниетімізді жан-жақты да, кеңінен ойластыра талқыладық.

Нәтижесінде, көршілес Бірлік, Биназар, Жасұлан ауылдары тұрғындарының бас қосқан 22-наурыз күні Ұлы тойда арнайы сөз алып, Қайрат Рысқұлбеков атындағы қорды ашудағы мақсатымыз бен бағдарламамызды толықтыра айтып беріп, игі бастаманы халықтық қолдауға шақырдым.

Әрине ол кездерде Желтоқсан оқиғасы десе, Қайраттың аты аталса, кей лауазым иелері әлі де үрке, тосырқай қарайтын.... Дегенмен де, шама-шарқынша қаржы аударып, қолдаған ақ-жүрек азаматтар табылып, көңілімізді едәуір серпілтіп тастады.

Той тарқаған соң, кешкісін Сейіткерім Қожаназаров екеуіміз Қайраттың ата-анасы мен туыстарына соғып, Қордың ашылғандығы туралы ескерттік. Қайрат атындағы қорды ашу әуелі оның рухына байланысты атқарылатын игі шараларды ұйымдастыруға белсене ат салысу үшін қажет екендігін түсіндірдік. Анасы Дәметкен шын көңілімен ризашылық сезімін білдірді.

Көп кешікпей, Сәкең Қайрат Рысқұлбековтың Семейдегі мәйігін алу, жерлеу, басына ескерткіш орнату және оның есімін мәңгі есте қалдыру шараларын қолға алу үшін қор ашуға аудан орталығына арнайы барып қайтты. Сан салалы

жұмыстың ішінде жас ақындар айтысын, түрлі спорттық жұмыстар, т. б. игі істер өткізіп тұру мақсаты да бар еді. Міне, осы міндеттерді саралай келе халық депутаттары аудандық кеңесі атқару комитеті мынандай қарар қабылдады:

1. Аудандық комерциялық агроөнеркәсіп банкісіне (Т. Мұстапаевқа) Қайрат Рысқұлбеков атына жеке дербес есеп шот ашылсын.

2. Мойынқұм аудандық ішкі істер бөлімі Қайрат Рысқұлбеков атындағы қорға, Қазақстан Республикасының Гербілі мөрине, бұрыштық штампына рұқсаты берілсін.

Халық депутаттары аудандық Кеңесі атқару комитетінің Төрағасы Қолы Ә. Әйтішев

Халық депутаттары аудандық Кеңесі Атқару Комитетінің Хатшысы Қолы Қ. Іңкәрбеков.

№ 124 1 сәуір. 1991 жыл.

Бұл ретте халық депутаттары Мойынқұм аудандық Кеңесі Атқару Комитетінің төрағасы марқұм Әскербек Әйтішевтің де (жол апатынан қайтыс болды) азаматтық танытып, еш дау-дамайсыз бірден келіскенін айта кеткенімнің әбестігі жоқ шығар. Сол уақыттарда көптеген лауазым иелерінің екі жүзді, жалтақ іс әрекеттеріне қарасақ, Әсекеннің бұл қамқорлық көмегі атап өгерліктей ерлікке пара-пар еді. Ә. Әйтішев кейіннен де игі істің барысында ақ жүрек, дархан жан екендігін анық дәлелдеді.

Қор ашылып, жұмысы қолға алынысымен мерзімдік басылымдарда көптеген материалдар басылды.

АЗАМАТТАРЫМЫЗДЫ ҚАДІРЛЕЙ БІЛЕЙІК

Қазақ халқы ел болғалы небір қиыншылықтарды басынан өткерді. Сонау жоңғар басқыншылығы кездерінен бастап, Совет өкіметі орнағаннан кейін де, жергілікті халық өкілдерінің шекелері шылқ етіп, жағдайлары жақсарып кете қоймағаны – тарихи ақиқат. Ақтабан шұбырында да еліміздің ел болып қалуы үшін аянбай күрескен Райымбек, Қабанбай, Бөгенбай сияқты батырларымызды екі-үш ғасыр өткен соң ғана жариялылықтың арқасында еске алып, еңбектерін елеп, ескеріп жатқан жоқпыз ба?

Кенесары – Наурызбайлардың да орыстардың отарлау саясатына қарсы күрескендерін Президентіміз Н. Назарбаев “Әділеттің ақ жолында” баса атап өтті.

...Совет өкіметі жылдарында Голощекиннің әпербақан саясатымен жасалған зұлмат ашаршылық жылдарында қаншама жерлестеріміз, отандастарымыздың қырылғаны қырылып, аман қалғандары шыбын жанның қамы үшін беттері ауған жақтарына тоз-тоз болып кетті. “Сол апатты да қайғылы жылдарда” қарлығаштың қанатымен су сепкендей халқына шырылдап ара түскен Тұрар Рысқұловтай абзал аға халық жауы атанып, өз өмірін қиды. Ардақты жанның бүгінде Жамбыл қаласында тұратын немере туысы Олжабай Қозыкеевтің айтуы бойынша, біраз уақыттан бері Тұрар ағамыздың сүйегін іздестіру жұмыстары еш нәтиже бермеді.

Қазір Шымкент қаласында тұрып жатқан партия және еңбек ардагері Баймақан Кәрібаевпен кездескенімізде:

- 1936 жылдары Луговой ауданындағы Каменка жетімдер үйінде тәбиеленіп, оқып жүргенбіз. Ол кездерде кисек киімге, ішсек тамаққа жарымадық. Көзі ашық тәрбиеші ұстаздардың ұйымдастыруымен Мәскеудегі Халық Комиссарлар Советі төрағасының орынбасары Т. Рысқұловқа хат жазып, жағдайларымызды айтып көмек сұрадық.

Біраз уақыттан соң, поезбен бір эшелон оқу құралдары, киім-кешектер, азық-түліктер келіп жетті. Бәріміз мәз-мәйрам болып қуанып қалдық. Бірақ көп ұзамай “Тұрар ұсталыпты” деген суық хабар алдық. Әлгі өтініш хатты ұйымдастырған 2-3 мұғалім де ұсталып кете барды. Сыйлық заттарымыздың бәрін тып-типыл сыпырып алды.

Ол кезде жоғарғы класта оқушы едім және арызға қол қойған болатынымын, сол себептен бір тәрбиеші тәтейден “қол қойған біздерге ешнәрсе болмайды ма”, деп сұрауға тура келді.

- Қарағым, мынандай заманда кесіп айтуға қорқамын, - деген соң дереу жасырын түрде жолға дайындалып, “Түлкібас қайдасың” деп тартып кеттім. Күндіз тасалау жерде демімді аламын да, түнге қарай жүріп отырып, 6-7 күн дегенде азып-тозып, ағайындарға жеттім, - деп еді.

Ардагер ағамен өткен жылы Жамбыл қаласындағы Т. Рысқұлов атындағы республикалық колхозаралық

санаторийінде танысқанмын. Сол шипажайда арнайы есеп ашылып, Тұрар Рысқұловқа ескерткіш орнату үшін қазірде жске азаматтардан қаржы жиналып жатыр. Бірақ облыс басшылары мен көптеген мекемелер немқұрайлылық танытуда. Бір жылдан астам уақыт ішінде санаторий есебіндегі қорға небәрі 13 мыңдай сом қаржы жиналыпты. Сондай асыл азаматымыз, қазақ елінің мақтанышы Тұрар Рысқұловқа бүкіл Қазақстан бойынша айтуға тұрарлықтай бір ескерткіш орната алмағанымыз ба?! Алматы облыстық партия комитеті мен Жамбылдағы Т. Рысқұлов атындағы мектептің алдарында тек мүсіндері ғана бар көрінеді.

Алматыдағы әйгілі желтоқсан оқиғасының әділеттілігі ашыла бастады. Сол қаралы оқиғаға қатынасқан қаракөз қыздарымызға араша түсемін деп жалаға ұрынып, қатаң жазаланып, жұмбақ күйде қыршын кеткен жерлесіміз Қайрат Рысқұлбековтың да сүттен ақ, судан таза екендігі дәлелденіп отыр. Мәскеудегілердің ақтау үкімін күтпей-ақ Жетісай қаласындағы орталық саябаққа, Жамбыл облысындағы Байзақ ауданының Жамбыл қызылша совхозындағы үлкен көшеге Қайраттың есімі берілді..

Жуырда Шымкент облысындағы Кентау қаласына қарасты Хаптағы қалашығының ортасындағы Чкалов көшесіне Қ. Рысқұлбековтың аты берілгендігі жөнінде “Қазақ тілі” қоғамының қызметкері Шерухан Оралбаевтың өзі Қайраттың ата-анасы мен бауырларына, әрі жерлестері бізге келіп хабарлап, туған ауылымен танысып кетті. Қалалық “Қазақ тілі” қоғамы басқармасының төрағасы Ермек Оразымбетов, орынбасары Әбу Қырқынбаев 3-4 айдай айтыс-тартыспен жүріп, көп қиыншылықтардың арқасында қол жеткізіліпті.

Қайрат Рысқұлбеков ел қорғаған батыр болмаса да, Қабанбай, Бөгенбай, Райымбек, Тұрар Рысқұловтарға тартқан жас қыршын деп ойлаймын. Өйткені, ол қазақ халқының намысын қорғаймын деп өз өмірін қиды. Ал, жерлестері, мойынқұмдықтар әлі үнсіз....

Халқымыздың абзал ұлдарының есімдерін өскелең ұрпақтарымызға ұмыттырып барып танытудан қашан арылар екенбіз?

*“Алматы ақшамы”
16.07.1991*

СЕМЕЙЛІК БАУЫРЛАРДЫҢ ІЗГІ ІСІ

1986 жылы Желтоқсан оқиғасының құрбаны жерлесіміз Қайрат Рысқұлбековтың денесі Семей қаласының маңына жерленген. Оның әкесі Ноғайбай екі рет Семейге барып, әрең дегенде баласының жатқан жерін тауып еді. Ол кейінгі жолыққанымызда: “ Баламды дұрыстап жерлемеген де сияқты, басына үйілген топырағынан байқадым. Сонда облыстық “Қазақ тілі” қоғамы өкілдеріне де жолыққанмын. Олар осы күнге дейін жас боздақтың басына белгі орната алмай жүргенін айтып, кешірім сұрап еді”, - деген үлкен өкінішпен.

Осыдан біраз бұрын Шымкент облысындағы Кентау қаласына қарасты Хантағы қалашығындағы Чкалов көшесіне де Қайраттың есімі берілді. Қалалық “Қазақ тілі” қоғамы басқармасының төрағасы Ермек Оразымбетов сондағы “Жансая” шипажайына Қайраттың аға-анасы Ноғайбай мен Дәметкенді арнайы шақыртып, олар қыркүйектің басында сонда демалып әрі емделіп жатқан болатын. .. Ал қыркүйектің 20 – жұлдызында біздің Бірлікке сонау Семейден хат келіпті. Онда былай делінген: “ Құрметті Ноғайбай аға! “Еркек тоқты құрбандық” дегендей, халқымыздың тәуелсіздігі, егемендігі жолында өз өмірін қиған Қайраттың рухына құрмет көрсету иісі-қазақ азаматтарының игі борышы. Осындай ақ ниет жолында қыркүйектің 28-жұлдызында ескерткіш орнату рәсімі аталып өтіледі. Туыстары сіздерді соған байланысты шақырамыз. Қай күні неше адам шығатындарыңызды хабарласаңыздар. Жол шығыны мен жатар орындарыңыздың қаражатын өз мойнымызға аламыз.

Семей облыстық “Қазақ тілі” қоғамы басқармасының төрағасы Аманғазы Тілеубаев.

Содан дереу ауыл ақсақалдарымен ақылдасып, Ноғайбай мен Дәметкенге жедел хат жібердік. Ол кісілер келген соң ағасы Есентай, әпкесі Гүлнәр, жеңгесі Айым және жерлестері атынан мен бірге ілесіп, жолға шықтық. “Көктерек” совхозының басшылары ақшалай қаражаттан көмек көрсетті. Араға бір түнеп, 27 қыркүйекте түсте Ташкент – Омбы пойызынан түскен бізді Аманғазы Тілеубаев, доцент,

филология ғылымының кандидаты Нәубет Қалиев, Орал Шәріпбаев, Бәтташ-Хамит Сыдықовтар қарсы алды. Содан кейінгі зират басына барып, өздерінің ізгі істерін көрсетті.

Көгілдір мәрмәр тастан жасалған құлпытасқа Қайраттың суреті салыныпты да: “Рысқұлбеков Қайрат 13. 03. 1966ж. Әкімшілдік-әміршілдік жүйеге қарсы күрестің құрбаны, желтоқсан 1986”, - деп жазылыпты. Ал тақта таста:

- Қайрат деген атым бар,
Қазақ деген затым бар.
Еркек тоқты құрбандық,
Атам десең атыңдар!.... -

деп жазылған. Бұларды оқығанда, көзімізге еріксіз жас келді.
.. Тіпті, арнайы тапсырмамен шойын қоршау да істеліпті.

...Ауылдан шығарда телефонмен хабарласып, шақыртуымызға байланысты ертеңіне Әулиеата мешітінің діни қызметкері Шоқай ата Әлімқұлұлы мен Жамбыл облыстық “Азат” қозғалысының төрағасы Асқар Сырғабаяв та түнгі самолетпен ұшып келіпті. Олармен қонақүйде табыстық. Бір айға кететін жай, қауырт жұмыстары басынан асып жатса да, бізді ағайынды Бәтташ, Хамит Сыдықұлылар, Аманғазы Тілеубаев, Наубат Қалиев, Орал Шәріпбаев, Құлғайша Кәрібаевалар барлық ыластарымен кезектесе күгісіп, үнемі жанымыздан табылып жүрді!

Ертеңіне, яғни 28-қыкүйекте, түс ауа атақты Абыралы ауданына қарай шығатын жолда, Семейден атшаптырым жердегі мұсылман зиратына келіп едік, бірнеше мың адам жиналып тұр екен... Қаралы қауышуды Аманғазы Тілеубаев ашып, осы игі бастаманы көтерушілердің бірі Наубат Қалиевке сөз берді. Ол тебірене сөйлеп: “Қайрат, егер сен қазір арамызда болғанда, қазақтың қасиетті ұлдары Олжас, Мұхтарлармен қатар жүрмесең де олардың сондарынан атқосшы болып ілесетін бе едің?...” – деді. Онан кейін әкесі Ноғайбай сөйлеп, жиналғандарға баласы туралы көп жайды айтып берді. Ал Әулиеатадан келген Шоқай ата:

- мен осында шығарда, жұма намазға жиналған бір жарым мың ақсақал: «Біздің атымыздан Қайрат атты баламызға бағыштап дұға оқы», -деп тапсырып еді деп, үлкен ықыласпен жерлестерінің тапсырмасын орындады. Мұнан кейін «Семей-Невада» қозғалысының мүшесі

Жаныс Тұяқбаев жиналған жастарға арнап: «Қайраттан үлгі алыңдар, арақтан безіңдер, темекі шекпеңдер, сендер қазақ халқының болашағысыңдар!» - деген тілегін білдірсе, жергілікті ақын Тыныштықбек Әбдікәкімов боздақ жасқа арнаған ішінде мынандай жолдары бар «Шемен-шер» өлеңін оқып берді:

Мен қайтейін, дүние, ішік, пұлды,
Көре алмаспын, айлы түн, қызық күнді.
Ұлт ұйқысын ұятпен бұзам деп ем,
Ұнжырғамның қылын тек үзіп тындым...

Жиында сонымен қатар облыс басшысының бірі, Семей облыстық атқару комитеті төрағасының орынбасары М. Шайжүнісов сөз алып, былай деді:

- 1986-жылғы желтоқсан оқиғасының жазықсыз құрбаны болып, қыршын кеткен Қайрат Рысқұлбековті жоғары заң орындары әлі күнге дейін ақтаған жоқ, соған байланысты осы жиында оны түбегейлі ақтап, ата-анасынан, жерлестерінен кешірім сұрату туралы қаулы қабылдасақ!

Сол сияқты, Семей педагогика институтының «Қазақ тілі» кафедрасының меңгерушісі Қиянат Шаяхметов сөйледі, ал осы институттың 1-курс студенті, облыстық ақындар айтысының жүлдегері Айнаш Сейсекенова өз өлеңін оқып беріп, институт атынан Қайраттың үлкейтіліп салынған суретін туыстарына сыйға табыс етті. Қаралы жиынды қорытындылай келе облыстық «Қазақ тілі» қоғамы басқармасы төрағасының орынбасары Бәтгеш Сыдықұлы Ахмет Байтұрсыновтың өлеңін:

- Қазағым елім,
Қайқайып белің,
Сынуға тұр таянып.
Талауда малың,
Қамауда жаның,
Аш көзіңді оянып!... оқыды:

Мұнан кейін осы қаралы жиында қаулы қабылданып, ол бойынша Президентіміз Н. Назарбаевқа талап-тілек хат жіберілетін болды. Онда мынандай талаптар айтылған:

1. 1986-жылғы желтоқсанда Алматы қаласында момын

қазақтың жасқаншақ қызын арашалаймын деп, нақақтан жауапқа тартылып, Семей түрмесінде белгісіз себеппен қаза болған Қайрат Рысқұлбеков дереу ақталып, оның елі үшін жасаған ерлігі әділ бағалансын!

2. Қазақ елінің егемендігі рас болса, Қайратқа Қазақстанның Халық Батыры атағы берілсін!

3. 8 баланы ойдағыдай тәрбиелеген өнегелі отбасының ұйтқысы Қайраттың әке-шешесіне Қазақ республикасы таралынан қамқорлық жасалып, құрмет көрсетілсін!

4. Қайраттың ажалына қатысы бар безбұйрек белсенділер күнәкер ретінде жауапқа тартылсын!

Жиынның соңында жас қыршынның бейітіне гүл шоқтарын қойған халық: «Колбин, Елемесов, Соломенцев, Қамелиденов сияқтылар жауапқа тартылсын!», «Желтоқсан оқиғасына қатысқандар түрмеден босатылсын!» деген ұрандармен қалаға шеру тартты. Сонан соң, асханада, қазақ халқының қадірлі ұлына арнайы ас берілді. Аста Семейдегі Әуезов атындағы көшенің атын өзгертіп, Қайрат Рысқұлбековтың есімінің берілгендігі жөнінде қаулы қабылданғаны жарияланды. Ал ұлы Әуезовке басқа көше берілген екен.

Семейлік бауырларымыздың мына ісі бүкіл елді қуантатын, сүйсіндіретін жағдай!

*«Мойынқұм таңы» газеті,
10-қазан, 1991-жыл.*

Біреуге ор қазба...

ГОРБАЧЕВТИҢ ТҮСІ

Бірде Михаил өзінің ежелгі қарсыласы Борис Ельцинмен болған кикілжіңнен кейін жүйкесі жұқарып, үйіне шаршап келіп, тіпті Раисаның шәйіне де қарамай жатып қалады.

...Қызмет бабымен Кремльге кіре бергенде алдынан орта бойлы толықша келген, жасы 25-тердегі, көздерінен жалын ұшқындаған, қараторы жас жігіт қарама-қарсы қасқая тұра қалып былай депті.

- Михаил Сергеевич, 1985 жылы үкімет билігін аласалысымен кімде-кім болмасын өз ойын ашық айтуға

хұқылы, бәрін бейбіт, демократиялық жолмен шешуге болады, жариялылық заманы туды деп жар салдыңыз да көп ұзамай Қазақстанға қайдағы бір Қолбин дегенді әкеліп, халықтың келісімсіз таққа отырғыздыңыз. Осындай көз бояушылыққа, екіжүзділік саясатыңызға байланысты Алматыда мыңдаған жастар бейбіт наразылық митингісіне шығып еді, оларды Генамен бірлесе ақылдаса отырып, құпия түрде, жазықсыздан-жазықсыз жәбірледіңдер. Сөйтіп, біз сияқты он екіде бір гүлі ашылмаған жастарды озбыр күшпен аяусыз басып-жаншып, Брежнев алаңын қып-қызыл қанға бояттыңдар да халқыма “ұлтшыл” деп кінә тақтыңдар. Бірақ, бұларыңмен халықты үркіте алмадыңдар, біздің бастамамызбен Тбилисиде, Прибалтика елдерінде, тағы басқа жерлерде де ізгі ниеттегі демократиялық күштер бой көтерді. Олар да қатаң түрде жазаланғанмен, жер-жерлерде ел қамын жеген азаматтар жаңбырдан кейінгі қаптаған саңырауқұлақтардай көбейе берді. Ақырында “өгізге туган күн бұзауға да туады” демекші, өз Мәскеулерінде тамыз оқиғалары бұрқ ете қалмады ма? Бористің ықпалымен бе, әлде тағыңды аман сақтап қалған соң ба, мерт болып кеткен біздің ізбасарларымызға Совет Одағының Батыры атағын беріп жібердіңдер.

Сонда Горбачев:

- Сен кімсің, маған қарсы келетін?! Осы сөздерің үшін жауап бересің – деп, ары қарай өтіп кетпекші болады. Бірақ жас жігіт одан сескенбей, әрі жолың бөгеп:

- Мен қазақ халқының ұлы – Қайрат Рысқұлбековпын, - дейді. – Сендер мені қаралап өлім жазасына кессендер де өзімнің елім, жұртым ақтап, рухыма құрмет жасап жатыр. Керек болса Халық батыры атаңдым. Менің қазіргі беделім дәл сендерден артық. Ал өзің болсаң бар абыройдан жұрдай болып, “сасқан үйрек артымен сүңгиді дегендей” енді-енді еңсесін көтеріп келе жатқан, тәуелсіз мемлекетке айнала бастаған тап-тату бірліктегі Қазақстанымның ішіндегі халықтарға іріткі салып, оларды ушықтыру ниетте астықты бес облысымызға ауыз салам деп, әрі Ельциндерге жағымпаздану ниетпен аузыңа келгенді көкіп, сандырақтай бастадың. Қазақстанымды қайтадан қанға боямақ ойың ешқашанда іске аспайды. Сенің сасық ой, арам пиғылыңды қазірде бүкіл еліміз біледі. Енді тек, біз сияқты жазықсыздан-жазықсыз қыршын кеткен жастармен басқа

да азаматтардың төгілген қаны үшін халық алдында жауап беріп, қатаң жазалануың қалды...- дегенде Михаил шошып оянып, Раиса Максимовнаға біз қайда жатырмыз осы депті.

“Алматы ақшамы”

1992 жс 2 сәуір

ҚЫРШЫН ЖАСТЫҢ ҚҰРМЕТІНЕ

1986 жылғы Желтоқсан оқиғасының құрбаны Қайрат Рысқұлбековке арналған туған ауылы Жамбыл облысының «Көктерек» совхозында Қайрат атындағы қор өткен жылғы наурыздың 22-сінде ашылған болатын. Оның төрағасы, газетіміздің штаттан тыс тілшісі М. УАҚОВ бүгін редакцияға келіп, халқымыздың жас батырын еске түсіруге арналған жиынға дайындық туралы әңгімеледі.

- Қорды құрудағы мақсатымыз – Қ. Рысқұлбековтың есімін мәңгі есте қалдыру, оның аққан жұлдыздай қысқа өмірін оскелең ұрпаққа үлгі-өнеге ету, - дейді М. Уақов. – Ол үшін ең алдымен ауылымызда Қайратқа ескерткіш орнатуды қолға алдық. «Ақшамның» көзіқарақты оқырмандары қыршын жастың республикамыздың әр түпкірінде құрмет жасалып жатқанынан хабардар деп ойлаймын. Семейде Желтоқсан батырына үлкен ас беріліп, республикалық ақындар айтысы, спорттық бәсекелер өткізілсе, Шымкент облысы, Жетісай қалалық саябағына Қайраттың есімі берілді. Өкінішке орай, өз ауданымызда Қ. Рысқұлбеков толық ақталғанша ешқандай мардымды шаралар өткізе алмадық. Әліптің артын баққан аудан басшылары сөзбұйдаға салып жүріп алды. Дегенмен ауыл ардагерлері мен белсенділерінің көмегімен әйтеуір Қайраттың есімін өзі оқып кеткен орталау мектепке бергіздік.

- Мәке, қордың бүгінгі жағдайы қалай?

- Аудандағы «Көктерек», «Айдарлы», «Жасұлан» совхоздарынан есеп-шотымызға біраз қаржы түсті. Республикамыздың әр түпкірінен жеке адамдар да ақша аударып жатыр. Десе де көңіл толарлықтай дей алмаймыз. Болашақта біз де Қайрат атындағы ақындар айтысы, қазақстандық қана емес, халықаралық тұрғыда өткізсек дейміз. Сол сияқты мектеп оқушыларына Қ. Рысқұлбеков

атындағы степендия тағайындасақ, музей ашсақ деген ниеттеріміз бар.

Қор қызметкерлері қазір шамамен маусым айының ортасына қарай ауылымызда өтетін Қайратты еске түсіру жиынына қызу әзірлік үстіндеміз. Мүмкіндікті пайдаланып, халқымыздың бостандығы үшін құрбан болған батыр ініміздің рухына бас иіп, құрмет тұтатын азаматтарға қордың мекен-жайын хабарлаймын.

Жамбыл облысы, Мойынқұм ауданы, Фурмановка селолық-акционерлік-коммерциялық агроөнеркәсіп банкісіндегі Қ. Рысқұлбеков атындағы есеп-шот № 000700733, код 457, МФО 613118.

- Өңгімеңізге рахмет! Еңбектеріңізге табыс тілейміз.

Р. ИМАШ,

*«Алматы ақшамының» тілшісі.
Алматы ақшамы. 1992ж. 20 мамыр*

МЕКТЕЛКЕ ҚАЙРАТ ЕСІМІН БЕРГІЗУ БІР МІНДЕТ ЕДІ...

Қайрат қоры ашылғанымен, негізгі міндетіміз – қаһарман жерлесіміздің есімін өзі оқыған мектелке және бір көшеге бергізу.

Осындай игі мақсаттарға қол жеткізу үшін, қор Басқарма мүшелері кеңінен кеңесе келе, 1991-жылы аудан орталығы Фурмановкада 8-мамырда өтетін жас ақындар айтысына Қайрат қорынан ақшалай сыйлықтар тағайындауды жөн деп таптық. Тұңғыш өткізілгендігіне қарамастан, кішігірім мерекеден кем емес дәрежеде, өте тартымды да қызғылықты аяқталған балғын өнерпаздар сайысында талантты жас ақындар: Абай орта мектебінің оқушысы Ғазиза Естаева мен Бірлік орталау мектебінің оқушысы Перизат Оспанқұловаларға 30 сомнан ақшалай сыйлықтар тапсырдық. Осындай қуанышты сәтте әйгілі Желтоқсан оқиғасының қаһарманы Қайрат Рысқұлбековке ескерткіш орнату, ақындар айтысы, түрлі спорттық жарыстар, т.б.

інгі шаралар өткізіп тұруға арнайы есепшот ашылғанын хабарладым. Көптеген көрермен шама-шарқынша өз үлестерін қоса білді. Ал осы ақындар айтысында Жамбылдан ат арылға келіп қатынасқан, облыстық Мәдениет бөлімінің сол кездегі меңгерушісі Әлібек Өмзеев мырза өз қалтасынан қаражат қосып қана қоймай, сол жылдың желтоқсанының 27-28 жұлдызы күндері ауданымызда Қайраттай Халық ұлының рухы құрметіне облысаралық ақындар айтысын ұйымдастыруға тікелей өзі мұрындық бола білді...

...Айтулы мерекеден бір-екі ай бұрын Бірлік орталау мектебінің ұстаздары және оқушыларымен ақылдаса келе, егер арамызда тірі жүргенде 1991-жылы 13-наурызда жасы 25-ке толатын Қайраттың туған күніне байланысты көпшілік жиынын өткізген болатынбыз. Оған «Желтоқсанның» жігіттері Нұрлықан Ескендіров пен Бек Сүлейменовтер қатынасып, өз ойларын ортаға салды. Біздің мақсат-мүдделеріміз бойынша, Қалдықан Ақмурзин бастаған шәкірттер айтулы білім ордасына жас боздақтың есімін бергізуді бастама ретінде көтерді. Бұл тек оқушылардың ғана емес, Раушан Асқанбаева, Ләззат Исақова, Тынышкүл Нүсіпбекова, Әсет Даниярова сияқты ұстаздардың да қолдауына ие болды.

Көп ұзамай мектептің мұғалімдер Кеңесі және Мойынқұм ауданының әдебиет пәні ұстаздарының бас қосқан мәслихатында Бірлік орталау мектебіне Қайрат Рысқұлбеков есімін бергізуді жақтап, Жоғарғы орындарға сұраныстар жібердік. Бұл туралы «Алматы ақшамы» және облыстық «Ақ жол» газеттері дер кезінде материалдар жариялады.

Бірақ ауданымыздағы бұрынғы Компартияның идеология басшылары: «Қайрат әлі заң жүзінде ақталған жоқ, оның есімін мектепке беруге болмайды», - деп қарсылық көрсетті. Оның үстіне Киров орта мектебінің бұрынғы деректірі Иген Ақылбаевтың есімін орталау мектебіне бергіземіз деген қарсылас ағайындар тобы пайда болып, олар да едәуір кедергі келтірді. Оларды Алматыдан қолдаған зиялы ағаларымыздың да хаттары аудандық «Мойынқұм таңы» газетінде жарияланып жатты. Коминтерн ауылдық кеңесінде болып өткен жиында екі жақ ауыл ақсақалдармен кездесіп, пікірталасқа түсті. Бүгінде Қайраттың есімін

халқымыз, оның ішінде ұлтжанды да ақжүрек азаматтар ту ретінде көкке көтере бастағанын аудандық «Қазақ тілі» қоғамы Басқармасы атынан сөз алған кісілер қаншама уәж айтып, түсіндіргенімізбен, қарсыластар тобы бой бермеді. Ұстаздардың кейбірі бұл жолы жалтақтық танытты. Солардың ішінен Раушан Асанбаева мен Әсет Даниярова ғана бізге ашық қолдау көрсете білді. Ал Бірліктегі ән-күй мектебінің деректірі Қалибек Шайжанов:

- Сіздер, неге Иген ағайды алдыға тарта бересіздер? Пионерская көшесі бұдан былай сол кісінің есімімен аталатын болды ғой, - деді ашынып. – Біз Қайратты болашақ ұрпақтарымызға, өз балаларымызға үлгі етуіміз қажет. Осындай айтыс-тартыспен керілдесіп жүре берсек, Қайраттың есімін өзге мектептің бірі алып кетеді, - десе де, алқалы жиын дұрыс шешімге келе алмады.

Ара-тұра телефон арқылы астанадағы Мұхтар Шахановпен де хабарласып тұрғанбыз. Ол кісі де аныққанығын білгісі келді ме әлде үлкен хабар ұйымдастыруды жоспарлады ма, көп кешікпей «Барыс» киностудиясының режиссері Қалдыбай Әбенев, «Сана» газетінің сарашысы Д. Тәлібаев және Желтоқсан оқиғасына қатынасқан Құттыбек Аймаханов, т.б. жігіттер ауылға келді.

Әлі де жоғарыға жалтақтайтындар жетерліктей еді. Сонда да мектеп ұстаздарын және оқушыларды жинап, мектептің есімін Қайратқа бергізу жөніндегі пікірлерін бейнетаспаға жазып алды. Ауылдық кеңестің төрағасы Ермұрат Асанбаев, орынбасары Балтабек Таубалдиев, ақсақал Қожағұл Толыбаев, С. Қожаназаров т.б. азаматтар жүрек-жарды ойларын ортаға салды.

Кейіннен Қалдыбай Әбеневке жолыққанымда, қаржы тапшылығына орай сол түсірген бейнетаспалар бойынша үлкен деректі хабар етіп, жарыққа шығара алмағанына реніш білдірді.

Күзге қарай Бірліктегі: «Ақсақалдар кеңесі» мүшелерінің отырыс-мәжілісінде Бірлік мектебіне Қайраттың есімін бергізу мәселелерін қайта қозғадым және оның ата-анасы тұрып жатқан Совхозная көшесін оның атымен өзгертуге ел болып ықпал етулерін өтіндім.

Бұрынғы жиындарға денсаулығына байланысты қатынаса

алмай жүрген «Ақсақалдар кеңесінің» торағасы Тасболат Іцкәрбеков:

- Біз ауылдың баласы болғандықтан, Қайратқа мән бермей, немқұрайлық танытып жүрміз. Оның рухына бас иген жетісайлықтар атын саябаққа берсе, Жамбыл қаласының маңындағы Жамбыл қызылша совхозы да бір көшесін Қайраттың есімімен атапты. Біз болсақ, әлі де ары тарт-бері тартпен жүрміз. Енді ұятқа қалмайық десек, осы жиында оң шешім қабылдап, тиесілі орындарға қаулы жіберейік, - деген еді, кесіп-пішіп.

Жиналысқа қатынасып отырған көпшілік осылайша сыйлы да беделді ақсақалдың айтқан бәтуәлі уәжінен аса алмай, бір ауыздан оңды шешім қабылдауға мәжбүр болды.

ҚАЙРАТ АУЫЛҒА ҚАЙТА ОРАЛДЫ

Ауылға жолға шығатын күні Алматы аспаны кенет тесіліп қалғандай, суық жаңбыр шелектеп құйып кетті.

Окпек жел бойымды тітіркендіріп, сол бір желтоқсанның аязды күндерін еске салғандай еді. Жанармайдың жоқтығын сығыпұлатты ма, әлде жолаушылардың аздау болғанынан ба, аудан орталығы Фурмановка селосына қатынайтын тандертенгі автобус жүрмей, түс ауа бір-ақ шықты. Кеше ғана мамыражай ауа райының лезде бұзылуы автобустағы жүргіншілерді мазасыздандырса керек, әншейінде әр жерден ағытылып жүре беретін әңгіме де естілмейді. Мұндайда өткен-кеткен еске түсіп, қиялға ерік бересің ғой. Өзіммен бірге жолсапарға шыққан газетіміздің фототілшісі Шахан ұйқыға бас қойды. Мен ертеңгі болатын салтанат туралы ойладым.

- Туып-өсіп, балалық шағым өткен Көктерек етене ыстық. Ес білген шағымнан әкемнің қызмет бабымен аудандағы бірнеше ауылдарда тұрып, әр түрлі мектептерде оқысам да, мен үшін осы ауылдың орны ерекше. Кезінде аудан орталығы болған Көктерек кейінірек Мойынқұм ауданы құрылғанда қағардағы совхоздардың біріне айналса да, сол өңірдегі мәдени, рухани, өнер кенішітін. Жайқалған жасыл желегі, түп-гүзу көшелері, үлкен ауруханасы, бүкіл ауданға жалғыз

перзентханасы бар, ауылдың дәл ортасында кинотеатр салынған Көктерек бізге кішігірім қала сияқты көрінетін. «Правда» деп аталатын сол кинотеатрдан «Чапаев», «Біздің қадірлі дәрігер» секілді керемет филімдерді тамашалап, мәз болатынбыз.

Қырсыз басшылықтың салдарынан болар, соңғы он-он бес жылдан бері Көктерек тозып кеткен-ді. Жап-жасыл жапырақтарын көтере алмай тұратын қайың, үйеңкілері де, бойларын көкке қарап түзейтін теректер де сидиып, қурап қаздай тізіліп аулаға көрік беретін кеңсе, емхана алдындағы шарбақтар да сынып, көшенің шаңы аспанға көтеріліп жататын.

Халық өз перзентін ешқашан ұмытпайды. Қайрат Рысқұлбековтің туған аулында ескерткіш орнатып, ас беру туралы әңгіме біраздан бері қозғалып жүрген-ді. Ауылдағы бел тұтар абзал азаматтардың арқасында ауданда Қайрат атындағы қор ашылған болатын. Әсіресе қор директоры Мәкен Уақовтің сіңірген еңбегі ерен. «Ақшамға» біздің ауданнан алғашқылардың бірі болып ауыл жаңалықтарын хабарлап, жанашырлық танытқан Мәкен маған жазған бір хатында: «Жерлесіміз Қайрат Рысқұлбековті жабылған жаладан ақтап алуымыз керек. Оның ерлігін барша әлем білуі тиіс. Әйтсе де аудан басшылары да, облыстық «Қазақ тілі» қоғамы да үнсіз отыр. Талай лауазымды есіктерді қағып едім, жанашырлық танытар емес», - деген жолдарын оқығанда, туған ауданымыздың азаматтары бәрі жасық па еді деп намыстанғам да. Мәкен Уақовтың хабарлауымен нақақтан жала жабылып, ату жазасына бұйырылған ұлын іздестіруді бастаған Дәметкен жеңешем мен Қайрат туралы ел алдында дуалы сөз айтып, табан тоздырған ауыл азаматтары С. Қожаназаров, М. Бейімбетов, М. Уақов сынды жерлестерімнің адамгершілік парызын адал орындауының өзі неге тұрады?

Ал Қайрат заң тарапынан ақталмай жатып-ақ оның есімін көшеге, саябаққа бергізген Шымкент облысы, Жетісай аудандық «Қазақ тілі» қоғамының төрағасы Әлібек Мейірбекұлы, қыршын жасқа Семейде ас беріп, ақындар айтысын ұйымдастырған Аманғазы Тілеубаев сияқты жандарды қалай құрметтемеске?

Ой құшағында отырып, Көктерекке жетіп қалғанымызды байқамаппын. Түн қоюлана бастаса да, ауылдың самала шамдары жарқырап, ертең үлкен мереке болатынын қуана хабарлағандай жымыңдап тұрды. Біз Қайрат туып-өскен үйге беттедік...

Ертеңінде ертемен ауыл орталығына келгенде көңілім алабұртып, көзімнің жасын тия алмадым. Баяғы балалық шағымның Көктерегі көз алдымда жайнап жатты. Ауылым қайта түрленіп, жасарып кеткендей. Сырлатып, әктеліп тазарған үйлер қонақтарын күтіп әзірленген сылқым келіншектердей. Көшелер де айнадай жарқырайды. Орталықтағы «Желтоқсан» деп аталған кинотеатрдың еңсесі биік. Дәл алдында батыр ініміздің ескерткіші тұр. Бар болғаны жиырма жасында ұлтының намысы, халқының болашағы үшін:

Қазақ деген зағым бар.

Қайрат деген атым бар.

Еркек тоқты – құрбандық,

Атам десең атыңдар! –

деп кеткен Қайраттың мына тас мүсіні тек көктеректіктердің ғана емес, барша аудан, облыс тұрғындарының ар-ұяты, кіршіксіз сезімі секілді.

Ескерткіштің салтанатты ашылуына арнайы келген Мұхтар Шахановты қарақұрым жиналған көпшілік ду қол шапылақтап, ерекше, ілтипатпен қарсы алды. Рысқұлбеков әулетіне берілген жаңа үйде қонақтарға қонақасы таратылған соң, Көктерек агробірлестігінің асханасында өз перзентіне деген қонақасы дастарқаны қайта жайылды. Қайраттың рухына бағышталып, құран оқылды.

Ескерткіштің салтанатты ашылуы құрметі Мұхтар Шахановқа берілді.

«... Жігеріңмен көктеп өтіп,

Ұлт мүддесін шекпен етіп,

Төбең бір сәт көкке жетіп.

Өз өлкеңе ескерткіш боп, оралдың ба, айдарлым?!» - деп, Көктеректің қасиетті топырағын басқанда туған Мұхатның жыр жолдары төгілгенде, егілмеген пенде

қалмады. Аудан әкімі Б. Қарашолақов, Қайраттың әкесі Н. Рысқұлбеков, ауыл ардагері Д. Асанбаев, желтоқсандықтар Қ. Аймаханов, Т. Тәшенов тебірене сөз сөйледі.

Салтанатқа арнайы ат басын бұрған Алматыдағы «Төле би» акционерлік коммерциялық банкінің бас деректері Мамырбек Әбдірахманов Қайрат Рысқұлбеков атындағы қорға 70 мың сом, Қайрат атындағы мектеп оқушыларына төленетін стипендияға 30 мың сом және Ноғайбай аға мен Дәметкен жеңешенің отбасына көмек ретінде 20 мың сом қаржыны тарту етті. «Төле би» банкісінің қайырымдылық ісін Алматыдағы «Ализар» мен «Жомарт» кәсіпорынның мүдірі Оралжан Масатбаев та жалғастырып, қорға 10 мың сом қаржы аударды. Сонымен қатар Қайраттың болашақ мұражайына Бауыржан Момышұлының бейнесі салынған құмыраны сыйлады. Ырымшыл халықпыз ғой. Жақсы бастаманың жалғасы да берекелі болатынына, қордың болашағына аудан басшылары қамқор болатынына кәміл сендім. Өйткені оған батыр ініміздің ескерткішін орнатып, оның салтанатын өткізуге белсене ат салысқан М. Сейдалиев, Қ. Өскенбаев, Ж. Орынбаев секілді азаматтардың ісі куә.

Кіндік қаның тамған туған жер топырағы бар ғұмырыңа қуат беріп, желеп-жебеп отыратыны рас екен. Мұхаң айтпақшы, Алматыға Ноғайбайдың ұлы болып аттанып, бар қазақтың мақтаны боп оралған Қайрат туған ауылының қақ төрінен орын тепті. Адалдық пен аңғалдықтың, қайсарлық пен батырлықтың рухы болып, жүрегімізде мәңгі қалатын Қайраттың бейнесі бұдан былай бәріміздің көз алдымызда тұрады.

Раушан ИМАШ
«Алматы ақшамы»
30-қыркүйек, 1992-ж

Қ. РЫСҚҰЛБЕКОВТЫ ӨЛТІРГЕН КІМ?

1987 жылдың жаңа жылында ішкі істер органының қызметкерлері «Алматыда бір төбелеске қатысты» желеуімен Қайрат Рысқұлбековты Мойынқұм ауданының орталығында тұратын нағашысы – Мәдібек Асанбаевтың үйінде демалып жатқан жерінен таңға жуық ұстап әкетеді...

Қайрат Рысқұлбековтың ату жазасы амалсыздан 20 жылға бас бостандығынан айыру жазасымен ауыстырылды... Бірақ Шу, Қарағанды темір жол бекеттері арқылы Ресейдің Свердлов облысына апарылатын Қайрат белгісіз себептермен Семей түрмесіне жеткізіліп, құпия жағдайда оның өміріне қастандық жасалды.

- Бірнеше мәрте әуре-сараңға түсе жүре, ақсуаттық ақын Серік Жұматовтың жәрдемімен 1993 жылы шілденің соңында, Қайраттың 1988 жылғы 21 мамырда таңға жуық қайтыс болғанда мәйітін алғаш көрген азаматтардың бірі Дәулет Әубәкіровты таптым. Ол дәрігер-сарапшы Болат Шалағановпен жолығуға көмектесті. Облыстық Жастар Одағы жетекшілерінің бірі Рахат Алтайұлы және телекомпанияның тілшісі Тілеген Ахметовпен Қайрат қайтыс болған түрменің 21-камерасына кіргеннен соң, Болат бізге: «Қайрат төсекте кырынан бүк түсіп, аяғын бауырына тартып жатты.

Тамағында болар-болмас дақ бар. Жарақат белгілері жоқ. Адам жоғарыда асылмай, жерде отырып-ақ буынып өле береді. Менің түсінігімше, Қайрат дем жетпей, тұншығып өлген сияқты» деді. Камера қабырғаларының ені 2-2,5 метр шамасында, 3 метрдей биіктіктегі темір горга жіп пен ішкөйлек (ол Қайрат пен бір камерада жатқан Власенконікі) байлап, соған асылыпты... «Өзін-өзі асқан Қайраттың тізесі қалайша бүгілген? Асылып өлген адамды неге жан-жақты тексеріп, оны суретке түсіріп алып, сонан соң жерге жатқызбаған?!» Сұрақ көп, жауап жоқ. Дүдәмәл, күдік көп.

Осыдан он шақты жыл бұрын бізбен қанаттас үйлерде бір жас жігіт асылып қалған еді. Ауылдық жер болса да, таңертең көрген туыстары мен көршілері 60 шақырым қашықтықтағы аудан орталығынан сарапшы-тексерушілер келіп, тексерулерін бітіргенше – түс ауғанша күтті.

Қазақстанның бір қиырындағы түрмеден әдейі алдырып, Қайратпен бір камераға орналастырылған қандыбалақ Власенко оны «асылып» тұрған жерінен шешіп алып, қолдан демалдырмақ болыпты-мыс... Бұған кімдер сенер? «Адам өлтірген» деп айып тағылған Қайраттың өзін жеке-дара неге жатқызбаған?! Ату жазасын 20 жылға өзгерткенін естіген Қайрат секіре қуанған. Азаматтың осыдан кейін өзіне-өзі қол салуы қисынсыз, тіптен мүмкін емес...

Ашығын айта алмаса да, Болат Шалағановтың берген жауаптарына карағанда, Власенко Қайраттың таңғы тәтті ұйқысын найдаланып, Кузнецов деген кәрілердің жәрдемімен оны тамағынан қылқындырған. Біздіңше, шындыққа жақыны – осы.

Көп ұзамай Власенко түрмеден босатылды. Неге? Мүмкін «сыйға - сый, сыраға – бал» шығар бұл. Сол кездерде Қайраттың жұмбақ өлімін анықтауға атсалыса бастаған Мұхтар Шахановқа жолыққанымда:

- Власенконы алдырып, кабинетімде жеке сөйлескім келіп еді, ішкі істер органының екі қызметкері жанынан кетпей қойды. Сонда Власенко: «Қайратты өлтірген мен» дейді де, іле-шала «жоқ» деп есалаң адамның сөзін сөйлейді. Жеке қалғанымызда мүмкін бәрін ашып айтатын ба еді, - деп, өкінішін білдірген болатын...

Бір жолы Алматыдан: «Қайраттың өліміне байланысты материалдық шығындарыңызды қайтаруға төлеу өтемі туралы мәселе 1993 жылы шілденің 20-сында Жоғары Сотта қаралады. Келіңіз» деп анасы Дәметкен Асанбаеваны шақырған ресми қағаз келді. Жан-жақты ақылдаса келе, Семей сапарының да жақындауына орай мен де ілесіп баратын болдым. Мұхтар Шаханов болса, Қырғызстанда, Коммунар Табейді тауын, мән-жайды түсіндірдім. Ертеңіне Алматы теледидарындағы жігіттерге де хабар беріп, оларды да сот процесіне шақырттым.

Басталған күні өзім де қатынасып, мынадай қиыншылық кезеңдерде, Қайраттың туыстарының түрмыс жағдайларының нашар екендігін, аса қажет жағдайда қор басқармасы есебінен де көмектер беріліп, келгенін, сондықтан да оларға мемлекет тарапынан жеңілдіктер, жәрдемдер тағайындалса деген тілек айттым. Осы пікірімді бірер жылдай бұрын Алматы теледидарынан ғалым Сәрсенбі Дәуітпен кеңінен берілген сұхбат әңгімеде де білдірген едім. Онда Қайраттың ғана емес, Ербол, Ләззат, Сәбира сынды жас боздақтардың туыстарына да мемлекет тарапынан жеңілдіктер берілуі жөн деп атап өткен едік.

Жоғарғы сот мүшелері тағы да керекті құжаттар дайындап, «екі күннен кейін келіңіздер» деді. Мен болсам ақсуаттық ақын Серік Жұматовпен уәделесіп қойған болатыным, оған

жеделдете жетуім керек. Әрі Семейдегі жігіттерге хабарласып, Қайраттың өлімі жайлы деректер алып қайтуым керек еді. Қайраттың анасы және Коммунармен ақылдасып едім, маған «Семейге жүре бер, сотта өзіміз бір амал табамыз» деді. Сапар алында Коммунар «деректер табылып қалса, қайтарда жолығып кетіңіз» деген.

Уәде бойынша, қайтар жолда соқтым. Түрменің қанды 21-камерасында айтылған Б.Шалағановпен біздің пікірлеріміз жазылған бейнетаспаны Қазақстан-1 телеарнасында Кенжебай Ерсайынның көмегімен К.Табейге көрсеттім. Коммунар Қайраттың құны деп 31 миллион сом (62,5 мың теңге) берілетінін айтты...

Содан бастап Қайраттың қорына қаражаттың келуі мүлдем тоқтап қалды. Жанашыр жігіттер «Қайраттың құнын алып қойды, енді қорға байланысты жұмыстарыңды әуре болмай, тоқтатқаның жөн, енді ешкім қолдамайды» деді. Арада екі жылдай уақыт өткенде анасына: «Қайрат жайлы жинақ дайындап жатырмын, өзіңіз алған 31 миллион сомды оның құны емес, материалдық көмек ретінде алғанмын» деп жазып беріңізші дегенімде, Дәметкен тәтеміз: «Ақшаны аларда Қайраттың құнына алдым деп, қағазға қол қойдым ғой» дегенде, есеңгіреп отырып қалдым...

Қайрат қайтыс болған сәттен бастап-ақ, ҰҚҚ-ның қызметкерлері (біреуінің фамилиясы Ерімлашев) Бірлік ауылындағы боздақтың туыстарының үйін торуылдап көпке дейін кетпеді. Оларды Семейге жібертпеуге жанталасты. Қырқын күттірмей анасы Дәметкенді таудағы сауыншылық жұмысына қудырды.

«Тыңшылар» осымен іс бітті деп тоқтап қалған жоқ. 1996 жылы 13 наурызда Қайраттың 30 жасқа толған күнін атап өтпек болып, Алматыдағы Сәулет-құрылыс академиясында үлкен жиын өткізуге талпынып едік, 13 наурыз жақындағанда, кітапханашы қыздар үрейлене абыржып: «Бізге ҰҚҚ-ден біреу хабарласып, жиынды кімдер ұйымдастырып жатқанын сұрады» деді. Айтқанындай-ақ, Қайраттың туған күніне арналған сол бас қосуға ҰҚҚ-ның екі қызметерінің қатысқанын білдік. Нәтижесінде адамдар аз жиналды.

Қайраттың қайтыс болғанына 13 жылдан асса да, оның өлімі туралы деректерден ҰҚҚ әлі күнге дейін сескенеді.

2000 жылы 22 мамырда кешкісін сағат 20.30-да оны еске алу мақсатында «Отандастар» телебағдарламасының редакторы Сәуле Жиреншинамен тікелей эфирге шыққанда да ҰҚҚ-нің араласқанын байқап қалып, көп шындықтар мен іс-жоспарларды ашып айтуды жөн көрмедім.

Жүйкені жұқартар әуре-сараңы жетерліктей ондаған жылғы қауіп-қатерлі қиыншылықтарды басымнан өткізе отыра, мынадай тұжырымға келдім:

БІРІНШІДЕН, Желтоқсан көтерілісіне байланысты жүргізілген жалған айыптаулар мен тергеулердің астарлары ашылып қалмас үшін;

ЕКІНШІДЕН, қайтыс болған Сергей Савицийдің өліміне орай қозғалған істерді тап-тұйнақтай жабуға;

ҮШІНШІДЕН, ең негізгісі, кейінгі жас ұрпақты келешекте желтоқсандағыдай көтеріліске қайтадан тізе қоса көтерілмеуге, оларды әрдайым үрейде ұстау мақсатында – Қайрат қанішер Власенконың қолынан әдейілеп өлтірілді!

Бұған қосып айтарым, осы қанқұйлы зұлымдықты ұйымдастырылушылар - өзіміздің қазақтарымыз. Егер олар басқа ұлт өкілдері болғанда, Қайратты өз қандастарына емес, кез-келген қазаққа өлтірткен болар еді... Сонда қастандықты ұйымдастырушылар кімдер?! Олар – Қайратты жазықсыз соттағандар. Оны Семей түрмесіне апартқандар. Власенкоға тапсырма бергендер...

Желтоқсан көтерілісінің болып өткеніне 15 жылға аяқ басқанымен, әлі күнге дейін сол қаралы оқиғаға байланысты кінәлі деген бір жанның табылып, жазаланбағаны да қайран қалдырады.

1991 жылы қыркүйектің 28-інде Семейдегі зиратына құлпытас қойылып, ас берілгенде аспан түнеріп, оқтын-оқтын жаңбыр жауып тұрды. Көп ұзамай, желтоқсанның 13-18 күндерінде ақындар айтысы мен спорттық жарыстар ұйымдастырылғанда, қатысушылар Қайраттың зиратының басына жиналып, аруағына бағыштап Құран оқытқанда да қар жапалақтап жауумен болды.

Әсіресе, мына оқиғалар ешқашан да көкейімнен кетер емес: Қайратты Мойынқұм ауданында тұтқындауға белсене ат салысқан ішкі істер органының белді қызметкері аяқ астынан ауырып, ұзамай қайтыс болып кетті. Ал оны

кісендеуге көмектескен екіншісі – Бірлік ауылының бұрынғы учаскелік инспекторы кейінірек жол апатынан соң мүгедек болып қалды...

Жас Алаш, №81 07.07.2001

Мұхтар Шаханов

(Қайратты танытқан қайраткерлер кітабынан үзінді)

Желтоқсан көтерілісінің қаһарманы – Қайрат Рысқұлбеков Мойынқұм ауданының Бірлік ауылында туып өскен болатын. 1986-жылғы көтерілісте оған «Савицкийді өлтірген қылмыскер» ретінде әділетсіз соғ шешімімен ең ауыр – ату жазасы берілген еді. Қайрат оқыған мектепте математика пәнінің ұстазы Сейіткерім Қожаназар 1987-жылғы аудан мұғалімдерінің тамыз мәслихатында Қайраттың ауыр жазасын жеңілдету жайлы лауазымды басшылардың қарсылығына қарамастан үндеу көтеріп, кейіннен 1990-жылы құрылған Парламенттік комиссия төрағаларының бірі Қ. Мырзалиевке апарып тапсырған болатын. Сонда Қадыр аға Сәкеңе “Қайрат қорын” құрып, көпшілік болып, қолға алыңдар деген еді. Мен сол кездерде Сейіткерім ағамен тығыз байланыста болдым. Қайраттың тағдыры, оның өлімінің құпиясы бізді көп толғандыратын. Кеңінен кеңесе келе, 1991- жылы Наурыз мерекесінде көршілес Бірлік, Биназар, Жасұлан ауылдары тұрғындарының бас қосу жиынында бастама көтеріп, Қайрат Рысқұлбеков атындағы қордың есепшотын аштық. Қайрат 1981-83 жылдары Бірлік ауылындағы Киров атындағы орта мектепті бітіріп үлкен өмірге жолдама алған болатын. Осы мектепке қыршын боздақтың есімін бергізу айтарлықтай айтыс-тартыспен басталды. Сол кездерден бастап, жоғарыдан демеу іздеп Мұхтар Шахановқа шығуға тура келді. Алғашында телефонмен хабарласып тұрдық. Сонда Мұқан:

- Жігіттер, аптықпай, сабырлық сақтап, байсалды қимылдаңдар – деп, басу айтумен болды. Кинорежиссер Қалдыбай Әбенев басқарған желтоқсандықтар: Құттыбек Аймаханов, Бек Сүлейменов, Нұрлыхан Ескендіров, т.б. келіп мектепте кездесулер өткіздік. Ауыл тұрғындарымен дидарластық.

Осыған қарамастан, 1991-жылы жазда аудандық ономастикалық комиссия мектептің атын бұрынғы директор Иген Ақылбаевқа беру туралы шешім шығарып қойғанда С. Қожаназар аудандық Қазақ тілі қоғамы Басқармасының төрағасы ретінде комиссия отырысына бой бермей кіріп шешімді бұзғызды. Баспасөз беттеріндегі игі бастамаларымыз жарияланып жатты. 1991-жылдың күзінде беделді де сыйлы ауыл ақсақалдарының қолдауымен мектепке Қайрат Рысқұлбековтің есімі берілетін болып шешім қабылданды. Сол кездегі аудандық білім басқармасының бастығы Мақсат Сейдалиев бірден бұйрық шығарып, тиесілі орындарға бекітуге жіберді.

Семейдегі Қазақ тілі қоғамы жетекшілерінің ұйымдастыруымен 1991-жылы қыркүйектің 28-де Қайраттың зиратына құлпытас қойылып, ас берілді. Желтоқсанның 13-18 күндері Республикалық дәрежеде спорттық жарыстар мен ақындар айтысы өткізілді. Қайтар кезде Дәулет Әубәкіров деген жігіт бізге жолығып, «Менде Қайрат қайтыс болғаннан кейінгі суретінің пленкасы бар», - деді. Біз оған пленканы жоғалтпа, М. Шахановқа хабар береміз дедік. Семейден қайтар жолда Қайраттың әкесі Ноғайбай аға Мұқан сурет туралы арнайы аялдап хабарлады. 1992 жылы 21 ақпанда Қайрат заң жүзінде толықтай ақталған соң Мұхтар Шахановқа хабарласқанымызда: - енді қорықпандар, қарсылық көрсеткендерін тікелей белден басындар, деп демеулі айбат берді.

1987-жылдың жаңа жылында Қайратты құқық қорғау орындарының қызметкерлері ұстап әкеткен соң-ақ, аупарткомның сол кездегі идеология басшылары жер-жерлерде жиындар ұйымдастырып, Қайрат арақ ішетін, наша тартатын, бұзық болатын деп, жоғарыға мінездемелер жіберумен болған. 1991-жылдың желтоқсанының 27-28 күндері Мойынқұм ауданында облысаралық Қайрат атындағы ақындар айтысы өткізіліп, кезінде Қ. Рысқұлбековты қаралаумен айналысқан бұрынғы аупартком хатшысы “ұялған тек тұрмас” дегендей бізге ырық бермей, шараларға өздері араласып кетті...

1992 жылы 13-наурызда Қайраттың туған күніне орай, Бірлік ауылында үлкен жиын ұйымдастырылды. Мұхана

да хабар жіберген едік, ол кісі келе алмады. Осы жиында сөз алып, Қайратқа ескерткіш орнату туралы мәселе қозғай отыра, оның атына жалған қаралаулар ұйымдастырған сол кездегі идеология басшылары неге халықтан, Қайраттың туыстарынан кешірім сұрап барып ұйымдастыру шараларына ат салыспайды деп, ашына айттым. Өз кезегінде айыпты мырза: - Сол кезде жанымызда КГБ қызметкерлері жүрді, сондықтан да біз солай істеуге мәжбүр болдық деп, ақталғанып, бәрібір кешірім сұрамады.

Есесіне, көп ұзамай аудан басшылары Қайрат қорының тізгінін өз қолдарына алғылары келіп, көп әрекеттенді. Бірақ, жымысқы ойлары іске аспай, жеңіліс тапты...

Алматыда Қ. Рысқұлбековке ескерткіш жасалынатын болып, алғашқы іс-сапарлардың бірінде көк базардың жанындағы «Жалын» журналының редакциясындағы Мұхтар Шаханов ағамызға сәлемдесуге кірдім. Ол кісі бірден орнынан тұрып, табалдырықта қарсы алып, өте жылы амандасты. Кейіннен де, кім келсе де, осы әдеттен таймайтынын байқадым. Қайраттың өлімі жайлы Семейдегі жігіттерге хабарласа алмай жүргенін айтты. Ескерткішке дұрыстау суреттері табылмай, мүсіншілер Байтұрсын Өмірбеков пен Болат Досжановтар соттағы тергеу құжаттарында Қайраттың қырынан, алдынан түсірілген суреттері сақталыну керек еді деп ескертті. М. Шахановқа жолығып осыларды жеткізгенімде, дереу сол кездегі Жоғарғы Соттың төрағасы Т. Айтмұханбетовке депутаттық сауалмен ресми хат жазып, жиіркенішті, жеккөрініштікпен: -мынау оңбағанға барындар, деді. Жолсерігім Асылхан Шүңіреков екеуіміз Жоғарғы Соттың дәлізінде Айтмұханбетовке жолыққанымызда, хатты көрісімен, құжаттар бізде емес, Сәрсенбаевқа барындар деп, ат-тонын ала қапты. Е. Сәрсенбаевты іздеп таба алмадық. Сәтіне орай суреттер кейінірек табылды...

1992-жылы 10 қыркүйекте Бірлік ауылында Қайрат Рысқұлбековтың Ескерткішінің ашылу салтанатына М. Шаханов арнайы келіп қатынасып:

Оралу

Дархандық пен кеңділіктің,
Арамдық пен пенделіктің,
Арасынан мәңгі итжығыс.
Түсіп жатқан осы алапат майданның,
Жігеріңмен көктеп өтіп,
Ұлт мүддесін шекпен етіп,
Төбең бір сәт көкке жетіп,
Өз өлкеңе ескерткіш боп
оралдың ба, айдарлым?!.

Жетекке алып саналы арман,
Бүршігінді жаңа жарған шағында,
Денең қалып сонау Семей
түрмесінің маңында,

Рухыңмен туған өлке
топырағын,

Қайта бастың кемелдеп.

Ара жігін ерлік пенен
ездіктің,

Бір-ақ қадам екендігін
дәлелдеп.

Қиын сәтте жалау еткен
намысын,

Бағың жансын, қайсар ұлым,
Жанын қиған ары үшін.

Алматыға Ноғайбайдың
перзенті боп аттанып,

Бар қазақтың мақтаны боп
қайта оралған арысым!

- деген өлеңін арнады. Шу өзенінің жағасында тігілген киіз үйлерден дәм татқан соң, аттанарында Мұхан мені аудан басшыларымен беттестіріп:

- Ескерткіш орнаттың, енді тікелей, Қайраттың өлімінің құпиясын ашуға шық. Бұлар енді саған кедергі келтірмейді, деп, нық сеніммен айтты. Мен болсам, Семейдегі жігіттерге хабар жіберіп едім, үлгере алмады, жақында оларды шақыртып, сізге жолықтырамын, дедім... Өнегелі де ұлтжанды қасиеттерімен көзге түскен қазақ жастарына

Қайрат атындағы сыйлық тағайындамақшы болдық. Осындай игі шарамен демеушілер іздестіре Алматыға барған сапарымда Мұхтар ағаға да жолықтым. Сыйлық жайлы айтқанымда, ол кісі қолдап, тек, үміткерлер жасына шектеу қоюдың жөні жоғын білдірді. Содан кейін мені отыра тұр, қазір тергеушілер келеді деді. Көп ұзамай екі жігіт келді. Жанымызда Қайраттың әкесі Ноғайбай аға және бір-екі адам болды. Қайсысың Сәрсенбаев деп, анықтап алып, Мұхаң ашуға басты: (оның ашуланғанын алғашқы көруім) – тергеу басталғаннан бері 6 ай өтті. Неге Семейге барып, Сәкежановқа жолықпадыңдар? Түрмені неге тексермедіңдер? Әлде, сендерге Жоғарыдан біреулер бірнәрсе деп жүр ме деп бұрқан-тарқан болды. Тергеушілер болса, жұмыстары көп екенін, үлгере алмай жатқанын айтып ақталғансыды... М. Шаханов хабарласып тұрындар деп, шығарып салды.

- Семейдегі көмектесетін жігіттердің бірі Мерей Көшкіновке қайта-қайта хабарласып тұрдым. Ол 1993-жылдың наурызының басында Мойынқұм ауданына келіп, екеуіміз жан-жақты ақылдаса келе, Алматыдағы Мұхаң хабарласып, наурыздың 9-ында кездесетін болдық. М. Шаханов үшеуіміз тың тыңдалады деп, кабинетте емес, дәлізде сөйлестік. Мұхаң – Власенконы алдырып, онымен жеке сөйлескім келіп еді, бірақ, милицияның екі қызметкері жанымыздан кетпей қойды. Власенко бірде Қайратты өлтірген мен дейді де іле-шала басқаша сөйлеп кетеді. Ол есалаң құсап қалған. Жеке қалғанымызда мүмкін шынын айтатын ба еді, - деді. Мерейге тың деректер табылып, жеткізе алса, өзі оларды әрдайым қорғайтынын айтып уәде берді. Және де депутаттық ресми құжатына хат жазып, Семейдегілерге маған сенімді түрде көмектесулерін өтінді.

Поезбен Семей сапарына шыққаннан-ақ, Мерей Мұхаң сенімсіздік білдіріп, осы жұмыстарды аяғына дейін аяқтамайды деді. Екеуіміз ренжісіп те алдық. Мерейдің басқалардан өзгеше қасиеті, қай адамды болмасын бір көргеннен-ақ, оның қандай екендігін дөп баса айтатын көрегендігі бар болатын. Сіздер тағайындап жатқан Қайрат атындағы сыйлыққа Коммунар Табей таласады, онымен дұрыс қарым-қатынаста болуға тырысыңыз, өйтпесеңіз ол сізге көп кедергілер келтіреді деген еді. Кейін бәрі де айна-

қатесіз алдымнан шықты. Сондай-ақ, 1991-жылы біздің Елбасымыз жайлы айтқан болжамы да дәлме-дәл келді.

Облыстық прокуратураның тергеушісі Сиязбек Сәкежановты тауып, жол сапарымның мән-жайын айтып түсіндіріп едім, менде біршама деректер болуы керек, 2-3 күнде тауып беремін деген уәдемен шығарып салды. Айтқан мерзімінде Сиязбек деректерін тауып бере алмай: - Мұхтар Шахановтың өзі шақыртсын, ол кісіге айтатын ауызша мағлұматтарым бар деп, басқа сарынға көшті. Қайраттың мәйітін көрген дәрігер-сарапшы Болат Шалағановты да таба алмадым, қызметі ауысып кетіпті.

Ақсуаттан келіп Дәулет Әубәкіровты тауып беремін деп уәделескен ақын Серік Жұмағовтың әкесі аяқ астынан ауыр халде ауруханаға түсіпті. Сонымен күте-күте он шақты күн жоғалтып, Ақсуаттағы Серікке барып едім, әкесі тәуір болған соң Семейдегі Дәулет Әубәкіровты тауып, маған хабар беретін болды. Аудан басшыларының бірі – Бақыт Қойшыбекова Серіктің жол сапарына көмектесуге уәде етті... Қайтар жолда Алматыдағы М. Шахановқа жолығып, С. Сәкежановтың сәлемдемесін жеткізіп едім, ол әбден ренжіді, неге өзі уақыт тауып келе бермейді, деп!

1993-жылдың сәуірінде Қайраттың әкесі Ноғайбай аға ауыр науқастан қайтыс болған еді. Соған байланысты көңіл айтуға келе алмаған Мұхаңа жолыққанымда, қырқын өткізетін кезде хабар бер деген-ді. Қ. Рысқұлбековтың қайтыс болғанына мамырдың 21-інде 5 жыл толуына орай Тараздық Әлмұқан Исақов мырзаның көмегімен Қордайда оның мектебіне Белгі тас жасаттырған едік. Мамырдың 21-інде Белгі тасты орнатып, әрі әкесінің қырқын өткізбекші ниетпен Мұхтар ағамызға хабар бергенбіз. Белгі тасты жасауға Қордайдағылар үлгере алмай, бір күн кешіге, тура 21-інде алып келсек, Мұхаң да бізден бұрынырақ Қайраттың туыстарына жетіп көңіл білдіріпті.

Жақын ағайындары Балтабек Таубалдиев қонақтарды үйіне дәмге шақырды. Шай үстінде М. Шаханов біздің сауалдарымызға байланысты: - 1989-жылы халық депутаттарының I съезінде желтоқсан оқиғасы жайлы айтайын деп, сессияны басқарып отырған Лигачевқа экология және Арал туралы айтам десем, жолататын емес. Содан ебін

тауып, М. Горбачевқа жолығып едім, оның өзі Лигачевтарға Шахановқа сөз беріңдер, экология жайында айтады деп, рұқсат әперді. Әрине, мінбеге шыққан соң бірден Желтоқсан көтерілісі жайлы сөйлеп кеттім. Артымнан тоқтат-тоқтат деген ызалы дауыстар шығып жатты. Мен оған қарамастан аяғына дейін айтып шықтым. Андрей Сахаров елдің көзінше қаймықпай қолымды алып, жүзден астам депутаттың қолын жинасаң Парламенттік комиссия құруға болады деп, ақыл айтты. Б. Ельцин де қолдады.

Асқар Ақаев пен жүргізуші қырғыз жігіті және Сахаров пен Ельцин де алғашқылар болып қолдарын қойды. Талдықорған облысынан, аты-жөні есімде жоқ. қызылшаша-депутат әйел қолын қойып еді, Қазақстанның басшылары оны қыспаққа алып, қолын өшірттірді. Күндіз-түні 3-4 күн қонақ үйлердегі депутаттарды аралап ұзын санын 120-ға жеткізіп, халық қалауларының көзінше төрде отырған М.С. Горбачевқа әкеп құжаттарды тапсырғанымда, мені атарға оғы болмай, қолымнан жұлып алды – деп, ағынан жарылған еді. 1993-інші жылы шілденің соңына таман ақсуаттық ақын Серік Жұматовтың көмегінің арқасында көптен бері іздеген адамым Дәулет Әубәкіровты таптым. Ол, бірақ, Қайраттың суретінің пленкасын бермеді. Сақтап жүргенім бір орыс жігітінің өліп жатқан суреті екен деді. Д. Әубәкіров 1991-жылы Семейде жолыққандағы «Қайрат төсекте бұк түсіп жатқан болатын, мойнында болар-болмас дақ болған еді» - деген сөздерін тағы қайталады (2000-жылдың қарашасында Тарбағатай ауданындағы Көкжыра ауылында қайтыс болған күйеу балам Амантай Мұқанұлының от басына көңіл білдіруге қарындасым Өтіркүл екеуіміз барғанда Серік Жұматовқа тағы да жолықтым. Серіктің айтуы бойынша, қолындағы пленка Қайраттікі екен. Дәулет соны маған беруге қорқыпты. Ал соңғы сәтте Қайратпен бір камерада жатқан Власенко белгісіз себептермен қайтыс болып кетіпті, - деді. Сонда мен Серікке ренжи, Дәулет ешқандай намысы жоқ, әбден жалтақ жігіт екен ғой. Он жылдан бері сол пленканы неге бізге бермей қорқып жүр. Жақын араларда хабарласып, маған 2-3 суретін салып жіберіндерші деп едім, содан бері еш хабар жоқ).

Д. Әубәкіровтың тигізген көмегі – Болат Шалағановты тауып берді. Болат басқа жұмыста жүрсе де қашақтамай,

айтқан уәдесінде тұрып, түрмедегі Қайрат жатқан 21-камераға бізбен бірге кіріп, болған, көрген сәттерін Семей облыстық теледидарының тілшісі Тілеген Ахметовтың сұрақтары бойынша айтып берді. Болаттың айтуы бойынша да: - Қайрат бүк түсіп, тізелерін бауырына алып қырынан жатқан. Мойшында болар-болмас дақ бар болатын. Жарақат белгілері жоқ. Адам жоғарыда асылмай-ақ, жерде отырып- ақ, буынып өле береді. Менің түсінігімше, Қайрат дем жетпей, тұншығып өлген сияқты» - деді де, сарапшылар Актіге қол қоймаса да бола беретінін айтты.

Камера қабырғаларының ені 2-2,5метр шамасында 3 метрдей биіктіктегі тор көзге жіп пен іш көйлек (ол да Власенконікі) байлап, солай байлаулы тұрыпты. «Өзін-өзі» асқан Қайрат қалайша тізесін бүгіп тұра алады?! «Саяси қылмыскер» ретінде асылып қалған адамды неге жан-жақты тексеріп, оны суретке түсіріп барып, сонан соң ғана жерге жатқызбаған?.. Осыдан он шақты жыл бұрын бізбен қанаттас үйлерде бір жас жігіт асылып қалған еді. Ауылды жер болса да, таңертең көрген туыстары мен көршілері 60 шақырым қашықтықтағы аудан орталығынан сарапшы-тергеушілер келіп тексерулерін бітіргенше, түс ауғанша күтті.

Қазақстанның бір қиырындағы түрмеден әдейілей алдырып, Қайратпен бір камераға орналастырылған қандыбалақ Власенко оны «асылып» тұрған жерінен шешіп алып, қолдан демалдырып жатыпты-мыс деген желеулі дәлелдер дайындалыпты. «Саяси қылмыскер» - Қайраттың өзін жеке дара жатқызбаған?! Содан санаулы күндер бұрын кейіннен ақталып шығатындығына сенімі мол Қайраттың ату жазасын 20 жылға өзгерткенін естігенде, секіре қуанған азаматтың көп ұзамай-ақ өзін өлімге қиюы да қисынсыз, тіптен мүмкін емес... Ашығын айтпаса да, Болат Шалағановтың берген жауаптарына қарағанда, Власенко Қайраттың таңғы тәтті ұйқысын пайдаланып, оны тамағынан қылғындырып,.. тұншықтырған. Анық-қанығы осы!..

Мұхтар Шаханов ағамыз осы Семей сапарының сәл алдында ғана Қырғызстанға елшілік қызметке ауысып кеткен еді...

Бір жолы Алматыдан «Қайраттың өліміне байланысты материалдық шығындарыңызды қайтаруға төлеу өгемі

туралы мәселе 1993-жылы шілденің 20-сында Жоғарғы Сотта қаралады, келіңіз» - деп анасы Дәметкен Асанбаеваны шақырған ресми қағаз келді. Жан-жақты ақылдаса келе, Семей сапарының жақындауына орай, мен де ілесіп баратын болдым. М. Шаханов болса Қырғызстанда. Коммунар Табейді тауып, мән-жайды түсіндірдім. Ертеңіне Алматы теледидары мен «Таң-Шолпандағы» жігіттерге де хабар беріп, оларды сот процесіне шақырттым.

Басталған күні өзім де қатынасып, мынадай қиыншылық кезеңдерде Қайраттың туыстарының тұрмыс жағдайларының нашар екендігін, аса қажетті жағдайда қор басқармасы есебінен де көмек беріліп келгендігін, сондықтан да оларға мемлекет тарапынан жеңілдікті жәрдемдер қажет деген тілек айттым. Осы пікірлерді бірер жыл бұрын Алматы теледидарынан ғалым-жазушы Сәрсенбі Дәуітпен кеңінен берілген сұхбат-әңгімеде де білдірген едім. Онда Қайраттың ғана емес, Ербол, Ләззат, Сәбира сынды жас боздақтардың туыстарына да мемлекет тарапынан жеңілдіктер берілуі жөн деп, орынды деп атап өткенбіз.

Жоғарғы сот мүшелері тағы да керекті құжаттар дайындап, бір-екі күннен кейін келерсіздер деді. Мен болсам, Ақсуаттық ақын С. Жұматовпен уәделесіп қойған болатынмын. Оған жеделдете жетуім керек. Әрі Семейдегі жігіттерге хабарласып, Қайраттың өлімі жайлы деректер алып қайтуым керек еді. Қ. Рысқұлбековтың анасы және Коммунармен ақылдасып едім – «Семейге жүре бер, сотта өзіміз бір амал табамыз», - деді. Кетер кезде, К. Табей:

- Деректер табылып қалса, қайтарда соғып кетіңіз, - деген...

Уәде бойынша, қайтар жолда соқтым. Түрменің қанды 21-камерасында айтылған Б. Шалағанов пен біздің пікірлеріміз жазылған бейнетасаны «Таң-шолпанда» Кенжебай Ерсайынның көмегімен Коммунарға көрсеттім. К. Табей Қайраттың құны деп 31 миллион сом (62,5 мың теңге) берілетінін естіртті. Анасы Дәметкеннен сұрағанымда, материалдық шығын есебінде берілетінін айтты...

Содан бастап Қайраттың қорына қаражаттың келуі мүлдем тоқтап қалды. Жанашыр жігіттер «Қайраттың құнын алып қойды, енді қорға байланысты жұмыстарыңды әуре болмай

тоқтатқаның жөн, енді ешкім қолдамайды» деді. Арада екі жылдай өткенде анасына: «Қайрат жайлы жинақ дайындап жатырмын, өзіңіз алған 31 миллион сомды оның құны емес, материалдық көмек ретінде алғанмын» деп жазып беріңізші дегенімде, Дәметкен тәтеміз: «Ақшаны аларда Қайраттың құнына алдым деп қағазға қол қойып қойдым ғой» дегенде, есеңгіріп отырып қалдым...

Қ. Рысқұлбеков атындағы мектептің жетекшілерімен кеңінен ақылдаса келе Президентіміз Н.Назарбаевқа, Жоғарғы Кеңестің төрағасы Ә. Кекілбаевқа, «Жас Алашқа», Телерадио корпорациясының басшысы Ә. Көпішевке, «Азаттық» Радиосына Қайраттың «құны» жайлы наразылығымызды келтіре 127 кісі қол қойған Үндеу хат жібердік. Жоғарыдағы жорықсыздықтар туралы «Азаттық» Радиосы екі мәрте толыққанды хабар берді. С. Әбділдиннен одан бұрынғы жолдаған хатымызға байланысты бізді қолдаған хат келді. Қалғандары үн-түңсіз қалды...

Сөйтіп, Қайраттың өліміне себепкер болған лаузымды басшыларды әлі күнге дейін дөп басып айта алмай келеміз... Ал, Мұхтар Шахановпен осыдан 5-6 жыл бұрын Бішкекте Шыңғыс Айтматов екеуі бірлесе жазған «Құз басындағы аңшының зары» кітабінің тұсау кесер рәсімінде жолыққан болатынмын. Адам өте көп, амандасқанымыз болмаса, сөйлесе алған жоқпын. Бірақ, өткен жылдары тосын, күтпеген жағдайда, жоғарыдағы лауазымды ағалардан маған елшілікке көптен бері таныс, сыйлас азамат келіп еді, соған байланысты туындаған мақала мынау:

МӘСКЕУДЕН КЕЛГЕН ҚОНАҚ

Халық Қаһарманы - Қайрат Рысқұлбековтың кіндік қаны тамған жері Бірлік ауылында 1992-жылы 10-қыркүйекте орнатылған ескерткішіне демеушілік жасаған 1-топ мүгедегі Мамырбек Әбдірахманов еді. Мәкең ескерткіштің ақшасын төлеп қана қоймай, Қайрат мектебінің озат оқушыларына стипендия тағайындап, Қайраттың ата-анасына көмек ретінде қаражат берді.

Ол бүгінде Мәскеу қаласында қызмет етіп жүрсе де,

қолы қалт еткенде жас боздақтың Отанына келіп, оның рухына бағыштап құран оқытып тұруды ұмытпайды. Осындай мақсатпен 2000-жылы маусымның басында келген Мамырбекті Қайраттың інісі Ришат пен Сәрсенбай деген жігіт үшеуіміз Алматы-Мәскеу пойызына Шу теміржол бекетінен шығарып салған болатынбыз. Көп ұзамай маусымның 26-ында М. Әбдірахманов таксилетіп азанмен үйге келді. Шілденің алтап ыстығында бірнеше мың шақырым жердегі Мәскеуден қос балдақпен әуре-сарсаңға атсабылтып жүргеніне таң қалдым. Шәй-пәй ішіп, аптығын басқан соң Мамырбек оңашалау сәтті пайдаланып, жолсапар мәнісін түсіндіре бастады.

1997 жылы М. Шаханов пен Ш. Айтматов бірлесіп жазған «Құз басындағы аңшының зары» кітаптарының Бішкек пен Мәскеудегі тұсаукесер рәсімін өткізуге қомақты қаржы аударып көмектесіпті. Сол себептен де олармен Мамырбек айтарлықтай сыйластықты қарым-қатынаста екендігін білдірген. 2000-жылы маусымның 20-сына таман, М. Шаханов, Ш. Айтматовтармен кездескенде олар ақылдаса келе Мәскеуге іссапарымен барған Н.Ә. Назарбаевқа Мамырбекті таныстырмақшы болды.

Нүрекеңе Мамырбекті Шыңғыс Айтматов кездестіреді. Шықаңның беделі Президентіміздің алдында өте жоғары көрінеді. Ол кісі Нұрсұлтан Әбілқұлына М. Әбдірахмановтың қос балдақпен жүріп тындырған еңбектерін айта келе, Қайрат Рысқұлбековтың рухын қастерлеуге де айрықша көмектескенін еске салады. Сонда Нұрсұлтан Назарбаев:

Қайраттың туыстарына Алматыдан, Тараздан пәтерлер беріліп, автокөліктің де сыйланғанын т.б. көмектер көрсетілгенін естіп жатырмын, деп, хабардар екендігін білдіреді...

Президентіміз Мамырбекке көмектесетінін сездіріп, жылы қоштасыпты да Шыңғыс Айтматов екеуі оңаша қалыпты... Сыртқы дәлізде Шықаң М. Әбдірахмановқа: - «Інішекке (мені айтқан болу керек) сәлем айт, Желтоқсан көтерілісі мен Қайрат Рысқұлбековке байланысты істерді қозғай бермесің, әйтпесе кейін өздеріне қиын соғуы мүмкін» депті. Ал, Мұхтар Шаханов «Тәуелсіз комиссия құрмасын!» деген сәлемімді жеткіз деген соң Мәкең алып-ұшып сонау

Мәскеуден маған келген беті екен. Мамырбек М.Шаханов, Ш. Айтматовтармен кездестіруім керек деп, мені Бішкекке баруға үгіттеді.

Мен оған айттым:

- Мұқанды да, Шыңғыс ағаны да әрқашан құрмет тұтамын. Мұхтар Шаханов Қайрат Рысқұлбековке байланысты шараларға бір кісідей көмектесе алды. Осылар жайлы «Ер намысы – ел намысы» кітабында кеңінен жазылды да. Ал Шыңғыс Айтматовты бүкіл әлем таниды, құрметтейді. Ашып айтсам, “тәуелсіз комиссия” құрудағы мақсатымыз үлкен еді. Мұхтар ағаның шамасы жетпеді ме, халыққа қажет ащы шындықтар әлі толықтай ашылған жоқ. Желтоқсан көтерілісіне қатысқан азаматтардың нақтылы есімдері әлі күнге дейін жұртшылыққа белгісіз. Сондай-ақ Желтоқсан боздақтарының өліміне, жазықсыз жапа шеккен жандардың азапты өміріне кінәлі лауазым иелері осы уақытқа дейін анықталмай отыр. Біз осылардың ақ-қарасын анықтап, халыққа жария етуіміз керек. Бұл маңызды істер қазақ елінің тарихына, болашақ ұрпақтарымызға ауадай қажет емес пе. Осындай ұлағатты шараларға ат салыспай, қалайша үн-түнсіз қарап отырамын.

Қайрат бүгінде Рысқұлбековтар әулетінің немесе Мойынқұм ауданының ғана емес, барша қазақ халқының аяулы перзентіне айналған жоқ па. Сондықтан басшылар Қ. Рысқұлбеков атындағы қорға көмектесіп, оның рухын құрметтеуге, сегіз жыл оқыған Шу ауданының орталығы Төле би ауылы мен Алматыда оған Ескерткіш орнатып, Желтоқсан құрбандарына Мұражай ашып, Сәулет-құрылыс академиясына жас боздақтың есімін бергізіп, Қайрат атында халықаралық сыйлық, стипендия тағайындалса нұр үстіне – нұр болмас па еді. Мұндай игі шаралар Қайрат Рысқұлбеков үшін ғана емес немесе біздің атағымызды шығару мақсатында емес, жастарымызды ұлтжандылыққа, адамгершілікке тәрбиелеу қажет қой.

Шындығына жүгінсек, 1986-жылы Желтоқсан көтерілісін ұйымдастырушылар жайлы осы уақытқа дейін көмескі болып келе жатыр. Рас, Желтоқсанды жарыққа шығаруда Мұхтар Шаханов айтарлықтай еңбек етті. Мұқанның 1989 жылы КСРО Халық Депутаттарының съезінде экология мәселесін

қозғаймын деп, Бас хатшы Горбачевты алдандырып, мінберден Желтоқсан көтерілісі туралы батыл түрде мәлімдегенінің өзі ерлік емес пе?! Артынша комиссия құруға мәжбүр етіп, сол бір қаралы күндердің бет-пердесін сыпыруға әрекеттенген еді...

Өкінішке орай, Желтоқсанның құпия сыры әлі күнге дейін толықтай ашылмады. Яғни, жоғарыдағы Парламенттік комиссия да, баспасөз ошақтары да, жеке қайраткерлер де Желтоқсан көтерілісіне бірден-бір кінәлі лауазым иелерін дәлме-дәл көрсете алмай келеді. Бірінің айтқандарын бірі қайталап:

- Горбачев, Колбин, Камалединов, Меңдібаев, Разумовский, Соломенцев, Власов, Мирошхин, Чебриков, Князев, Басаров, Дубняк, Елемісов, Айтмұханбетов, және тағы басқалар деп жалғастырумен есіл уақыттарың ысырап етті. Шын мәнінде «Жабулы қазан әлі күнге жабулы» күйінде қалып келеді. Сондықтан бұл мәселеге мен өз басым қайта-қайта оралып, оған әр қырынан шындық сәулесін түсіруге әрекеттеніп жүрмін. Қайрат қорын құрудағы мақсаттардың бірі де – осы, көпшілікке Желтоқсан оқиғасының шындығын көрсету, соған үлесімді қосу.

Мәскеуден келген қонаққа осы айтқандарымды М. Шаханов пен Ш. Айтматовқа жеткізуді сұрадым.

«Жас Түркістан» №4. 2002

ДРАМА

ЖЕЛТОҚСАН КӨТЕРІЛІСІ ЖӘНЕ ҚАЙРАТ

Қатынасушылар:

Қайрат

Қайраттың анасы Дәметкен Асанбаева

Г. В. Колбин

З. Н. Камелиденов

Дубаев - тергеуші

Сот

Сейіткерім Қожаназаров

Жандарбаев - облыстан келген өкіл

Рахымбаев - аудандық ҚПК 1-хатшысы

Жұмабаев - хатшы

Үкімет адамы

Бірінші перде

Бірінші көрініс

1456 жылы Жәнібек-Керей сұлтандардың Қазақ хандығының туын көтерген Қозыбасы маңындағы Хантауының жайлауы. Жаздың жаймашуақ, мамыражай ортасы. Отан алдындағы борышын өтеп, әскери киіммен келген Қайрат (көтеріңкі көңілмен, шаттана) – Асыл анашым, сәламетсыздар ма!? Ауыл-аймақ, ағайын-туыс, құда-жекжат тегіс аман есен бе? Әке, бауырларымның хал-ахуалдары қалай? – деп анасын құшақтайды.

Дәметкен (киіз үйдің алдында Қайратты аймалап-толғанып)

- Құлыным, сонау Қиыр-Шығыстан аман-есен жеттің бе?! Тіфә, тіфә тілім тасқа! Есейіп, толысып, көп-көрім жігіт болыпсың ғой! Ағайын-туыс бәрі аман-есен. Әкең Ноғайбай мал соңында. Жақында ғана Алматыдағы мұғалімдер институтына қабылданған інің Талғаттан өзге бауырларын ауылда. Өзіңді әбден сағыныппын. Енді жанымнан ұзамашы, балам!!

- Қайрат (көңілді күйде) – Ана, әскер қатарында үлгілі қызмет еткенімнен хабардарсыз. Өздеріңізге де болімше командирі алғыс хат жіберген жоқ па еді!? Сондықтан

маған жоғарғы оқу орнына түсу үшін жолдама берді. Осы жолдамамен мен институтқа жеңілдікпен қабылданамын.

Дәметкен (қапалана ойланып). Шисттей бала-шағаны асырау оңай ма?! Күндіз-түні мал соңында жүрсек те, табысымыз мардымсыз. Сенің оқуға баратыныңды ойластырған жоқ едік. Асықпай қаражат жинастырайық, Алматыға келесі жылы барсаң қайтеді?!

Қайрат (сенімді түрде) Қаражат жағын ойлап киналмаңыздар, маған жолға ғана ақша берсеңіздер болды. Биыл қалай да болмасын жоғарғы оқу орнына қабылданамын.

Дәметкен (шарасыздықтан мұнайып). Алған бетіңнен қайтпайтыныңды білемін балам. Қай институтқа барғың келеді.

Қайрат (батылдана өжеттеніп). Сәулетші-құрлысшы мамандығын ұнатамын. Құдай қаласа 4-5 жылдан соң сіздерді мен өзім асыраймын.

Дәметкен (екі қолын жайып). Қыдыр баба жолыңды оңғарсын. Барлық арман-тілегің орындалсын, жарығым! – деп Қайраттың бетінен сүйеді.

Екінші перде

Екінші көрініс

Дауысталып оқылады: Алматы. 18 декабрь (ТАСС). Кеше кешкісін және бүгін күндіз Алматыда ұлтшыл элементтер арандатып салған оқушы жастар тобы көшеге шығып, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің жуырда болған пленумының шешіміне наразылық білдірді. Бұл жағдайды бұзақылар, арамтамақтар және қоғамға жат басқа да адамдар пайдаланып, право тәртібінің өкілдері жөнінде правоға қарсы әрекеттер жасады, сондай-ақ бір азық-түлік магазинін, жекеменшік автомобильдерді өртеді, қала азаматтарына қарсы намысты қорлайтын әрекеттер жасады.

«Қара бауыр қасқалдақ әні» мұңая-қайғырған дауыспен орындалады.

Г.В. Колбин (түтіге ашуланып). Камалиденов жолдас, бұлар қайдан шыққан ұлтшыл, бас бұзар бұзақылар. Алаңға шыққандардың бәрін қамандар, оқудан, жұмыстан қуыңдар. Ата-аналарының да тәртібін қарап, коммунистік партия қатарынан шығарыңдар. Жасақшы Савицкийді өлтірген қылмыскерді үш күннің ішінде тауып, маған хабарландар!!.

З.Н.Камалиденов (жарамсақтана). Құп болады, Геннадий Васильевич бұйрықтарыңыздың барлығы да айна-қатесіз орындалады. Дінмұхамед Қонаевты жастар алдына шығарып сөйлетсек қайтеді, өзіңіздің шақыртуыңызбен ол кісі дәлізде күтіп отыр ғой.

Г.В.Колбин (жақтырмай). Қонаевты үйіне апарып тастаңдар. Михаил Горбачевпен жаңа ғана телефонмен хабарластым. Көтерілісшілерге басқалай шара қолданамыз.

З.К. Камалиденов (жалпаң қағып). Аса мәртебелі Геннадий Васильевич, Орта Азия әскери округінің қолбасшысы генерал Лобов: - «Армия халқына қарсы соғыспайды» деп, бізге бағынғысы келмей отыр емес пе?! Оған қарсы нендей шара істей аламыз?!

Г.В.Колбин (өктем дауыспен). Лобовтың мәселесімен тікелей өзім айналысамын. Бас хатшының бұйрығымен Новосібір, Челябині, Уфа, Тбилиси, Свердловтан ішкі істер министрлігінің арнайы бөлімшелері ұшақтармен бүгін Алматыға жеткізіледі. Бюро мүшелеріне хабарла, бәрің сол ұшақтарды дұрыстап күтіп алыңдар.

«Менің Қазақстаным» әні орындалады

Желтоқсан көтерілісінің көрінісі:

Әскери киімділер ұл-қыздарды ұрып-соғып, қолдарын қайырып әкете бастайды.

Үшінші перде

Үшінші көрініс

Қолы кісендеулі Қайрат темір тордың ар жағында ашулы-айбатты қалыпта ары-бері жүр.

Дубаев (жақындап, аяр-сиқырлықпен). Мир мен Сәтбаев көшелерінің қиылысында 18 декабрьде 11-12-лерде жасақшы Савицкийді басынан таякпен үш рет ұрыпсың ғой.

Қайрат (ашына). Мен ол маңға барған емеспін. Ленин проспектісіндегі «Қазақстан» қонақ үйінің алдында қазақ қызын шашынан сүйреп бара жатқан бір милиционерді ұрып, жас аруды арашалап алғаным рас.

Дубаев (кулыққа көшіп). Савицкийді таякпен ұрғаныңды көрген куәлерді шақыртсам қайтесің?!!

Қайрат (сенімді түрде) 18 декабрьде 11-12-лерде Ленин проспектісі бойында болғанымды дәлелдей алатын жігіттер бар.

Дубаев (ойланыңқырап) Егер де сен Савицкийді өлтірдім деп мойындамасаң, ауылдағы әкеңді соттатамыз. Және де милицияға қол көтергенің үшін өзің де көп жылға сотталасың. Сонымен қай жолды таңдайсың?!

Қайрат (іштей толғанып – әкем сотталса, бауырларым мен анамды кім асырайды?) Нар тәуекел! Пешенеме жазылғанын көрейін. Савицкийді өлтірген мен-ақ болайын. Әкел қағазынды қол қоямын. Тек, әкемді мазаламаңдар.

Дубаев. Жарайсың, жігітім, енді бәрі ойдағыдай болады! Қуанғанынан Қайратты құшақтап ала жаздайды.

4-перде

Сот. Айыпкер – Қайрат Рысқұлбеков сізге ақтық сөз беріледі.

Қайрат (жанындағы үш жолдасымен қасқайып тұрып)

...21-де жасым бар,

Күнәдан таза басым бар.

Бозторғайдай жаным бар,

Алам десең алыңдар.

Қайрат деген атым бар,

Қазақ деген затым бар.

«Еркек тоқты құрбандық»

Атам десең, атыңдар!

Сот. Советтік қоғамға аса қауіпті әрекеттері: - Қызмет бабындағы милиционерге қол көтеріп жарақат салғаны үшін, - жасақшы Савицкийдің өміріне қастандық жасап, өлтіргені үшін қылмыскер – Қайрат Рысқұлбековке ең жоғарғы жаза ату жазасы берілсін!

Қайрат (ашына дауыстап) – Ана, менің еш жазығым жоқ. Жаламен кетіп барамын. Кешірімшіл едің ғой, ана кешір мені! Сізді тыңдап оқуға келмегенімде, мұндай жағдай болмайтын еді.

Дәметкен (күйзеле жылап). Атыңды Қайрат деп қойып еді ғ, қайраттан! Алла тағала жар болсын жарығым! Қайыр – қош, амандықпен жолығайық құлыным!

Төртінші көрініс

Мойыңқұм ауданы мұғалімдерінің 1987 жылғы тамыз мәслихаты – (дауыстап оқылады)

Сейткерім (мінбеде қолында Қайраттың хағы). Құрметті ұстаздар. Қайрат Рысқұлбеков біздің түлегіміз. Өлім жазасына кесілді. Қазір түрмеде отыр. Тіпті, кінәлі болған күнде біз оған ортақпыз. Өлім жазасын басқа жазаға ауыстыруды сұрап үкімет басшысына хат қабылдайық.

Жандарбаев (жақтырмай). Мына мұғалім ақымақтың сөзін сөйлеп тұр. Бұны тыңдамаңдар.

Сейткерім (қаймықпай). Менің ұсынысымды дауысқа салыңыздар! Рахымбаев (ашулы түрде). С. Қожаназар жолдас дереу, мінбеден кетіңіз!

Залдан. Уақытты алма, хватит, қойсайшы! (деген дауыстар шығып, Сейткерім қапалана залдан шығып кетті).

Сәл үзіліс

Рахымбаев (ызалы кейіпте). Жұмабаев жолдас, ауыл-ауылдарда партия ұйымының жиналыстарын өткізіп, Қайрат Рысқұлбековты: - Арақ ішетін, бұзық болатын, анаша шегетін» деп қаралап, Жоғарыға мінездемелер жіберіңіздер!

Жұмабаев (жалпаштанып). Құп болады, Рахымбаев жолдас. Біраз аудан орталығындағы жиындарды кеше-ақ бастап едік. Сауда мекемесіне қызмет ететін екі неміс әйелі шырқымызды бұзып, мінездеме дайындауға кедергі келтіріп бақты емес пе!?

Рахымбаев (қабағын түйіп). Олардың аты-жөнін жазын маған тапсырыңыз. Жоғарыға мінездемелерді тездетіп жіберетін болыңыз.

«Желтоқсан желі» әні домбырамен ашу-ызалы айбатпен орындалады.

Бесінші көрініс

Жоғарғы сот (үрейленіп). Шетелдіктердің талап-тілектерімен Қайрат Рысқұлбековке тағылған ату жазасын 20 жылға ауыстыруға мәжбүр болған жоқпыз ба?! Қайрат кейіннен түрмеден босанып шығатын болса, жалған тергеу-соттаулардың құпиялары ашылып қалса қайтеміз.

Үкімет адамы (бәсең дауыспен). Сендерді ғана емес жоғарыдағы көкемізді де бұл мәселе қатты ойландыруда. Үлкен кісі Свердлов облысына жеткізбей, Семей түрмесінде Қайраттың көзін жоюды тапсырды. Бұл бұйрық өте сенімді адамдарға жүктелді. Так, что, тек дымың ішінде болсын....

Қайраттың рухы (ақ киіммен шаттықты көтеріңкі күйде).

Жаратқан Иеміз жар болып, ата-бабаларымыз гасырлар бойы аңсаған Тәуелсіздікке қол жеткізгеніміз рас па, өтірік пе?! Паһ шіркін! Дей бергенде, Колбиннің рухы (қара киімді, алақ-жұлақ етіп, алдынан шыға келді):

- 1986 жылы Михайл Сергеевич қоярда-қоймай Қазақстанды басқаруға жіберіп еді. Мыңдаған жастар наразылықпен көтеріліс ұйымдастырған болатын. Оларды қан-жоса етіп күшпен басып едік, соның кесірін көрмейсің бе?! Мені тозаққа жібергелі жатыр. Өзің қазақ екенсің ғой, маған ара түсе алар амалың бар ма?!

Қайраттың рухы (жиіркене). Біздің қазақта «Жақсы жүрген жеріне кент салады, жаман жүрген жеріне өрт салады» деген аталы сөз бар. Осы нақыл 1986 жылы айнымай келген жоқ па?! Қазақ халқының рухын басып-жаншып, жастарымыздың ар-намысын қорлау мақсатындағы пасық-арам пиғылдарыңның зардаптарын енді тартып жатырсыңдар ма?! Баратын жеріңнің тозақ екендігін Алла-тағалам баяғыда-ақ шешіп қойған. Михайл Сергеевичің де, өзің де беделден жұрдай болып халық алдында қарабет болғандарың өтірік пе?! Есесіне халқым Тәуелсіздік алып, айы оңынан туып, әлем алдында абыройы асқақтап тұрған жоқ па! Өзім болсам, Қазақ елінің аяулы ұлына айналып, Халық Қаһарманы атанып, бүгінде пейіштің төрінде жүргенімді көзің ағып кетпесе, көріп тұрсың ғой!?! Енді бұл жерден тездетіп табаныңды жалтырат!

Шымылдык!

«Ар-Ай» 25.10.2006.

ҚОС БАТЫРДЫ ҚОСАҚТАҒАННАН НЕ ҰТАМЫЗ?!...

Бабаларымыздың көкейтесті де көкжиекті арманы Тәуелсіздік алғанымызға 16 жылға аяқ басты. Бұл аз уақыт емес. 70 жыл бойы темір құрсаулы-үстемдік құрған Кеңестер Одағының сайқалды саясатына әлемде алғашқы болып қаймықпай қарсы тұрған Қазақ жастары 1986 жылдың желтоқсанында жанкешті ерлік үлгісін көрсете алды.

Желтоқсан көтерілісінен соң көп ұзамай, Kauказ, Прибалтика елдерінде де халықтық толқулар толқыны «Кереметтей көрінеген Кеңестер Үйінің керегесін» айтарлықтай шайқалтты.

Көпшілік біле бермейді, «келмеске кеткен» Одақтың ақырғы патшасы М.С.Горбачевтың Қытай Халық Республикасына 1989 жылғы ресми іс-сапары да қайғылы оқиғаға ұласқанын. «Мәртебелі қонақтың» екі жүзді әрекеттеріне наразылық танытып он мыңдаған Қытай студенттері Бежиннің (Пекиннің) Тянь-Энь-Мин алаңына шығып ашықтан-ашық қарсылық танытқанын. Қытай басшыларымен мінберге шыққан М.С.Горбачевтың дереу Мәскеуіне қайтуға мәжбүр болғанын кезінде Орталық теледидар ашық көрсеткен. Нәтижесінде Бежиннің Тянь-Энь-Мин алаңы қып-қызыл қанға боялып жүздеген жастар қыршыннан қиылды. Осы қанды оқиға әлі күнге дейін құпия күйде қалып отыр...

Өткен жылы Желтоқсан көтерілісіне 20 жыл толу қарсаңында тәлім-тәрбиелі маңызы бар іс-шаралар атқарылды. Бұл ретте біз даңқты жерлесіміз – Халық қаһарманы Қайрат Рысқұлбековты әрдайым мақтап тұтуымыз керек. Қайраттың рухын құрметтей отыра жастарымызды отансүйгіштікке, ұлтжандылыққа тәрбиелеу жолдарында 1991 жылы құрылған Қайрат Рысқұлбеков атындағы қор ауыз толығырып айтарлықтай ауқымды жұмыстар атақара алды. Бұл жайлы баспасөз беттерінде кеңінен жазылып келеді...

Өткен жылы 13 наурызда Мәдениет және тілдерді дамыту бөлімдерінің тікелей атсалысуымен, Б.Есеев, Ж.Сейдазімов, Ә Зауірбеков, мырзалармен М. Халықованың демеуімен аяулы ұлымыз Қайраттың 40 жасқа толу құрметіне Шу өңірі жас ақындарының Мүшәйрасы өткізілді. 2006 жылы 20-22 қараша күндері аудан басшыларының қолдауымен қыршын боздақтың қорғаушы-ұстазы Сейткерім Қожанар, Желтоқсан қаһармандары – қазірде Алматыда тұрып жатқан жерлестеріміз Қали Қамбаров, Кенжебай Отарбаев, Қайрат Рахметовтармен бірқатар мектептерде, орталық кітапханада, мұражайда оқушы-жастар және көпшілікпен келелі-ұмытылмастай кездесулер жоғары деңгейде өтті десе де болады. Сондай-ақ Қайраттың құрдасы – аудандық таэквондо федерациясының президенті М.Тілеуқұловтың ұйымдастыруымен жастар

арасында Қ.Рысқұлбеков атындағы дәстүрлі Республикалық турнир жетінші мәрте өткізілді. Қайрат Рысқұлбековтың рухын қастерлеу жолдарында Республикамыздың түкір-түпкірінде көптеген шаралар атқарылуда. Әсіресе Абай бабамыздың ұрапақтары – семейліктердің Қайратқа деген ықыласы ерекше. Семей қаласындағы бір орта мектеп даңқты жерлесіміздің атымен аталады...

Осыларға орай көптен бері көкейімде жүрген көкейкесті пікірімді алға тартып, көпшілікпен ой бөлісуді жөн көріп отырмын.

Қайрат өткен ғасырдың 1973-81 жылдары Төле би ауылындағы С.Шәкіров атындағы мектеп-интернатта сегіз жыл дәріс алып, аудан орталығында балауса балғын шағын өткізгені көпшілікке белгілі. Қ.Рысқұлбеков атындағы қоғамдық қордың тікелей мұрындық болуымен осы мектепте мұражай бөлмесі ашылып, 2001 жылы тақта тас қойылды. Желтоқсандықтар болсын, сырттан келген қонақтар болсын Қайрат оқыған мектепті көреміз деп, ең алдымен аталмыш білім ордасына ат басын бұратыны айтпаса да түсінікті емес пе?!

Сегіз жылдық мектеп-интернат ретінде 1959 жылы ашылған білім ордасы 1978 жылдан Кеңестер Одағының батыры С.Шәкіровтың есімін иеленіпті. 1996 жылдан орта мектеп-интернат, көп ұзамай интернат жабылып, 1998 жылдан бері орта мектеп дәрежесін алған.

1922 жылы Талас ауданында дүниеге келген Сәду ағамыз Ұлы Отан соғысында Днепрден өтерде ерекше ерлігімен көзге түскен. Майданнан оралған соң ұзақ жылдар Дружба (қазір Мойынқұм ауылы) кеңшарында партком хатшысы қызметін атқарғанын дүйім жұрт біледі. 1977 жылы дүние салғаннан кейін сол ауылда жерленіп, ескерткіш орнатылған.

Кеңестер одағының батыры С.Шәкіров ешқашан ұмытылмайды. Уақыт өткен сайын жаңғыра түсетіні айтпаса да түсінікті.

Халық қаһараны – Қайрат Рысқұлбеков болса Тәуелсіздік туын алғаш көтерген, еркіндік пен бостандық жолында өзін құрбан еткен ұлтжанды тұлға. Сондай-ақ Жамбыл облысы бойынша бірден-бір Халық қаһарманы. Сәду ағамыз бен Қайрат бауырымыз Кеңестер Одағы дәуірінде өмір сүргенімен

екі заманның, яғни екі дәуірдің батыры іспеттес екендігі ақиқат.

Меніңше, батырлар есімінің бүгінгі күндері небәрі 200-ге жуық, нақтылап айтсақ, 180 оқушысы ғана бар кішігірім мектепте қосарлана аталуы жараспайтын да секілді. Аудан орталығындағы 5 мектептің арасындағы ең аз оқушыны қамтыған осы С.Шәкіров атындағы мектеп. Соңғы кезеңдердегі мектеп басшыларының оқу ісіне, бала тәрбиесіне немқұрайлы қарап, кадрлерді іріктеудегі қырсыздығы кесірінен білім ордасының қазіргі мүшкіл халін жаңадан тағайындалған директор Хаджыәкпар Нұрғалиев оңалтатын шығар деген үміттемін.

Осындай оралымсыздарға қарамастан мектептегі өткізілетін көптеген мерейлі басқосуларда Сәду Шәкіровтың есімі көлеңкелі тасада қалып қоятыны жасырын емес.

Сәду ағамыз ұзақ жылдар ел игілігі жолында еңбек етіп, маңдай терін төккен Мойынқұм аулындағы орта мектепке де Мойынқұм есімі берілген. Кезінде «30 жылдық», тағы бірнеше атауларды иеленген орта мектеп 1988 жылы жаңа ғимаратқа көшіріліпті...

Көршілес Мойынқұм ауданы тағы бар. Мойынқұм ауылындағы Мойынқұм орта мектебі деген екі-үш есімді қосарланып жүргеніне де біраз уақыт болыпты. Осы орта мектепке Сәду Шәкіров ағамыздың есімі өзі сұранып тұрған жоқ па?! Іргелі ауылдағы орта мектептің оқушылары С. Шәкіров мектебі шәкірттерінен екі еседен астам, көп дәлірек айтсақ, 400-дей екендігі еш бүкпесіз шындық...

Бұл игі шара Мойынқұм ауылындағы жеткіншектерге отансүйгіштікті тәрбие берудің жоралғы бастамасы боларына ешкім дау тудыра қоймас. Осы мақсатта Сәду ағаның ағайын-туыстары да, жерлестері де бұндай ұлағатты іске қолдау көрсететін шығар деген ойдамын..

С.Шәкіров орта мектебіне Қайрат Рысқұлбековтың, Мойынқұм орта мектебіне С.Шәкіровтың есімінің берілуін ұстаздары мен оқушылары, ауыл-аудан ағалары, білім бөлімі, аудандық, облыстық ономастикалық комиссия өкілдерінің орынды түсіністікпен оң шешім шығаруға ат салысуларына мезгіл жеткен сияқты.

Бұл игі бастама біздің атымызды шығару үшін емес,

немесе рушылдыққа-жікшілдікке бұрмалау мақсатында емес, келешек ұрпақтарымызды ұлтжанды, имандылы, адамгершілікке тәрбиелеу үшін ауадай қажет!!!

*05.03.07 облыстық «Ақ жол» газетінде
қысқартыпқырап жарияланды.*

*Парламент мәжілісінің депутаты Мұхтар
Шахановқа ашық хат*

ЖЕЛТОҚСАН КӨТЕРІЛІСІНІҢ БЕТ-ПЕРДЕСІ 2030 ЖЫЛДАН KEЙІН ҒАНА АШЫЛАДЫ МА!?

Дүниені дүр сілкіндірген, тәуелсіздік туын ең алғаш көтерген қасіретті 1986 жылғы Желтоқсан көтерілісінің қадір қасиетін бүгінгі таңда еңбектенген сәбиден еңкейген қарияға дейін түсінетіні ақиқат.

Желтоқсан көтерілісінде Қайрат, Ләззат, Ербол, Сабирадай боздақтар қыршынынан қиылса, жүздеген азаматтар жазықсыздан-жазықсыз қудаланып, темір тордың ащы дәмін татты.

Жан дүниелері айтарлықтай жараланып, денсаулықтары сыр бергендіктен, Жұбан Молдағалиев, Дүйсетай Бекежанов, Асалбай Асқаров, Әркен Уақ сынды ағаларымыздың жалған фәнимен ерте қоштасқанын кім жоққа шығара алады?!

Халқымыздың біртуар нарқасқа қайраткері Д.А. Қонаев атамыз да елімізге сіңірген көп жылғы еңбегінің зейнетін өз дәрежесінде көре алмай, мәңгілікке көз жұмды!

2006 жылы Желтоқсан көтерілісіне 20 жыл толмақшы. Боздақтардың төгілген қаны мен жазықсыз зардап шеккен мындаған жанның жазылмас жараларына тікелей кінәлі деген екіжүзді, сатқын сұрқиялардың жазалануы былай тұрсын, бәрі дерлік, арамызда алшаң басып жүр. Тіптен, еліміздің билік тізгінінен өмір бойы айырылғысы келмей отырған бәтуасыз, ар-ұяттан жұрдай көсемсымақтарға не дерсің!

Аса құрметті Мұхтар Шаханұлы!

«Мың өліп, мың тірілген» халқымыздың айықпастай

бітеу жарасына айналған қасиетті көтеріліс тақырыбын мен жайдан-жай қозғал отырған жоқпын. Жаратқан Иеміздің жазуы шығар, 1980 жылдардың соңынан бастап сол тарихи оқиға қаһарманы – ұлтымыздың мақтаньыны Қайрат Рысқұлбековті ақтап, оның атын ардақтауға байланысты қоғамдық жұмыстармен айналысын келемін.

Даңқты жерлесіміз, көтеріліс құрбаны – Қ. Рысқұлбековтың рухын құрметтей отырып, жастарымызды ұлтжанды адамгершілікке тәрбиелеу мақсатында 1991 жылдың наурыз мерекесінде Мойынқұм ауданында Қайрат атындағы қор ашқан болатынбыз. Бұл ретте әсіресе, боздақтың қорғаушы-ұстазы Сейткерім Қожаназар қайсарлы табандылық танытты.

Сейткерім аға 1987 жылы Мойынқұм ауданы мұғалімдерінің тамыз мәслихатында қаймықпай, жалақорлықпен ату жазасына кесілген Қайраттың жазасын жеңілдету жайлы үндеу көтеріп қана қоймай 1990 жылы Алматыдағы желтоқсан істерін тексеру комиссиясына құжаттар тапсырып, Қ. Рысқұлбеков қорын ашуға мұрындық болды. Сол кезде туған ауылымыздағы мектепке Қайраттың есімін бергізейік, оған ескерткіш орнатайық деп Секеңмен бастама көтеріп жүргенімізде кейбір ағайындарымыз бізге күле қарап: «Осы екеуінің естері дұрыс емес, бір нәрселері жетіспейді!» - дегендерін өз құлағымызбен естідік. Тіптен, маған жаны ашығансып: «Қайратты неге ауызға аласындар, бір күні басыңнан айырылып қалма!» - дегендер де болды.

Кейінірек 1992 жылдың 21 ақпанында Қ. Рысқұлбеков заң жүзінде ақталып, сең қозғала бастағанда, Қайратты кезінде жөнсіз қаралап: «Ол бұзық болатын, арақ ішетін, анаша шегетін», - деген мінездемелерді жоғарыға жібертумен айналысқан аудан басшылары Сейткерім Қожаназар екеуімізге жол бермеуге тырысып бақты. Кейбір алқалы бас қосуларды екеуімізді шеттетіл, тіптен Қ. Рысқұлбеков қорының тізгінін өз қолдарына алғылары да келді. Бірақ қаншама жанталасқандарымен, қара ниеттілердің пасық ойлары іске аспады.

Осындай керітартпалы қиыншылықтарға қарамастан. Қайрат қорының тікелей ұйымдастыруымен:

1. Туған ауылы Бірліктегі Киров атындағы мектепке Қайрат Рысқұлбеков есімі беріліп, алдына Белгітас қойылды.

2. Кіндік қаны тамған Отанында Ескерткіш орнатылды.

3. Туған ауылындағы Гагарин көшесі мен Алматыдағы Обручев көшесі Қайрат есімімен аталды.

4. Ұлтжанды, өнегелі қасиеттерімен көзге түскен қазақ жастарына Қайрат атындағы сыйлық тағайындап, лайықты иелеріне тапсырдық.

5. Ең негізгісі – көптеген әуре-сарсаңнан соң, Қ.Рысқұлбеков жатқан Семейдегі түрменің 21-камерасына 1993 жылы пілденің соңында бірінесе азаматпен кіріп, Қайраттың мәйітін алғаш қараған дәрігер-сарапшы Болат Шалагановпен пікірлесе келе, оның өміріне қастандық жасалғанын анықтадым. Бұл жөнінде «Азаттық» радиосында, «Қазақстан-1», Хабар-2» телеарналарында, «Ер намысы – ел намысы», «Қайрат және Желтоқсан көтерілісі» кітаптарында жан-жақты айтылды. «Жас Алаштың» 2001 жылғы 7-шілдедегі санында «Қайратты өлтірген кім?» деген көлемді мақала жарияланды.

6. Сондай-ақ, Семей, Тараз, Алматы қалалары мен Мойынқұм ауданында өткізілген ақындар айтыстары мен спорттық жарыстарға Қайрат атындағы жүлделер белгілеп, тапсырдық.

7. Алматыдағы Сәулет-құрытыс академиясында, Шу ауданындағы Қ. Рысқұлбеков 8 жыл оқыған С.Шәкіров атындағы мектепте мұражай бөлмелері ашылып, Қайрат туралы деректі құжаттар жинастырып, топтастыруға ат салысудамыз.

Кезінде осындай игі шараларға халық болып көмектесті. Көптеген мекеме, мектеп, тіптен, балабақша мен жекелеген азаматтар қаржы аударып, нақтылай жәрдемдесті. Олардың бәрін тізіп шығу мүмкін емес.

Мұха өзіңізге де белгілі, 1992 жылы 10 қыркүйекте Бірлік ауылына орнатылған ескерткіштің бас демеушісі болған сол кездегі «Төле би» банкісінің басшысы I-топ мүгедегі Мамырбек Әбдірахманов еді. Ол, сонымен бірге Қайрат мектебінің озат оқушыларына стипендияға, туыстарына көмекке қомақты қаражат бөлді. Кейіннен қызмет бабымен Мәскеуге қоныс аударса да қос балдағымен жер түбінен Қайраттың Отанына келіп, оның рухына Құран бағышталып тұруды ұмытпайды.

Мамырбектің айтуы бойынша 2000 жылдың маусымында Шыңғыс ағамен екеуіңіз Елбасымыздың Мәскеуге барған сапарында М. Әбдірахмановқа жолықтырышындар. Мамырбек Бішкектегі Шыңғыс пен Мұхтар ағаларға бірге барайық деп, қолқа салды.

Желтоқсан дүрбеленінен соң, ҚҚП-нің Мойынқұм аудандық комитеті жер-жерде жиындар ұйымдастырып, «Қайрат арақ ішетін, анаша шегетін бұзық болатын» деп, мінездемелер дайындатып, жоғарыға жібертумен айналысқанын тағы да қайталауыма тура келіп отыр. Өйткені, осыған сәйкес Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесі Төралқасының 1987 жылғы 20-тамызда қабылданған қаулысы былай дейді:

«Жасалынған қылмыстың өте ауырлығын, қоғамға қауіптілігі және одан туындаған қайғылы жағдайларды, Қазақ КСР Прокуратурасының кешірім жасамау жөніндегі қорытынды пікірін назарға ала отырып, сондай-ақ Қ. Рысқұлбековке берілген нашар мінездемені (бөлектеген мен. – М.У.) ескеріп, Рысқұлбеков Қайраттың кешірім сұрау туралы өтінішін қанағаттандырмауға шешім қабылданып.

Төралқа төрағасы – С. Мұқашев, хатшысы – С. Нұрпейісов. Сол құжатты журналист-жазушы Коммунар Табей 1994 жылы 40 мың дана таралыммен жарық көрген «Қайсар рухты қазақ» кітабының 65-бетінде ешқандай түсінік бермей, «жерден жеті қоян тапқандай» жариялады Сонда қаралған мінездеменің қайдан шыққандығы көрсетілмеген.

Ал біз болсақ, сол жағылған күйеден Қайратты тазарту жолында қаншама уақыт жүйкемізді жұқартып арпалыстық.

Ашығын айтсақ Қайраттың басына қара бұлт үйіріліп, тергеуде жүргенде, оның ата-анасы ажырасып келенсіз жағдайда болғандықтан, жұртшылықтың оларға деген пікірі жақсы болмады. Осыны пайдаланған «үш әріп» тыңшылары бастарымен қайғы болып, жүрген туыстары Қайратқа болыса алмайды, жаланы ашуға шамалары келмейді деп, Рысқұлбековты құрбандыққа шалғаны ақиқат.

Қ. Рысқұлбековтың есімін туган ауылындағы мектепке бергіземіз дегенде, Бірлік ауылындағы ағайындар біздің бетімізге түкіргендей дәрежеде қарсылық көрсетті. Қайраттың ұлтжанды рухын қастерлеп, жастарымызға үлгі-

өнеге етуіміз керек деп, көптеген үгіт-насихат жүргізіп барып, едәуір айтыстардан соң ғана жеңіске жеттік.

Сіз мынадай жайттардан да хабардар шығарсыз, Мұхтар Шаханұлы!

1993 жылдың 20-шілде күні жоғарғы Сотқа Қайраттың ата-анасының арызы бойынша өтемақы төлеу туралы іс қаралатын болды. Сол сотқа өзім де қатысып, БАҚ-тар өкілдері мен К.Табейге де хабар жеткіздім. Сонда сөз алып, аса қажет жағдайда қор есебінен Қайраттың ата-анасына қаржылай көмектесіп келгенімізді, бірақ, тек Рысқұлбековтың ғана емес, Ләззат, Ербол, Сәбираның туыстарына да мемлекет тарапынан жеңілдікті жәрдемдер керек екенін айттым. Соттың аяғына қарамай Қайраттың өлімі жайлы деректер алуға Семейге аттандым. Мен жолда жүргенде баспасөзде Жоғарғы Соттың шешімімен Қайраттың құны есебінде туыстарына 31,5 миллион сом берілетін болды деген хабар шықты.

Алғашында ол ақшаны «материалдық көмек» деп жүрген анасы Дәметкен Асанбаевадан екі жыл өткен соң анықтап сұрасам, ол: «Сол ақшаның қағаздарын аларда, Қайраттың «құны» деген құжатқа қол қойдым» - деп, бір-ақ айтты.

Осындай жағымсыз әрекеттерден кейін Қайраттың қорына қаржы түсу мүлде тоқтады. Жанашыр жігіттер: «Енді қордың жұмысын тоқтатқаның жөн. Қазаққа құн төлеген соң, еш нәрсе дауланбайды», - деп, ақыл айтумен болды. Халық Қаһарманы атағының берілмейтіндігін ескертті. Меніңше, бұл – анасының қараңғылығын пайдаланып, Қайраттың өліміне қатысты істерді жылы жауып қою үшін, жоғарыдан әдейілеп ұйымдастырылған зымиянды әрекеттер еді.

Оған келіспей, Қ.Рысқұлбеков мектебінің ұстаздарымен ақылдасып, Елбасы мен Жоғарғы Кеңеске, сондай-ақ, БАҚ-тарға наразылық үндеулер мен хаттар жолдадық. Бішкектегі өзіңізге де хабарластық, мұны сіз де қолдадыңыз.

Желтоқсан комитеті мен елжанды азаматтар құзырлы орындардан Қайратқа Халық Қаһарманы атағын беруді талап етіп жатты. Нәтижесінде, 1996 жылдың желтоқсанында президентіміздің Жарлығымен Қайрат Рысқұлбековке Халық Қаһарманы атағы берілді.

Мұха өзіңізге мәлім, кейбір қараниеттілер: «Ләззат

Асанова Желтоқсан көтерілісіне қатысқан жоқ», - деп, «бүйректен сирақ шығарып», аяулы қыздың аруағын қаралауға тырысты. Бірақ сол кезде қайсарлық танытқан Ләззаттың анасы жүйкені жұқарта сағыздай созылған сот процесінде қараниетті жалақорлардың ауыздарына құм құйып, жеңіп шыққанын дүйім жұрт біледі. «Аққа Құдай жақ» демекші үстіміздегі жылдың 28-мамырында Алматы аудандық сотының судьясы Қайша Ішшекбаева еліміздің тәуелсіздігі үшін жанын нида еткен 16 жасар Ләззат Асанованың аруағына тіл тигізіп, оның анасының жанына жара салғаны үшін жалақор Гүлсара Ізгілеуоваға моральдық шығын өтеуіне 50 мың теңге айып-пұл салуға ұйғарым шығарды. Сол күндері батыр ананы қолдап, демеу болған ақ жүрек азаматтар мен қоғам өкілдерінің санында болғанымды мен үлкен мәртебе санаймын. Тарихи маңызы бар осындай қуаныштың құрметіне маусымның мамыражай кешінің бірінде Ләззатты ақтауға белсене атсалысқан Төлеген Әлжанов, Қалдыбай Әбенев, Батырхан Дәрімбет, Шәріп Құрақбаев сынды қайраткерлермен қатар сіз және Асанәлі Әшімов зайыптарыңызбен, Алтынай Асанованың отбасында бас қостық. Сонда мен 1993 жылы шілденің соңында Семей түрмесіне кіріп, 1988 жылдың 21 мамырында Қайраттың өміріне қастандық жасалғанын куәгерлер көмегімен анықтағанымызды, бірақ о кезде бізді ешкім қолдамағанын, керісінше, Коммунар Табейдің мені «Қайсар рухты қазақ» кітабы мен «Алматы ақшамы» газеттерінде жөнсіз қаралағанын, кезінде Қайраттың туыстарына қор есебінен айтарлықтай қаражат берілгендігін ескерттім.

1996 жылы 26 қарашада мен телефон желісі арқылы президент Н.Назарбаевқа, Алматыда Желтоқсан құрбандарына мұражай ашу қажеттігін айтқанмын. Бірақ ол мұны қолдамады. Мен «Егер біз мұражай ашып, Желтоқсанға қатысушыларды сараптап, жоғала бастаған құжаттарды дер кезінде жинастырсақ, мүмкін Ләззат Асановаға жала жабылмас па еді», - дегенімде, Сіз: «Мұражайды қолға аламыз», - дедіңіз. Сондай-ақ, мен: «Мұхтар аға, Талғаттың сізге «Қайрат және желтоқсан көтерілісі» кітабын апарғаны, сіздің: «Талғатжан, мұндай лас кітапты неге ұстайсың?» - деп, оны лақтырып жібергеніңіз рас па?» - деп, отырған

азаматтардың көзінше екі мәрте қайталап сұрадым. Сонда Сіз: «Жоқ, мына кітаптарды бірінші рет көріп тұрмын», - дедіңіз (екінші кітап «Ер намысы – ел намысы» болатын). Сіз де, жігіттердің бір-екеуі де: «Талғаттың істеп жүрген тірліктері жақсы адамның ісі емес», - деп, ашық айттыңыздар. Бірақ, пендешілікке бармауымды өтіндіңіз. Сондай-ақ, сіз Талғат пен анасының өзіңізге келіп: «Мәкен Қайрат қорының ақшасын «асап» қойды», - деп айтқанын естірттіңіз. Мен қордың ақшасына байланысты, тіптен, туыстарының арыз-өтініштеріне орай берілген қаражаттың құжаттары да сақтаулы екендігін, олардың біразын өздеріне де көрсеткенімді, егер шынымен «асап» қойсам, баяғыда-ақ сотқа беретінін айттым.

Құрметті Мұқа!

Өзі оқыған мектепке Қайраттың есімін бергізуге қатысты көп қиындықтар туындағанда, мен сізбен хабарласып тұрдым. 1992 жылдың 10-қыркүйек күні оның туған Отанында ескерткіш орнату рәсіміне қатысып, сіз «Оралу» өлеңін арнадыңыз. Шу өзені жағасындағы қонағасынан соң қошғасарда маған: «Ескерткіш орнаттың, саған енді ешкім кедергі келтірмейді, Қайраттың өлімінің құпиясын ашуға шық», - дедіңіз. Есіңізде болар, 1993 жылдың 9 наурыз күні «Жалын» журналының редакциясында Қайраттың өлімін анықтауға белсене ат салысып жүрген семейлік Мерей деген азаматты өзіңізбен бетпе-бет кездестірдім. Мерейдің ерекше қасиеті – бір көрген адамның қандай екендігін жазбай таниды. Содан соң екеуміз Семейге бірге аттандық. Жолда ол: «Мұхтар Шахановқа мені неге жолықтырдыңыз? Ол кісі шын ниетімен жүрген жоқ. Желтоқсан көтерілісін тексеруді аяғына дейін жеткізбейді», - деп, ренжісіп те қалдық.

Өзіңізбен сол жолы кездескенімізде: №381, 9-наурыз 1993 ж. Мәкен Уақов Қайрат Рысқұлбеков атындағы қордың төрағасы. Қазір Қ. Рысқұлбековке қатысты мәлімет, дерек жинаумен шұғылданып жүр. Сондықтан осы жігітке қол ұшын беруіңізді өтінемін!» - деп жазып, Қазақстан Республикасының халық депутаты лауазымымен қол қойып, құжат бердіңіз. Сол жылы шілденің аяғында, жоғарыда айтқанымдай, Қайраттың мәйітін алғаш көрген дәрігер-

сарапшы Болат Шалағановтың айтуымен Қ. Рысқұлбековтың өміріне қастандық жасалғандығын айна-қатесіз анықтадық. Соңғы деректерге қарағанда, таңғы тәтті ұйқысын пайдаланып, Қайратты буындырын өлтірген Власенко да белгісіз себептермен кейін қайтыс болыпты.

Ал Қайраттың мәйітін суретке түсірген ішкі істер бөлімінің қызметкері (атын әзірге атамай отырмын): «Пленка басқа біреудікі екен», - деп еді. Сөйтсе алдаған екен. Қайраттың мәйітінің пленкасы әлі күнге дейін сол жігітте екендігін растаған хабар естідік. Не деген намыссыз, жігерсіз жігіт? 16 жыл өтсе де, сол пленканы беруге жүрегі дауаламай жүр. Есесіне қызметі де, шені де көтеріліпті.

Қайраттың өміріне қастандық жасалынғанын анықтаған соң, мен сізді таба алмадым. Қырғызстанға елші болып кетіпсіз. Ал, қолдау көрсетеді деген Коммунар Табейдің мені жамандап жазудан қолы босамады.

Мұхтар Шаханұлы!

Біз бас қосқан маусымның сол кешінде Сіз маған: «Пендешілікті қою керек», - дедіңіз. Алайда, біреулер жазықсыздан-жазықсыз қаралап жатса, қалай үндемей отырасың. 1998 жылдың сәуірінде К.Табей Алматының Жетісу аудандық сотында жылармандай халде менен кешірім сұрап, судья Б. Шошықбаевтың ұйғарымымен үш талабымды орындауға уәде берген еді, бірақ екіжүзділік танытып, уәдесін орындамады.

Нүрекеңнің ықпалы болды ма, Шыңғыс аға екеуіңіз жіберді деп, 2000 жылдың 26-маусымында Мамырбек Әбдірахманов Мәскеуден ат арылтып келгенде, үлкен кісінің: «Желтоқсан көтерілісін, Қайраттың өлімін қозғай бермесін, әйтпесе, өзіне қиын соғады», - деп айтқанын ескерткен болатын. Сонда қайран қалған мен: «Шыныменен Мұхаң мен Шықаң жіберді ме?» - деп сенбей Мамырбектен қайта-қайта сұрағанмын. Осыдан кейін, 1996 жылы телефон арқылы желтоқсан құрбандарына Алматыда мұражай ашу туралы қойған сауалым Президентке неге ұнамағанын түсіне бастадым. Өйткені, онда Желтоқсан көтерілісіне қатысты құнды деректер жиналып, көтерілістің нағыз қаһармандары анықталар еді. Шындығын айтсам, сол бір қанды оқиғаларға

байланысты осы уақытқа дейін кінәлі деген бірде-бір адамның жазаланбауына қарап, осы Нұрсұлтан ағамыздың Желтоқсан көтерілісіне тікелей қатысы бар ма деген күдікті ой туындайды.

Өздеріңіз де ойлап қараңызшы: нақ сол кезде Министрлер Кеңесінің төрағасы болған Нұрсұлтан Назарбаевтың ары таза, оның еш кінәсі жоқ еді деп, кім айта алар екен! Менің түсінігімше, ішкі істер министрлігі, сот, прокуратура, ҰҚК және басқалары түгелдей Министрлер Кеңесіне бағынды емес пе?! Мұндай жағдайда жастарды қан-жоса қылып жазалауға Колбин ауызша әмір беруі мүмкін дегеннің өзінде, мұны примьер-министрдің келісімінсіз істемесі хақ. Тек Орта Азия әскери округінің командашысы, генерал-лейтенант В.Н. Лобов қана алаңға әскер кіргізуге қарсы болып: «Армия өз халқына қарсы соғыспайды», - деген. (Алматы, 1986 ж. «Желтоқсан», 2 кітап, 47-бет). Сонда республикадағы екінші басшы лауазымдағы Нұрекеннің орыс генералы Лобов құрлы Колбинге наразылық айта алмағанын қалай түсінуге болады?!.

Бүгінде көпшілік көкейін осындай ойлар мазалайтындығы – ащы шындық. 1999 жылдың қараша айында «Солдат» газетінің 18-санында жарық көрген Қазақстандағы ең дәулетті адамның есімі елдің бәріне мәлім» атты мақаланы оқи отырып, жоғарыдағы сауалдарға жан-жақты жауап тапқандай болдым. Енді сол деректерді қысқаша баяндап көрейік. Республика басшысы Д.А.Қонаев 1979 жылы Қарағанды обкомының хатшысы И.Назарбаевты ҚКП ОК-нің хатшылығына тағайындап, ағалық, қамқорлық танытады. 1984 жылы Нұрсұлтан Әбішұлы Министрлер Кеңесінің төрағасы қызметіне жоғарылайды. Жүре келе, оның автокөлік министрі Караваевпен бірлесіп, қомақты қаражатты талан-таражға салғандығы ашылып қалып, 1986 жылдың күзінде Димекен М.С.Горбачевқа жазбаша құжаттар тапсырды. Сонымен қатар, Назарбаевты мешеу елдердің біріне елшілікке аттандыруды ұсынады.

Бірақ, Назарбаев та бұл кезде қарап отырмай, Одақ басшылығындағы жанашырлары арқылы Горбачевтың қолына Қонаевтың өзінің үстінен әлдебір мағлұматтар түсіреді. Бас хатшы, ойлана келе өзінің қайта құру саясатын

қолдап жүрген Назарбаевты, қаржыға байланысты қылмыстық стерге қатысты болуы мүмкін екендігіне қарамастан қорған, қолдайды. Есесіне, Қонаевты қызметтен кетіреді. Алайда, Назарбаевтың теріс әрекеттері жөнінде біле тұра, оны Қонаевтың орнына тағайындауға дәті бармайды.

Осы жағдайлардан соң Алматыда болып, кейін «прогресшіл қазақ жастарының коммунистік режимге қарсы бас көтеруі» деп ұқтырылған қайғылы оқиғалардың нәтижесінде, Республика партия ұйымының басшысының «бөтен біреудің», яғни, Ульяновск облпарткомының бұрынғы бірінші хатшысы Колбиннің келуіне қарсылық түрінде өткен кландар арасындағы билік үшін тартыстың көрінісі болатын. Назарбаев 1991 жылы жазған «Әділеттің ақ жолы» атты кітабында өзінің көше бойында ашу-ызаға булыққан жастар тобына жолыққанын, сонда демократияны бағыл жақтап, азаттық туын желбіреге көтерген күйі, жігер отымен шабыттанған көпшілікке алға бастағанын еске алады. Ал, шын мәнінде оқиға оның естелігіндегіден біраз өзгешелеу өрбіген еді. Әлбетте, ол ашықтан-ашық топ бастап, алаңға шыққан жоқ, керсінше, номенклатураның өзге де өкілдерімен бірге мінбеде тұрып, «бұзақыларды» дереу тарап кетуге шақырды. Алайда, Горбачев пен Колбин жоспарына қарсы бағышталған аталмыш бұқаралық акция, кейбір деректер бойынша, Министрлер Кеңесі төрағасының тікелей қаржылық қолдауымен ұйымдастырылған болатын.

Кейін орталықтан жіберілген тергеушілердің естеліктеріне сүйенсек, Желтоқсан оқиғалары халықтың аяқ астынан туындаған ашу-ызасына сырттай ғана ұқсас болған. Расында, жоғарыда айтқанымыздай, бұл Қазақстан басшылығының өз ішіндегі шешуші ықпалға ие кландық тобының мүдделерін атап өтіп, сырттан келген адамды бірінші басшылыққа тағайындау арқылы Назарбаев пен оған қарсы жақ арасында жасанды тепе-теңдік орнатуға тырысқан Кремль саясатына қарсы әрекет еді. Сол үшін белгілі бір сәтте жастармен Назарбаевтың сенімді адамдары жұмыс істесе керек. Кейінірек Одақтық баспасөзде қайдан шыққаны белгісіз қара «Волгалардың» әр жатақхананың алдына тоқтағаны. Соның ертесіне «арақпен бой жылытқан» қазақ жастарының алаңға ағылғаны жайында аз жазылған жоқ.

Істің ақыр соңында тергеу қорытындылары жылан жалағандай жып-жылмағай болып шыға келді. Басқалардың өз билігіне көз алартушылығы, мүдделеріне нұсқан келтірушілігі «Қазақстандағы этностар арасында ірі қақтығыстар туғызуы әбден мүмкін екендігін» тайға таңба басқандай дәлелдеп берген Назарбаевпен жанжалдасуға Колбин де, Горбачев те бата алмады.

Осыдан кейін бірінші хатшы Колбин «Тұрғын үй – 1992» тәріздес қисынсыз, экономикалық жағынан негізделмеген науқандармен және кезінде Қазақстанның бұрынғы басшысы Қонаевқа жақын адамдарды даңғаза көтере әшкерлеумен шектеліп, істен шеттеп қалды деуге де болады. Осындай әшкерелеулер мен «үлгілі» жазалаулардың қайсысында Назарбаевпен құпия жағдайларда келісіліп отырғаны анық. Желтоқсан оқиғаларының себептерін түсіндіру кезінде басты «кінә» Қонаевқа аударылды. Баспасөзде: «Қонаев жастардың алдына шығып, оларды үйді-үйіне таратуға шақырғысы келмеді. Олай болса, осының бәріне кінәлі соның өзі», - деген пікір қайта-қайта қадай айтылып жатты. Ал, Димекеңнің естелік кітаптарында сол кезде Колбиннің алғашында өзін әңгімелесуге шақырғаны, сосын қабылдау бөлмесіне бірнеше сағат бойына қаңтарып қойып, ештеңе түсіндірместен (алаңда тұрған жастарға арнап сөз сөйлеуге жібермегенін айтпағанның өзінде) үйіне қайтарып жібергенін түсіне алмағаны жазылды.

Ульяновскілік «шүрегейдің» көңіл-күйіндегі осы бір кілт өзгерістің нәзік кілті Назарбаевтың қолында болуы да мүмкін, өйткені, ол аталмыш оқиғадан соң көпшілік алдына жария немесе құпия «күнәһарларды» алып шығу қажет болатынын жақсы түсінді, әрине. Сондықтан бар кінәні саясат сахнасынан тайдырылған Қонаевқа тағу, бір жағынан, жұрт назарын өзге жаққа бұруға көмектесе, екінші жағынан, бір кезде Горбачевтың алдында өз қылмысын әшкерлегені үшін кек қайтаруға да мүмкіндік берсе керек.

Өрмекшінің торы тәрізді осындай шытырман жүрістер Назарбаевтың аса айлакер адам екенін көрсетеді. Соның арқасында ол 1989 жылдың шілде айында ҚКП ОК-нің бірінші хатшысы болды.

Осының бәрін ой елегінен өткізсек, біздің «қадірлі

резидентімізді» ары да жаны да таза қайраткер деуге бола ма?! Меніңше Нұрсұлтан Назарбаев халық алдында ең алдымен желтоқсандықтарды жазалаушы басшылардың бірі етінде өте ауыр қылмысқа барды, сондықтан ол жүздеген оздақтардың қанынан ешқашан тазарып арыла қоймайды.

Ел басының одан кейінгі сорақылығы – Жаратқан Иеміз ыйлаған халқымыздың бір байлығын талан-таражға салу рқылы өзінің үрім-бұтағы мен жақын-жұрағаттарының лексіз байып, қалың жұртшылықтың керісінше, ауыр үйзеліске ұшырауына тікелей себепкер болуы...

Мұхтар Шаханұлы!

Мәскеуде 1989 жылы халық депутаттарының алдында Желтоқсан көтерілісі жайлы мәлімдеме жасауыңызға тікелей ікпал еткен азаматтардың бірі, бүгінде АҚШ-та тұрағын алмас Естековпен мен бірер мәрте жолыққанмын. Өзінің 2001 жылы «Каскад» газетінде шыққан «Размышления о Казахстане» деген мақаласында Алмас алғашында Олжас Сүлейменовті үгіттеп, ол көнбеген соң, Рашид Нұтінев кеуінің өзіңізді жанын сала қайрап салып, ертеңіне отетін кезде Желтоқан көтерілісі жайлы мәлімдеме жасау үшін ұжаттар тапсырғанын айтады. Сонда сіздің экология көнінде айтамын деп, Горбачевті алдаусыратып шыққаныңыз күртшылыққа мәлім.

Енді Алмастың жазғанына көз жүгіртейік: «На следующий день он выступил на съезде. Именно в тот день он стоял на очереди к выступлению от Казахстана. Назарбаев «побил» его прямо при всех и пошел к выходу из зала съезда Народных Депутатов Верховного Совета СССР, чтобы он «языком не молот, что попало»... Вот тогда я и подумал: «Да, этому два пальца в рот не суй – удавит!» Бұған не дейсіз! «Жел ұрмаса, шөптің басы қимылдамайды» деп бекер айтпайды ой. Мәскеуде, дүйім жұрттың алдында Нұрекеңнің сізге сол жұмсағанын басқа да біраз азаматтар айтатын. Соның шындыққа айналғаны осы емес пе?!

Осындай сорақы жағдайларға қарағанда, Желтоқсан көтерілісі туралы ақиқат 2030 жылдан кейін ғана ашылады ма деген ой мазалайды. Алтынай Асанованың дастарханында сіз: «Қайраттың туыстары сені қордың ақшасын «асан»

койды дейді», - деп екі мәрте қайталадыңыз. Сонда мен қуанышты отырыстың шырқын бұзғым келмеді. Енді, реті келгенде, Мұқа, сізге мынадай сұрақтар қойғым келеді.

Бірінші: 1987 жылдан бастап «Арал-Азия-Қазақстан» халықаралық қоғамдық комитетінің Президенті болдыңыз. Сол комитет Арал өңірінің халқына қаржылай немесе нақтылай әлеуметтік тұрғыда нендей көмектер көрсетті? Мұхтар аға, көңіліңізге келсе де айтайын: аты дардай болғанымен, заты тарыдай да бола алмаған халықаралық комитеттің, ең құрығанда, Арал теңізінің тартылған суындай да із қалдырмай жоғалғаны ұят емес пе?! Бәлкім, осы комитет халық игілігі жолында айта жүрерліктей істер атқарғанда, ағы шулы Парламент Мәжілісінің сайлауында шалғайдағы Шиеліні шулатпай-ақ, Арал аумағындағы №43-сайлау округінде сенімді де, батыл түрде додаға түсетініңіз ақиқат еді ғой.

Екінші: 1992 жылы Алматыда сол кезде жастар комитетін басқарған Иманғали Тасмағамбетовпен және басқа зиялылармен бірлесіп, «Желтоқсан жаңғырығы» қорын аштыңыздар. Қайраттың ескерткіші мен төс белгілерін жасағтырғанда, мен жастар комитетіне ат басын бұрып тұрдым. Сондағы жігіттер қорға миллиондаған ақша түсіп жатқанын мақтанышпен айтып жүретін... Осыған орай мен ауылда 1991 жылы құрылған Қайраттың қоры, жоғарыда жазылғандарды еске алсаңыз, көптеген игі істер атқарғанын мақтанышпен айта аламын. Қаржы қиыншылығына қарамастан, әлі күнге дейін тәуелсіздік мерекелеріне орай Қайрат Рысқұлбековті еске алу мақсатында спорттық жарыстар өткізуге ат салысудамын. Мәселен, 2000 жылдан бастап Шу ауданында ұйымдастырылып келе жатқан тоэквандодан Қ.Рысқұлбеков атындағы турнир қанатын кең жайып, алдағы уақытта республикалық дәрежеде өтетіндей деңгейге көтерілді. Аға жаттықтырушы Марат Тілеуқұлов пен бапкер Беріков Мақсаттың шәкірттері, ағайынды Баһрам мен Ильхом Асимовтар, Мақсат Чекаев, Ескендір Әзімжанов, апалы-сіңлілі Әділбаева Дария мен Дүриялар облыстық, республикалық жарыстардың жүлдегерлері қатарынан көрінуде. Бір өкініштісі, 9-сынып оқушысы Меруерт Әшірбекова көктем мен күзде Қарағанды, Шымкентте

өткізілген республика біріншіліктерінде екі мәрте жеңіс тұғырына көтеріліп, Саха еліндегі Азия біріншілігіне жолдаманы жеңіп алғанымен, Шу ауданының атқамінерлері мен спорт комитетінің жетекшісі Г. Ванна деген ханшайым дер кезінде қаржылай көмек бермеуі салдарынан бара алмады.

Ал, басы-қасында жүріп өздеріңіз басқарған сол «Желтоқсан жаңғырығы» қоры не тындырды? Оған түскен қыруар қаржы қайда кетті?! Осыған қандай уәж айтасыз?! 1990 жылдардың ортасында «Желтоқсан» комитетінің жігіттері сол қаражатты даулап, сол кездегі вице-премьер Иманғали Тасмағамбетов мырзаға қайта-қайта барып, кіре алмай жүргенін байқағанмын. Мұхтар Шаханұлы! Ақтарып айтыңызшы, осы көтерілген мәселелер де пендешілікке жатады ма?!

Мұқа, қалай болғанда да, өзіңіз тікелей араласады. тіпті мұрындық болады деген үмітпен сөз соңында мынадай ұсыныстар айтқым келеді:

1. Желтоқсан көтерілісіне байланысты күнәһарлар халық алдында қылмыстарын мойындап, кешірім сұрасын. Ондай қадамға бармаса, қарабеттер қылмысты жауапқа тартысын!

2. Желтоқсан құрбандарына жеделдете Алматыда мұражай ашылсын.

3. Сәулет-құрлыс академиясына Халық Қаһарманы Қайрат Рысқұлбековтың есімі берілсін.

4. Желтоқсан боздақтарына Алматы мен Астанада ескерткіш орнатылсын.

5. Чайковский атындағы музыкалық колледжге Ләззат Асанованың аты берілсін.

6. Л. Асанова, Е. Сыпатаев, С. Мұхамеджановаға «Халық Қаһарманы» атағы берілсін.

Меніңше, осындай ұлағатты шараларды жүзеге асыруға тікелей ат салыссаңыз, жастарымызды – адамгершілік пен ұлтжандылық рухта тәрбиелеу жолында айтарлықтай іс тындырған болар едіңіз.

«Апта KZ» 24.06.2005.

АКАДЕМИЯҒА Қ. РЫСҚҰЛБЕКОВТІҢ ЕСІМІ БЕРІЛЕТІНІНЕ СЕНІМДІМІЗ!

Желтоқсан көтерілісінің құрбаны, Халық қаһарманы Қайрат Рысқұлбековті білмейтін қазақ жоқ шығар.

Қайрат Рысқұлбеков атындағы қордың ұйымдастыруымен талай игі шаралардың атқарылып жатқанынан да ел-жұрт хабардар. Енді біз атқарып жатқан шаралармен шектеліп қана қоймай, жазықсыз жастардың қанын төккен, темір торға қаматқан кінәлі жандардың қылмыстарын мойындап, жауапқа тартылғанын талап етіп отырмыз. Осы уақытқа дейін халқымыздың басына төнген қасіретті де қаралы күндерге байланысты бірде-бір кінәлі қылмыскердің жазаланбауын қалай түсінуге болады? Желтоқсан көтерілісіне қатысқандардың, қайтыс болған боздақтардың көбі әлі күнде дейін белгісіз. Сондықтан Үкіметке қояр екінші талабымыз – Желтоқсан құрбандарына мұражай ашылсын. Үшіншіден, Қайраттың өзі оқыған Сәулет-құрылыс академиясына оның есімі берілсін!

Ұрпақтарымызға ауадай қажет осы бастаманы көптен бері көтеріп келеміз. 2001 жылы Үкіметке хат жолдаған болатынбыз. Ол жақтан біздің ұсынымымыздың Алматыдағы Сәулет-құрылыс академиясында ректораттың кеңейтілген мәжілісінде қаралғанын, нәтижесінде ректорат мүшелерінің пікірі екіге бөлініп (жиналғандардың тең жартысы институттың алғашқы сәулетші-ұстазы Т. Бәсеновтың есімін беру жөніндегі ұсынысты қолдаған), жеткілікті дауыс жинай алмағанын хабарлады. Бұған мойынсұнып отырған біз жоқ. Ерте ме, кеш пе, әділдік орнап, академияға Қайрат Рысқұлбековтың есімі берілетініне сенімдіміз!

«Жас Алаш» 8.11.2007.

ЖЕЛТОҚСАНҒА ҚАТЫСУШЫЛАРМЕН ЖҮЗДЕСУ

Биыл Қазақстанның Тәуелсіздігіне 15, 1986 жылғы Желтоқсан көтерілісіне 20 жыл толады. Осынау айтулы

күндердің қарсаңында ауданымызда бірқатар шаралар атқарылды. Соның бірі - 86-дағы қанды оқиғаға қатысқан адамдардың ауданымызға келуі. Делегация құрамында «Желтоқсан» қоғамдық бірлестігінің төрағасы Қали Қамбаров, жастар дүмпуіне қатысушы, бүгінде бизнесмен шұғылданушы Кенжебай Отарбаев, Қайрат Рахметов және Коммунистік партияның дүрлідеп тұрған кезінде де тайсалмай Қайрат Рысқұлбековке алғаш рет ара түскен мұғалім - Сейіткерім Қожаназаров болды.

Ауданымызда бейбіт мақсатпен Алматыдағы алаңға шығып, сотталмаса да жапа шеккен С.Шәкіров атындағы орта мектебінің бастауыш әскери дайындық пәнінің мұғалімі Кенжебек Ибрагимов ұжым жұмысшысы Нұрғали Оңашабаев және Жезқазған қаласында жастар митингісін ұйымдастырушылардың бірі Марат Ақжігітов секілді желтоқсаншылардың тұратынын ерекше атап өткен жөн.

Игілікті шараны ұйымдастырған аудан әкімдігі, аудандық білім бөлімі, мәдениет және тілдерді дамыту бөлімі және Қ. Рысқұлбеков атындағы қоғамдық қордың төрағасы Мәкен Уәктегі кездесуді бір кезде Қайрат оқып, білім алған С. Шәкіров атындағы орта мектептен бастауды жөн көрді. Желтоқсаншылар алдымен Кеңес Одағының Батыры Сәдуа Шәкіровтың ескерткіші мен Қ. Рысқұлбековтың мемориалды тақтасына гүл шоқтарын қойды. Содан кейін мектептің мұражайына беттеді. Бұл кезде мұражайда патриоттық тәрбие жөнінде сабақ жүріп жатыр екен. Мектепті аралап болған соң, желтоқсаншылар осындағы оқушылар мен ұстаздар ұжымына желтоқсан көтерілісі жайлы және одан кейінгі өз өмірлері мен тағдырлары жайлы әңгімелеп берді. Иә, олар сол нағыз желтоқсан көтерілісін (желтоқсан оқиғасы емес) елдің төбе шашын тік тұрғызған қанды қырғын оқиғалардың әңгімелерін өзек етті. Үш күнге созылған кездесуде қонақтар тұрғындармен 20 кездесу өткізді. Атап айтқанда Бірлік ауылындағы «Х. Дулати» атындағы, Қонаев ауылындағы Төле би атындағы орта мектебінде, аудандық кітапханада, аудандық мұражайда, сондай-ақ Әуезов атындағы, Бекмаханов атындағы, №10 кәсіптік мектепте, Шу қаласындағы Алтынсарин атындағы, Баласағұн атындағы, Белбасар ауылындағы Уалиханов атындағы

орта мектептерде кездесулер өтті. Әсіресе, Бірлікүстем ауылындағы Мәдениет үйіндегі жергілікті тұрғындармен кездесу зор ұйымшылдықпен өтті.- Алматыдағы алаңға барып, бейбітшілік мақсатымен митингіге қатысқандардың 10,5 мыңға жуығы әкімшілік және құқықтық жазаға тартылса, 101-і сотталды, оның 23-і арулар болатын. Екі адам жүйке ауруханасына жатқызылып, 11 адам Алматыдан 500 шақырым қашықтыққа жер аударылған. Бұл ресми дерек қана. Ал қаншама жазықсыз жандар опат болды. Ешқандай түсінік жұмыстарын жүргізбей, жастарды аты-жөні жоқ алаңнан қуды. Тек қуып қана қойған жоқ, аяусыз ұрып-соғып, қыздарды аюандықпен қорлаған жоқ па?! Сол бір қанды оқиға үстінде жарақат алып, тәңін жаралаған жандардың осы күнге дейін жүректері сыздайды. Түрлі ақпарларға қарағанда қанша адам қамауға алынып, сотталғаны, қаншасының бақилық болғаны осы уақытқа дейін құпия сақталынууда. Ал патриот жастардың төгілген қаны үшін жауап беретін жан бар ма?...1996 жылы 9 желтоқсанда ҚР Президентінің Жарлығымен Қайрат Рысқұлбековке, өлген соң, “Халық қаһарманы” атағы беріліп, “Алтын Жұлдыз” ерекше белгісімен марапатталды. Иә, Қайрат, Ләззат, Сәбира, Ерболдар елінің тәуелсіздігі жолында жандарын қиып, Желтоқсан көтерілісінің ұранына айналды. “Желтоқсан” қоғамдық бірлестігінің төрағасы Қ. Қамбаровтың өзі оқып, білім алған М. Әуезов атындағы орта мектептің шәкірттері концерттік бағдарлама дайындап, Қайраттың тағдыры жайлы сахналық қойылым көрсетті. Ал бір кезде Кенжебай Отарбаев оқыған Баласағұни атындағы орта мектебінің шәкірттері де желтоқсандықтарды қарсы алуға өте жақсы дайындалыпты. Біз мектеп оқушылары, ауыл тұрғындарымен кездесуден кейін мектеп мұражайын араладық. Мұнда көне тарихымыздан мағлұмат беретін экспонаттар жетерлік екен. Себебі бұл ауыл көне қала Баласағұн қаласының іргесіне орналасқан ғой. Кездесудің соңғы күні аудан әкімдігінде мекеме, ұжым өкілдерімен кездесу өткізіліп, аудан әкімдігі қонақтарға кешкі қонақ асын берді. Сонымен бірге қонақтар Мәдениет үйінің эртістері дайындаған концерттік бағдарламаны тамашалады. Оны басқарған аудан әкімінің орынбасары А. Нәметқұлов желтоқсаншыларға

аудан әкімінің Алғыс хатын тапсырды. Мұндай мара ауданымызда бірінші рет өтіп отыр, алайда кездесу өте жоғары деңгейде атқарылды десек артық айтқандық емес. Бұл істе Қ. Рысқұлбеков атындағы қоғамдық қордың төрағасы М. Уақтегінің үлесі де аз емес. Бүгінгі жастарды еліміздің тарихы қатты қызықтырады, сондықтан да олар үлкендердің ойына келмеген сауалдарды қоя білді. Мәселен “Сіздер қамақтан бостандыққа шыққан соң өздеріңізді азаптаған адамдардан кек алуды ойладыңыздар ма? Қайрат Рысқұлбековтың өз өміріне қол жұмсағанына сенесіздер ме? Егерде ол тірі болғанда кім болар еді? Неге осы күнге дейін кейбір адамдар әлі ақталмаған? Сіздерге Үкімет тарапынан қандай көмектер көрсетіліп келеді? Желтоқсан оқиғасына қандай мәртебе берілді?” деген сұрақтарға жауап беру үшін тарихқа жүгініп көрейік.

1986 жылы 16 желтоқсанда Орталық Комитетінің Пленумы —өткені белгілі, онда бар-жоғы 18 минуттың ішінде ұзақ жылдар бойы елімізді басқарған Д.А. Қонасұлы орнынан алып, орнына Қазақстанға белгісіз Колбинді тағайындады. Сол кездегі республиканың өзге басшылары ұлттық ерекшеліктің қағидалары өрескел бұзылғанын айтуға батылдары жетпей, Мәскеудің шешімін үнсіз қабылдады-ау деп ойлаймын.

Тәуелсіздік... былай айтқанда Желтоқсан көтерілісін көптен күткен тәуелсіздігіміздің түп қазығы деп айтуға болады. Ал оның бағасы қандай? Қаншама қан төгілді, қаншама тағдыр тәлкекке түсті? Содан бері табаны күректей 20 жыл өтті. Алайда, жастарға жазықсыз жала жапқандар арамызда алшаң басып әлі жүр. Тіпті мемлекеттік деңгейде ірі қызметте жүргендері де бар. Занды тыңдаған азаматтардың арасында біздің жастарымыз қалай “ұлтшыл, бұзақы, нашақор” атанды? Жазықсыз жапа шегіп, соққы жеген жастарымыздың бәріне болмаса да кеңестік дәуірдің “тар жол – тайғақ кешуін” көрген 101 адамға неге “Халық қаһарманы” атағын бермеске? Солардың қажыр-қайраты мен өр-намысының арқасында егеменді ел атанып, тәуелсіздіктің туын желбіретпедік пе? Әлде, әлде-кімдер бұл азаматтар осы атаққа лайық емес деп санай ма?

Алайда уақыт орнында тұрмайды, кешегі жастар бүгін

орта буын өкілі болып саналады. Енді оларды тірісінде қадірлемей, өлген соң, құрмет көрсеткеніміз кімге дәрі? Олардың орден- медалдары жоқ болғанымен бәрі де батыр. өкінішке орай, оларды көңіліміз жылына бір-ақ рет – желтоқсанда ғана еске аламыз. Мен көтеріліске қатысқандардың біразы әлі ақталмаса да өз әрекеттеріне өкінбейтіндігіне сенімдімін. Осы уақытта дейін анықталмай келеді және Желтоқсан көтерілісінің мәртебесіне де ресми баға берілмей отыр. Оқымыстылар мен тарихшылар Желтоқсан оқиғасын «көтеріліс» деп атаудан қашқақтап келеді. Аз уақыт өткен соң, мүмкін, биыл-ақ көтеріліске оң баға беріліп, оған қатысушылар да құрметке ие болатын шығар.

*Айжан ӘУЕЛБЕКОВА
«Шу өңірі» 29.11.2006.*

ЖЕЛТОҚСАН КӨТЕРІЛІСІНІҢ КӨСЕМДЕРІ КІМДЕР?..

*Атрушкевич Әркен Уақтан неге өлердей
қорыққаны туралы*

1986-ның желтоқсан көтерілісінен соң, қараланып-қудаланып, сотталған, «кінәлі» деген ер-намысты азаматтардың аты-жөні жарияланғанда көптің арасынан Әркен УАҚқа ерекше назар аударғаным бар. Сонда, Әрекеңмен кедесем, таныссам деген құштарлық бой көтерген еді...

Қайрат РЫСҚҰЛБЕКОВ атындағы қоғамдық қордың төрағасы лауазымымен сол кездегі астанамыз Алматыға жиілете ат басын бұратынмын. 1996 жылы 13-наурыз қарсаңында даңқты жерлесіміз – қыршын боздақ Қайрат Ноғайбайұлының 30 жасқа толу құрметіне өзі оқыған Сәулет-құрылыс академиясында студенттермен кездесу өткізуге талпынған едік. Алматыдағы «Төле би» қорының директоры Оралжан МАСАТБАЕВ пен Қайраттың қорғаушы-ұстазы Сейіткерім ҚОЖАНАЗАР, үшеуіміз проректор Жанкелді ОТАРБАЕВқа жолыққан сәтімізде

ол жігіт маған: «Сіз ректор АТРУШКЕВИЧке көрінбей-ақ қойыңыз. Оның атына хат жазғанда, тек О.Масатбаев пен С.Қожаназар ғана жиын өткізуге рұқсат сұраса. Өйткені, осы академияның доценті Әркен Уақов деген кісі Желтоқсан көтерілісін ұйымдастырушылардың бірі ретінде сотталған. Мәкен Уақов деген аты-жөніңізге қарап, сізді сол кісінің ең жақын туыстарының бірі деп ойлап, Атрушкевич үзбеді-кесілді қарсы болары сөзсіз» деген-ді. Соған қарамастан ұлағатты кештің мерзімі жақындағанда кітапхананы келіншектер: «Бізге ҰҚК звондап, өтетін жиын не туралы? Оны ұйымдастырып жүрген кімдер?» - деп сұрады деген үрейлерін жасырмады. Дегенмен де, Қайраттың 30 жасқа толатын күнін көпшілікпен атап өтіп, кешікпей білім ордасынан мұражай бөлмесін ашуға ұйытқы болдық. Төрт-бес жыл өткен соң, сәулет-құрылыс академиясындағы алқалы бас қосуда Әркен ағамен танысудың сәті түсті. Көпшілік алдында Әркеннің ақ жүректен ақтарыла: «Желтоқсан көтерілісінен соң, қаныпезер тергеушілер мені Қайрат Рысқұлбековпен кездестіріп, мына адамды танысың ба, - деп кісі емес пе, сендерді алаңға шығындар деп үгіттеген?» - дегенде, Қайрат қаймықпастан: «Бұл ағайды танымаймын. Алаңға өзіміз шықтық», - деп, мені ашық қорғады. Егер, ол басқалай айтқанда, Қайрат емес, мен ату жазасына кесілетінім айдан анық еді», - деп көзіне жас алды...

Кейінірек Әркен Уақовпен «Азаттық» радиосында, т.б. жерлерде кездесіп тұрдық. Бірде Әркен ағамыз, Желтоқсан жайлы кітап шығарғанын, жол-жөнекей сол кітаптың жартысын ҰҚК өкілдері тәркілегенін ренжіп жеткізген еді. Ұзақ жылдар бойы Ресейдің Магаданында айдауда болған, жасы ұлғайған асылдың алқасындай азамат денсаулығынан айырылып оралғанын өзі айтпаса да, сезуші едім. Желтоқсандықтардың ар-намысты, ардақты ағасы Әркен Уақовтың қайтпас сапарға аттанғанында қоғам қайраткерлері Батырхан ДӘРІМБЕТ, Кәлдейбек БОДЫБАЙмен жаназасына (Рәтбек қажы НЫСАНБАЙ оқыды) қатынасып, әруағына тағзым ете бас идік...

Назарбаевтың көршісімен таныстым...

Арада уақыт өте, қайтпас та қайсар күрескер Батырхан

Дәрімбетпен біршама уақыт қызметтес әрі серіктес, әріптес болғанымды мақтаныш тұтамын. 2004-жылдың көктемінде Батырхан: «Түргенде Назарбаевтың көршісі тұрады екен. Сол кісіге жолығып қайтсақ қайтеді?» - дегенде, қуана келіскеніммен, ойланыңқырап қалдым... Оған себеп, 1993-жылы Желтоқсан көтерілісінің жеті жылдығына орай Алматыдағы Орталық концерт залында «Желтоқсан жұлдыздары» кеші ұйымдастырылған болатын. Ең ұлтжанды да, өнегелі қасиеттерімен көзге түскен қазақ жасына арнап Қ.Рысқұлбеков атындағы қоғамдық қор тағайындаған «Қайрат атындағы» алғашқы сыйлық Омбы қаласындағы қазақтың «Мөлдір» мәдениет орталығының төрайымы Алтынай ЖҮНІСОВАға лайық деп шешкенбіз. Ұлағатты сыйлықты Алтынайға салтанатты түрде тапсыру рәсімінен соң, қонақ үйде Әлимұхамед ЗИЯДИН деген кісімен танысқанмын. Сонда, Әлекең Теміртау қаласында Назарбаевпен көрші тұрғанын, 1963-жылдары отбасымен аралас-құралас болғанын, өздері басқа жаққа қоныс аударғанда Сейфуллин көшесіндегі 3 бөлмелі пәтеріне Нүрекең Сара жеңгеймен көшіп келгенін айтқан болатын. Әлекең сол кездерде Александровка деген ауылда тұрағын... Мәңгілік Президентіміздің бұрынғы көршісінің Түргендегі үйін әркімнен сұрастырып әрең таптық. Әлимұхамед ақсақалды жазбай таныдым. Ол кісінің көңілін аландатпайын деп, сабырлық сақтап, амандасумен ғана шектелдім. Әлекеңнің күйзеле отырып: «Түгелдей дерлік орыс ұлты шоғырланған Теміртау қаласында «Момақан» атты ұлттық астыртын ұйым құрдық. Ұлттық мүддемізді ту ете жүріп, 1959-жылы Теміртау көтерілісін ұйымдастыруға мұрындық болдық. Зауыт жұмысшыларынан бастап, басшыларының дені көз көз ағайындар еді. Сондықтан да ұйым мүшелері ақылдаса келе, арамыздан бір қазақ шықсыншы деп, жалындаған жас жігіт Нұрсұлтан Назарбаевты комсомол комитетінің хатшысына сайладық. Үш әріп өкілдерінен қысым көргендіктен, қонысымды жиі ауыстырумен болдым... 1986-жыл Желтоқсан көтерілісінде алаңға ҚОНАЕВтың суретін көтеріп шықтық. Сол суретті әлі күнге дейін төрден түсірген жоқпын. Желтоқсанның ызғарлы-аязды күндері, әбден таяқталып, қол-аяғым сүйретіліп, еңбектей жүре

жанашыр азаматтардың арқасында аман қалдым. Қайтадан қуғын-сүргінге душар болып, ары-бері сенделіп жүріп, еңбек кітапшам мен құжаттарымнан айырылып, 67-ге аяқ басқаныммен, әлі күнге дейін зейнетақы ала алмай келе жатырмын. Түрген қаласына қоныс аударғанымға біраз уақыт болды. 1987 жылы үйленген жұбайым Гүлбүбіден перзент сүйіп атын азан шақырып Дінмұхамед қойдым. 9-сыныпта оқиды. Мені өте-мөте қынжылтатын жайт, 1960-жылдары Құдайы көрші ретінде сыйласып тұрған Сара-Нұрсұлтан Назарбаевтарға қаншама мәрте хабарласып, хат жазып кездесуге тырысқаныммен, жолым болмады», - деп өз сөзін ренішпен аяқтағаны әлі күнге дейін көз алдымда...

Көтеріліс құрбандары 168, әлде 4000...

Кездескен сайын Әркен аға құрметті де киелі көтеріліс туралы нақты деректердің негізінде кітап жазып жүргенін құлаққағыс ететін. 2002 жылы жарық көреген «Геноцид» кітабы қолыма кешігіңгірсіп тиген-ді. Бүгінде осы өте қиын дүниені Әрекеннің көзінде сақтап жүрмін. Орыс тілінде жарық көрген «Геноцидтің» 6-бетінде: «17-декабря тысяча на Площади были убиты, и тайно захоронены 168 человек, а 18-декабря там же убиты, и тайно захоронены на кладбище Западное четыре тысячи человек», - деп қара әріптгермен баттып тұрып жазған. Осыны растайтын айғақтар беделді басылым «Жас Алаштың» 2008-жылғы 16-желтоқсанындағы санында жарық көрген «Қайдасың, қайсар ерлік рухы?!» топтамасында дәлелденгендей жарияланды. Нақпа-нақ көз жүгіртсек.

Мұхтар ШАХАНАОВ: «Жәке, (Жармахан ТҮЯҚБАЙ) сізден көптен бері сұрасам деп жүргенім бар еді. Желтоқсан комиссиясы жұмысын бітіруге аз күн қалғанда бір орыс офицері келіп, «танцертеңгі жиында басшылар бізге желтоқсан көтерілісінде 168 адам қаза болғанын айтты» деп түсіктеме берді. Және өз түсініктемесінде өлгендердің қандай бағытта тасымалданғанын да айтты. Тоғыз адам сол түсініктемені тындап куә болды. Кейінірек әлгі офицерді Мәскеу асырып жіберді. Бір рет үйіне қоңырау соққанымда әйелі жыларман болып, қайта телефон соқпауымды өтінді. Мен әлгі жігіттің түсініктемесін комиссия құжатына кіргізіп, комиссия

мүшелеріне қол қойғызып, осыны жап-жақты тексеру керек, деген талаппен билікке бергіздім. Бірақ комиссия жабылды, билік тексеру жүргізбеді. Жәке, сізден сұрарым сол кезде билік басында болдыңыз ғой, офицердің айтқаны жөнінде не білесіз?» Жармахан Тұяқбай: «Жалпы алғанда, желтоқсанда қаза болғандардың саны сіз айтқаннан да көп болуы мүмкін. Біздің республикада хабар беретін бірде-бір ақпарат жоқ. Барлық деректі-құпиялы құжаттар Мәскеуде. Сол құжаттарда өлген адамдар да жазылған», - деп жауап қайтарған. Керісінше Тәуелсіздік мерекесі қарсаңында «Қазақстан» ұлттық телеарнасында ұйымдастырылған хабарда: «Желтоқсан қоғамдық ұйымы жетекшісінің бірі Аманжол НӘЛІБАЕВ: «Желтоқсан көтерілісі күндері қайтыс болып, астыртын жерленген адамдар болған емес», - дейді.

Сонда қалай түсінуге болады?!

Мұражай ашу ауадай қажет?!

...1996 жылы қарашада телефон желісімен Назарбаевқа Алматыда Желтоқсан көтерілісі құрбандарына мұражай ашу туралы айтқанмын. Ол кісі менің өзекті де ұлағатты ұсынысымды қолдаудың орнына, жақтырмай жалпылай данағойсіп, немқұрайлы жауап қайтарған болатын. Президентіміздің осы жауабы жарияланған «Егемен Қазақстан» газеті әлі күнге дейін менде сақтаулы. Нұрекеннің Желтоқсан көтерілісі десе, үрейлене-үрке қарайтыны кім-кімге болса да түсінікті. Мұражай ашу туралы Қ.Рысқұлбеков атындағы қоғамдық қор көптен бері тұрақты түрде көтеріп келеді. Осы маңызды мәселені 2004 жылы маусымның мамыражай күнінің бірінде қоғам қайраткерлерінің бір тобымен Желтоқсан жұлдызы Ләззат АСАНОВАНЫҢ анасы АЛТЫНАЙДЫҢ отбасында бас қосқанда Мұхтар Шахановқа айтқанымда, Мұхтар: «Жеделдете Алматыда мұражай ашамыз», деген. Бірақ, әзірше ештеңе өнген жоқ. Ашығын айтсақ, еліміздің ертеңі үшін өскелең ұрпақтарымызға мұражай ауадай қажет. Өйткені, онда Желтоқсан көтерілісіне қатысты Кремль мұрағатында сақтаулы құжаттарды, Желтоқсан көтерілісінің шынайы көрінісі дәлме-дәл түсіндіріліп, Қытай арқылы Еуропа елдеріне таратылған бейнетаспалар, т.б. құнды

деректерді топтастырар едік. Және де көтерілістің нақты ұйымдастырушыларын толық анықтауға мүмкіндік туатыны да ақиқат. Қазірде Желтоқсан көтерілісінде «мен өйткенмін, мен бүйткенмін» деген жалған қайраткерлер көбейіп келеді. Сондай-ақ, кей лауазым иелерінің туыстары еш қатысы болмағанымен, желтоқсандықтарға арналған жеңілдіктерді пайдаланып, пәтер иеленіп, көмектер алып жүргенін де естіп жатырыз.

Желтоқсан көсемдері кімдер?

1986-жылғы бүкілхалықтық наразы толқулар Алматыдан өзге қалаларда да орын алды емес пе?! Көпшіліктің бас көтеруінің ұйымдастырушылары болуы әбден мүмкін. Сондықтан «Желтоқсан көсемдері кімдер еді?» деген сауал өзінен өзі туындайтыны айтпаса да түсінікті:

а) Қанышер де қаныпезер қарабеттерді жазалатып, киелі көтерілістің мәртебесін көтерудің орнына «мың өліп, мың тірілген» халқымыздың ұлтжанлы рухын жаншып, бірегей Қазақстандық ұлт жасауға құлшынып жүрген. Жаратқан ие сыйлаған қазба байлықтарды талан-таражға ұшырағыш, көлденең көк аттылардың қисапсыз баюына жағдай жасаған менің «үлгі тұтар мәңгілік Президентім» лайықты деген пікірлер де баршылық.

ә) Көзі жұмылғанға дейін ащы шындықты шырқырата айтып, жазып, қалдырған Әркен Уақов Желтоқсан көсемдерінің бірі деушілер де табылады.

б) Өткен ғасырдың 50-жылдары ұлттық қозғалыс құруға ат салысқан, желтоқсан көтерілісінің ащы де кермек дәмін татқан Әлимұхамед ЗИЯДИН кәрия кімнен кем?!

в) «Жігіттер, үш күнге шыдайық! Үш күн ішінде біздің даусымыз Біріккен Ұлттар Ұйымына жетеді!» деп, алаңға жиналған жастарға үндеу тастаған Қайрат Рысқұлбековты танығанымыз жөн бе?!

Көп сөзді қорытындылай түйіндесек, Желтоқсан көтерілісінің құпиялы сырларының анықталуына, яғни, тәуелсіз еліміздің шынайы тарихын қалыптастыруға қоғамдық ұйымдар болып, жекелеген ар-намысты азаматтар болып, бір кісідей ат салысуымыз аса қажет. Осы иісі қазақ

халқының мақсат-мүддесін жүзеге асыра алсақ, келешек ұрпағымыздың алдында бет-жүзіміз ашық та жарқын болмақ!

*«Қазақстан». №48-49 (288-289),
16.12.2009*

ҚАЙРАТ ЕЛ ЖҮРЕГІНДЕ

Өткен аптаның аяғында Шу қалалық «Локомотив» спорт кешенінде ауданымыздың 80 жылдығы, Шу қаласының 50 жылдығы, қазақ хандығының құрылғанына 555 жыл толуына арналған және халық батыры Қайрат Рысқұлбеков атындағы жұлдені таэквондо күресі бойынша оныншы рет сарапқа салған дәстүрлі Республикалық турнир өтті. Өткен жылдардағыдай бұл жолы да бәсекелес командалар Қазақстанның әр-түрлі аймақтарынан жиналды. Алматы, Оңтүстік Қазақстан, Батыс Қазақстан, Қызылорда облысы, Тараз қаласы, сондай-ақ, Жамбыл облысының Қордай, Шу аудандарынан келген спортшылар мен жанкүйерлер алдында аудан әкімінің орынбасары, «Нұр Отан» ХДП аудандық филиалының төрағасы А.Нәметқұлов, Мойынқұм ауданы әкімінің орынбасары Ермек Жантоқов, Мойынқұм ауданы мәслихатының аппарат жетекшісі Бақыт Сатыбалдиев, Қайраттың анасы Дәметкен Асанбаева суырып-салма ақын Аяз Бегпаев, ақын Бақыт Исаева және басқалар сөз сөйлеп, Төле би ауылы мешітінің имамы Аят Алмаханов халық батырының рухына дұға бағыштады.

Мұнда алматылық «Далина» клубының таэквандошылары, Шу таэквондо мектебінен дәріс алған спортшылар өздерінің әбден жаттыққан шеберліктерін паш етіп, көрсеткен қимылдары да үйлесімділік тауып отырды. Ал Ы.Алтынсарин атындағы орта мектептің қыздары патриоттық әндерін орындады.

Бұдан кейін екі кілемнің үстінде таңертең басталған күрескерлер арасындағы жекпе-жек қызып жүре берді. Төрт минуттық тайталас кезінде ұлдар мен қыздар жеңіс үшін өздерінің бар күш-жігерлерін салып, «Локомотив» кешенінің спорт залын ду-дуға бөледі. Жекпе-жекте қызықтаған

жанкүйерлер қатты дауыстарымен айқайлап, ысқырып, өздеріне жақын адамдарды үздіксіз қолдап отырды. Айқаста ережені жиі бұзып, спорттық жекпе-жек көркін нәрсіз жәй төбелеске айналдыруға ұмтылған күрескерлерді төрешілер кілемнен ысырып тастады. Сөйтіп, әділ төрешілер түпкі мәні бар күрестің қыр-сырына терең үңіліп, жеңіл-желпі кемшіліктерге көңіл бөлмей, ойын ережесін өрескел бұзғандарға кешірім жасамады.

Келесі күні спортшылар арасынан жаттығуда шыңдалған нағыз жеңімпаздар анықталды. Әлсіз бәсекелестер күрес алаңынан шығып, жартылай финал мен финалда күштілер ғана білектесіп, турнир жүлдесін сарапқа салды.

Бұл ретте аудан абыройын асқақтатқан 13 спортшыларымыз чемпиондық тұғырға көтеріліп, турнирдің кубогін жеңіп алды. Бұл жеңісте аудандық таэквондо федерациясының жетекшісі Марат Тілеуқұловтың жетекшілігімен қызмет етіп жүрген талантты жаттықтырушылар Мақсат Беріков, Ибрагим Рызғұлов, Мәжит Исаев, Шырын Нақысбековалардың еңбегі зор.

Осындай келісті турнирді ұйымдастырған Қайрат Рысқұлбеков атындағы қоғамдық қордың президенті Мәкен Уақтегі халық батырының ерлігін мәңгі есте сақтап, жастарды патриоттық рухта тәрбиелеуге үлкен үлес қосты.

Шу және Мойынқұм аудандарының әкімдері Б.Қарашолақов пен М.Мұсаев, «Сауда сервис» ЖШС-ң бас директоры А.Қойшыбеков, аудандық қорғаныс ісі жөніндегі бөлім бастығы К.Ердосов, «Мақсат А» АҚ-ң президенті А.Нүсіпқұлов, облыстық маслихат депутаты Т.Халық, локомотив депосының бастығы Қ.Молдабаев, жергілікті кәсіпкерлер Ж.Әділбаев, С.Асатов, аудандық РЭС-тің бастығы А.Есіркенов, аудан әкімдігі дене шынықтыру және спорт бөлімінің бастығы С.Әбдіманалов, БТА банкі аудандық филиалының бастығы С.Көпбаев, мәдениет және тілдерді дамыту бөлімінің бастығы А.Есеналиев, № 30 балалар мен жасөспірімдер спорт мектебінің директоры Г.Ванина, М.Х.Дулати атындағы орта мектептің директоры Т.Байқұлов, «Пульс и К» дәріханасының директоры К.Кеншілікқызы және басқалары демеушілік көрсетіп, осы турнирді жоғары деңгейде өткізуге күш салғандары үшін алғысымызды

айтамыз. Болашақта бұл турнирдің шеңбері ұлғайып, бізге талантты спортшылар көптел келетініне сенеміз.

Өкінішке орай, біздің ауданымызда мұндай күрескерлер мен жанкүйерлердің үлкен санын сыйғызатын ыңғайлы жабық түрдегі спорт құрылымы жоқ. Сондықтан, Қайрат Рысқұлбеков атындағы қоғамдық қордың президенті Мәкен Уақтегі айтқандай, жанкүйерлер мен спортшылар үшін жақсы, қыстық спорттық кенен тұрғызу қажеттілігі баяғыда пісіп-жетілді. Аудан басшылары бұл мәселеге назар аударады деп ойлаймыз.

Руслан ИСКАКОВ. Шу өңірі. 16.12.2009.

ЖЕЛТОҚСАН КӨТЕРІЛІСІНІҢ ШЫНДЫҚТАРЫ ҚАШАН АЙТЫЛАДЫ?!

Біз құдіретті де киелі Желтоқсан көтерілісі – Тәуелсіздігіміздің алғашқы баспалдағы деп қайталай беруден жалықпаудамыз. Шын мәніне келгенде осы қаһарлы да қаралы көтерілістің қадір-қасиетін орынды бағалап жүрміз бе? Әй, қайдам! 24 жылға толса да жоғарыдағы билік тарапынан осы уақытқа дейін ресми де саяси тұрғыдан да лайықты мәртебе берілмей келеді...

Біздің тұңғыш Президентіміз 1990 жылдардың басында жазған «Әділеттің ақ жолы» кітабында өзінің 1986 жылдың желтоқсанындағы наразылық шеруге шыққан жастардың алдыңғы сапында жүргенін мақтанышпен келтіреді. Нұрсұлтан ағамыз шын мәнісінде сол күндері жастардың алдында жүргенде ол кісі зардап шегушілерге жаны ашыған Мұрат Қалмағамбаев сияқты қудалауға түсіп, ауған немесе Балқан тауы асып жазаланып аса мәртебелі Президенттік таққа жететін бе, әлде жетпейтін бе еді, оны бір Құдайым ғана білер еді... Қерісінше, Камелиденов, Мендібаев, Басаров сияқты қаракөз лауазымды басшылар Колбинге жарамсақтанып, екі жүзділік танытса, Орта Азия әскери округінің қолбасшы – орыс генералы Лобов: - Армия халқына қарсы соғыспайды, - деп алаңға әскер шығарудан бас тартқандықтан, жазалаушы күштерді сырттан алдырды емес пе?!

«Апама жездем сай» керімен желтоқсанның сой ызғарлы күндерінен кейін облыстық, аудандық партия, комсомол комитетінің басшылары жер-жерлерде жиын өткізіп, желтоқсаншыларды қаралауға көшкені белгілі. Осындай жиындар Мойынқұм ауданында да айрықша белсенділікпен өткізілді. Бір мекемде Қайрат Рысқұлбековты қаралайтын қаулыны дайындап жібермеуі болғанда, қатынасып отырған екі неміс әйелі: - Біз Қайратты танымаймыз, оның қандай қылмыс жасағанын да білмейміз, осы отырған барлығыңыздың да балаларыңыз бар, сырттан қалай жамандап хаттама жібереміз, деп қарсы болған...

1988 жылы 21 мамырда Семей түрмесінде Қайраттың өміріне қастандық жасалынды. Әлденеше рет зуре-сарапта түсіп, 1993 жылдың шілдесінің соңында бірнеше азаматпен ол қайтыс болған түрменің 21-камерасында таңға жуық Қайраттың мәйітін алғаш қараған дәрігер-сарапшы Болат Шалағановпен пікірлесе келе – қастандық жасалынған тоқтамына келгенбіз... Жас боздақты ақ-арулап жердеуге оның туыстарын жібермеу мақсатында Мойынқұм ауданының сол кездегі басшылары мен үш әріп өкілдерінің мәжбүрлеуімен Көктерек совхозы комсомол ұйымының хатшысы М.Бегілдаев ата-анасының атынан: - Біздің Семейге баратын жағдайымыз жоқ. Қайратты жерлей берілдер, деп хат жіберілті. Ол ол ма, М.Қ.К.-нің екі қызметкері (бірінің фамилиясы Ермпашов) Қайраттың туыстарын бақылауға алып, олардың дұрыстап шерін тарқатып, сүйікті перзентін жоқтауға мүмкіншілік берудің орнына, таудасы жұмыстарына қуғызып, бір аптадай Бірлік ауылында жанын тың тындаумен уақыт өткізді...

Қайрат сегіз жыл оқыған мектеп-интернат пен Бірлік ауылындағы Киров (қазір Қ.Рысқұлбеков) атындағы мектептің директорлары мен ұстаздары оның атын атаудан қашқақтады. Ал, Бірліктік ұстаз Сейіткерім Қожаназар 1987 жылғы Мойынқұм ауданы мұғалімдерінің тамыз мәслихатында: - ...Қайраттың ату жазасын жеңілдету жайлы Жоғарыға ұсыныс жасайық, дегенде, Жамбыл облыстық партия комитетінің лауазымды өкілі Жандар Кәрібаев деген мырза: - Его выступление рассчитано на дурачков, деп отырғандардың барлығын оған қарсы қояды. Сол кездегі

басшылардың барлығын қаралау әбестікке жатпас. 1988 жылы Мойынқұм аудандық партия комитетінің бірінші хатшылығына тағайындалған Нилзия Рақышева сәл кейінірек: - Қайраттың жанашыр жақындары жоқ па, деп бөлім меңгерушісі Мұсахан Бейімбетов арқылы іздестіріп інісі Талғат Рысқұлбеков пен қорғаушы-ұстазы С. Қожаназарды Алматыда Желтоқсан көтерілісіне байланысты құрылған комиссияның төрағалары – М. Шаханов пен Қ. Мырзалиевке жібертеді...

1990 жылдардың басында АҚШ-та тұратын қоғам қайраткері әрі кәсіпкер А.Естековпен «Алматы» қонақ үйінде кездесудің сәті түскен-ді. Сонда Алмас 1989 жылы КСРО Халық депутаттары съезі күндері Рашид Тушуев екеуінің басқа халық қалаулыларынан қолдау таппай М. Шахановқа жолығып, құжаттар тапсырып, Мұханды жан-жақты үгіттеп, Желтоқсан көтерілісі жайлы «Әйгілі мәлімдемесін» жасауға көндіргенін айтқан болатын. Кейінгі келген сапарында «Каскад» газетін қалдырып, осы жайлы жазылған нақтылы деректерге көзімді жеткізген еді. А.Естековке алғаш жолыққанымда:

- Желтоқсан көтерілісі Алматыда басталды ғой. Жоғарғы оқу орындарының көбі осында. Сондықтан жастарға патриоттық тәрбие беруге, оларды ұлтжандылыққа баулуды қолға алуды Қ.Рысқұлбековтың мәйігін Алматыдағы Райымбек бабаның кесенесінің маңына жерлеу мәселесін бұқаралық ақпарат құралдары арқылы көтерсеңіздер. Егер яки қалың көпшілік пен қоғамдық ұйымдар қолдаса, білікті мамандар тауып, сараптама жасаттырып, оның мәйігін жеткізіп жерлеу рәсімдерінің барлық шығындарын өзім көтеремін деген еді. Көп кешікпей «Алматы ақшамының» 1993 жылғы 18 наурызындағы санында «Қайратты Алматыға әкелу қажет пе?» атты мақалам жарық көрді. Сол жылдың шілдесінде ҚР Жоғарғы сотының шешімімен оның туыстарына «Қайраттың құны» ретінде «сабан ақшамен» 31,5 миллион сом қаражат төлеуге үкім шығарып, үкімет тарапынан болу керек, өлімінің құпиялылығын жылы жауып қойғылары келген еді. Көп ұзамай бұл астарлы да бүркемелі әрекетті әшкерелей Бірліктегі Қ. Рысқұлбеков атындағы орта мектептің ұжымы мен қоғамдық ұйымдар

және мекемелердің атынан Президентке, Жоғарғы Кеңеске, бұқаралық ақпарат құралдарына хат жібердік. Зиялы қауым өкілдері мен желтоқсаншылардың қолдауымен 1996 жылдың желтоқсанында Қайрат Рысқұлбекке «Халық қаһарманы» атағы берілді. «Алматы ақшамы» газетіне жарияланған мақала бойынша редакцияның басшыларына: - Қайратты Алматыға жерлеу мәселесін неге қозғайсындар, дегендей қатаң қысым болды ма, сол кездегі редактор Е.Сағаттың маған деген көзқарасы күрт өзгерді...

Ұлы Абайдың ұрпақтарының өтінішін ескере келе, Қайраттың туыстары мен жерлестері оның мәйітін Семей жерінен қозғамайық деп шешкен еді. Бірақ ел-жұрт болып Алматыға алып келуге ниет етсе, қарсы емеспіз деген. Өйткені Семейлік бауырларға дән ризамыз. Жас боздақтың зиратының басына құлпытас қойып, ас бағыштап, ақындар айтысы мен спорттық жарыстар ұйымдастырып, күмбез орнатып, көшеге ат беріп, қала орталығы маңынан ескерткіш тұрғызып, бір орта мектепке Қайраттың есімі сыйланды. Дей тұрғанмен Қайраттың өліміне кінәлі лауазымды мырзалар әлі күнге дейін арамызда алшаң басып жүр. Таңға жуық оның мәйітін Б.Шалағановпен бірге көрген ішкі істер органының қызметкері Дәулет Әубәкіров деген жігіт 1991 жылдың желтоқсанында сақтап жүрген пленканы (Қайраттың қайтыс болып жатқандағы) беремін деп уәде еткен. Сол үшін Семейге арнайы келгенімде, ол басқа біреудікі екен деп алдады. Кейіннен сенімді жігіттен естідім, дәл сол таспа екен, сескенді ме, маған бергісі келмеді. Кейіннен оның лауазымы өсіп, полковник шенін алыпты...

Жалғыз Д. Әубәкіров емес, қаншама жарамсақ жандар 1986 жылдың желтоқсанынан соң бірін-бірі ұстап беріп, мәз-мейрам қалпында жақсы атанып, түрлі марапаттармен ұлықталып, лауазымдарының өскенін қайтеміз. Көтеріліс күндері Алматыда әскери қызметте болған қырғыз жігіті Таалайбек Ылаевтың: - Қанға келген грамотаны ала алмаймын, деп қайтарғаны көпшілікке мәлім. Ш. Айтматов пен М. Шахановтың бірлесіп жазған «Құз басындағы аңшының зары» кітабының тұсаукесері, жаңылыспасам, 1997 жылдың қысында Бішкекте аталып өткенде, Қайраттың анасы Дәметкен Асанбаевамен барып қатынасқанмын.

Қырғыз еліндегі сол бір айтулы да ұлағатты кентте Желтоқсан көтерілісінің қаһармандарының бел ортасында шағ-шадымен, көңілді күйде жүрген Таалайбек бауырыммен танысып, оған дән риза болғандықтан Халық қаһарманы Қайрат Рысқұлбековтың төс белгісін тапсырғанмын...

Былай алып қарасақ, 24 жыл аз уақыт емес. 1986 жылы дүниеге келген сәби бүгінде үйленіп, 1-2 баланың әкесі атанғаны өгірік пе! Осы күнге дейін Желтоқсан көтерілісіне қатынасқан жастарды аяусыз ұрып, соғып, қандарын төгуге себепкер болған екі жүзді күнәһар-қарабеттердің бірде-біреуінің жазаланбағанын қалай түсінуге болады?! Басында атап өткенімдей, мәртебелі «Ұлт көшбасшымыздың» 1990 жылдардың басында жазған «Әділеттің ақ жолы» кітабында өзінің 1986жылы желтоқсанда наразылық шеруге шыққан жастардың алдыңғы сапында жүргенін мақтанышпен келтіргеніне таңым бар. Өзі айтқанындай расында да солай болғанда қоғамымызда Желтоқсан көтерілісіне деген, оған қатысушыларға деген қозқарас өзгеше қалыптасып, әлдеқашан аса құрметті мәртебеге ие болған болар еді ғой!

Әлде келелі де киелі Көтерілістің көсемінің біріне айналған, жаны жәннатта шалқып жүрген шығар. Әркен Уақ аганың жазып қалдырған «Геноцид» кітабының 6 бетінде: 17-декабря только на Площади были убиты, и тайно захоронены 168 человек, а, 18-декабря там же убиты, и тайно захоронены на кладбище Западное четыре тысячи человек деп тайға таңба басқандай қара әріптермен баттитып келтіргені шындыққа жанасқан нақтылы деректерге айналғаны ма?!...

Желтоқсан көтерілісі күндері бір орыс пен бір қазақ өлді деген Президентіміздің сөзіне сенеміз бе, немесе Желтоқсаншылардың ағасы - Әрекеннің деректеріне сенеміз бе! Болмаса, ашы шындықтың айқара ашылуын тағы да 20 жыл, яғни 2030 жылға дейін күтейік пе?!..

23.11.2010

ТОҒЫЗҚУМАЛАҚ

Тәуелсіздік мерекесі қарсаңында қаламыздағы Ә. Жалғелдин атындағы орта мектебінде жасөспірімдер арасында тоғызқұмалақтан Желтоқсан оқиғасы құрбандарын еске алуға арналған дәстүрлі республикалық турнир болып өтті. Он үшінші рет өткізіліп отырған бәсекеге Қызылорда және ОҚ облыстарының аудандары мен қалаларынан 18 команда қатысып, құрамында 54 ұл, 36 қыз бала жекелей, командалық есепте сынға түсті.

Республикалық турнирдің ашылу рәсімінде мектеп директоры М. Удэрханов спорт ардагерлері А. Мыңбаев, Т. Болғанбаев тағы басқалар сөз сөйлеп, жарысқа қатысушыларға сәттілік тіледі. Сондай-ақ, мектеп өнерпаздары желтоқсан қаһармандарына арналған өлеңдер оқып, сахналық қойылымдар көрсетті.

Екі күндік жарыс додасында “Жүзден жүйрік, мыңнан тұлпар” дегендей, шеберлігі мықтылар ғана топтан озып келді. Командалық есепте 30,5 ұпаймен Бәйдібек ауданынан келген тоғызқұмалақшылар бірінші орынға табан тіреді. Екінші орынға сарыағаштықтар ие болса, үшінші орын шымкенттіктерге бұйырды. Ал, жекелей орындарға келер болсақ, бірінші тақтада – Б. Бостандықов (Қызылорда), екінші тақтада – Е. Ағабек (Бәйдібек), үшінші, төртінші және бесінші тақталарда С. Тұрғанбаева (Арыс), Д. Бақытжанқызы, Ғ. Сопбек (екеуі де Кентаудан) бас жүлдені жеңіп алды. Жарысқа жоғарғы ұлттық дәрежедегі төреші С. Катепов бастаған қазылар алқасы төрешілік етті.

- Мақсатымыз – Желтоқсан құрбандарын еске алып, тағзым ете отырып өскелең ұрпақты отансүйгіштік, патриоттық рухта тәрбиелеу, жастардың ұлттық ойнымызға қызығушылықтарын ояту, - деді республикалық турнирдің бас демеушісі, “Желтоқсан құрбандарын еске алу” қоғамдық қорының президенті Т. Қарынбаев.

Осы күні желтоқсан құрбандарына арнап ас беріліп, олардың рухына құран бағышталды.

«Арыс ақиқаты» Т. Өмірбекұлы 01.01.2011.

ҚАЙРАТ 45 ЖАСҚА ТОЛАТЫН ЕДІ...

Үстіміздегі жыл халқымыз үшін ерекше де елеулі кезең. Өйткені, бірнеше жүздеген жылдар бойы бабаларымыздың көкейкесті арманына айналған Тәуелсіздікке 20 жыл толғалы отыр. Ал, осы тәуелсіздігіміздің қайнар бұлағы іспеттес құдіретті де қастерлі Желтоқсан көтерілісінің 25 жылдығын атап өтпекшіміз. 1986 жылы дүниеге келген сәби бүгінде отбасын құрған саналы азаматтың санатына жетті емес пе?

Бәріміз мақтан тұтатын Халық қаһарманы, даңқты жерлесіміз Қайрат Рысқұлбековтың есімін Алаш жұрты құрмет тұтады. Арамызда аман-есен, сау-саламат жүргенінде Қайрат 13 наурызда 45 жасқа толатын еді. Бірнеше баланың әкесі ретінде Тәуелсіз еліміздің өркендеуіне өзінің үлесін қосып жүрген салиқалы азаматтардың алдыңғы сапында жүрері сөзсіз, деп ашық айта аламын. Амал қанша, біз қыршын боздақты еске алып, оның рухын құрметтеуге байланысты іс-шаралардың бастамасы жолында Кеңестер Одағының ыдырамай тұрған шағында оның 1991 жылы 13 наурызда 25 жасқа толатын күнін туған ауылындағы Бірлік орталау мектебінде атап өттік. Желтоқсандықтармен де байланысқа шығып, сол жылдың соңына тамап едәуір айтыс-тартысты қиыпшылықтардан кейін Қ.Рысқұлбековтың есімін Бірлік орталау мектебіне бергіздік. Көп ұзамай Бірлік пен Киров атындағы орта мектебі қосылған соң бірден-ақ халық қаһарманының есімін иеленді. Бұл ретте Қайраттың қорғаушы-ұстазы Сейіткерім Қожаназаровтың табандылық танытып, Тасболат Іңкәрбековтей ақсақалдың, Мақсат Сейдалиев, Бекен Қадыков, Найманхан Нұпбаев, Қалибек Шайжандай азаматтардың қолдау көрсеткенін атап өтсем әбестікке жатпас.

5 жыл өткен соң, 1996 жылдың 13 наурызы қарсаңында Төле би қорының директоры Оралжан Масатбаев пен қорғаушы-ұстазы Сейіткерім Қожаназаров үшеуіміз Алматыдағы сәулет-құрылыс академиясы тәлімгерлерімен Қайраттың 30 жасқа толатын күнін атап өтуді жоспарладық. Проректор Жангелді Отарбаевқа жолығып, мән-жайды түсіндірген соң, ол менің аты-жөнімді білгеннен-ақ: «Сіз ректор Агрускевичке

көрінбей-ақ қойыңыз, өйткені осы оқу орнынан Желтоқсан көтерілісіне байланысты Әркен Уақов деген доцент сотталған еді. Сізді сол кісінің бауыры екен деп, кеш өткізуге қарсы болады»-деді. Сөйтіп, Оралжан мен Сәкең ректордан рұқсат алып, білім ордасында ұлағатты шараны өткізгенбіз. Шудан ат арылтып Аяз Бетбаев пен Базарбай Асқаров қатынасып арнауларын арнады. Тәлім-тәрбиелік маңызы мол кешке Спорт және туризм министрі Темірхан Досмағанбетов демеушілік танытып, анасы Дәметкен Асанбаеваға Біріккен Араб әмірлігіне қыдырып қайтуға жолдама сыйлады. Көп ұзамай білім ордасында мұражай бөлмесі ашылды.

Қайраттың қамал бұзар—40 жасқа толатын туған күні де ескерусіз қалған жоқ. Осы жолдардың авторының (М.У.) ұйымдастыруымен аудандық мәдениет және тілдерді дамыту басқармасының бастығы Ә.Зәурбеков пен Бақытжан Есеев, М. Халықова, Жолдасбек Сейдазымовтай ақ жүрек азаматтардың демеушілігімен 2006 жылы 13 наурызда С.Шәкіров атындағы орта мектепте жас ақындардың мүшәйрасы айтарлықтай дәрежеде аталып өтілді. Ерекше көңіл бөлерлік жайт, сол кездегі Шу ауданының әкімі Болат Рысмендиевке өтінішті сұраныспен шығып мұражай бөлмесін ашқызып, 2001 жылы желтоқсанда мектептің қабырғасына тақтатас қойғызуға тікелей себепкер болған едім. Нәтижесінде келген қонақтар тақтатасқа гүл шоқтарын қойып, мұражай бөлмесімен танысуды дәстүрге айналдырды.

Зымыраған уақыт та тоқтамайды, сырғып өтіп жағыр, әне-міне дегенше 13 наурыз да жақын қалды. Халқымыздың ар-намысы жолында құрбандыққа барған жалындаған жас Қайрат Ноғайбайұлы арамызда тірі жүргенде 45 жасқа толар еді. Осыған орай қуанарлық жайтты айтпай кетуге болмас. Қыршын боздақтың мәйіті жерленген Семей қаласындағы Қайрат Рысқұлбеков атындағы орта мектеп пен ол сегіз жыл оқыған С.Шәкіров атындағы мектептің арасында рухани тәлім-тәрбиелі байланыс орнату мақсатында Шу ауданының әкімі Қожахан Жабағиев мырза үлгі тұтарлықтай игі шараны қолға алды. Яғни, С.Шәкіров атындағы орта мектептің ардагер-ұстазы Дәнен Бейсенбасва, мұғалімі Ләйла Сатыбалдиеваның озат та, үлгілі үш шәкіртімен және осы жолдардың авторын халқымыздың аяулы ұлына айналған

Қайраттың мәңгілік мекені—Семей шаһарына жол қаражатын қарастырып жібергелі отыр.

Құдай қолдап, сәтін салса Тәуелсіздіктің 20 жылдығы мен Желтоқсан көтерілісінің 25 жылдығына арналған кітабым жақын арада Алмағыдағы беделді баспаның бірінен оқырмандар қауымына жол тартпақшы. Көмек қолын созамын деушілерге алғыстан басқа айтарым жоқ.

Әттең-айлығы, небәрі 180-дей оқушысы ғана тәлім алатын білім ошағында Кеңестер Одағының батыры Сәду Шәкіров пен Халық қаһарманы Қайрат Рысқұлбековтың қосарлана айтылып келе жатқандығы. Бұл ретте, Сәду ағамыз көбіне көлеңкелі тасада қалып қалғандай көрінеді. Осы мәселені көптен бері қозғап келемін. Батыр ағамыз өзі ұзақ жылдар қызмет етіп жерленген Мойынқұм ауылында, Мойынқұм орта мектебі орналасқан. Шу ауданында Абай, Алтынсарин, Төле би, Әуезов, Жамбыл атындағы атауларды иеленген екі мектептерден бар. Шу қаласындағы №40 мектеп жақын арада жаңа ғимаратқа көшпекші. Аудан басшылары ономастикалық комиссия жетекшілерімен ақылдасып, Сәду Шәкіровтың туыстарымен кеңінен кеңесіп, Тәуелсіздігіміздің 20 жылдығын атап өтетін биылғы кезеңде осы аса маңызды да күрделі мәселенің түйінін тарқатса, яғни қос батырды қосақталған шідерінен ажыратып, әрқайсысына жекелеген білім ордаларын тарту етсе екен деймін.

Бұл игі шара өскелең ұрпағымызды отансүйгіш ұлтжандылыққа тәрбиелеудің бірден-бір таптырмас құралына айналар еді.

Шу өңірі 02.03.2011

СЕМЕЙ САПАРЫ

Желтоқсан көтерілісіне 25 жыл, Тәуелсіздігіміздің 20 жылдық мерекесіне, Халық қаһарманы Қайрат Рысқұлбековтың туылғанына 45 жыл толуына байланысты аудан әкімі

Қ.К. Жабағиевтың қолдауымен, әкімнің орынбасары

Д. Ч. Үскімбаеваның, ішкі саясат бөлімінің ұйымдастыруымен Шу ауданының құрметті азаматы белгілі кәсіпкер Нұрмағанбет Мадалиевтың және аудандық білім қызметкерлері кәсіподағының төрайымы Иманбаева

Қамажай Мырқашымқызының демеушілігімен үлгі тұтарлық, ұлағатты іс-шара атқарылды.

10 наурыз 2011 жылы Шу қаласы темір жол бекетінен «Желтоқсан» көтерілісін зерттеуші, Қайрат Рысқұлбеков қоғамдық қорының төрағасы Мәкен Уақтегі, Қайраттың ұстазы Дәнен Бейсенбаева, С. Шәкіров атындағы орта мектептің оқу озаттары, «Мирас» ұйымының мүшелері, 8-сынып оқушылары Дайрова Шайзат, Сейтпенбетов Ибраһим, 9-сынып оқушысы Құдайбергенов Даниел, осы мақаланың авторы, Семей қаласына Ұлы Абайдың туған жеріне, Халық қаһарманы Қайраттың мәңгілік мекеніне тағзым етіп қайту мақсатында жолға шықтық.

11 наурыз күні таңертеңмен сағат 9.00 –да «Ескі Семей» темір жол бекетіне келіп жеттік. Перронда бізді Семейлік бір топ белгілі азаматтар мен ақ жаулықты әжелер шауып шашып, ақындар арнау айтып, ыстық ықыласпен қарсы алды. Іс сапар барысында халықаралық «Қазақ тілі» қоғамының облыстық филиалының төрағасы Орал Токтарұлы Шәріпбаев мырза, мүгедектер қоғамының төрағасы Дүтбаев Қайрат, Абай қорының Президенті Ұлы бабамыздың жиен немересі Ерсалимов Балтабек Бәзілұлы мырза, «Ахау-Семей» салт-дәстүр орталығының төрайымы Гүлжиһан Әмірғалиқызы Жұматаева ханым «достық құшағы» ән-би ұлттық ансамблі орталығының жетекшісі Ғаделжан Азимов, орталықтың мүшелері Мақлима Қараханова, Нұрахметолла Смағұловтар Қайраттың зиратына бірге барып, ол сегіз жыл білім алған мектеп ауласынан алынған топырағын құран бағышталуымен тасталды. Одан кейін Қайрат Рысқұлбеков атындағы № 33 мектеп оқушыларымен келелі кездесу өткізіліп Мәкен Уақтегі, Дәнен Бейсенбаева, Қайрат және Желтоқсан көтерілісі туралы жан-жақты түсінікті естеліктерін айтып, интерактивті тақта арқылы Шу өңірі мен халық қаһарманы жайлы бейне фильм көрсетілді. Оқушылар Қайрат туралы өлеңдер оқыды. Елден алып барған ескерткіш сыйлықтар: Шу ауданы 80 жылдығы, Шу қаласына 50 жылдығына арнайы шығарылған «Шу өңірі» энциклопедиясын, Қайрат туралы буклет, деректі құжаттар мен Қайраттың үлкейтілген көркем суреті, төс белгісі мектеп мұражайына (мектеп директоры Серік Ғабдоллаұлы Жансұлтановқа) табыс етілді. Шу

ауданы мерей тойы құрметіне жасалынған медаль Шығыс Қазақстан облыстық «Қазақ тілі» қоғамының төрағасы Орал Шәріпбаевқа тапсырылды. Естелікке суретке түсіріліп, түскі ас берілді. Ұлы Абай атамыздың мұражайымен танысып, Шу елінің тарихы кітабы мен Қайраттың хаттарының көшірмесі ескерткіш ретінде мұражайға сыйланды.

Сағат 15.00-де «Достық» үйінің алдындағы халық қаһарманы Қайрат Рысқұлбековтың ескерткішіне гүл шоқтары қойылды. Достық үйінде қала жастары, оқушыларымен жоғарғы деңгейдегі ұйымшылдықпен кездесу барысында Мәкен Уактегі аудан әкімі Қ. К. Жабағиевтың

Семей қаласының әкімі Айбек Кәрімовке арнаған бағалы сыйлығын Семей жұртына алғыс айта отырып, қала әкімінің орынбасары Т.М. Мүсәпірбековке табыс етті. Кешке Қазақстан – Семей телеарнасынан кездесу туралы ақпарат көрсетілді.

14.03.2011

С. Шәкіров атындағы орта мектептің мұғалімі Сатыбалдиева Л.Қ. Халық қаһарманы Қайрат Рысқұлбековтың рухына байланысты жер-жерлерде өткізіліп жүрген шараларға белсене атсалысып жүрген ұлағатты ұстаз.

Жамбыл облыстық Ономастикалық комиссия мен Шу ауданы әкімі Қ.К. Жабағиевтың назарына

Тәуелсіздігіміздің 20, Желтоқсан көтерілісінің 25 жылдығы құрметіне даңқты жерлесіміз халық қаһарманы –Қайрат Рысқұлбековтың 13 наурызда арамызда аман-есен жүргенінде 45 жасқа толатын атаулы күніне орай өнегелі де өрелі- ұлағатты іс-шараның атқарылғанының куәсі болып отырмыз.

Ұлы Абай бабамыздың ұрпақтары – Семейліктердің халқымыздың аяулы ұлына айналған жас боздақтың зиратына еңселі құлпытас пен сәулетті күмбез іспеттес белгі тұрғызып, ескерткіш орнатқызып қаладағы № 33 орта мектепке Қ.Рысқұлбековтың есімін бергізіп т.б. игі

шаралар атқарылып келе жатқанына дәп ризашылығымызды білдіреміз!

Осыған байланысты біздің айтпағымыз:

Бабаларымыздың ғасырлар бойы аңсаған Тәуелсіздіктің алғашқы қарлығаштарының бірегейі – Қайраттың аудан орталығы Төле би ауылында балғын балалық шағын өткізгенін ескере отырып Шу шаһарындағы жаңа ғимаратқа қоныс аударған №40 орта мектепке Халық қаһарманының есімін бергізсек нұр үстіне нұр болар еді. Жаңа білім ордасының алдына ескерткіш орнатып, мұражай бөлмесін ашып, кең де ауқымды спорт залында он жылдан астам уақыт жыл сайын шығыс жекпе – жегінен жастар арасында өткізіліп келе жатқан Қ.Рысқұлбеков атындағы Республикалық турнирді үздіксіз жалғастыруға жағдай жасасақ. Осы игі шара Тәуелсіздігіміздің жиырма жылдығы қарсаңында жүзеге асса, өскелең ұрпақты Отан сүйгішті рухта тәрбиелеп тұруға айтарлықтай ұлағатты іс тындырған болар едік.

Қайрат Рысқұлбековтың 45 жасқа толуына орай С. Шәкіров атындағы орта мектепте өткізілген жиында Мәкен Уақтегінің көпшілік алдындағы осы көтерілген үндеуін жиналғандар қолдады.

14.03.2011

Жазылған жайдың жаңғырығына орай

АҚИҚАТҚА АҚАУ ТҮСІРМЕЙІК, АҒАЙЫН!

Ата-бабаларымыздың ғасырлар бойы көксеген көюжиекті арманы – Тәуелсіздігіміздің тұғырлы туын тұңғыш желбіреткен Желтоқсан көтерілісіне биыл 25 жыл толғалы отыр. Киелі де қасіретті 1986 жылдың желтоқсанында дүниеге келген нәресте бүгінде “ ат жалын тарап” мінген, отбасын құрған атпалдай азамат болғаны бәрімізге де белгілі. Дүниені дүр сілкіндіріп қана қоймай, құдіреті күшті Кеңестер Одағы мен Социалистік лагердің ыдырап күйреуіне тікелей әсер еткен де Желтоқсан көтерілісі екендігін кім жоққа шығара алар екен!?. Осы тарихи аса маңызы зор оқиғаны біз орынды ардақтай бағалап жүрміз бе? Өзіме келсем 20 жылдан астам уақыт

бойы даңқты жерлесіміз Қайрат Рысқұлбековтың тағдыры мен Желтоқсан көтерілісін түбегейлі зерттеумен айналысып келемін. Сонда байқағаным Тәуелсіздік мерекесі әрдайым Жаңа жыл шыршасының көлеңкесінен көрінбей тасада қалуда.

Мұрағатымда сақталған деректі құжаттардың арасындағы өте құнды дүниенің бірі – 1996 жылы 13 наурызда жарық көрген “Жас Алаш” газеті, дәл сол күндері Алматыдағы Сәулет-құрылыс Академиясында Қайраттың 30 жасқа толғанына орай жастармен ғибратты кездесу өткізіп, кешікпей білім ордасында Мұражай бөлмесін ашқызуға ықпал еткен едік. “Жас Алашта”: - ХХІ ғасырда Қазақ жері бүкіл азаматты таң қалдырып, дүниеге үлгі болады деп болжам айтқан Республикамызда ғарыштық ілімдерді насихаттап жүрген ғалым-эзотерист Валерий Антонович Запрудельный Әділбек Кабаға берген сұхбатында: - Осыдан тоғыз жыл бұрын болып өткен қайғылы Желтоқсан оқиғасының эзотериялық құпия мағнасын айтайын: Қазақстанның болашағы үшін сол кездегі қыз бен жігіттер өздерін құрбандыққа шалды. Ғарышта құрбандық заңы бар. Олардың төгілген қаны – жай ғана қан емес. Қазақстанның маңдайына жазылып тұрған, төніп тұрған қауіп-қатер, қасіреттердің көпшілігін шайып әкетті. Сөйтіп бейбітшілік пен әділеттілік өмірге жол ашты. Басқа республикаларда қантөгіс болып жатқанда біз осы он жыл бойы бейбіт, бір қалыңты өмір сүрдік дей келе, Қазақстанда енді ешқандай соғыс, қантөгіс болмайды. Кімде-кім бізге қол сұғуға әрекет жасаса үлкен қаһарға ұшырайды. Оны Желтоқсан оқиғасынан да көруге болады. Сол күндері жастарды жазалау үшін әскери контингенттер әкелінгелі белгілі. Оның құрамында орыс, тәжік, кавказ халықтарының т.б. өкілдері бар екен. Көп кешікпей-ақ Кавказ қанға боялды. Душанбе, Прибалтика, Мәскеудегі жағдайларды білесіз. Ал, Ресейде осы 10 жыл ішінде небір қасіретті, қақтығыстар, төгілген жас-көбі қазақ жеріндегі Желтоқсан оқиғасында өктемшіліктердің салдары. Бұны тек соқыр адам ғана аңғармайды, деп нық сенім білдіреді. Қынжыларлығы сол Украин ұлты өкілінің шын жүректен риясыздықпен айтқан болжамдары қоғамымызда жүзеге асып жатқанымен Жоғарыдағы мәртебелі лауазым иелері Желтоқсан көтерілісіне оңды көзқарас танытпай келеді.

Ашығын айтсам саяси тұрғыда лайықты мәртебеге де ие болған жоқ. Керісінше біз сол кездерде өйткенбіз, сөйткенбіз деген “қайраткерлер” көбейіп келеді. Болашақта тарихымызға алтын әріппен жазылатын Желтоқсан көтерілісі туралы “ақты-ақ, қараны-қара” деп айтатын мезгіл әлдеқашан жеткен сияқты. Олай болмаған жағдайда ертеңгі ұрпақтарымыздың алдында кешірілмес күнәда қалатынымыз ащы шындық...

“Ар-Айдың” өткен жылғы 16-желтоқсандағы санындағы “Желтоқсан оқиғасы бізге не берді” айдарлы додадағы Абдолла Бақбергеновтың: - Ол кезде мен Жамбыл кірпіш зауытының директорымын. Біз де жастарды көтеру жөнінде біраз жоспарлар жасадық. Жандар Кәрібаев бар арамызда. Біз бірнеше оқу орындары жастарына жолығып, көтеріліске шығу жөнінде айтып Алматыдағы жағдайды түсіндірдік деген жолдарды оқыған соң аң-ғаң күйде қайран қалдым. Жаңа жылдың алдында бас редактордың міндетін атқарушы Гүлнұр Ембердиеваға телефон шалдым.

Жандар Кәрібаев мырза сол кездерде облыстық партия комитетіндегі үгіт-насихат бөлімін басқарған-ды. 1987 жылы Мойынқұм ауданы мұғалімдерінің тамыз мәслихатында өкіл ретінде қатысқаны көпшілікке белгілі. Қайрат ол кезде жалған жаламен қамауда жатқан болатын. Ұстазы Қожаназаров Сейіткерім қолындағы Қ. Рысқұлбековтың хатымен мінберге шығып: - Қайрат біздің оқушымыз еді. Ол ату жазасына кесілді. Оған тағайындалған ауыр жазаны жеңілдету жайлы Жоғарыға аудан ұстаздарының атынан Өтініш хат жіберсек, деп сұранамын дегенде төрде отырған Жәкен (Ж. Кәрібаев): - Выступление С. Қожаназарова расчитано на дурачков! – деп, отырғандардың бәрін оған қарсы қояды. Бұған да мойынсұнбай, дауысқа салайық деген Сәкенді сөйлеткізбей, көпшіліктің алдында сағын сындырады.

Осындай әрекеттеріне қарағанда Жандар Кәрібаев мырзаның Жамбыл жастарын көтеріліске шығуға үгіттегені шындыққа сай келеді ме, деген дүдәмалды ой туындайды. Бәлкім сол бір ызғарлы күндерді еске ала отыра Жәкеннің “алты ауыз айтары” бар шығар. Менің келтірген деректерімді нақтылағыларыңыз келсе. Алматыдағы Қожаназаров Сейіткерімге бай. Тел: 8-727 298-37-11, 8 705 984 35 88 Мойынқұмдағы 1987 жылғы тамыз мәслихатына қатынасқан

Тампылбай Молдақұловқа Шу өңірінің тілшісі 8 726 38 3 29
24 хабарласуға болады.

Аса құрметті Оралхан Әбдірашұлы Жаңа қызметіңіз абыройлы болып, ел игілігі мақсатындағы және жастарымызды отансүйгішті – ұлтжанды рухта тәрбиелеу жолындағы атқарар еңбектеріңізге ересен де толағай табыс тілеймін!

19.01.2011. Өкініштісі, жарияланбады.

ЖЕЛТОҚСАН ҚАҒАРМАНДАРЫНА СӨЗ БЕРСЕК!

Қали Бүркітбайұлы Қамбаров

1963 жылдың 31 наурызында Жамбыл облысы, Шу ауданының Алға ауылында туған.

1969 жылы ауылдық Амангелді атындағы орта мектебінің бірінші сыныбына барып, 1979 жылы аудан орталығы – Төле би ауылында М. Әуезов атындағы қазақ орта мектебін үздік бітіреді.

1982-83 ж. ж. аралығында Кеңес Армиясы қатарында әскери борышын өтейді.

1986 жылы Алматы зооинженерлік – малдәргерлік институтының мал дәрігері факультетінің соңғы курсында оқып жүріп, Желтоқсан көтерілісіне қатысады. Көтерілістің бейбіт мақсатына қарамастан, ешкімді ұрмай-соқпай, алаңға барғаны үшін айыпталып, Қазақ ҚСР қылмыстық істер Кодексінің 65-бабы бойынша үш жылға бостандығынан айырылып, күшейтілген режимде жазасын өтейді. Тергеуші В. Голдобиннің “жаптым жала, жақтым күйесімен” 1987 жылы 14-16 сәуірдегі үш күнге созылған сот процесінде Алматы қалалық сотының судьясы Қайырбековтың “әділ” үкімімен Алматы, Қарағанды, Целиноград түрмелерінің темір торларында жастығын сарп етуге мәжбүр болып, ең соңында Екібастұздағы №53 күшейтілген режимдегі еңбекпен түзеу колониясынан бірақ шығады. Екі жыл азапты кезенді бастан өткеріп, ортаға оралғаннан кейін де институт басшылары оқуын жалғастыруға рұқсат бермей сарсаңға салады. Туған ауылы Алғада жұмыс істеп, тек 1989 жылы

оқуын жалғастыруға мүмкіндік алады. Оқуын тәмәмдап, мамандығы бойынша жұмысқа орналасқаннан кейін де тергеу және бақылау шырғалаңы жалғасады.

1991 жылдың 12 желтоқсанында Елбасы Н. Назарбаевтың “1986 жылы 17-18 желтоқсанда Алматы қаласында болған Желтоқсан оқиғасына қатысып, жауапқа тартылған азаматтарды ақтау туралы” Жарлығына сәйкес толығымен ақталады. Бірақ Отанға, халыққа адал еңбек ететін есіл уақыт еш кетті. Қали Қамбаров 1990-1996 жылдар аралығында өзінің туған ауылы – Алға кеңшарында мал дәрігері болып еңбек етті.

Ал 1996 жылдың желтоқсанынан Алматы қаласында тұрады.

1997 жылдың қыркүйек айынан Желтоқсанда жазықсыз жапа шеккен азаматтардың бастамасымен құрылған “Желтоқсан” қоғамдық бірлестігінің қоғамдық негіздегі тең төрағасы міндетін атқарады.

2004 жылдың маусымынан Республикалық әдеби-көркем және әлеуметтік “Жалын” журналының жазылым және таралым бөлімінде редакторлық қызмет істеді.

2004 жылдан Қожа Ахмет Иассауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің Тараз қаласындағы бөлімшесінде сырттай оқиды.

Қали Қамбаров - өнегелі отбасы. Ұлдары Димаш пен Олжас Алматыдағы Ғ. Мүсірепов атындағы №86 мектеп гимназиясында оқиды. Қызы Аружан үш жаста. Ондаған жылдары қуғын-сүргінмен өтпегенде Қазақстанның бір көп балалы, үлгілі жанұясы мен отағасы мемлекетімізге қазіргі дейінгіден де көп пайда келтірер ме еді?! Қоғамның темір қабырғаларына соғылып, тас тағдырға майырылған жастық қайрат-ай!

...Өткенге шегініс. 1986 жыл. 16 желтоқсан күні болған КОКП Пленумының шешімімен келіспеген халық келесі күні ертемен алаңға жиналғанда көпшіліктің алдыңғы легінде болған малдәрігерлік институты студенттерінің бел ортасында жүрген Қали да барша қазақ жастары сияқты ұлт ар-ожданы сыналар тұста бұғаудағы бодан-өмірдің ызғырығында ұлттық намысын шекпен етті. Көңілге кара дақ түсіргені - өзімен бірге оқыған курстасының

МҚК тыңшыларына ұстап бергені, институттағы біраз ұстаздарының сот барысында мейлінше қаралап баққаны. Уақыт өткенмен жан жарасы жазылған жоқ. “Туған жерің Шу екен, бәлкім, аланда анаша тартқандардың біреуі өзің боларсың. Жоғарғы курстың жатды студенті екенсің, малдәрігерлік және ауылшаруашылығы институттарының белсенділерін алаңға ұйымдастырып алып шыққан сен. Кеңес Үкіметіне, мемлекеттік басқару билігіне қарсы үгіт-насихат жұмыстарын жүргізгенсің. Қоғамдық көліктерді көшеде тоқтағып, тәртіп бұзғандардың басы – сен!” т.б деп тегеуріндеген жалған айыптауларға бой алдырмаған, қиындық-кедергілерге еш мойымаған замандасымыздың бүгінгі жеңімпаз келбет-қайратына жаң сүйенерліктей.

Тарихты қарапайым адамдар жасайды. Ұлт тарихын толықтыруда ауылдан түлеген перзентгердің үлесі зор екендігіне ешкім шүбә келтіре алмас. Солардың бірі – біздің кейіпкеріміз. Уақыт - әділ таразы, хақ төреші. Уақыт өте тарих бәрін өз орнына қоятынының бір мысалы осы.

Кенжебай Оғарбаев

...Қыздарды аяусыз тепкілеп көк мұзға отырғызған ешқандай жанашырлықты білмейтін қаныпезер жендеггердің – “өмір бақи перзент сүйемдер”, - қазақтар бәрібір құмырсқадай көпсіңдер деп айтқаны осы күнге дейін құлағымда жаңғырық болып қалып қойды.

Қаншама жастарымыз қыршынынан қиылып, тағдыр тәлкегіне түсіп, солақай саясаттың кесірінен құрбан болды. 19-шы желтоқсан күні қолымның сынғанын көрсетуге ауруханаға барып, сол жерден милиция қызметкерлеріне қамауға алындым. Аудандық соттың шешімімен 10 тәулікке “спецпремникке” жабылдым.

1987-ші жылдың 9-қаңтарында екінші рет қамауға алынып, Қазақ КСР Қылмыстық істер кодексінің 60-65-бабы бойынша сотталып 6-жылға бас бостандығымнан айырылдым.

Қостанай облысы Құсмұрын станциясындағы №33 күшейтілген режимдегі еңбекпен түзеу колониясында

болып, 1989-шы жылы сәуір айының басында екі жыл үш ай дегенде туған – туыстарыммен қауыштым.

1991 жылы отбасын құрдым. Қазір әйелім үш балам бар. Алматы қаласында тұрып жатырмыз.

Тәуелсіз еліміз Қазақстанның болашағы жарқын болып, тіліміз бен дініміз, салт әдет-ғұрпымыз көркейіп. Отансүйгіш ұл-қыздарымыздың мәртебесі биіктеп көріне берсін демекпін!

МЕНІҢ ӨМІРБАЯНЫМ

Мен Рахметов Қайрат Рахатұлы Жамбыл облысы Шу ауданы Қонаев ауылында 1964 жылы 19 тамызда шаруа отбасында дүниеге келдім. 1971 жылы Қонаев ауылындағы қазіргі Төлеби орта мектебіне оқуға бардым. Одан 1977 жылы қазіргі Бірліккүстем мектебіне 7 сыныптан ауыстым. Оны 1981 жылы тамамдап, Талғар қаласындағы қалалық кәсіптік техникалық училищесінде оқуға түстім, оны 6 ай оқып бітірдім. Алматыдағы АСУ “Казстальмонтажға” дәнекерші болып жұмысқа орналастым. 1982 жылы Совет Армиясы қатарына алынып, Германияда 2 жыл әскери міндетімді атқардым. 1984 жылы әскери міндетімді аяқтап, өз жұмысыма қайта оралдым. Абыройлы жақсы еңбегім үшін жұмыс орны маған жоғарғы оқу орнына жолдама берді, сөйтіп 1986 жылы Алматы Құрылыс-сәулет институтының ИГС факультетінің студенті атандым. 1 құрста оқып жүргенде-ақ, группаның старостасы болып қоғамдық жұмыстарға белсене араласа бастағанмын. 1986 жылғы Желтоқсан көтерілісінде сол намысшылдығым, белсенділігім мені Алаңға жетеледі. Мен де Алаңға басқа студенттер сияқты 16 желтоқсандағы Пленумның шешімімен келіспейтіндігімді білдірейін деп, бейбіт мақсатта бардым, біреуді ұрайын-соғайын дегеннен аулақ едім. Сөйте тұра мені 26-желтоқсанда жатаханада кезекшілікте тұрған жерімнен екі милиция қызметкерлері ұстап әкетіп тергеу изоляторына қамауға алады. Тергеу ісі төрт айға созылып, ақырында 1987 жылдың 19 наурызында Қазақ ССР Қылмыстық істер Кодексінің 65-66 бабымен Алматы қалалық сотында маған сол Желтоқсан оқиғасын ұйымдастырдың, бір милиция қызметкерін “өлімші” етіп

ұрдың деп айып тағып, мені 5 жыл бас бостандығымнан айырады. 1989 жылы қыркүйек айына дейін Жамбыл қаласындағы еңбекпен түзеу колониясында отырдым. Қыркүйек айында мені Ресейдегі Орынбор қаласына ауыстырды. Ал 1990 жылы сәуір айында М. Шаханов құрған комиссиясының әрекет етуімен ісімді қайта қарау үшін мені Алматыға ауыстырды. Одан мен 1990 жылдың қыркүйек айында босатылдым.

Содан 1996 жылы біржола толығымен ақталдым. Сонымен оқуымды аяқтауға бірнеше жылдар өтіп кеткен соң, мүмкіншілігім болмады.

1996 жылдан бастап Алматы қаласында тұрамын. Әйелім және екі қызым бар. Екі қызым да мектепте үздік оқиды. Әйелім – дәрігер. Өзім жеке кәсіпкерлікпен айналысамын. “Желтоқсан” ұйымының белсенді мүшесімін.

ШЫҢДАЛҒАН МАХАББАТ

- 1986 жылы мен мединституттың VI курсының студенті едім. “Желтоқсан оқиғасы” болғанда қаладағы 9 емханада практикадан өтіп жүргенмін. Пленумда Қонаевты алып тастапты. Россиядан Колбин деген біреуді отырғызыпты дегенді естіп наразылық білдірдік. Ол кезде жатаханада тұрамын.

17-і күні практикадан кеш қайттым, жатаханаға келсем, мұғалімдер қаптап жүр, ешкімді жатаханадан шығармайды, рұқсатсыз ешкімді кіргізбейді. Алаңда көтеріліс болып жатқанын сонда естідім.

Ол кезде Рахметов Қайрат екеуміз кездесіп жүргенбіз. Ол ААСИ-дің I курсына оқитын, группасының старостасы еді. Болып жатқан көтерілісті естіп олар группасымен алаңға 18-і күні барады, сол жерде бір-бірінен ажырасып қалады. Кешкісін Қайрат менің жатаханама келді. Алаңдағы болып жатқан оқиғалар туралы естіп денеме қорқыныш ұялады. Содан екеуміз оның жатаханасына келсек, бөлмесіндегі Кәрімжан деген жолдасының үсті-басы қан-жоса.

Қайратты 26 желтоқсанда жатаханасында вахтада кезекшілікте отырған жерінен алып кетіп КПЗ-ға қамайды. Содан тергеу басталады, Савицкийдің өлімін жабады,

мойнына алмаған соң ұрып-соғып, тісін сындырады. Ақыры оған Маметниязов деген милиционерді ұрып, басына жарақат жасадың деген жалған айып тағады.

КПЗ-да Кожевников деген тергеуші менен де жауап алды. Қайратпен кездестірді.

Бірақ мен сонда жазықсыз адамды соттап жібереді деп еш ойламадым. 10 шақты күннен соң босанар деп ойладым. Сөйтіп тергеу 4 айға созылды. 19 сәуірде Алматы қалалық сотынан 5 жыл бас бостандығынан айырылып сотталады. Сонда ғана мен өмірде өкімет тарапынан сондай әділетсіздік болатынына көзім жетті.

Содан ол Жамбылдың зонасына жіберіліп, сол жерде 1988 жылдың қыркүйегіне дейін жазасын өтеді. Сол аралықта мен де институт бітіріп Жамбылға интернаттура өтеуге аттандым. Жамбылда мен “зона”-ға барып тұрдым, қысқа мерзімді кездесуге кірдім. Халық үшін, ел үшін қырғиың өмірлерін зобалаңға салған Қайрат сияқты азаматтың жанынан табылғаныма өзімді бақытты санадым. Қандай жағдайда қасында болдым.

Сөйтіп оны 1988 жылы қазан айларында Ресейның Орынбор қаласына қалған жазасын өтеуге спецкомендатураға жөнелтті. 1989 жылы мамыр айында ол демалыс алып, екеуміз 5 мамырда үйленіп Орынборға келдік. Орынбордан 1990 жылы сәуірде Қайраттың Алматыға ісін қайта қарауға шақыртты. Содан оны Алматыдағы спецкомендатурала қыркүйек айына дейін ұстады. 1990 жылы қыркүйекте ол босатылды. 1996 жылы толығымен аяқталды.

Қазір 2 қызын өсіріп отырған бақытты жанұямыз бар. Махаббатымыз осы желтоқсан оқиғасымен шыңдалды деп ойлаймын.

Гүлжанат Нүриева

ЖАЗЫҚСЫЗ ЖАЗАЛАНҒАН ЖАНАС

Арымбеков Жанас Қуатбекұлы 1961 жылы 5-тамызда Жамбыл обл, Сарысу ауданы “Комсомол” ауылы (қазіргі “Ұйым ауылы) 4 балалы отбасында дүниеге келген. Әкесі Қуатбек мұғалім, анасы Күлайша аспазшы болып жұмыс атқарған. 1969 жылы (1 сынып бітіріп) Мойынқұм ауд, “кіші

Қамқалы” ауылына қоныс аударған. Орта мектепті 1978 ж. бітіргеннен кейін, ауылда 2 жыл механизатор болып жұмыс істеген. 1980-82 ж. ГДР-де Әскери борышын өтеп, 1982 ж Алматы қаласындағы “Поршень” зауытына жұмысқа орналасады. Зауытта (токарь) жұмыс істеп жүріп, 1987 ж 10 қаңтарда “ Желтоқсан” оқиғасына қатысқаны үшін тұтқындалып, 5 жылға бас бостандығынан айыруға үкім шығарылады 2 жыл 6 ай Карлагта жазасын өтеп шықты.

ЖЕЛТОҚСАН ЫЗҒАРЫ ӘЛІ СОҒЫШ ТҰР

1986 жылдың 18 желтоқсанында сағат кешкі 11 шамасында шақырып жатыр дегеннен кейін мен және жолдасым Исмаилов Нұрпейіс екеуміз жатахананың астыңғы қабатына түстік. Ол кезде мен Жезқазған политехникалық институты жатаханасының студенттер кеңесінің төрағасы, ал жолдасым Нұрпейіс ОКД командирі болатын. Сөйтіп екеуміз астына түскенде бізді бір қыз бен екі жігіт күтіп тұр екен. Сөйлесе келе олар бізге Алматыда болып жатқан жағдайды айтты. Ақылдасып біз өзіміздің жатақхана тұрғындары мен политехинститутының студенттерін таңертеңгі сағат 9-да қалалық орталық алаңға апаратын болып келістік. Келген адамдарды шығарып салғаннан кейін әр қабаттың старосталарына тұрғындарды астына түсіруін сұрадық. Студенттер жиналғаннан кейін оларға мән-жайды жеткіздік. Студенттер өз ақыл-кеңестерін айта бастады. Ақылдаса келе Абай және басқа ақын-ғалымдарымыздың нақыл сөздерінен ұран транспаранттар жазып және әр студент таңертеңгісін өз группаластарын жинайтын боп келістік. Ұран транспаранттар жиналыс бітісімен жазылып қойылды.

Таңертеңгісін келіскенімізше әр студент өз группаластарын жинап алаңға ұмтылды. Алаңмен бара жатып, пединститут студенттерімен біріктік. Біріккеннен кейін маршрутымыз күрт өзгеріп шыға келді. Ленин даңғылы – Некрасов көшесімен жүріп, өз қатарымызға техникум және училище студенттерін қоспақшы болдық. Бара жатып Некрасов-Абай қилысына жеткенімізде бізді милиция және әскери киім киген адамдардың күтіп тұрғандарын байқадық. Сөйтіп әй-

шәйсіз дубинка, ағаш және т.б. заттармен қаруланғандардың дүмпуіне тап болдық. Өз жағымыздан қарусыз біз тек қана қорғана бастадық. Айтып-айтпай не керек, өз басым есімді жиғанда УАЗ машинасының ішінде отырғанымды байқадым. Не істеймін деп қынжылып отырғанымда машинаға бет-аузы қан тағы бір студентті алып келді. Соны отырғызайын деп милиционер жерге түскенде әлгі екеуміз тұра қанып құтылып кеттік.

Жатаханада басымыз сағат екілер шамасында бірікті. Бәрінің киімдері жыртылған, бет-ауыздары көгерген. Солардан милицияның бірнеше студентті ұрып-соғып, автобуспен алып кеткендерін білдім. Тамақтанып, есімізді жиып, сағат төрттер шамасында қайтадан орталық алаңға беттедік. Сөйтіп өз талантарымызды қоя бастадық. Осы жерде бізге тарандар деп үгіттеуші адамдар да пайда болды. Оның үстіне сақалды басымызбен келіп тұрмыз ғой деп қазақтың шалдары келе бергеннен кейін жәйлап тарай бастадық. Кешке жатаханаға келгенімізде КГБ қызметкерлерінің жүргенін көрдік. Содан бастап студенттерді тергеу басталды. Тергеу келе Нұрпейіс екеумізді кінәлі деп тапты. Сөйтіп желтоқсан айының аяғында комсомолдан шығарды. Ал 1987 жылы 4 қаңтарда Нұрпейіс екеумізді директорлық советке салып, оқудан шығарды. Жатахананы бір тәулік ішінде босатындар деген талап қойылды. Оқудан шыққаннан кейін пәтерге шығып, жұмыс іздей бастадық. Желтоқсан көтерілісіне қатысқаныңдар, алмаймыз деп қайтара берді. Содан не керек, “Трансагентствоға” слесарьлер керек дегенді есітіп, таласа-тармаса, жұмысқа тұрдық. Екеуміздің қалада қалғанымызды есітіп, білгеннен кейін қалалық комсомол комитетінің хатшысы (ұмытпасам, Сүлейменов қой деймін) студенттермен кездесіп, Ақжігітов пен Исмаилов халық жауы, олармен сөйлесіп араласпаңдар деп үгіт-насихат жүргізді.

Ал екеумізді оқуға қайта алмын деген өтініш обкомның бірінші хатшысы Давыдовқа группа атынан барып түскен. Халық жауын қолдаушы және ұйымдасырушы деп сол кездегі АТ-85-2 группасының старостасы Нұржан және профкомы Рахима (фамилияларын ұмытып қалыпшын) оқудан шығарылды.

Екеуміздің басты мақсатымыз оқу болғандықтан, қайтадан оқуға қабылдануға тырыстық. Сөйтіп екеуміз тамыз айында директорлық советтен кейін мынадай мінездемемен – “Работает с 13 января по сегодняшний день” - әрең дегенде оқудың кешкі бөліміне қабылдандық.

Жұмыс істеп жүріп және оқи жүріп бас ауруын жай ғана шаршағандық деп елемей жүре берішіні. Содан нағыз ауру екенімді 1992 жылы жығылғанда ғана білдім. Міне жеті жыл бойы аурудан айығамын деп, емделудемін. Қазір жұмыс істей де алмаймын, себебі бас ауру жиілеп, ауыр түрінде өтуде. Кезінде, яғни 1993, 1994 және 1996 жж. Мүгедек ретінде пенсия алғанмын. Қазір ол да жоқ, ал бас ауырып, құлап қалмау үшін финлипсин деген дәріге байланып отырмын.

Қазіргі уақытқа дейін ақталғанымды, не ақталмағанымды білмеймін.

Марат Ақжігіт «Жас Түркістан» №5. 2001

ТЕРГЕУДЕ ЖҮРГЕНДЕ ҮЙЛЕНДІК

Тергеуде жүргенде үйлендік,- дейді желтоқсандық Нұрғали мен Базаркүл

Нұрғали мен Кенжебай Ақсу ауылының (қазіргі Баласағұн) балалары. Осында туып, осында балалық шағын өткізген. Мектепті бітіргеннен кейін алғаш Нұрғали Алматы қаласына барып, осындағы электриктер даярлайтын курсты аяқтап, электрик мамандығымен “СМУ-22” өнеркәсіп құрылыс басқармасында еңбек жолын бастайды. Кейіннен ауылдасы Кенжебайды да осында құрылысшы ретінде жұмысқа орналастырады.

Бұл мекеменің жастарға қолайлысы сол сырттан келгендерге жатақхана беріледі екен. Сонда тұрып жатқандарына да төрт – бес жылдай болған. 1986 жылдың соңғы айы. Бейбіт еңбекпен шұғылданып жатқан жас жігіттер мен қыздар үшін бұл мезет астаң-кестең кезеңге айналады деп кім ойлаған. Жас жігіттердің армандары – жұмыс істеп жүрген құрылыс ұйымы басшылары мен осындағы кәсіподақ комитетінің пәтер беру жөніндегі комиссияның шешімімен жатақхананы тастап, пәтерге шығу, ол үшін отбасын құрап, отау тігу қажет болатын.

- Желтоқсанның 17-і. Әдеттегідей ұйқыдан ерте тұрып, жуынып-шайынып, тамақтарымызды ішіп болып енді жұмысқа барғалы жатқанда: “Жігіттер үйлерінде неге бұғып отырсындар?! Алаңға, алаңға шығындар!” – деген дауыстар естілді. “Не болды? Аланы несі? Қайда не үшін?”. Бәріміз де аспаннан жәй түскендей абдырап қалдық”, - дейді сол күнді есіне алған Нұрғали. – Үйреншікті аялдамаға жетіп, автобуска отырып жұмысқа барайық десек біреуі тоқтамайды. Қайсысын қарасаңда іші толы адамдар. Аялдамаға жиналғандардың әрқайсысы әртүрлі әңгіме айтады. Бір кезде жастар бар, үлкендер бар, лек-легімізбен орталық алаңға қарай бет түзен жаяулап жүре бердік.

Нұрғали мен Кенжебайдың сол күнгі көрген-білгені – үкіметтің алаңға шыққандарға қарсы күш қолдануы, халықтың ашу-ызасы мен толқуы, қарулы әскерлердің жиналған қауымды ұрып-соғып, алаңнан қуып шығуға әрекеттенгені. Солардың ішінде қыздарды, әйелдерді сойылға жыққаны жандарына қатты батады. Қыздарды қорғаймын деп жүріп өздері де қалайша қолға түскендерін білмей қалды. Үсті-басында сау жері жоқ, түрлі жарақаттарымен қаладағы Совет ауданының түрмесінде үш күн жатады. Сол жерде жарақаты ауырлар ауруханаға жөнелтіледі. Осында 12 күндей емделеді. Желтоқсан оқиғасына қатысқан жігіттер мен қыздарды кездестіріп, танысады.

- Ауруханадан шыққаннан кейін бұл жағдай басылған шығар десем одан бетер күшейіп кетті,- дейді Нұрғали. – Жұмыс істеуге мүмкіндік бермеді. Қайта-қайта тергеуге шақыртады. Тергеушінің алдында кезек күтіп тұрған жастардың ішінен бір қызбен таныстым. Есімі Базарқұл, құрылыс техникумында кітапханашы болып істейді екен. Алғаш әңгімеміз желтоқсан оқиғасынан басталып, кейін махаббатқа қалай ойысқанын өзіміз де сезбей қалдық. Жаңа, 1987 жылғы қаңтар айының ортасында үйлендік. Совет ауданының ішкі істер бөліміне тергеушілер ендігі жерде екеумізді де шақыртатын болды.

Нұрғалиды құрылыс ұйымының басшылары жұмыстан шығарып, тек сәуір айында қайта қабылдапты. Қазір бұл отбасы екі баласымен Төлеби ауылында тұрады. Ұлы Аманғали М. Мақатаев атындағы орта мектептің

10-сыныбында, қызы Фариза 8-сыныпта оқиды, оқу үлгерімдері, тәрбиесі жақсы.

Бұл отбасы үшін биылғы желтоқсан ерекше. Еліміздің тәуелсіздігін, желтоқсан оқиғасының 20 жылдығын бүкіл халқымызбен бірге атап өтпек. Ал 2007 жылдың қаңтар айында үйленіп, отау құрғандарына 20 жыл толуын мерекелемек. Отбасына амандық, ынтымақ пен береке тілейміз.

«Шу оңірі» 16.12.2006.

Умәліс Асатұлы

ГДЕ ВЫ, ТОВАРИЩИ КАЙРАТА?

Ни дня кого сегодня не является секретом то, что пламя знаменитых декабрьских событий в городе Алматы, ставших предвестниками нашей Независимости, о которой веками мечтали наши предки, дошло до республик Прибалтики и Кавказа. Представители старшего поколения должны помнить о том, что в 1989 году последний вождь Советского Союза М.Горбачев посетил с официальным визитом Китай, и эта поездка вызвала тогда массовые студенческие волнения, в которых приняли участие около 10 тысяч человек. Тогда мы узнали про это из телевидения сразу после послешного возвращения Горбачева в Москву. Из независимых изданий стало известно, что пекинская площадь Тяньаньмынь стала красной от крови. Подробности этих кровавых событий до сих пор держатся в тайне.

Имя яркой звезды Декабрьского восстания, нашего известного земляка, удостоившегося высоко звания Халық Қаһарманы, Кайрата Рыскулбекова стало известно не только в нашей стране, но и всему миру. Начиная с 1990 года, во всех уголках нашей необъятной страны – городах Шымкенте, Жетысае, Кентау, Зайсане, Семее, Алматы – стали проходить различные мероприятия, призванные возвеличить дух молодых борцов за свободу народа и воспитывать молодежь в духе патриотизма и любви к Отчизне. В родных местах Кайрата Рыскулбекова – в селах Берлик и Мойынқум, а также в городах Зайсан, Шымкент, Алматы, Тараз, Семей

установлены памятники и мемориальные доски, школе имени Кирова, которую он окончил, и одной из школ города Семей присвоено его имя. Кроме того, в школе имени С.Шакирова села Толе би, где Кайрат учился на протяжении 8 лет, и где прошло его детство, а также в Казахской государственной архитектурно-строительной академии были открыты музеи его имени.

Начиная с 1999 года, в нашем районе проходит традиционный республиканский турнир по тасквондо среди детей и подростков на приз Народного героя Кайрата Рыскулбекова. И эти благие дела находят свое продолжение в городах Тараз и Алматы. Инициатором многих таких начинаний является фонд имени К.Рыскулбекова, который был создан в марте 1991 года, о чем писали многие печатные издания. И об этом молчать нельзя по следующим причинам. В 1973-1981 годах Кайрат обучался в школе-интернате Шуского района, в 1981-1983 годах – в Берликской школе имени Кирова, а в 1986 году по армейскому направлению собственными силами поступил в Алматинский архитектурно-строительный институт.

К сожалению, сегодня мы утратили связь со многими одноклассниками и однокурсниками Кайрата, которые обучались с ним в школе и в ВУЗе. Лишь только Айнаш Омарова из села Бирлик и библиотечарь поселка Мирный Салима Исаева в 1999 году опубликовали в издании «Жалын» «Ер намысы – ел намысы» свои воспоминания о Кайрате, которые затем вошли в книгу «Кайрат и Декабрьское восстание». Было бы неплохо, если бы его одноклассники, сокурсники и друзья поделились бы оставшимися у них фотографиями и другими документами.

В следующем, 2011 году мы отметим 20-летие нашей Независимости, 25-летие Декабрьских событий в городе Алматы. Поэтому всем нам нужно достойно встретить эти знаменательные даты и внести вклад в дело воспитания подрастающего поколения в духе преданности своей стране и любви к родному краю.

Телефоны для связи: 8(726 38) 3-26-39, 8 701 140 93 31.

«Шуская долина» 6.11.2010

АЙТЫЛМАҒАН СЫР ЕДІ

*Анаңды күте білсең – бақ,
Атаңды сыйлай білсең – тақ.*

Қазан айы болатын. Алматы сәулет-құрылыс институтының №1 жатаханасында тұратынбыз. Кешкі асымызды ішіп, үй тапсырмасын орындауға кіріскенбіз. Есікті арғы жағынан бір жігіт тоқыдатады: «Қыздар, кешіріңіздер, үш шығарғыш табыла ма?», деп табалдырықтан аттамай тұрып қалды. Кейіннен ол жігітті ас дайындайтын бөлмеде, институтқа баратын жолда, кітапханада көріп жүрдім. Бойынан ерекше сабырлық, адамгершілік рухы мен имандылық белгісі байқалды. Қимыл-қозғалысының ақылға қонымдылығын, өз күшіне толық сенімділігін сезінгендей болдым. Қарапайым қазақтың қара баласы Мойынқұм ауданынан, ал мен Шу ауданынан арман арқалап келгеннен кейін сәлеміміз жарасым тапты. Оны көргенде өзімнің туған бауырымды көргендей шаттанып жүрдім. Бір факультетте оқысақ та, мамандықтарымыз бөлек болды (Қайрат – ПГС-те, мен – ЭиОС-те дәріс алдық). Сабақ барысында кездесе бермейтінбіз.

Алматыдағы Желтоқсан оқиғасынан кейін Қайрат туралы айтылған теріс ой-пікірлерге өз басым сенген емеспін. Өйткені, меніңжадымдаҚайраттыңқайсарбейнесі, танымдық жан қуаттары қалыптасқан. Өмірден өнеге түйген, біреуді ардақ тұтып қастерлей алатын, екінші адамға сүйіспеншілігі мен сыйластығын шынайы жеткізетін, ұстанымдылық пен батырлықты ұштастыра білген, табандылық пен борыш сезімін, ерік-жігерін биікке көтерген тұлға деп тәу етемін.

«...Мен жазбаймын өлеңді ермек үшін...», деп Абай атамыз айтпақшы, қолыма қалам алған себебім, Тәуелсіздік күні қарсаңында келешегі кемел, өркениетті мемлекетіміздің өскелең ұрпағы Қайрат Рысқұлбековтың бейнесі мен ерлігі жаңғыра берсе деймін. Қайраттың талғамы жоғары, өмірлік ұстанымы мықты, білімге деген құштарлығы асқақ еді. Қарапайымдылық пен ұлылықты ұштастыра білгендігі қайран қалдыратын.

Осы күнге дейін тіс жармауымның себебі, өзімді

Қайраттың қатар-құрбысына, жора-жолдасына жатқыза алмадым. Бір курста оқысақта екі-үш жас айырмашылығымыз болды. Қайрат жайлы осы бір сәтті еске түсіруді жөн көрдім. Бәлкім, жас келе бір күннің өткеніне өкінетін жағдайға жеткенде ғана өмірдің қадірін сезіне бастайсың деген рас болар, сірә.

Г.ТҰРСЫНБАЕВА.

*Алматы сәулет-құрылыс институтының
1986-1991 оқу жылының түлегі.*

«Шу өңірі» 11.12.2010.

КЕЗДЕСІПШІН ҚАЙРАТПЕН ЕКІ МӘРТЕ!

Тарихтың тылсым тереңіне кеткен сол айтулы 86-шы жылдары мен де студент едім. Ол жылдары балауса кеудемізде арман алауы жанған біз сол кездегі С.М.Киров атындағы ҚазМУ-дің журналистика факультетінің соңғы курсида оқып жүрдік. Дәл сол уақытта Алматының екінші шетінде орналасқан ААСИ – де /Алматы архитектура – құрылыс институты/ немере қарындасым Сәуле де білім алып жатты. Ұмытпасам, сол 86-шы жылғы қараша айының орта тұсында әлдеқандай шаруамен әлгі оқу ордасының жатаханасына қарындасымды іздеп бардым. Жатын орнын дәл тапқаныммен, қарындасымның өзі бөлмесінде болмады, астыңғы қабаттағы кіре беріс дәлізде отыратын кезекші кемпірдің қасында біраз күтуге тура келді. Бірі кіріп, бірі шығып жатқан студенттер. Кенет қос жанары ұшқын шапқан, адамның бетіне тайсалмай тура қарайтын, шымыр денелі жас жігіт қасыма келіп отырып, жөн сұрастық. Осыдан сәл ғана уақыт бұрын мүлдем бейтаныс болып келген жігіт сәл – пәл пікірлесе келе туған бауырымдай жақын тартып кетті. Оның үстіне жерлесім болып шыққанын, өзі Мойынқұм ауданынынан болғанымен, мен туып - өскен ауылдағы мектеп – интернатта оқығанын қайтерсіз? Тағы бір байқағаным сөзге шеберлігі әрі әңгіме айтқанда адамды өзіне магнитше тартып, ұйытып алатындығы еді. Біз сол жолы Қайрат екеуіміз бір сағаттай отырып, әңгіме – дүкен құрдық. Сұрастыра келе екеуіміздің

сол кездегі аудан орталығы – Новотронцк селосында да ортақ таныстарымыз көп болып шығып, мұның өзі біздерді туған бауырдай тіпті жақындастырып жіберді. Әңгіме арасында ол осы институтқа әскери жолдамамен, өз күшімен түскенін, Бірлік атты ауылда қарапайым отбасынан шыққанын, енді бар күш – жігерін тек оқуға ғана жұмсайтынын да айтып өтті. Сол кезде қарындасым келіп қалып, біз қоштастық.

....Көп ұзамай желтоқсан айының ортасынан ауа бере қытымыр қыстың ызғарымен ілесе, тыныш жатқан елдің ұйқы–тұйқысын шығарған аласапыранды күндер басталды да кетті. Көптің ортасында әлімізге қарамай біз де жүрдік. Әлі есімде, 18 желтоқсан күні түстен кейін алаңға жиналған жастардың сол кездегі биліктің солақай, озбырлық саясатына деген наразылығы үдей түсіп, шегіне жетті. Жастар үшін басып – жаншуға қарсы шыққан озбыр күштің итаршы – әскерилері де сақадай – сай қаруланып, ашық күреске шықты. «Өзім ұрып – соғып, азаптап – қинап жатқан бұл жастар да өз отандастарым ғой» бұлар да өз бауырларым – жерлестерім ғой деген жанашырлық, бауырмалдық сезімдер желге ұшып, қанды қырғын басталды да кетті. Сол дүрбелеңнің ортасында қалт – құлт етіп жүрген мен аласапыранның екінші күні Қайратты көрдім. Дәлірек айтқанда, сол қақтығыстың бел ортасында жүрген мені Қайраттың өзі алдымен көріп, құшақтап алды. Құшақтап тұрып, былай дегені дәл күні бүгінге дейін әлі есімде: - Аға, сіз бұл жерде жүрмеңіз, ініңіздің тілін алсаңыз, тезірек үйіңізге қайтыңыз. Иә, тезірек қайтыңыз, аға. Ал енді қош болыңыз, жап ағам менің, - деп кеудесіне қатты қысып, арқамнан жұбата қағып, қасындағы екі – үш жолдасына мені шеткерірек шығарып салуларын тапсырып жатқаны әлі есімде....

Содан бері де арада сандаған жылдар өтті. Көп нәрсе өзгерді, ең бастысы қоғам түбегейлі өзгерді.Еліміздің көгінде тәуелсіздігіміздің көк байрағы желбіреп, отаршыл биліктің дәуірі өтіп, құрдымға кетті. Бір өкінетініміз сол үстем империя құзғындары тегін кетпей өздерімен бірге Қайрат секілді талай асылдарымызды ала кетті. Сол ғой қинайтыны.

Иә, арада көп жылдар өтті. Бірақ әлі күнге дейін менің көз алдымнан жалындаған жас Қайрат бауырымның асыл бейнесі кетпейді. Бәріміз де пендеміз ғой, кей – кездері

мына желтоқсан айының денеңді тоңазытар суық күндерінде денем тітіркеніп, жаурағандай болсам, сол Қайраттың ыстық құшағын аңсағандай болам. Сондайда оның: - Ал енді қош болыңыз, жан ағам менің... – деген күрсініс пен назаға, ашыну мен ызаға толы даусын естігендей боламын. Оның сол қоштасу сөздері талай түн тәтті ұйқыман боліп, беймаза күйге түсірді. Денем тітіркене отырып, сондай кездері ойға қалам: есіл ер неге ғана айтты екен сол сөздерді? Әлде Құдай аузына салды ма екен? Әлде қандайда бір ішкі түйсікпен болашағын болжап білді ме екен?

.... Сол желтоқсанның ызғарлы аязында қос аяқтан өткен суықтың зардабын әлі күнге тартып келе жатқан бейбақпын мен бүгінде. Әйтеуір құр кеудемізде шыбын жанымыз қалып, жер басып, тірі жүргеніміз ғана көңілге медет. Ал санамнан Қайраттың: қош болыңыз, жан ағам менің, - деген даусы кетпейді. Кетпейтін де шығар...

*Қарсыбек КӨШЖАСАРОВ.
«ШУ ӨНІРІ» 6.01.2011*

ҚЫЗЫЛ ДИПЛОММЕН ҚОШТАСТЫМ

Мен, Есболғанова Ғалия Көшкінбайқызы, 1965 жылы, Шу ауданы, Абай ауылында, көпбалалы, қарапайым отбасында дүниеге келгенмін.

1972-1982 жылдар аралығында Абай ауылында (ол кезде совхоз) онжылдық орта мектепте оқыдым.

1982-1983 жылдары Жамбылда ПТУ-43 жинақ кассасының кассир-операторлық курсында оқыдым.

1983-1985 жылдары аудандық статистика орталығында оператор болып жұмыс істедім.

1985 жылы Алматы есеп-кредит техникумының «бухгалтерлік есеп және кредит» бөліміне оқуға түскен едім. 1986 жылы желтоқсан көтерілісінің алдыңғы қатарында жүріп, сол кездегі небір оқиғалардың куәсі болдым.

Желтоқсанның 16-да Қонаевқа қара күйе жағылып, Колбиннің билікке келуіне наразылығын білдірген халықпен бірге жүріп, жатаханаға кеш қайттық. Жатаханада түнімен «Әр ұлттың басында өз өкілі отыруы тиіс. В.И. Ленин.»

«Қолбін кетсін» ... деген тақырыптарда түрлі лозунглар дайындап, ертесіне алаңға қайта келді.....

18 күні таңертең мені жатаханада жатқан жерімнен алып кетіп, «ұйымдастырушы» ретінде қамап қойды. Билік басындағыларға қажет болды ма, техникумның атын шығармау мақсатында мені қудалаудан құтқарып, ары қарай оқуымды жалғастыруға мүрсат берді, бірақ оқуымды үздік оқып жүрген маған «ұлтшыл» деген айып тағылып қызыл дипломмен қоштасуға тура келді.

1987 жылы оқуымды аман-есен тәмамдап, қазіргі кезде 20 жылдық мемлекеттік еңбек өтілі бар мемлекеттік қызметкермін. Отбасылымын, үш балам бар. Бақыттымын. Ештеңеге өкінбеймін.

Мен, Наурызбаева (қазір Шоқаева) Анар Амангелдіқызы 1985-1987 жылдары сол Алматы есеп-кредит техникумында Ғалиямен бірге оқыған едім. 17 желтоқсан күні бірен-сараны квартирада, өз үйінде жататын студенттер ғана сабаққа келіппіз. Мұғалімдер абыр-сабыр. Ботаникалық-бульвар көшесінде орналасқан 9-этаждық жатаханадағы техникумның бүкіл студенттерін Ғалия үгіттеп алаңға алып кетіпті. Соның салдарынан Ғалияны жатахананың подвалына қамап қойды. Кейіннен оған қызыл дипломмен қоштасуға тура келді, абырой болғанда оқудан қуылған жоқ.

*Шу аудандық қазнашылық
басқармасы бастығының орынбасары
А.А.Шоқаева*

ЖЕЛТОҚСАН КӨТЕРІЛІСІНІҢ ҰЙЫМДАСТЫРУШЫСЫ КІМ?!

Исатай-Махамбет көтерілісінің көсемдерінің бірі – Махамбет жырларын жаттап өскен ұрпақ өкілі ретінде және патриоттық тәрбие мәселесімен айналысып жүрген ұстаз болғандықтан “желтоқсан көтерілісінің ұйымдастырушысы кім?!” деген ой қолыма қалам алғызды.

Мен 1986 жылы желтоқсан көтерілісі басталғанда Алматы зоотехникалық-малдәрігерлік институтының 3 курс студенті болатынмын. 16 желтоқсан күні кешінде жатаханамызда пікірталас басталған-ды. Орталықтың озбырлығына ойлы жігіттер іштей қарсылық білдіріп жатты. “Бару керек” “Айту керек” деген тоқтамға келген болатынбыз. Ертесіне 7.30-да ұйқымыздан тәлімгеріміз Мәриям Әбуқызы оятты. Бізді түгелдеп жүр екен. Бірер жігіт жатаханада болмай шықса керек. Оқу секторы-мені және мәдениет секторы – Құдабаев Нұржанды ертіп, үшеуіміз жоқ жігіттерді тауып келу мақсатында алаңға бардық. Алаң милиция қоршауында екен. Әлгінде ҚазГУ жақтан келгендердің тас-талқанын шығарып, қуып жіберді, бұлар басынды – деген қырықтардың мол ішіндегі костюм-шалбарлы, галстук таққан кісі: “Фурманов көшесі жағынан келмесеңдер өте алмайсыңдар” – деді. Әлгі сөздерге ұстазымыздың есі шықты. Жатаханаға қайта келдік. Жатаханада барымызды ұйымдастырып сабаққа өзі кіргізіп кетті. Екінші парға кіргеніміз сол, И.Щебалков деген механизациядан дәріс беретін мұғаліміміз сабақты саясаттан бастады, біз өре түрегелдік. Содан алаңға қайта келдік. Арамызда курстасымыз Колокольников Вовка да бар. Алаңды қоршап тұрған шепті де бұзып өттік. Алаңда ауылдастарым Қали Қамбаровты (кейіннен 5 жылға бас бостандығынан айрылды), Жексен Ошановты кездестірдім. Бір-бірімізді “декабристер” деп, талап – тілегіміздің дұрыс екендігін тағы бір пысықтап алдық. Шама келсе мінберге шығу керек деп шештік. Мінберге шығу көптеген қиындық туғызды. Бір кезде қырықтардағы әйел сөз алды-ау, әйтеуір. Оның сөздерінен есімде қалғаны: “Біз 1937 жылдың қайталануына жол бермейміз”. Ол әйелді мінберден зорлап түсірді. Біз

де қам жасадық. Комсомол басшысы С. Әбдрахмановтан рұқсат алып, группаласымыз торғайлық Ақшығанақты (тегін ұмытыпшын) мінберге қарай өткізген болатынбыз. Ол мінберге көтерілмеді. “Кім сойлсейтінін хабарлауымыз керек” деп аты-жөнін жазып алып, кері қайтарыпты. Көп ұзамай, қайран дос, комсомол мүшелігінен де, оқудан да шығарылды.

“Жігіттер, декан студенттерді түгелдеп жатыр” дегенді естіп жатаханаға оралдық. Мұнда аты-жөнімізді жазып алып, алаңда жаралағандарды жатаханаға жеткізуді міндет қылып жүктеді. Жатаханамыз алаңнан 300 м шамасында болатын, бірінші қабаттан жасырын медициналық бөлме ашып қойыпты. Жараланғандар, әсіресе, 18 желтоқсан күні көп болды. Сол күні институтымыз бокс жарысын ұйымдастырды. Достарым, Оразбаев Ахмет пен Камитжанов Талғат боксасатын болғандықтан сонда барғам. Қайтар жолда әскерилердің сокқысына тап болдық. Екі жолдасымыз түнді темір торда өткізіп қайтты.

“Өнер адамдары мінберден сөз сөйлейді” дегенді естіп, алаңға қайта келдік. Өрт сөндіргіш машиналар судың астына алсын кеп. Судан қашып, құлағандарымыз құлап, қалғанымыз машина аралығына сап түзеген әскерилерге тап беріп, болмаған соң Госагропром ғимаратының жанындағы бетон ернеуден секірдік. Алаң жағы жарты метрдей ернеудің арты 3-4 метрлік ылди екен. Су-су болып, бір-біріміздің үстімізге опыр-топыр жығылды. Құлаған көпшілік жан-жаққа қаша тарқастық.

Жаңа жыл қарсаңында мұғалімдер үйге қайтуымызды талап етті. Біз, 7 жігіт өзгеде есеміз кеткендей күй кешіп, оңтүстіктің көрнекті шаһары Шымкентте талап тілегімізді білдіруді жөн деп тауып, жолға шықтық. Жаңа 1987 жылды Шымкенттен қарсы алдық. Бұл қаладағы алаң да қызылжағалыларға лық толы еді. Талап – тілек жайына қалып, келген ізімізбен кері қайтуға тура келді. Пойызға билет жоқ. Жеке-жеке жолсеріктерімен келісіп, әупірімен жайғастық. Мен СВ вагонға іліндім. Купеге кіргенім сол, қырықтағы жігіт ағасы мені сұраққа алды: “Желтоқсандағы дүрбелеңге қатыстың ба” деп сурады. Тәлімгеріміздің құлаққа құйғаны бойынша “жоқ”деп жауап бердім. Әлгі

кісі “Біз мұнда қызылкенірдектесіп жүрсек сен” деп мені қылқындыра бастады. Аман қалуыма купедегі аралық үетел септігін тигізді.

1987 жылы оқу басталысымен курс жетекшілерін үш әрін өкілдері шақыруды жиілетті. Сөйтсек, алаңнан түсірілген фотосуреттерден таниғындарын сұрайды екен. Менің группамның старостасы Марат Сәтбаев деген жігіт еді. Оның бір барып келгенінде “мен бармын ба?” деп сұрағам, оларға “жоқ” дедім, саған да соны айтамын деп, қисқа қайырды.

Бұл күнде мен ұстаздық ететін С. Шәкіров атындағы мектеп-интернатта 8 жыл оқып-тәрбиеленген, Алматы архитектуралық құрылыс-институтының студенті Қайрат Рысқұлбековтың ату жазасына бұйырылуы, ату жазасының 20 жылға бас бостандығынан айыруға ауыстырылуы, қастандықпен өлтірілуі өз алдына ұзақ әңгіме. Менің айтпағым, бұл күнде оқушылардың “Еркек тоқты – құрбандық” – деп қыршынынан қыйылған Қайрақтың өлендерін жаттап, көрініс қоюға пайдалануы дәтке қуат.

Кенжебек ИБРАИМОВ.

*С. Шәкіров ат. орта мектептің
алғашқы әскери даярлық жетекшісі.*

ЖАН ЖҮРЕКТЕН ЖАЛЫНДАҒАН ЖЫРЛАР
Төрт жыл кешіккен шындық
немесе бұрынғы Брежнев, қазіргі Республика
алаңында оқылған өлең

Әр дәуірдің еркіне сай нарқы өзгерген алтынның,
Айналайын алтын әнім, жас өркені халқымның.
Желтоқсанда шындық жырын шырқаймын деп
шарқ ұрдың,

Желтоқсанда егеменді ел болсақ деп талпындың,
Кеудеңде әлі сызы жатыр сол кездегі салқынның.
Айналайын, айналайын, жас өркені халқымның!

Ерте айтылды, сондықтан да келте айтылды бұл әнің,
Уақытыңның талабына дөп келсе де ұраның.
Уақытыңның әділетсіз соққысынан құладың,
“Нашақор” деп, “маскүнем” деп айыпталдың, ұланым.
Саған жапқан сол жаланы естіп үнсіз тұрғанша,
Керең болып қалмады екен неге менің құлағым.
Айналайын, айналайын, жас қайратым, қыраным!

Темір қолдар қуатты еді, алқымыңды қаусырған,
Намысыңды жықпай өттің нәубет, дүлей маусымнан.
Жасып қалған шақтарымда жігер алдым бойыма,
Түрме торын жарып шыққан сенің қайсар даусыңнан.

Жә, не деген нүктесі көп, бүкпесі көп өмір ең...
Төрт жыл өтті шындық күліп шыққанынша көгінен.
Оқ бойы озып тұрыпсың-ау сол аумалы кезде-ақ,
Пышаққа сап бола алмайтын әкімдердің көбінен.

Өсер ұлдың қай сәтте де бірлік болмақ қалауы,
Лаула, лаула, Желтоқсанның мұзға жаққан алауы.
Өздеріндей өр намысты жас өркені бар елдің,
Ешқашанда еңкеюге тиісті емес жалауы!

М. Шаханов.

ЗОБАЛАҢ

(поэмадан үзінді)

...Құлағымда тұншыққандай көмескі үн,
Жүрмін әлі қыр соңында елестің.
Біраз жылдар өтсе дағы арада.
Сол суретті ұмыта алар емеспін.

Лаулап жанып, өртке оранған ой арман,
Күнді көріп қызыл қанға боялған.
“Құтқарындар, қазақ қызын!” — деп жагып,
Мен түсімнен талай шошып оянғам.

Ел басына түскен солай ЗОБАЛАҢ,
Қайран елім! Сен қашанда аман бол!
Қыршын кеткен қарындастың дауысы,
Естілгендей “Батыстағы моладан”...

Айналайын қарындасым, қайдасың?
(Сұрағыма білем жауап алмасым).
Қорғамаған кешір момын халқыңды,
Жырмен жазам гұмырыңның жалғасын.

Көрдің, халқым, не құқайын ғайбаттың,
Иығыма түсті ауыр салмақтың.
Соңғы сөзі құлағыма жеткендей,
РЫСҚҰЛБЕКОВ ҚАЙРАТТЫҢ!..

Шаханов болып шындық қайта естілді,
Төгілген қан жібермейді ешкімді!
Желтоқсанның зобалаңы жасаған,
Ақиқатты халқым, әттең, кеш білді!

Жұмаш Кенелбаев

БАТЫР ҚАЙРАТ

(әні бар)

Қазағымның ұлдары мен қыздары,
Арпалысты желтоқсанда ызғарлы.
Әділдіктің жолын қуған жастардың,
Батыр Қайрат намыстарын шыңдады.

Қайырмасы:

Батыр Қайрат мақтаным,
Көңілімді баспа мұң.
Тағы да бұлт торламай,
Ашық болсын аспаным.

“Елім!” – деген сөзің қалды артыңда,
Сол үшін де болып кетті жан пида.
Арамызда жүре береді ән сағым,
Қайрат! – деген, баяғыдай қалпыңда.

Қайырмасы

Тірі болсаң, жарқырап-ақ өтер ең,
Болмас еді-ау жүгің жеңіл көтерер.
Рухың сенің әлі дағы дем беріп,
Болашақты талай белге жетелер

Қайырмасы

Болатбек Әбішев

КӨК БАЙРАҚ МӘҢГІ БАҚИ ЖЕЛБІРЕСІН
“Желтоқсан жұлдыздары” кешінде айтылған төлеуі

Қазағым өзін-өзі жігерлейді,
Ешкімге жаманшылық тілемейді.
Қан қылған желтоқсанда қарақшылар,
Халық қарғысы оларды жібермейді!

Төзбеген қиянат пен қаталдыққа,
Қайраткер еліне жүр атанып та.
Қаймықпай Желтоқсанды жария еткен,
Ризамыз батыр ақын Шахановқа.

Әлі де бостандық деп атар таңдар,
Ұшқынын бар әлемге апарғандар,
Қайрат, Ләззат, Ербол мен Сәбиралар,
Осылар – Желтоқсанда қаһармандар!

Халықтың қабырғасы сөгілмесін,
Аналар ұлын жоқтап егілмесін.
Алладан ақ ниетпен тілейік біз,
Жазықсыз жанның қаны төгілмесін!

Қазағым мөлдір судай тазалансын,
Есіне Қайрат сынды қазаны алсын.
Ел болып, халық болып қолға алайық,
Сол кезде кінәлілер жазалансын!

Ызғары желтоқсанның өтті емес пе,
Ер Қайрат шейіт болып кетті емес пе,
Ағайын, ағайынды ұстап беріп,
Түбіңе алауыздық жетті емес пе!

Осындай еркіндікті ел тілесін,
Бақыт құсы бағымызға еркін келсін.
Ал, енді Тәуелсіздік құтты болып,
Көк байрақ мәңгі – бақи желбіресін!

Намысты от-жалынға шындайық біз,
Қайраттың ерлігіне ылайықпыз .
Жеті жыл толған екен Желтоқсанға,
Әумин, қабыл болсын құдайымыз!

Аяз Бетбаев.

Әнші-ақын-сазгер.

Қ.Р.еңбек сіңірген мәдениет қызметкері.

БАҚЫТТЫ ӨМІР БАСТАУЫ

Тәуелсіздік тірлігімнің айғағы,
Кей пенденің жетпей кеткен арманы.
Ал, еліміз кеңге жайған құшағын,
Жарқырайды әр-түрлі ұлт маңдайы.

Елін сүйген ұлы дара тұлғалар.
Елдік үшін азапқа да шырмалар.
Ұрпағының бақыты үшін күрескен,
Алыптардың еңбегі бар жырланар.

Жанын қиған ара түсіп ұлтына,
Бейбіт өмір тілеген бар жұртына.
Қайрат пенен Ләззат сынды жастардың,
Үлкен парыз тағзым ету рухына.

Тәуелсіздік ұлылардың жеңісі,
Қазіргі өмір сол жеңістің жемісі.
Бірлігінің арқасында елімнің,
Қанат жайып, өркендеуде өрісі.

Тәуелсіздік бақытты өмір бастауы,
Көп қой әлі жазылмаған дастаны.
Желбіреген көк байрақтың астында,
Елім аман, ашық болсын аспаны.

Динара

Батырхаирова «Шу оңірі» 16.12.2009

ЖЕЛТОҚСАН ЖЫРЫ

Бостандықтың шуағы бұл – Желтоқсан,
Тәуелсіздік ұраны бұл – Желтоқсан.
Орындайған бабалардың арманы,
Жас ұрпақтың жыры-әні бұл – Желтоқсан!

Бар қазақтың ашуы бұл – Желтоқсан,
Кемерінен намыстың тасуы бұл – Желтоқсан!
Кеудедегі сезімдерді оятып,
Селт еткізген жасыным бұл – Желтоқсан.

Ызғарынан қаймығып ер шөкпеген Желтоқсан,
Мызғымаған кеңесті бөлшектеген Желтоқсан.
Қазақтарды он бес елге одақтас,
Қайсар етіп көрсеткенде Желтоқсан!

Ер намысын жалаулатқан Желтоқсан,
Ақ таңымды алаулатқан Желтоқсан.
Ызғарынан дүр сілкініп дүние,
Айналыпты далам баққа Желтоқсан!

Мерекеміз бүгінгі құтты болсын Желтоқсан,
Қазақ елі дүбірлі мықты болсын Желтоқсан.
Егемен елдің еңсесін биіктеткен Желтоқсан,
Абыройым түспесін биік көктен Желтоқсан!

*Тампылбай Молдақұлов
Шу өңірі. 16.12.2009*

АРНАУ

Сақталар мәңгі бақи жүрегімде,
Әрқашан еске алып жүремін де.
Ассалаумағалейкум, сәлем бердім,
Қасиетті туып-өскен Шу еліме.

Арайлап талай таңдар ата берді,
Сарғайып талай күндер бата берді.

Жылжыған жылдардың ағысында,
Мінекей үш мереке қатар келді.

Қазақтың ықпал еткен барлығына,
Біртұтас мойынсұнған жарлығына.
Бес жүз елу бес жыл толғалы тұр,
Жәнібек пен Керейдің хандығына.

Арнаған өмірлерін елі үшін,
Жүрген жол өткен дәуір еске түссін.
Тарихи әділеттік орнамай ма,
Тұрғызсақ Шу жерінде ескерткішін.

Құлпырған гүл бәйшешек тау маңында,
Жайылған төрт түлік мал аумағында.
Сексен жыл деп уақыт есік қақты.
Өскелең осынау Шу ауданына.

Елу жылда ел жаңа деген екен,
Ел көңілін еңбекке бөлген екен.
Жарты ғасыр өтіпті содан бері,
Шу қаласы елуге келген екен.

Мерт болған желтоқсанда батыр жаны,
Жырлайды бостандықгы ақындары.
Бұл жарыс оныншы рет өткелі тұр,
Қаһарман Қайрат ердің атындағы.

Мұстафа Өзтүріктей күресуге,
Тазквондодан күш сынап тіресуге.
Күш атасын танымас жеңіп алсын,
Қаһарман Қайрат батыр жұлдесін де.

Еленіп еңбегін де ұнатып көп,
Әкімнің сөзбен ісі тұрақты деп.
Жарыстың өтуіне қамқор болған,
Қарашолақов Бағланға рахмет.

Құдайым бір өзіңе қуат берді
Сондықтан жүрегіңе шуақ та енді.
Осының барлығына ұйытқы болған,
Ризамыз сізге Мәкен Уақтегі.

Спорттың қырын-сырын біле тұрып,
Кіріскен сол жұмысқа білек түріп.
Жастарды тәрбиелеп шынықтырған,
Еңбегің жансын Марат Тілеуқұлов.

Осылай домбырамды тарта келдім,
Үмітімді жастарға арта келдім.
Ал енді мықтылардың бағы жансын,
Ата дәстүр салтымен бата бердім!

*Аяз Бетбаев. Қ.Р. еңбек сіңірген
мәдениет қызметкері, әнші-ақын-сазгер.
Шу өңірі 16.12.2009.*

ҚАЙРАТЫМ

Бойыңа ұлт рухының нәрін жиып,
Елдік үшін жанын қиып.
Жігеріне жаныған айбыны мен қайратын,
Елім деген арыс едің.
Бар қазақтың намысы едің.
Өр ғасырдың дауысы едің Қайратым,
Кеудесіне ұялатқан арыстанның айбатын.

Ер ең өжет сенімің де айнымайтын тұра алған,
Сын сағатта алаштың ұл мен қызы сыналған.
Нәубет шақта жасымадың,
Жарқын шығып асыл әнің,
Намыс туын желбіретіп халқымның,
Желтоқсанда, шаршы алаңда шарқ ұрдың.
Сан ғасырлық өз арман азаттықтың,
Салтын құруға кең далаңда талпындың.

Сатқындықты, азғындықты, арсыздықты көп көрдің,
Тығырыққа тіредіңде жиегін таппай өткелдің.
“Қылмыскер де” атанып өз ортаңнан шеттелдің,
Дегенмен сен ұлы істер өлмесіне сенімді ең.
Ертең елдік орнарына зор үмітпен бек сендің,

Жендеттерден тайсалмадың,
Кендік іздеп жайсаң жаның.
Бар арманың теңдік боп,
Еркіндікке батыр қадам жасадың.
Ерлік жоқ жерде елдік жоқ,
Мына ісің бағаланған жанқиярлық ерлік боп,

“Қайрат - деген атым бар,
Қазақ – деген затым бар.
“Еркек тоқты құрбандық”,
Атам десең атыңдар”....

Деген даусың тар қапастан естіліп бір тұрғандай,
Тор көздің арғы жағында да бостандық
сейіл құрғандай....

*Ғабит Көкеев, Төлеби ауылы, Шу ауданы.
2007 жылы Астанада өткен халықаралық шығармашыл
жастардың “Шабыт” фестивалінің лауреаты (дипломмен
марапатталған)*

МӘНГІЛІК ОТ – ЖАС ҚАЙРАТ

Сөзі мен әні Бақыт Исаеваныкі

Қаһарман ұл, жас Қайрат,
Мақтанышы елімнің.
Туған жерге ту тіккен,
Көк байрағы көгімнің.

Қайырмасы:

Ерліктері ұрпақтың,
Болашаққа бастайды.
Мәңгілік от – жас Қайрат,
Жүректерде маздайды.

“Тәуелсіз ел болсақ” – деп,
Сан боздақтар жер құшты.
Қызғалдақ гүл армандар,-
Желтоқсанда желге ұшты.

Қайырмасы:

Ерліктері ұрпақты,
Болашаққа бастайды.
Мәңгілік от – жас Қайрат,
Жүректерде маздайды.

Қаһарман ұл – жас Қайрат,
Қазағымның ұланы.
Аты аңызға айналған,
Ұлт намысы – ұраны!

Қайырмасы:

Ерліктері ұрпақты,
Болашаққа бастайды.
Мәңгілік от – жас Қайрат,
Жүректерде маздайды.

Шу өңірі 12.01.2010.

ЖЕЛТОҚСАНДЫҚТАР

*Әні мен сөзін жазған:
Әділбек Төлегенұлы Нысанбай*

Арман-жырыңды, еркін айта алмай,
Ақ қар көк мұзда, тұрдың тайсалмай.
Тәуелсіздіктің – қарлығаштары,
Желтоқсандықтар, қайтпас қайсарлар!

Қ-сы:

Желтоқсандықтар, ар-намысы елдің,
Бабаларымның – арманы сенсің.
Егемен елдің – ертеңі сенсің,
Тәуелсіз елдің – таңдауы сенсің!

Желтоқсандықтар, аппақ арымсың,
Қаһарлы қыста жанған жалынсың.
Аталарымнан қалған әнімсің,
Бабаларымның, ақ арманысың.

Қ-сы.

Желтоқсандықтар, қайсар өрендер,
Ұмытпай ұрпақ айтар өлендер.
Батыр бабамның, қалған көзісің,
Даналарымның өткен кемеңгер.

Қ-сы.

Желтоқсандықтар, ғасыр – түлегім,
Рухың биік, асыл сүйегің
Құлпытасыңа, гүл шоғын қойып,
Ерліктеріңе, басымды иемін!

Қ-сы.

ҚАҒАРМАН ҚАЙРАТ

1996 жылы 9-желтоқсанда ҚР Президентінің
Жарлығымен Қайрат Рысқұлбековке
«Халық қаһарманы» атағы берілді.

Әні: Е.Азаматовтікі

Сөзі: Б. Асқаровтікі

Өмірінен намысы биік тұрған,
Әрқашанда Қайратжан биік тұлғаң.
Аямай қасық қаның халқың үшін,
Жалынды жас шағыңда болған құрбан.

Үндеп тұрған ерлікке,
Ынтымаққа, бірлікке.
Желтоқсанның қыраны,
Қаһарманы, ұланы,
Тәуелсіздік шырағы Қайрат.

Ауыртпалық туғанда халқыма шын,
Сарқып берген бойдағы бұла күшін.
Қорғаған ел намысын, қыз намысын,
Қазақтың батыр ұлы мақтанышым.

Қасиетті танытып елдігінді,
Бар әлемге паш еткен теңдігінді.
Қаһарман батыр қазақ мәңгі тірі,
Ел Қайрат мойындатқан ерлігінді.

Шу өңірі 9.12.2009.

АМАН БОЛ, АҒА МҰХТАРЫМ!

Алматым – әсем астана,
Қазағыма бас қала.
Өзгеден аз қазағың,
Кімдерге болдың баспана?
Өзгелер төстеп елімді,
Келімсек басты төрімді,
Қойнауын билеп қазыналы,
Талауға салды жерімді,
Дәлірек айтсам сөзімді-
Ел, едік неткен төзімді!?
Кім болса соған сенем деп,
Жағаңнан алды өзінді,
Намыс буып жастарды,
Сын сағаты басталды,
Бейқам келген оларды,
Қарулы әскер бас салды.
Опасыз Колбинымымен,
Итпенен жендет қарсы алды,
Қыздарын сүйреп шашынан
Арыңа, халқым, дақ салды.
Аждаһарлар ойнақ сап,
Талайды кетті ойрандап,
Қолданғандар жендетті,
Қалай жүр екен тайрандап?
Қиянатын жастар көрдіңдер,
Азабына да көндіңдер,
Желбіретіп туын жеңістің
Бәрі бір сендер жеңдіңдер!
Өмір пида ар үшін –
Кеудеңде болса намысың,
Тірі өлік болып жүргеннен,
Арқалап елдің қарғысын.
Ұмытпа, халқым, бұл күнді
Танып алғын «түлкінді».
Тамағыңа тойған соң
Табағыңа түкірді.
Ақ боялып қарамен,

Әркімдер кетті жаламен,
Шырылдап іздер шындықты,
Не деген қилы заман ең.
Қатерлі жаудан ықпадың,
Бойыңды қорғап бұқпадың,
Пердесін жұлған «заманның»
Сен едің аға Мұхтарым!
Жаралған жансың ел үшін, Жаудырған саған алғысын,
Тасқындап жігер – қуатың Өрге бассын әр ісің!

Базарбай Асқартегі

ЖЫЛЫ ЛЕБІЗДЕР

*Қайрат Рысқұлбеков қорының төрағасы
Мәкен Уақтегі мырзаға*

АРНАУ

Сөйлейін тіршілігім бар уақытта,
Замана астаң-кестең тар уақытта.
Мәкен бауырым, өзіңді жырға қостым,
Қызмет еткен қыршын жас – әруаққа.

Бұл өмір қиын-қыстау өткел еді,
Еңбегің ел алдында өтеледі.
Қайраттың ерлігіне бас исеңіз,
Оның да рухы биікке көтереді.

Бостандық сүйген ерді құрметтейік,
Жарасар азаматқа бірбеткейлік.
Намысын қазағымның ту ғып ұстап,
Келешек ұрпақтармен бір көктейік.

1995ж. 9 шілде

Аяз Бетбаев

*Қазақстан Республикасының еңбек
сіңірген мәдениет қызметкері, ақын-
жырышы, сазгер.*

Бәрежелді! «Ер намысы – ел намысы» атты «Халық қаһарманы» Қайрат Рысқұлбеков туралы жаңа жинақ жарық көрді

Бірлік ауылындағы Рысқұлбеков орта мектебінде ерекше бір салтанат болды. Ерекше деп отырғанымыз, ол «Халық қаһарманы» Қайрат Рысқұлбеков туралы жаңа кітапты таныстыру рәсіміне яғни, тұсау кесеріне арналған еді.

Өткен жылдың аяғында Алматыдағы «Жалын» баспасынан «Ер намысы – ел намысы» атты кітап жарық көріпті. Ол жинаққа Қайрат Рысқұлбековтың өмірі мен Желтоқсан

оқиғасына қатысты іс-әрекеттері жайында жазылған құжаттар, мақалалар, очерк, әңгіме, өлеңдер топтастырылған. Сондай-ақ, Қайраттың өз шығармалары да енгізілген. Кітапты құрастырған, Қайрат Рысқұлбеков атындағы қордың төрағасы, жерлесіміз Мәкен Уәктегі.

...Мектеп залына көп адам жиналған. Қабырғаларда Қайраттың суреті, оның өмірі жайлы мағлұматтар, өлеңдерінен үзінділер ілінген. Кітапты таныстыру рәсімін мектеп директоры Мейрамкүл Жұмаханова ашты. Мұнан кейін ортаға салтанатты түрде Қайрат туы әкелінді. Жиналғандар түгел қосылып, еліміздің Әнуранын айтты. Сондай-ақ, Желтоқсан оқиғасы, Қайрат жайында оқушылар әдеби-музыкалық монтаж қойды, оның өлеңдерін оқыды.

Бұдан соң алғашқы сөз М. Уәктегіне берілді.

- Құрметті ағайын! – деді ол.

- Бүгінде халқымыздың қаһарман ұлы Қайраттың есімі әлемге әйгілі. Біз оның жерлесіміз екенін үнемі мақтан етеміз. 1991 жылы наурызда, өздеріңіз білесіздер, Қайрат қоры құрылды. Содан бері қор бірталай жұмыс атқарды. Енді, міне, салмақты жинақ шығарып отырмыз.

Мұнан кейін ол Қайрат туралы кітаптың бір данасын салтанатқа қатысын отырған оның әкпесі Гүлнарға сыйлады.

- Кезінде Қайратты ақтауға және қордың жұмысына көптеген азаматтар атсалысты, - деді одан әрі қор төрағасы. - Оларды түгел тізіп шығу уақытты алар, дегенмен, біразын атай кетейін. Мәселен, Үміткүл Бекбаев, Сейілхан Ақылбеков, Ермұрат Асанбаев, Сейіткерім Қожаназаров, Аяз Бетбаев және т.б. Сондай-ақ, қазіргі облыстық телерадио компаниясының төрағасы Әлмұхан Исақов мектеп алдындағы Қайратқа қойылған белгітасты тегін жасатып бергізді. Міне, тағы бір үлкен жұмыс біткендей, яғни, талмай ізденіп жүріп осы кітапты шығардық.

Бұдан соң белгілі жыршы-термеші Аяз Бетбаев Желтоқсан оқиғасы мен Қайрат туралы термесін айтты. Соғыс және еңбек ардагері Дүйсен Асанбаев, Қайраттың әкпесі Гүлнәр, аудан әкімшілігінің бөлім меңгерушісі Шәкизат Әкімов сөйлеп, ізгі тілектерін білдірді. Музыка мектебінің директоры Қалибек Шайжанов арнау өлеңін оқыды.

Соңынан салтанатқа қатысушылар түгел-қосылып хормен Шәмшінің «Менің Қазақстаным» әнін шырқады.

Иә. Желтоқсан көтерілісінің батыры, «Халық қаһарманы», даңқты жерлесіміз Қайрат Рысқұлбековтың рухын қастерлеуге арналған игілікті іс жүзеге асты. Ол әрине «Ер намысы – ел намысы» деген осы кітаптың дүниеге келуі. Бұл арқылы Қайратқа біз тағы бір әдемі ескерткіш орнаттық.

Сөз соңында Қайрат қорының төрағасы Мәкен Уақтегі туралы да айтқымыз келеді. Жалпы, оның қаһарман жерлесімізді ақтаудағы, оның рухын қастерлеудегі еңбегі өте зор. Дау жоқ, мына басылым да соның үлкен күш салушының нәтижесінде шығып отыр. Ерінбейтін, жалықпайтын осы жігіт бұл кітапқа көп материал жинақтапты. Көз майын тауысып еңбек еткені көрініп тұр.

Рахмет, Мәке, Қайраттың рухы да, ел де саған риза!

Мойынқұм таңы. 6.03.99

Б. Әбсаматұлы

Бірлік ауылы

ҚАЙРАТТЫ ТАНЫТҚАН ҚАЙРАТКЕР

Мемлекет тарапынан қолдау тауып отырған күрделі салалардың бірі – білім, оның ішінде, өзекті де негізгі бағыт – патриоттық тәрбие. Бұл ұстаздар қауымының күнделікті атқарып жүрген қызметінің құрамдас бөлігі екені мәлім. Ал, осы игі іспен ұстаз емес адамның айналысуы некен-саяқ, яғни, жоқтың қасы. Сол сирек жандардың қатарында Шу, Мойынқұм өңіріне, қала берді егемен елімізге белгілі азамат, қарапайым қоғам қайраткері – Мәкен Уақтегі айрықша атап өтсек ешкім сөгө қоймас. Мәкеннің еңбек жолы өз қатарыларынан еш айырмасы жоқ. Айырмашылығы – турашылдығы, батылдығы, табандылығы және қаламының ұшқырлығы. Мәкен Уақтегі 1948 жылы 16 қарашада Шу ауданы, Бәйдібек ауылында дүниеге келген. Білімі орта. 1966 жылы Төле би ауылындағы, жуырда 80 жылдығы абыройлы аталып өткен, М.Әуезов атындағы қазақ-орта мектебін бітірген. Ауыл шаруашылығының түрлі салаларында көптеген жыл жүргізуші болып істеді. 1990 жылдардың басында «Азат» қозғалысының

Мойынқұм ауданында үйлестірушісі, «Қазақ тілі» қоғамы басқармасының жауапты хатшысы қызметтерін атқарады. Сондай-ақ Халық қаһарманы Қайрат Рысқұлбековке қатысты теріс түсініктерге қарсы өнікті жұмыстар жүргізді. Менің бұл кісімен таныстығым да осы жылдарда басталады. Марқұм ағам, ғалым-агроном Найманхан Нүпбайұлы екеуінің Бірлік ауылында, орталықта Қайрат Рысқұлбековтың ескерткішін орнатысып, мәдениет үйінің маңдайшасына «Желтоқсан» жазуын өз қаржы-көліктерін пайдалана отырып, қыстың көзі қырауда Алматыдан жеткізгендері көз алдымда... Төле биге келіп, ұстаздар қауымымен кездесу өткізуі де осы тұс.

Мәкен Жұмаділұлы 1991 жылы Қайраттың қорғаушы-ұстазы Сейіткерім Қожаназардың табандалығының арқасында. Наурыз мерекесі кезінде, Қайрат Рысқұлбеков атындағы қоғамдық қор құрып, оның төрағалығына сайланды. Қордың атқарған жұмыстарына зер салсақ, кейіпкеріміз тұлғалана түспек: 1. «Халық қаһарманы» Қайрат Рысқұлбековтың туған ауылы Бірліктегі Киров атындағы орта мектепке Қ.Рысқұлбеков есімі беріліп, алдына белгітас қойылды. 2. Туған ауылындағы Гагарин көшесі мен Алматыдағы Обручев көшесі Қайрат есімімен аталады. 3. Ұлтжанды, өнегелі қасиеттерімен көзге түскен қазақ жастарына Қайрат атындағы сыйлық тағайындалып, лайықты иелеріне тапсырылды. 4. Көптеген әуре-сараңнан соң, Қ. Рысқұлбеков жатқан Семейдегі түрменің 21-камерасына 1993 жылдың шілдесінде бірнеше азаматпен кіріп, Қайраттың мәйітін алғаш қараған дәрігер-сарапшы Болат Шалағановпен пікірлесе келе, оның өміріне қастандық жасалғанын анықтаған. 5. Семей, Тараз, Алматы қалалары мен Мойынқұм, Шу аудандарында өткізілген ақындар айтысы мен спорттық жарыстарға Қайрат атындағы жүлделер белгіленіп, жеңімпаздарға тапсырылған. 6. Алматыдағы Сәулет-құрылыс академиясында мұражай бөлмесін ашқызуға, Семей қаласындағы Қайрат атындағы мектепте ол туралы деректі құжаттар жинастырып, топтастыруға атсалысқан. 7. 1999 жылдан бері, Тәуелсіздік мерекесі қарсаңында, жастар мен жасөспірімдер арасында Шу ауданында таэквондодан дәстүрлі Қайрат Рысқұлбеков атындағы республикалық турнирінің өтуіне, аудандық таэквондо федерациясының президенті Марат Тілеуқұловпен бірге, қажымай-талмай еңбектенуде.

Мұнымен қатар, Мәкен Уәктегі Шу ауданындағы осы жолдардың авторы ұстаздық ететін, «Халық қаһарманы» Қ.Рысқұлбеков 8 жыл оқып-тәрбиелеген С.Шәкіров атындағы орта мектеппен 1998 жылдан шығармашылық тығыз байланыста. Мектепте, ұстаздар қауымының көмегімен және қор төрағасының ат салысуымен, 1998 жылы желтоқсанда мұражай ашылып, 2001 жылы «Халық қаһарманы» Қ.Рысқұлбековке тақтатас орнатылды, түрлі деңгейдегі спорттық жарыстар мен сынып сағаттары, театрланған көріністер әдетке айналған. Қайрат Рысқұлбековтың 2006 жылы 3 наурызда 40 жасқа толу құрметіне аудандық жас ақындар мүшәйрасы өткізілді.

Тәуелсіздігіміздің 15 жылдығы мен Желтоқсан көтерілісінің 20 жылдығына байланысты Мәкен Уәктегінің ұйымдастырып, аудан әкімі Б.Қарашолақовтың қолдауымен, Желтоқсан құрбандары Қали Қамбаров, Кенжебай Отарбаев, Қайрат Рахметов және Қ. Рысқұлбековтың қорғаушы-ұстазы Сейіткерім Қожанаровпен кездесулер аудан мектептерінде нәтижелі өтті. Мақаламыздың басында айтқан патриоттық тәрбие мәселесіне қайта оралсақ, жоғарыда атқарылған шаралардың мақсаты айқындала түспек. Жас ұрпақты кітап арқылы да тәрбиелеу ұтымды тәсіл екенін де Мәкен Уәктегі естен шығармайды. 1999 жылы Алматыда «Жалын» баспасынан 3000 таралыммен «Ер намысы – ел намысы» жинағын құрастырып шығарды. Бұл кітаптың оқушыларды отансүйгіштікке баулудағы рөлінің зор екенін былай қойғанда, бүгінде тарихшылардың таппай зар болып жүргенін өз көзімізбен көрдік.

Мәкен енді осымен бәрін тындырдық деп тоқмейілісіп отырған жоқ. Қайрат Рысқұлбеков оқыған Алматыдағы Сәулет-құрылыс академиясына, С.Шәкіров атындағы мектепке Қайраттың есімін бергізіп, Алматыда Желтоқсан құрбандарына мұражай ашқызуға әрекеттенуде. Мәкен Уәктегі «Қайрат және желтоқсан көтерілісі», «Қайрат танытқан қайраткерлер», «Халықтың Қайнары», «Балық басынан...» кітаптарының авторы. Облыстық «Арай», аудандық «Шу өңірі», «Мойынқұм таңы» газеттерінде жарияланған «Қайрат және Желтоқсан көтерілісі» пьесасы мектеп сахналарында қойылып жүр.

Жоғары білімі жоқ кісінің жас ұрпақты ұлтжандылыққа, адамгершілікке тәрбиелеу мәселесінде көп жаннан биік тұрғаны анық. Асыл ағамызға: «Алпыс жасқа толып отырсыз, осы асқаралы асудан қажымай-талмай асып, ұзақ ғұмыр жасаңыз!» демекпіз. Ағамыздың ауданның ардақты да құрметті азаматы екені даусыз.

*Кенжебек ИБРАИМОВ,
С.Шәкіров атындағы орта
мектептің әскери жетекшісі,
Қ.Рысқұлбеков атындағы
қоғамдық қордың басқарма мүшесі*

«РУХЫ ҚҰРМЕТТЕЛЕ БЕРЕДІ»

- дейді батыр атындағы қордың төрағасы Мәкен Уәктегі

Ата-бабамыз аңсап өткен тәуелсіздігімізді алып, өз алдымызға бөлек мемлекет болғанымызға 20 жылға жуық уақыт болып қалды. Бұл жылдар аралығында еліміздің экономикасы артып, бүгінде дамыған ірі мемлекеттермен қай салада болмасын, иық теңестіре бастадық. Ал осы тәуелсіздігіміздің қайнар көзі – дүниені дүр сілкіндірген сонау 1986 жылғы Желтоқсан оқиғасынан бастау алады. Сол оқиғаның басты кейіпкері, «Халық қаһарманы», марқұм Қайрат Рысқұлбеков тірі болғанда 13 наурыз күні 43 жасқа толар еді. Жерлестері оның туған күнін биыл 21-рет өзінсіз атап өкелі отыр. Қайраттың туған күні қарсаңында Қайрат Рысқұлбеков атындағы қоғамдық қордың төрағасы Мәкен Уәктегіге жолығып, сұхбаттасқан едім.

- Мәкен аға, Қайратты қашаннан танытын едіңіз? Қайрат атындағы қор қалай, қашан, қандай мақсатта құрылды?

- Мен, Мойынқұм ауданының «Көктерек» совхозында сүт таситын автомашина айдадым. Сол кезде Қайраттың әкесі Ноғайбай – бақташы, ал анасы Дәметкен сауыншы болатын. Шу ауданында мектеп-интернатта оқитын. Қайрат ауылға келгенде, малдағы ата-анасына көбінесе менің көлігімен қатынайтын. Әлі есімде, 1988 жылдың жазында малшы ауылына барып, Дәметкен апайға баласының өліміне байланысты көңіл айтқанмын. Сонда аузыма Құдай салды ма

«әлі-ақ Қайраттар ақталып, оларға батыр атақтарын береді» деген едім.

Ал, қорға келсек, 1991 жылы 13 наурызда Қайраттың 25 жасқа толуына орай Бірлік орталау мектебінде жиын өткізіп, осы мектепке оның атын әперу әңгіме болы. Осы күннен бастап Қайраттың қорғаушы ұстазы Сейіткерім Қожаназаров екеуміз мұғалімдермен, оқушылармен тығыз байланыс орнаттық. Дегенмен, ол кезде ұстаздар қауымы Қайрат туралы әңгімеге үрке қарайтын. Сол жылы Бірлік, Биназар, Жасұлан ауылдары Наурыз мерекесін бірлесе тойлап жатқанда, Қайрат атындағы қордың ашылғанын көпшілікке жария етіп жібердік. Осы шараға Қайратпен бірге сотталған Қайыргелді Күзенбаев та келіп қатысты. Сейіткерім екеуміз Қайраттың ата-анасына қордың ашылғаны жайлы жеткізіп, оның мақсаты туралы айтып бердік. Анасы Дәметкен алғыс білдірді.

- Қордың мақсаты не? Қандай жұмыстар атқарылғаны жайлы да айта кетсеңіз?

- Оның мақсаты – халық арасында Қайраттың ерлігін кеңінен насихаттау. Қайраттың жақсы өнегесі арқылы бүгінгі жас ұрпаққа Отанын, елін, жерін, сүйетін, нағыз патриот етіп тәрбиелеуге үлес қосу, шындыққа көз жеткізу. Оның есімін тарихта қалдыру. Бұл жөнінде көптеген жұмыстар атқарылды. Атқарыла береді де. Өзі туып-өскен Бірлік ауылдағы бұрынғы Киров атындағы орта мектепке есімі беріліп, алдына белгітас орнатылды. Мектептен мұражай ашылып, үздік оқушыларға Қайрат атындағы сыйлық тағайындалды. Кинотеатр алдында бірінші топтағы мүгедек Мамырбек Әбдірахмановтың демеушілік көмегімен ескерткіш орнатылып, ақын-сазгер, жыршы Аяз Бетбаевтың қайырымдылық концертінен түскен қаржыға оның төңірегі ретке келтірілді. Бұрынғы Гагарин көшесіне есімі берілді. Ал, Мойынқұм ауданының орталығындағы саябаққа бюсті орнатылып, мұражайдан бұрын ашылып, бір көше батыр есімімен аталатын болды. Аудандық, облыстық деңгейде ақындар айтысы, мүшәйра, спорттық жарыстар ұйымдастырылды. Өзі оқыған Шу ауданындағы орта мектебінде де мұражай ашылып, мектеп қабырғасына тақтатас орнатылды. Қайратқа байланысты 1999 жылы «Ер намысы – ел намысы», 2001 жылы «Қайрат және желтоқсан көтерілісі» атты кітаптарым жарық көрді.

Қайраттың туған күні мен желтоқсан оқиғасына байланысты әр түрлі шаралар аудан мектептерінде өтіп жатады.

- Облысымыздан басқа тысқары жерлермен қандай байланыстарыңыз бар? Ондағы шараларға қатысып тұрасыздар ма?

- Біз тек өз облысымыз ғана емес, басқа жерлерде де Қайратқа байланысты іс-шаралардың өтуіне ықпал жасап келдік. Мәселен, Қайраттың 30 жылдығы қарсаңында, 1996 жылы ол оқыған Алматыдағы Сәулет-құрылыс академиясында жиын өткізіп, нәтижесінде, оқу орнынан мұражай ашуға көмек көрсеттік. Қайраттың өлімінің себептерін анықтау мақсатында бірнеше мәрте Семей жеріне баруға тура келді. Ондағы зиратына құлпытас қойылып, ас беруіне де қатыстық. Алматыдағы – Обручев көшесіне, Қайраттың есімін бергізуде жұмыс жасадық. Сондай-ақ, Зайсан қаласындағы ескерткішін қамқорлыққа алу жөнінде аудандық мәслихат хатшысымен келісімге келдік. Қайраттың үлкен портретін суретші-журналист Сейсенхан Маханбетов деген азаматқа салдыртып, ата-анасына тарту еттік. Семей қаласындағы Қайрат атындағы мектепке деректі құжаттар жинастырып бердік. Ең бастысы – Қайратқа «Халық қаһарманы» атағын беру туралы да біз қозғау салып, тиісті органдарға хат жолдағанбыз. Біздің хатымызға сол 1993 жылдың қыркүйек айында Министрлер кабинетінің Мемлекетті наградалар бөлімінің меңгерушісінің орынбасары К. Дүйсеевтен ұсынысымыздың қаралатыны жөнінде жіберген жауап хаты келгенде қатты қуандық. Сол хат менде әлі сақтаулы тұр.

- Аталған қор бүгінде қандай жұмыстар атқарып жатыр? Алда қандай жоспар бар?

- Кейінгі жылдары қорға қаржылай көмек қолын созатындар саны азайып барады. Соған қарамастан, демеушілерді іздестіре жүріп, жұмыстар атқарып жатқан жайымыз бар. Мен Шу ауданынына қоныс аударғаннан соң осындағы Қайрат оқыған С. Шәкіров атындағы мектеппен тығыз байланыс орнаттым. Қайраттың 40 жасқа толу құрметіне 2006 жылы аудандық жас ақындар мүшәйрасы өтті. Бұған аудандағы Б. Есеев, Ә. Зәуірбеков, М. Халықова, Ж. Сейдәзімов тәрізді азаматтар көмек қолын созды. Сол жылғы тәуелсіздігіміздің – 15, Желтоқсан көтерілісінің 20 жылдығына орай Қайратпен тар

қапаста бірге болған желтоқсаншылармен аудан мектептерінде кездесілер өтті. Шу аудандық тэквондо федерациясының президенті Марат Тілеуқұловтың қолдауымен 1999 жылдан бері тэквондодан жастар арасында Қайрат Рысқұлбеков атындағы дәстүрлі республикалық турнир тұрақты өтіп келеді. Қайрат оқыған Алматыдағы сәулет-құрылысы академиясына оның атын бергізу туралы мәселемен де айналысып келеміз. Алматы қаласынан желтоқсан оқиғасына қатысушылар құрметіне мұражай ашқызып, Астана, Алматы қалаларынан ескерткіш орнатылуына ықпал етпекпіз. Мақсатымыз – Қайрат сынды боздақтарымыздың әруағын құрметтеп қана қоймай, жастарымызды адамгершілік пен ұлтжандылық рухта тәрбиелеуге үлес қосу.

Амандық болса алда да Қайрат бауырымыздың рухын қастерлеуге байланысты осындай игілікті істер өзінің жалғасын таба беретін болады.

- Әңгімеңізге рахмет. Алдағы жұмыстарыңызға табыс тілейміз.

*Сундетулла ӘБІЛОВ,
Ақ жол, 11.03.2009,*

ҚАЙРАТТЫҢ ЖОҚТАУШЫСЫ

Азамат.

Қайрат Рысқұлбеков туралы Республикалық, облыстық басылымдарда журналистер алғаш өткен ғасырдың тоқсаныншы жылдары жаза бастаса, мойынқұмдық Мәкен Уақтегінің жазғандары – сексенінші жылдардың соңынан басталады. Демек, ол – Қайрат туралы тақырып тыңына ең алғаш болып түрен түсіргендердің бірі. Тоқсаныншы жылдарға дейін Қайрат туралы жазу үлкен ерлік пара-пар болатын. Сүт таситын автомашинаның жүргізушісі ретінде сиырлы ауылда көп болатындықтан Қайрат Мәкеңнің көз алдында өсті. Ал кейін Қ. Рысқұлбеков атындағы қоғамдық қор жетекшісі бола жүріп, желтоқсан көтерілісіне, Қайратқа қатысты құжаттармен көбірек танысты, талай жерді аралады.

Қазір Шу ауданының орталығы Төле би ауылында тұрады. Ол келгенше Шу ауданындағы Қайратқа қатысты іс-

шаралардың жүзеге асырылуы кенжелеп тұрған. Мәкең келе салып Қ. Рысқұлбеков қоғамдық қорының төрағасы ретінде қыруар шаруа тындырды.

1990 жылдары Қайраттың туған ауылы Бірліктегі мектепке Қайраттың есімін берейік, оған ескерткіш орнатайық деп, С. Қожаназар мен М. Уактегі бастама көтергенде бұл азаматтарға біраз ағайындар күле қарап: «Осы екеуінің естері дұрыс емес», - деп те күлген. Оған дейін де, одан кейін де әр қилы кертартпалы қиыншылықтарға қарамастан, Сейіткерімнің табандылығымен, Мәкең жетекшілік ететін Қайрат қорының ұйытқы болуымен ақыры туған ауылы Бірліктегі Киров атындағы мектепке Қайрат Рысқұлбеков есімі беріліп, алдына белгі тас қойылды. Кіндік қаны тамған сол ауылда ескерткіш орнатылды, көше аты берілді. Алматыдағы Обручев көшесі Қайрат есімімен аталады.

Көптеген әуре-сараңнан соң, Қ. Рысқұлбеков жатқан Семейдегі түрменің 21-камерасына 1993 жылы шілденің соңында Мәкең бірнеше азаматпен бірге кіріп, Қайраттың мәйітін алғаш қараған дәрігер-сарапшы Болат Шалағановпен пікірлесе келе оның өміріне қастандық жасалғанының анықталуына үлес қосты.

Сондай-ақ Алматыдағы сәулет-құрылыс академиясында мұражай бөлмесін ашуға ат салысып, жәдігерлер сыйлады.

Сол кездегі Шу ауданы әкімі Б.Рысмендиевті қайта-қайта мазалай жүріп, Қайрат оқыған С. Шәкіров атындағы мектепке 2001 жылдың желтоқсанында тақтатас орнатқызды.

Қайрат жайлы «Ер намысы – ел намысы» кітабын құрастырып, «Желтоқсан көтерілісі және Қайрат» кітабы мен осы аттас пьесаны жарыққа шығарды.

- Ендігі жердегі біздің қордың ең басты мақсаты Алматы сәулет-құрылыс академиясына халық қаһарманы Қайрат Рысқұлбековтың есімін бергізуге ат салысу. Сондай-ақ, Желтоқсан боздақтарына Алматы мен Астана қалаларынан ескерткіш орнатылуына ықпал ету. Сол арқылы Қайрат сынды боздақтардың әруағын құрметтеп қана қоймай, жастарымызды адамгершілік пен ұлтжандылық рухта тәрбиелеу жолында айтарлықтай іс тындыру, - дейді Мәкен.

*Бақыт МАРҚАБАЕВ,
«Ар-Ай», 14.12.2006*

2-БӨЛІМ

ӨМІР ӨРНЕКТЕРІ

БИНАЗАР БАТЫР

Қазақ қазақ болғалы не бір аласапыранды қым-қуыт қиыншылық пен тауқыметтерді басынан өткізді емес пе!? XVIII ғасырда жоңғар шапқыншылығы ұзақ уақытқа созылып, халқымыздың тоз-тозын шығарып ежелгі жібек жолы бойындағы мәдениеті жан-жақты өркендеп дамыған көптеген қалаларымыздың тас талқанын шығарып, жермен-жеркесен етті.

Абылай хан үш жүздің басын біріктіріп, жұмылдыруының арқасында 1750 жылдары жоңғарларды ойсырата жеңіп, атамекенімізді жаудан тазарта алды. Енді-енді есін жия бастаған еліміздің шұрайлы, қойнауы қазба байлыққа толы жеріне XIX ғасырда оңтүстіктегі Қоқан хандығы - өте-мөте қызыға көз алартып оқтын-оқтын қарақшылық шабуыл ұйымдастырумен болды.

Бірде қоқандықтардың кезекті шабуылында меркілік Сыпатай батыр Дулаттың Сиқым, Ботпай, Шымыр, Жаныс ұлдары ұрпақтарының басын қосып қарсы тұрады. Сол кездегі ұрыс салты бойынша екі жақтың батырлары жекпе-жекке шығып күш сынасатыны белгілі.

Қоқандық дүлей күштің иесіне қазақтан бірінен соң бірі шыққан екі-үш батыр төтеп бере алмайды. Амалсыздан Сыпатай батырдың өзі қоқандыққа қарсы жекпе -жекке шықпақшы болғанда кеңесші қария -Сыпатай, қолбасшы тек қолбасшымен ғана жекпе-жекке шығуы тиіс,- дегенде ұрысқа бірінші кіргелі тұрған жас батыр Биназар: -Ақсақал, мені бұрын-соңды көрмеген соң қомсынып тұрған шығарсыз, батаңызды беріңіз, халқымның жолында құрбан болсам арманым жоқ. Бірақ мен жекпе-жекке жеңілем деп емес, жеңем деп шығып бара жатырмын,- деді ағынан жарыла.

- Балам, кейіңе қарасам батырлығың басым сияқты. Бірақ астындағы атың мен өнбойындағы қаруыңмен тұлпарға мініп, бақайшығына дейін қаруланған қоқан батырына төтеп бере алар ма екенсің?

- Астымдағы атым мен қолымдағы жалғыз пайзамды қомсынарыңызды сезіп, манадан бері ыңғайсызданып тұр едім. Жеңіске жетсем анау тұрған жауымның сауыт-сайманы, қару-жарағы да менікі емес пе,-деп жас батыр сенімді жауап қайтарады. Жас батырдың сеніммен айтқан әлгі сөзі қарияны селт еткізбей қоймаса керек, қолын жайып, ақ батасын берді.

Сол сәттен Биназар Қоқан батырына қарсы шапты. Көзі қанға толған қоқандық келесі құрбандығын менсінбеген сыңаймен қарсы алады. Бірақ бірінші соққының өзінен кейін ақ мына жас батырдың тегін емес екеніне көз жеткізді. Әруағы тасыған жас жігіт шыдатпай барады. Қоқанның батыры ендігі жерде шындап сасайып деді. Біразға дейін бір-біріне беріспей жүрді. Ақыры Биназардың күші басым түсіп, Қоқанның батырын атынан аударып түсірді.

Әлгінде ғана қабағынан қар жауып, қазақтарды менсінбей тұрған батырың қас пен көздің арасында бейшара күйге түсті. Биназар көз ілеспес жылдамдықпен көк сүңгіні оның көкірегіне бірақ қадады. Одан әрі әй-шайға қарамай, қоқандықтардың қолына қарай қарсы шапты. (Балағ Оңғарбай, «Биназар батыр» кітабы, 9-10 бет.).

Қоқандықтарды ойсырата жеңуге тікелей әсер еткен осы жекпе-жекпен кейін атағы жер жарған Биназар батыр Дулаттың бел баласы Шымырдың алты ұлының кенжесі Шыңқожадан тарайтын Көкірек (Анда) руынан еді. Сөйтіп, Биназар от жүректі ерлігімен елінің ұранына айналды.

Көкіректің байырғы мекені Оңтүстік Қазақстан облысының Түлкібас ауданының жері болған. Алдында мыңғырған малы жоқ елдің көбі кедейшілікпен қалт-құлт өмір сүрген. Біразы тіршілік қамымен жан-жаққа көше бастаған.

Биназар көп ойланып-толғанып, тарыдай шашыла бастаған ағайындарының басын қосып, іргелі ел етсем деген мақсатпен жерлестерін Алатауға бөктерлей көшіріп, Алматының маңын жағалап келген. Өкінішке орай, таулы-тасты аймақ тоған қазуға, егін егуге қолайсыз болған. Ағайындарымен кеңінен ақылдаса келе, халқына қолайлы қоныс іздеп арнайы жолға шығады. Шудың бойын жағалап, бірнеше күннен кейін Мойынқұмның ұшы-қиырсыз ең даласына жетеді.

Арнасы кең, суы мол өзен, ит тұмсығы өтпейтін қалың ну тоғай, әр сексеуілдің түбі бір асым ет-жүгірген қоян, аң-құс қисапсыз көп екендігін көзімен көрген Биназар баба Мойынқұмнан қолайлы қоныс табылмайтынын түсініп, көп ұзамай ағайындарын түгелдей дерлік Шу бойына көшіріп әкеледі. Жайғасып етек-жеңін жинаған соң, ақсақалдармен ақылдасып, азын-аулақ малға айырбастан Ташкеннен күрек-кетпен, сайман әкеледі. Ерте көктемде жұртшылықты жұмылдырып, канал қаздырып, жоғарыдан Шу өзенінің қалта тұсын бөгеп елге су жеткізіп, егін ектіреді. Бірер жылда-ақ елдің тұрмыс деңгейі едәуір көтеріледі.

Көкірек руы әу баста сәмбет болысының құрамына енеді. Көршілес екі рулы ел ынтымақта тату-тәтті өмір сүрген. Сәмбет пен Көкірек Шымырдың Шынқожасынан тарайтын ағайындар еді. Бірақ мейманасы тасыған болыс алым-салықты тым көбейтіп Көкірекке қырын қарайды. Биназар болыстың әділетсіздігін оның бетіне ашық айтады. Көзіне шөл бітіп, әбден менменсіген болыс оны тындамайды.

Биназардың Дуана атты ұлы козі ашық, көкірегі ояу азамат болып өседі. Дуана елді аралап, санақ жүргізіп, қол жинап құжаттарымен Верныйдағы ояздың қабылдауына кіреді.

Бұдан хабардар болыс та артынып-тартынып, ояздың аузын алмақшы болады. Орыс тілін жетік менгерген Дуана болыстың алдын орап, оязға мән-жайды толық түсіндіріп, жеке болыстыққа бөлінуге рұқсат алады. Ояздан беті қайтқан болыс Дуананы ұлықтың қолдап кеткенін көре алмай қызғанышпен оны өзіне таныс байдың үйіне тамаққа шақыртып, атының үзенгісінің бауына у жақтырады. Іші тарлығына «құрық бойламайтын» болыс қараниеттікпен көкірек еліне болыс болып сайланады деп отырған жап-жас азамат Дуананың өміріне қастандық жасап өлтіреді. Биназар сүйікті ұлының қазасының қалай болғанын, неден болғанын жүрегі анық сезсе де құн даулап жауласудан екі елдің татулығы мен ынтымағын жоғары қояды. Көкірек елінің тізгініне ие болып басқаруға лайықты азамат деп Верный қаласындағы губерниялық кеңсе бастығының қызметінде жүрген Ибраһим деген жас жігітті тауып, өз келісімімен болыс болып сайлануына тікелей ықпал етеді.

Жас болыс елге өте жайлы да әділ қызмет көрсетеді. Сондықтан да оның азан шақырылып қойған Ибраһим аты ұмытылып, көпшілік оны Жайлыбек деп атайды. Ол ә дегеннен елді отырықшылыққа үйретіп, саман кірпіштен үйлер салдыруды қолға алады. Егіншілікпен қатар үйлерінің жанына бау-бақша отырғыздырады. Осындай қызметі үшін Жайлыбекке халқы да дән риза болады.

Көзі ашық, санасы ояу Биназар батыр балаларды оқытуға ерекше көңіл бөлген. Арабша хат таниғын Қасыбай Қондыбайұлы деген молдаға мектеп аштырып, ауыл балаларын оқытқызған.

Биназар шуыртпалы Ағыбай батыр мен ысты Бөлтірік шешенмен айтарлықтай сыйластықты қарым-қатынаста өмір кешкен.

Тұлабойын қызғаныштың оты тұтастай құрсаулаған іргелес елдің болысы не істерін білмей аласұрады. Ары ойланып, бері ойланып, «қызғаныш ауруының» емін тапқандай қуанады.

Шілденің аптап ыстығында Хантауының ең көрікті Сұңқар биігіндегі өзеке қысқа дайындық қамымен көпшілікке баскөз болып шөп шауып жүрген Биназар мен Жайлыбекті болыс ерулікке шақыртып, шабарманын жібереді.

Жайлыбек: - Би аға, осы жолы бармай ақ қойсақ қайтеді, мен білсем ол тектен-текке шақырып отырған жоқ, жамандықты жүрегім сезетін сияқты, дейді.

- Ол бұрынғы қателіктерін түсініп, бізден кешірім сұрағалы ниетпен шақырып отырған шығар, астан үлкен емеспіз ғой, барғанымыз жөн, - деп ақкөңіл де аңғал батыр кесіп айтады.

Қонақтарды болыс асты-үстіне түсіп қарсы алып, ақ киіз үйдің төріне шығарады. Лезде табақ та тартыла бастайды. Бас пен жамбасты бағырдың алдына қойғын да, мына сүбелі табақты Жайлыбекке тарт дейді. Даяшы да бұйрықты қаз қалпында орындай қояды. Сол сәтте Биназарға күдік пайда болып, өңі өзгеріп сала береді де:

- Жайлыбек жас болса да ел ағасы ғой, бас пен жамбасты соған тартайық. Ал мына сүбелі табақты мен алайын, - деп Жайлыбектің алдындағы сыбағаны өзіне ысырады. Табақтағы сүбені алып жей бастағанда өзгелер де ортадағы

сыбагаларына қол салады. Дем алысы ауырлап бара жатқан соң, Биназар ауылға тезірек жетейік, - деп сыртта тұрған аттарына беттейді.

Сұңқардың өзегіне жеткенше сыр білдірмей келген Биназар ата ауылға жақындағанда қатты қиналып аттан түсуге мәжбүр болады. Халі тым нашарлаған батыр: - Шырағым, Жайлыбек, алдыға қойған табақты өз алдыма алған себебім, ол табаққа салынған у бар екенін сездім. Болыстың арам ойы іске аспады. «Имансыздың арты даулы» деген, бір адамның иттік әрекеті үшін екі ел айтысып – тартысып жауласпасын. Менің кегімді қуып, қол көтерме. Сүйегімді Сұңқардың сайына қойыңдар. Менің жатқан жерім екі рудың шекарасы болсын. Еліңе ие бол, қайыр қош, - деп көз жұмады.

Батырдың ұрпақтары ақ жауып, арулап көмеді. Оған өте көп адам жиналады. Оның өміріне жауыздықпен қара ниетті қастандық жасалғандықтан қандары қарайып, тұла бойларын ашу-ыза кернесе де Биназардың ақтық тілегін қабыл алып, ағайындары екі ел арасындағы тыныштықты бұзбайды.

Жамбыл облысының жартысына жуық, ұлан-байтақ жерге орналасқан Мойынқұм ауданы халқының тұрақтанып, өсіп-өркендеуіне Биназар атаның сіңірген еңбегі ерен. Кезінде өзі қаздырған канал мен Комингтерн аулына батыр бабаның есімі берілген. Мойынқұм өңірі ақын Жамбыл Жабаев, Шопан-Ата атанған екі мәрте Еңбек Ері Жазылбек Қуанышбаев пен 1986 жылғы Желтоқсан көтерілісінің жұлдызы, Халық Қаһарманы Қайрат Рысқұлбековтың кіндік қаны тамған қасиетті мекені. Мойынқұм ауданында сондай-ақ елімізге танымал көптеген ғалымдар мен ақын-жазушылар дүниеге келген.

1994 жылы Мойынқұм ауданының сол кездегі әкімі Қарашолақов Бағлан Жиенәліұлының ұйымдастыруымен Биназар Ақеділулының Сұңқар сайындағы зиратында кесене тұрғызылды.

Ақбақай акционерлік қоғамының директоры Төлеухан Оспанбеков батырдың басына қонақ үй салдырды. Алматылық медицина ғылымының кандидаты Болат Тасболатовтың ұйымдастыруымен Бітімбай Ысқақов, Лиза Қажы Мешітбаева, Болат Оңғарбай, Серік Түйтебаев, Ырза

Иманбекова, Сайлау Ділімбетов, Аманжол Копбаев, Смағұл Садырқұлов, тараздық-Әбділдә Бақтымбетов, Әлімхан Тайлақбаев, шыжкенттік-Елтай Мырзайұлы, астаналық-Мырзақелді Әбдірайымов, қарагандылық-Шаймұрат Отарбаев, мойынқұмдық-Оңдасын Жиеспұлов, Бекен Қадықов, Есенаман Ошақбаев, Ермұрат Асанбаев, Ерболат Тұңғышбайұлы т.б. белсене атсалысуымен өткен жылдың желтоқсанында Мойынқұм ауданының Бірлік ауылында Биназар батырдың көрікті де зәулім ескерткіші бой көтерді.

2005 жылы Биназар бабаның туғанына 200 жыл толу мерекесінің құрметіне кесенесі мен қонақ үйі тұрғызылған Сұңқар шыңының шатқалында үлкен ас беріліп, еліміздің түкпір-түкпірінен батырдың мыңдаған ұрпақтары бас қосты. Ақындар айтысы, қазақша күрес, ат бәйгесі басқа да мәдени шаралар ұйымдастырылды.

Сәби сүйеге зар болған аналар мен түрлі ауру-сырқауға ұшырап ем қонбай жүрген науқастар атаның зираты басына зиярат етіп түнеген соң, көп ұзамай сәби сүйіп, ауруларынан құлан-таза айығып кетуде.

Кенес дәуірінде кей шаруашылықтың отардағы қойларына жаппай індет тиіп, қырылуға шақ қалғанында Биназар атаның басына айдап келіп, қона жатып қайтқан соң, малдары да ауруларынан жазылғандарын қазірде екінші бірі айтуда.

Ертеректе Шу ауданының Жидебай ауылының тумасы Сәндігүл атты жас қыз аяқ астынан сырқағтанып, көзі көрмей су қараңғы болып қалады. Дәрігерден дәрігер, емшіден емші қоймай аралап, олардан еш көмек те, шипа да көре алмайды.

Сәндігүлдің туыстары оны Биназар бабаның басына апарып, үш-төрт күн түнетеді. Көп кешікпей-ақ батырдың әруағы жебеп, Сәндігүлдің көзі шырақтай жанып, өмірге қайта оралғандай қуанышты шаттыққа бөленеді. Сәндігүл бүгінде елтаныған халық емшісі, оған республиканың түкпір-түкпірінен бір шыбын жандарына шипа іздеп келушілер көптеп саналады. Құдай қосқан қосағы Бекмырзамен түтін түтетіп, балалы-шағалы, Шу қаласында тату-тәтті өмір сүріп жатыр.

Биназар бабаның сүйікті ұлымен өзінің өміріне жасалынған өте ауыр қылмысты қастандықты кек

сақтамай, елді алаламай, руға-жүзге бөлмей, жұртшылықты ынтымақты бірлікке үндеп жарастыруы кім-кімге де болса үлгі-өнеге емес пе. Осы игі дәстүрді Биназар батыр атаның ұрпақтары әлі күнге дейін теріс қадамға бармай, бабаның салып кеткен сара жолымен жалғастыруда.

АЗАТ 8.12.2005

ӘРУАҚТЫ БАБАЛАРДЫ АРДАҚТАҒАН АЯЗ АҚЫН

Ұмытпасақ, 1975-1976 жылдары республикалық радио толқындарынан құлаққа жағымды да өзгеше сазды, тың сарынды мақаммен шырқала бастаған Аяз Бетбаевтың ән-жырларын өнерсүйер қалың жұртшылық елгізи қабылдай бастаған еді. Аяз ақынның жүректі ерекше баурап алатын сол шығармаларын менің өзім құмарта да қызыға тыңдайтынмын. Бірақ, көршілес Шу ауданында қызмет ететін Аякеңмен жолығудың сәті түспей жүретін-ді. Тек бұрнағы жылы, әйгілі Желтоқсан оқиғасына 7 жыл толуына орай астанада өткізілген «Желтоқсан жұлдыздары» кеші жақындағанда ғана екеуіміз жете танысып, кеңінен ақылдаса, кеңесе отыра қаһарман жерлесіміз Қайрат Рысқұлбековтың рухына бағыштай «Көк байрақ мәңгі-бақи желбіресін» жыр-толғауын шығарып, оны сол кештің бет ашарында көрермендер жылы қабыл алды.

Аяз Бетбаев 1942 жылы ақпан айында Жамбыл облысының Шу ауданындағы «Алға» совхозында дүниеге келіпті. Қаһарлы соғыстың ызғарлы қысында іңгеләп жарық дүние табалдырығын аттаған сәбидің есімін Аяз қойған Бекетай нәрестесі бір айға толар-толмастан майданға аттанады. Ел ағасы ретінде ірі қызметтер атқарған азамат 1943 жылы 34 жасында соғыс даласында ерлікпен қаза табады. Он бес жастағы Сарноғай мен уыздай жас сәби – Аязды құшақтап, жесір қалған Дәнебала құдай қосқан қосағының ошағын өшірмей екі жетімді де жетілдіреді.

Аяз шерлі анасы Дәнебаланың сүйікті жарын жоқтай жырлаған қайғылы да зарлы әндерін тыңдай, ержеткендіктен бе, жастайынан-ақ көркемөнерпаздар үйірмесіне белсене

араласып ән айта бастайды. Бірте-бірте аудан, облыс сахналарына жолы түсті... Ал сол соқпақ бүгін оны республика жұртшылығымен таныстырды.

1960 жылы Шу ауданындағы Әуезов орта мектебін бітіргей соң әскер қатарына шақырылып, Отан алдындағы борышын ойдағыдай өтеп ауылға оралған соң көп ұзамай, аудандық Мәдениет бөліміне автоклуб меңгерушісі болып қызметке орналасады. Міне, осыдан бері тапжымай еңбек сүйер ауыл тұрғындарына қызмет етіп келеді. Жастайынан Жамбыл, Кенен, Жидебай, Сауытбектердің әндерін ұнатқандықтан жалықпай жағғап өсті. Ауылына арнайы ат басын бұра келген Кенекеннің алдынан кетпей, таң атқанша оның өлеңдерін тыңдайтын. 1972 жылы Кенен ақынның батасын алып, мерейі көтерілді, бойына шабыт құсы қонды.

- Кененнің 90 жылдық торқалы тойының қарсаңы болатын, - дейді ол, - түсімде ақсақалды қария маған домбыра ұсынады, алмаймын десем, оған қарамай, зорлағандай күшпен қолыма ұстатады. Ала салысымен бірден Қыз Жібек кинофильміндегі «Ақ жайықты» шырқап қоя бердім. Өнді нәшіне келтіре, аяқтап болған соң, жан-жағыма қарасам, қария көз алдымнан ғайып болыпты. Ояна қалсам, таң атып қалған екен. Сол күннен бастап, домбыра менің серігіме айналып, бірте-бірте жыр-толғауларым туа бастады. Әрқашанда, өнер кештерінде болсын, басқа да басқосуларда болсын мен алдымен ата-баба рухына бас ием, - деді ол «Ата-бабаларды еске алу» толғау-жырын жорғалата жөнелді:

Әруақты бабалар,
Аталар қайда өлмесе,
Ақ сүгін беріп өсірген,
Аналар қайда өлмесе?
Өмірдің мәні бола ма,
Біреу кетіп, біреу келмесе,
Ақ бата қабыл болар ма,
Өткен ата-бабаны,
Есіне алып жүрмесе...
Ұрпақтарға табысқан,
Артында аңыз сөз қалған,
Ажалдан хабар келмесе,
Төле би қайда өлмесе?

Қаз дауысты Қазыбек,
Халыққа еткен қызмет
Тәуке ханның тұсында
Халқы болған уысында.
Даусы қыздай сызылған,
Думанды топты қыздырған.
Кеудеден ұшып шыбын жан,
Ажалдан хабар келмесе.
Қаз дауысты Қазбек,
Бабаң қайда өлмесе?
Тереңнен сөзді аршыған
Асығы түсіп алшыдан.
Қасиетті Әйтекем,
Киелі сөзге малшынған.
Артыңнан аңыз сөз қалған,
Ажалдан хабар келмесе.
Әйтеке қайда өлмесе?
Арынды ой, өсиеті мол
әуенді тыңдай бергің, тыңдай бергің келеді...
Жамбыл мен Сарыбастан алған бата,
Ассалаумағалейкум Кенен ата!
Арыны басылмаған албырт едім,
Сөзімде кешіріңіз болса қате,
Арнайы ат арылтып сонау Шудан,
Кеп тұрмыз тойыңыздың дәмін таға.
Жидебай, Сауытбектің жолын құдым,
Өнерге жүрген жаспын үміт арта.
Мен едім Бетбайұлы Аяз атым,
Өлеңге жастайымнан болдым жақын.
Шамамның келгенінше жеткізейін,
Жүректің сізге деген махаббатын,
Үстінде тойыңыздың кезім келді,
Қасиетті алдыңыздан бата алатын.
Ізетпен сізге сәлем беріп тұрмын.
Ұмытпай бабалардың дәстүр-салтын,
90 жылдық мерекең құтты болсын,
Тойлайды тойыңызды барша халқың,
Бізге де бір кезегі жетеді деп,
Осында күтіп отыр өңшең ақын.

Қолға алып домбырамды сөз бастайын,

Келтіріп тойыңыздың салтанатын...

Осы тойда жыр дүлдүлі ұлына тағы ақ батасын береді. Аяздың өзі шығарған толғауларын парактап көрсек ол шопандар атасы атанған Жазылбек Қуанышбаев, батыр Бауыржан Момышұлы, Сыпатай бабаларымызға да жыр арнапты. Бетбаев шығармаларының тақырыптары да сан алуан. Әділеттілік, шындық, имандылық... Қай тақырыпты сөз етсе де жүректі қозғар, дүниеге құштарлығы байқалады. Кезінде айтыскер ақын ретінде танылған Аяз шәкіртсіз де емес. Қалың жұртшылыққа танымал Әзімбек Жанқұлиев, Алтынкүл Қасымбекова, Әділ Мұртазаев, Бейбіт Шошабаев. Базарбай Асқаров сынды айтыс ақындарын тәрбиелеп шығарғанының өзі бір мақтаныш емес пе. Шу ауданының орталығы Төле би ауылындағы жас термешілер мектебінің іргесін қалаған да осы сегіз қырлы, бір сырлы Аяз ақын.

Өнер иесі қонған ақын жігіт Әулиеата өңірінде өтегін жиын-тойдың ғана емес, республика көлемінде аталып жатқан айтулы мерекелер мен бабалар асының да құрметті қонағы, төгілер ән-жырлардың көркіне айнала бастады.

Төле би, Ұлы Абай, Бауыржандай дана да батыр бабаларымыздың рухтарына бағышталған өнер кештеріне қатысып, ойдағыдай өтуіне ат салысты. Халқымыздың мақтанышына айналған Қайрат Рысқұлбектегінің қайтыс болғанына 7 жыл толу қарсаңында қайырымдылық концертін ұйымдастырып, одан түскен қаржының біразын жас боздақ ескерткішінің айналасын дұрыстап жөндеуге жұмсады.

Аяз Бетбаев терең сй құшағына шома, үнсіз қалғанда, көкейімде жүрген бірді-екілі сауалдарымды да әңгімеге арқау еткенді жөн көргем.

- Аяке, «Қызыл империяның» қылышынан қан тамып тұрған 1970 жылдардан бері, қаймықпай, жүрексізбей халқымызды ұлтжанды-имандылық бағытпен рухани жаңару жолына түсуіне бір кісідей-ақ тер төге еңбектендіңіз. Оны бүкіл халық, әсіресе, өнерсүйер қалың көпшілік біледі десем қателеспейтін шығармын. Сіз, осыдан мың жыл бұрын өмір сүрген ғұлама ақын Омар һаямның рубайларын халыққа ең алғашқылардың қатарына жеткізе бастап едіңіз ғой. Кейінгі кезеңдерде ол жағынан үнсіздік орын алған сияқты.

- Иә, мен ертеректе Қуандық Шаңғытбаевтың аудармаларынан Омар Наямның жыр толғауларын орындап жүргенмін. Халық өте жылы қабыл алған болатын. Бірақ та, оншақты шумақ шығармаларды еш өзгеріссіз қайта-қайта қайталай берген соң, халықты жалықтырып қана қоймай, сондай-ақ аса құнды дүниелердің де қадыр-қасиетіне көлеңке түсіріп алудан қауіптенсе, Омар Наям бабамыздың сол санаулы рубайларын дем алдыра тұруды жөн деп шешкен едім...

Жақында Әулиеаталық әдебиетші-жазушы Арғынбай Бекбосынұлының өте құнды да шынайы аударылған 200-ден астам рубайлары «Мерей» шағын баспа кәсіпорынынан кітап болып жарыққа шыққалы тұр. Арекең қажымайталмай еңбектенсе жүре, 1992 жылы «Жалын» баспасынан ортағасырлық Шығыстың жеті жұлдыздарының бірі 1043-1131 жылдары өмір сүрген дана, ұлы математик, философ, астроном Омар Наямның 100 рубайлары жарық көрген еді. Мен осы аудармалардың арасынан бірнешеуін іріктеп репертуарыма, жыр-толғауларыма енгізуге дайындық үстіндемін. Жақын араларда өнерді пір тұтатын көпшілік қауымның назарына ұсынатын шығармыз. Таңдаған шумақтарыңды жазып алуыңа да болады.

... Сөгеді Наямды жұрт сауығы үшін,

Шалқыған бірер сәттің дәуірі үшін.

Күнәнің бәрі

осылай көзге түссе, таппас ең сол қырттардың тәуір ісін.

...Өздерін көрсететін етіп ізгі,

Имансыз діндарлар көп екіжүзді.

Зиянды кәпірден де сол сұмдардан,

О Тәңірі, аулақ қылшы бетімізді...

Осы ой-толғамдар ондаған ғасырлар бұрын айтылса да, қазіргідей өтпелі ауыр кезенді өмір ағымдарында да ара-тұра кездесіп қалып жүр емес пе?!

- Аяз Бекетайұлы, бүгінгідей өтпелі қиын-қыстау дағдарысты кезеңде, халық игілігі жолында ерінбей еңбек етіп жүрген Сіздерге де оңай соқпасы белгілі. Сонда да, тығырықтан жол тауып, өнерлеріңізді өрістете беруге мүмкіндікті жағдайлар жайы қалай болар екен?!

- Онсыз да, мардымсыз жалақымен күн көріп, оның

өзін 2-3 ай кешіктіріп, әрең алып отырған мәдениет қызметкерлерінің едәуір бөлігін қаржы тапшылығы мен қиыншылықтарға байланысты қысқарту науқаны күтіп тұр. Меніңше, бұл үлкен ағаттық, керісінше, өте ауыр халдегі ауыл жұртшылығы үшін қызмет етіп жүрген өнер адамдарына мемлекеттік бюджеттен қомақты қаржы бөлініп, оларға қамқорлық көмек жасалуы қажет те өте-мөте керек.

Мына жайды да ескере кетсем деп едім, астанамызда жылма-жыл «Азия даусы» дүркірей думандатыла, Алла Пугачева сияқты шет жұрттық «жұлдыздарға» жайылып жастық, иіліл төсек бола, тіптен оларға демеушілер де көптен табыла, үлкен мерекелерден кем түспей, ойдағыдай өткізіліп жатады. Бұндай даңғазалы шаралар біздің ұлттық өнерімізді жандандыруға кедергі келтіріп қана қоймай, тамырына балта шабатындай жаулық жасайды десе де болады. Осындай бей-берекет тірліктерге қамқорлық танытып жүрген қалғалы «мырзалар» біздерге неге көмектерін ұсынбайды?!

Мәселен, жақында Омбы қаласында өткізілген Абай күндеріне қатынасуға Қайрат атындағы қор басқармасының жетекшілерімен бірге мен де шақырту алғанмын, бірақ, демеушілер табылмай, қаржының жоқтығынан бара алмадық емес пе?! – Ол тағы да ой құшағына енді. Не ойлағанын қайдам, десек те оның жүрегін, жанын халық арасында кең етек алып келе жатқан рухани аштықтың, өрісі тарылып келе жатқан өмір мен мәдениеттің жағдайы толғантқаны сөзсіз еді.

...Иә, үлкен өнер иесінің реніштері орынды сияқты. Ата-бабалар рухтарын құрметтеп, жыр-толғауларына арқау етіп қана қоймай, халқымызды, оның ішінде адамгершілік-ұлтжандылықты, жастарымыздың бойларына сіңіре отыра имандылық тәрбиелерге уағыздау жөнінде ширек ғасырдан астам ерінбей, қажымай, талмай ерен еңбек үлгілерін көрсетіп жүрген Қазақстан Республикасына еңбегі сіңген мәдениет қызметкері, ақын-сазгер-термеші Аяз Бетбаев бейнеттерінің зейнетін әлі күнге дейін өз дәрежесінде көре алмай жүрген сыңайлы. Ашығын айтқанда, жоғарыдағы атақ – Аякеңнің денесіне толықтай сыймай тұрған жас балалардың жейдесі іспеттес халде екендігі де көпшілікке аян.

Қолда бар алтынымызды ардақтап ұстап, орынды

бағалауды әлі күнге дейін үйрене алмай келе жатқан қазақпыз ғой біз. Кеше ғана арамызда жүрген Халық Батыры атанған Бауыржан ағамыз, Қайрат Рысқұлбеков, Мұқағали Мақатаев, Шәмиі Қалдаяқов, Жұматай Жақынбасев, тағы басқа да асыл ағаларымыз бұл фәниден, о дүниеге риза ниеттерімен аттанды ма екен?! Әй, қайдам! Шаңырағымыз жеке, түтініміз болек тәуелсіз ел болдық десек, алтынның сынығындай Аяз Бетбасев сынды өнер тарландарына лайықты баға берер кезге жеткен сияқтымыз. Аяз сынды өнерлі жігіттерімізге «Халық ақыны» деген атақ берсек, бізге ешкім қой демес-ау. Тек, бір-бірімізді бағалауға келгенде ұстап қалар сарандығымыз болмаса...

Алматы ақшамы, 04.09.1995

ШУ АУДАНЫНЫҢ ТАРИХИ ТӨЛЖҰЖАТЫ АНЫҚТАЛДЫ

Бабаларымыздың ақ тілекті арманы - Тәуелсіздіктің таңы атқан соң өшкеніміз жанып, өлгеніміз тіріліп, ұрпағымыздың ертеңі үшін көптеген ізгілікті істер атқарылды. Бір қатар елді мекендеріміз байырғы тарихи атауларын қайтара алды. Дегенмен, Шу ауданының дәл қай уақытта қай кезде, қандай қаулы-қарарлар негізінде құрылғандығы көмескі күйінде қалып келді. Жұртшылық арасында бұл тұрғыда әр түрлі пікір қалыптасып, қызу дау-дамайлы айтыс-тартыс туындап жатты.

Осымен байланысты маған аудан әкімі Бағлан Қарашолақов мұның анық-қанығын нақтылауды, осы мақсатта Алматы облыстық мемлекеттік мұрағатынан деректі құжаттар іздестіруді тапсырғанды.

Мұрағат директоры Айжан Қызырқызы бізді жылы шыраймен қарсы алып, танысқан соң екі- үш күннің ішінде қажетті құжаттарымды тауып та берді. Осы мұрағат берген анықтамадан білгеніміз мынандай. ВЦИК \Бүкілресейлік Орталық Атқару Комитеті\ Президумының қаулысымен Алматы облысы құрылып, оның құрамына Шу ауданы қосылған. Орталығы- Шу стансасы. Аудан құрамына 19 ауылдық-16 қазақ, 2 аралас, бір поселкелік советтер енген.

Ауданның жер көлемі -36500 шаршы шақырым. (Қазіргі Шу ауданының жер көлемі 12000 шаршы шақырым екендігін ескерсек, сол кездегі аудан құрамына Мойынқұм ауданының едәуір бөлігі қосылған болып шығады). Әлгі құжатта, сондай ақ, аудан халқы 54566, оның ішінде қазақтар- 48674, орыстар- 3761, ұйғырлар-903, өзбектер-397, татар-797, дүнген-77 екендігі нақпа-нақ келтірілген.

Келесі күні менімен бірге барған Ақсулық ұстаз Төреғұл Әлханұлымен Абай даңғылындағы мемлекеттік мұрағатқа келгенімізде ғимарат үстіміздегі жылдың наурызына дейін күрделі жөндеуде екен. Мұрағат директорының орынбасары Николай Петровичке хатымызды тапсырсақ, ол кісі-бәрі жабық, енді қайттік, деп қапаланып, абыржи бастады. Бағымызға орай, дәл сол мезетте мұрағаттың жауапты қызметкері Гүлнәр Миронқызы келе қап- мен де Шу ауданының түлегімін, әкем Мирон Қаратаев көптеген жылдар сол өңірде лауазымды қызметтер атқарған. Қазір Алматыда тұрады. Құрметті демалыста. Абыржымай-ақ қойыңыздар. Шуга қатысты құжаттарды тауып беремін,-деп айтқанын орындады.

Ал, мемлекеттік мұрағаттан алынған анықтамаға жүгінсек.

Шу ауданы 1921-24 жылдар аралығында Түркістан Автономиялық Кеңестік Социалистік республикасына қарасты Сырдария облысы, Әулие ата уезінің құрамына кірген Шу болыстығы ретінде аталыпты. 1924 жылы Орталық Азия мемлекеттері территориясын межелеу жұмыстары нәтижесінде Қазақстан құрамына өткен уездер мен болыстықтар негізінде 1924 жылы Жетісу губерниясы құрылады.

1925 жылы осы губерния құрамында Георгиевская, Зачуйская (кейін Көктөбе) және Қарақоңыз болыстықтарынан тұратын Шу ауданы құрылады. Бұл жаңа құрылым Қазақ Орталық Атқару Комитетінің 1926 жылдың 13 наурызында шыққан қаулысымен бекітілген. Анығына келсек, бұл Шу ауданының Қордай ауданы ауылдарының негізінде құрылғандығында дау жоқ.

«Справочник по историей административно территориального деления Алма-Атинской области»

кітабының 14-бетінде: - Джетысуйская губерния состояла из 4 уездов, 3 июня 1925 г, из волостей, «переданных при нацразмежеваний из Пишпекского уезда был образован Чуйский район на правах уезда центрам в.с. Георгиевское» деп анық көрсетілген. Осы өзіміздегі аудандық мұрағаттағы құжаттардан байқағаным. Новотроицк қазіргі Төле би ауылдық советі өткен ғасырдың 22-27 жылдары Аспара болыстығына бағынып, орталығы Меркі ауылы болған екен.

Мемлекеттік мұрағат анықтамасына одан ары көз жүгіртсек - Бүкілресейлік Орталық Атқару Комитетінің 1928 жылдың 3 қыркүйегінде шыққан қаулысы негізінде Алматы округі құрылған. Округтің құрамында орталығы Георгиевское селосы, Благовещенское, Георгиевское, Караконузское және Майтубинское болыстарынан тұратын Шу ауданы да бар.

Бүкілресейлік Орталық Атқару Комитетінің Президиумының 1930 жылдың 23 шілдесіндегі қаулысы негізінде округтер таратылып, оның орнына аудандық әкімшілік аумақтық бақылау ұйымдастырылады. Осы қаулымен жаңа құрылған 121 аудан қатарына Шу ауданы да еніпті. Орталығы- Шу селосы.

ВЦИК Президиумының 1932 жылдың 10 наурызында өткен мәжілісінде Қазақ Орталық Атқару Комитетінің Қазақстан территориясында жаңадан 6 облыс құру туралы шешімін бекітеді. Онда да «Жаңадан құрылған Алматы облысының құрамында Шу ауданы құрылады. Орталығы- Шу селосы» деп анық жазылған.

Сондай-ақ, қызығушылығымыз бой бермей, Ұлттық кітапханаға да соғып, сирек кездесетін қордан 1930 жылы 22 желтоқсанда жарық көрген «Советская степь» (Казахстанская правда) газетінің тігіндісін тауып алып, оқып таныстық. Онда да сол жылғы -1930 жылғы 17 желтоқсандағы Қазақ АКСР Орталық Комитетінің, Халық Комиссарлар Кеңесінің қаулысының күшімен бұрынғы Алматы округінің жерінде Шоқпар ауданы 2, 6, 7, 9, 10 советтерінсіз мен Мойынқұм ауданының және Вознесенскі (Қонаев ауылының бұрынғы аты) ауылының негізінде Шу ауданы құрылғандығын тізім бойынша жариялапты. Мұны да қойын кітапшама көшіріп жазып алдым. Өкініштісі, онда ксерокөшірмеге рұқсат етілмейді екен.

Тоқ етеріне келсем, өткен жылдардан бергі зерттеулерімді зерделеп, мемлекеттік мұрағат құжаттарына сүйеніп, кіндік қаным тамған, өсіп- өнген ата- мекенім- Шу ауданының жеке шаңырақ көтерген уақыты-1930 жыл деп нық сеніммен айта аламын!

«Ақ жол» 26.07.2007

АЙМАҚТЫҢ АЛҒАШҚЫ ОЗАТ ШОПАНЫ

Ибраимов Нұпбай 1889 жылы дүниеге келген. Еңбекке жастайынан араласқан. Атасы Құдайбергеннің болыстық жолын жалғастырмаған әкесі Ахметке тартқан иі жұмсақ, момын кісі болған.

Жеке адамның тарихтағы ізі аудан тарихымен стене десек, Қазақстан тарихына да көз жүгірткен абзал. Ермұхамет Ертісбаевтың «Қазақстан и Назарбаев: логика перемен» кітабының 22 бетін оқысақ, президентіміз Н.Ә.Назарбаевтың әкесі туралы қызықты дерек бар. «Он (Әбіш – М.У.) определился батраком в зажиточную русскую семью Никифоровых. До революции в Семиречье было много переселенцев из России и Украины». Бұл ақиқат Шу ауданын да айналып өтпеген. Нұпбайдың қоныс аударып келген орыстардан Шодыр (Федор) деген орыс досы болған. Сондықтан болар бір кісідей орысша сауатты еді.

Шу ауданы орталығы Новотроицкі селосындағы «Түрксиб» ұжымшарына бірінші мүше болған шопан Ибраимов Нұпбай еді. Қой бағудың қызығы мен қиындығы мол кәсіп екенін ескерсек, көмекші-сақпаншылардың да еңбегі зор болған. Нұпбайға сақпаншы болғандардың бірі - Әшір Медетбеков бұл күнде ауыл ақсақалы.

Ибраимов Нұпбай еңбегінің арқасында 1939 жылы Мәскеуде өткен бүкілодақтық ауылшаруашылығының бірінші көрмесіне қатынасқан. Мәскеуге апарған қойларының тірідей салмағы 180 кг тартқан.

Ұлы Отан соғысы басталар жылы, яғни 1941 жылы екінші мәрте Мәскеуде өткен бүкілодақтың ауылшаруашылық көрмесіне қазақы қойлар апарып, ауданның мерейін көтерген.

Бертін келе Алматы зооветинститутының М.А.Ермеков,

Ю.А.Скоробогатов бастаған ғалымдары жеңіл өнеркәсіпке қажетті биязылау жүнді қой тұқымын шығарумен айналысып, етті қойлар жойылған.

Нұпбай ақсақал үлкен отбасының иесі еді.

2008 жыл.

АШЫҚҚАН ЕЛГЕ АРАША ТҮСКЕН НҰРМАН БИ

Кеңестік тоталитарлық жүйенің өткен ғасырдың 30-шы жылдары қастандықпен қолдан ұйымдастырған ашаршылығы қазақ халқына орасан нәубет әкелді. Қазақ елі қынадай қырылды, тоз-тоз болып, тарыдай шашырап кетті. Аштыққан қырылып жатқан халқына қанатымен су сепкен қарлығаштай ара түсіп, қаһарынан қаймықпай Сталиннің өзіне ашық хат жазған Тұрар Рысқұловтай асыл ағаларымыздың жанайқайы тарих қатпарынан белгілі. Дәл сол аласапыран, қаралы кезеңде ауылдастарын аштықтан құтқарып қалған, көптеген отбасы түтінінің өшпеуіне септігін тигізген, қамқорлық танытқан азаматтардың жер-жерде болғанын көнекөз қариялар еске алып отырады. Киелі Шу өңіріндегі ашаршылықтан қынадай қырылған елге қолынан келгенше көмек көрсеткен, жаны жомарт сондай азаматтың бірі-Әділбайұлы Нұрман би.

-Жиырмамыншы жылдары Момын деген бақуатты өзбек мыңғырған малымен біраз елге жұмыс тауып беріп, ас-суымен қарайласып көмектескен,-деп еске алады Төле би ауылының тұрғыны, еңбек және соғыс ардагері Орынтай Ұстаев ақсақал. Нұрман би сол Момынның іс басқарушысы қызметінде жүріп, жемшөп дайындатқан, сатылатын малдарын Пішпек, Қарбалта базарларына шығарып, ауылдастарын қажетті киім-кешек, азық-түлікпен қамтамасыз етіп отырған.

Кеңес өкіметі орныққан соң, Момын бай қойлары мен ірі қараларын ұжымға өткізіп, Сталин колхозына мүше болысымен басқармалыққа сайланады. Нұрман інісі Шатырқұлмен осы ұжымға алғашқылардың қатарында өтеді. Кейінірек 1928-29 жылдары Момын байдың малдары тәркіленіп,өзі бас сауғалап Тәжікістанға өтіп кетеді. Бірақ,

Нұрманмен қарым-қатынасын үзбей, хабарласып тұрған. Қазірде Шу ауданында оның ұрпақтары өсіп-өніп жатыр.

Сол тәркіленген 3-4 мыңдай қой мен ірі қараны Нұрманның өзі бас-көз болып, бақташылармен бағуды қолға алады. Ашаршылық кезеңінде ел жан сауғалап көршілес Қырғызстан мен Өзбекстанға қарай жосылып көше бастағанда Нұрсең бақташыларымен құмның ішіндегі «Қызқашқан» деген жерде тапжылмай отырады. Ағайын-туыстары, ауылдастары қой бағып, еңбекпен күнін көріп, қиямет қиыншылыққа мойын ұсынбайды. Сондай-ақ, бір тамағының қамы үшін жан сауғалап босып жүрген жолаушылар үшін қой-ешкі, сиырларын, бие- түйелерін түнделетіп сауып, қоян, қырғауыл аулап, көже дайындапты, ыстық ас ұйымдастыруды қолға алады. Нұрманның осындай жақсылығын көре алмаған кейбір ағайынсымақтары колхоздың малын сауып, өз бас пайдасына жаратып отыр деп жоғарыға арыз жазғанын қайтерсің. Обалы не керек, тексерушілер жан-жақты зерттеп, мән-жайға қаныққан соң, Нұрман ақсақалға «мұның қалай» дей алмаған.

Едәуір ертеректе, 1906 жылы болу керек, Нұрман бидің інісі Шатырқұл жолдасымен бір әпкемізді-Шымыр еліндегі Шынәлі байдың немере қызын алып қашып келіпті. Шатырқұл қой аузынан шөп алмайтын өте момын екен, өзі ұнатып қалған қыздың қайрауына қарсы тұра алмай қалса керек. Қыздың артынан қырып-жоярдай қамшы үйіріп, әзірейілдей қуып келгендерге Нұрман «құлдық-құлдық» дей беріпті. Сонда қуғыншылардың бірі: Әй жігіттер, Нұрманның құлдық-құлдық дегені, қазақтың ата салты емеспе. «Ұсынған басты қылыш та кестпейтінін білесіңдер, ашуларыңды тежеңдер» деген екен. Қуғыншылар аптығын басып аттарынан түсуге мәжбүр болады. Шәй үстінде Шінәлі бай:

- Нұрман, сенің бауырың біздің ауылға келіп, бұзықшылық істеп кетіпті. Осы жөн бе қарағым-дегенде, Нұрсең Құл тақсыр, қазір деп, сыртқа шығып кетеді де, дір-дір етіп қорқып тұрған Шатырқұлды жағасынан сүйреп әкеледі. Сіздің ауылға «тентектік» жасаған осы бала. Бұған адам емес, бөтен ит байлап берсе де, қауып алмас момынның момыны екенін көріп тұрсыз. Осы бұзықшылық бізден емес, сіздің

немереніңдің өзінен болды-ау, дегенде Шәкен: «Апырмай, солай ма еді,» деп сөзден тосылыпты...

Шінәлі бай да жомарттығымен танылған кісі болған. жоқ-жетім, жетім-жесір, жақыбайларға қарайласып отырған. Ауылының маңынан өтіп бара жатқан жолаушылар ат басын бұрмайтын болса, оларды алдына алдыртып: «Сендер неге сәлемдесіп, қонақасын жеп, қона жатпайсыңдар?»-деп малын сойдыртып, тамақ астыртып, қолына қамшы ұстап отырады екен. Қонақтар қамшыдан қорыққанынын етті тауысып жеуге тырысатын болған...

Бірде байдың немересі жүгіріп келіп, өзінен басқа ешкімнің тақымы тимеген боз жорғасын бұрын есігінде жүрген, кейін ауыл белсендісіне айналған әпербақан Шәпеттің ерттеп мініп, шауып жүргенін жеткізгенде:

- Оған еш нәрсе демендер, жаман Шәпет боз жорғаны не қылсын, оны мінгізіп, шаптырған Құдірет қой! Құдіретке қарсы келмендер,-деген екен жарықтық Шінәлі.

Шәпет сияқты ұрда-жық белсенділер халыққа қарайласып қамқоршысы болған Шынәлідей бақуатты мырзаларды қудалауға ұшыратып көпшіліктің жан азығы-малдарын тәркілетіп жүрдай қылғаны ащы шындық. Соны қаралы нәубетке ұласып, қазақ халқының үштен екісіне жуығын «қара шыбындай қырған» зұлматты ашаршылыққа ұрындырды. Осындай «шашалдесебасалатын» әңгүдіктердің қармағына іліккен Шінәлі бай мал-мүлкінен айырылып, Шу стансасынан «отарбамен» итжеккенге айдаларда Құдай қосқан құдасы Нұрман бір түйесін арнайы сойып, үйгітілген басын сыбағасымен қоса апарып беріп, шығарып салады. Қылышынан қан тамған қызыл бәлшебектерден сескенбей, «халық жауын» шығарып салуға баруының өзі үлкен ерлік еді. Сондықтан да Шінәлі көзіне жас ала тұрып: - Нұреке, пейіліңе рахмет, әбден ризамын! Жаратқанның шапағатына бөлен, ұрпағыңмен мың жаса! Біз енді бұл жалған өмірде кездесе алмаспыз, жолығатын жеріміз пейіштің төрі болсын-деп аттанған екен.

- Баяғыда Түлкібастан қоныс аударғанымызда осы маңдағы «Қызқашқан» құмын мекен еткенбіз. Ол біздің ата-қонысымыз саналады,-дейді Төлеби ауылының қадірменді қарияларының бірі Жарқынбек Құлжанысов,-Нұрманның

менің әкемнен бір жас үлкендігі бар еді. Денесі шағындау болғандықтан келіндері «кішкене би жәкем» дейтін. Зерделілігімен, шежірешілігімен ерекшеленетін. Осы өмірдегі елдің бала-шағасына дейін бәрін жіктеп, саралап беретін. Сонымен бірге ел арасындағы келіспеушілік пен пен дау-дамайды әділдікпен шешіп отыратын. Оның әсіресе, ашаршылық жылдары елге жасаған жақсылығы ересе. Әкем айтып отырушы еді, бірде елге танымал Атай атты молда боранды күні жолға шығып кетеді. Әл-дәрмені құрып, бір сексеуілдің көлеңкесінде дамылдап жатқанында Нұрман би үстінен түсіп қалыпты. Ассалаумағалейкум, молдеке, сырқаттанып жатырсың ба?» деп есендік сұрағанда енді аман қалатынын сезген Атекең: - «Қарағым Нұрман, сенің келетініңді біліп едім» деп күлімсіреп қоя берген көрінеді. Нұрекең әлсіреген Атай молданы сүйемелдеп атына мінгізіп, үйіне әкеліп қонақ ретінде бағып-қаққан екен.

Нұрекеңнің Тойлыбай деген үлкен баласы екі жүздей түйе бағатын. Түйенің шұбаты ем, бір жағы тамақ, өте қою болады. Нұрман бай аштықтан шұбырған елдің өз үйіне бір соқпай кетпейтінін білгендіктен, түйелерін уақтылы сауып, шұбатын дайындап отырады екен. Шұбат ішіп, көжеге тойып, тынығып, әл жинап алғандарға жол азығы-құрт-ірімшік беріп жолға шығарып салып, келесі жолаушыларды күтетін болған.

Нұрман бидің осындай жомарттығы, парасаттылығымен қатар көріпкел, әулиелігі де болған көрінеді. Оған Абай ауылының тұрғыны Амантай Бекмолдаұлының мына бір естелігі куә.

-1968 жылы Луговойдағы мал-дәрігерлік техникумда оқитынмын,-деп еске алады Амантай. -Жазғы каникулда Нұрман биге жолығып қалдым. Жөн сұрасқаннан кейін әңгіме ауаны ауа райына ауысты. Сонда ол: «Он алты жастағы бала болсам да әлі ұмыға қойған жоқпын. 1896 мешін жылы ала-жаздай жаңбыр жаумай, аңызак жел тұрды. Қыста қар ерте әрі бірден қалың түсіп, аяз қысты. Соңы жұтқа ұласып, мал қырылып,ел-жұртқа өте ауыр тиген еді. Мен көре алмаспын, өздеріңнің көздерің жетеді. Дәл биылғы мешіннің көктемі мен осы жаз да сол 72жыл бұрынғы жұтқа өте сәйкес келіп тұр. Аман болсандар көресіндер, түйенің қара санынан

асатындай қар жауыл, қақаған аязымен елге айтарлықтай ауыртпашылық әкеледі» - деді. Мен іштей сене қоймадым. Бірақ, Нұрекен әулие екен. Өзі алдын-ала айтқанындай, көп кешікпей 1968 жылдың тамызында, 88 жасында Нұрман ата дүниеден озды. Ал, 1968-1969 жылдың қысының қандай болғаны қалың көпшілікке белгілі.

Нұрман бидің халқына, еліне жасаған жақсылығы жетерлік. Ондаған жылда қой санын 3-4 мыңнан 60 мыңға жеткізген. Жасы ұлғайған шағында түйе бағып, түлік төресінің көбеюіне тікелей атсалысқан. Мал санын көбейтіп қана қоймай, халқының кәдесіне жаратқан. Ағайын туыс, құда жекжаттарының арасында ғана емес, ел жұртына айрықша сыйлы болғандықтан Нұрман биді бүгінде Төле би, Абай, Мойынқұм, Ақтөбе, Жиселбет ауылының жасы ұлғайған қарттары аса бір ризалық сезіммен еске алып отырады.

Қалың жұртшылықтың, Шінәлі құдасының ұрпағыңмен мың жаса деген бағасын періштелер қабыл алған болу керек, бүгінде Нұрман бидің 80-нен астам бала-шаға, немере шөберелері өсіп өніп, оның армандаған, бірақ аяқтай алмай кеткен игі істерін жалғастыруда.

«Ақ жол» 31.05.2008.

ҚАЛАМЫН СЕРІК ЕТКЕН

Бақытжан Мұқатайұлының рухымен сырласу

Аудандардың тыныс-тіршілігімен газет оқырмандарын дер кезінде хабардар етіп отыру үшін қағаз, қаламын сайлап алып, елдің ортасында жүретін меншікті тілшінің тынымсыз тірлігіне жиырма жылға жуық ғұмырын арнаған Бақытжан Мұқатайұлы Текебайдың өмірден өткеніне де жыл толғалы отыр. Облыстық басылымға жоғары оқу орнын бітірген соң шаруашылықта, құрылыс мекемесінде істеп, ауылдық кеңесті басқарып ысылып, өмір көріп келген ол «Ақ жол» газетінің елге танымал қаламгерлерінің біріне айналды. Шу және Мойынқұм аудандарының небір жақсы жаңалықтары, жетістіктерімен қатар кемшіліктері оның мақала, хабарларының алтын арқауы болды. Бірнеше рет

Шу аудандық, Шу қалалық мәслихаттарына депутат болып сайланды. Шу қаласының құрметті азаматы атағын алды. Медальдармен марапатталды.

Әріптесіміз мазасыз меншікті тілшілікті жемісті шығармашылық қызметпен ұштастыра білді. Республикалық «Тоғанай-Т», «Өркениет», «Мерей», «Қазақ университеті» баспаларынан «Арман», «Өзіме де обал жоқ», «Луыл арасы», «Кісікіік», «Азап», деген кітаптары шықты. Шығармаларынан, әсіресе, ғұмырбаяндық сипаттағы әңгімелерінен Бақытжан-қаламгердің, Бақытжан-азаматтың адамдарға жақсылық жасап өтсем деген бөлекше болмысы айқын аңғарылады.

Біз бүгін арамыздан ерте кеткен қаламдасымыздың жарқын бейнесін еске ала отырып, туған ауданынан келген хаттардың бірін жариялап отырмыз.

Ақжолдықтар.

Бауырым, Бақытжап, сонша неге асықтың!!

Есінде болар, өткен жылы маусымның 10- на таман телефонмен хабарласып, Шу қалалық ауруханасынан емделіп шыққаныңды, қызмет бабымен аудап орталығына барғаныңды жеткізген едің... Бір-скі күн өтпей-ақ күйеу балам Мырзағали кенетген қайтыс болып кеткеніңді айтқанда төбемнен жай түскендей есеңгіреп қалдым.

Өткен жылы қаңтардың бел ортасында оңтүстік астанадағы Отан соғысы ардагерлерінің санаторийінде емделіп жатқаныңда ақсулық Төрекұл Әлханұлын ертіп барып өзіңе арнайы жолыққанымызда жас балаша қуанып, бөлмелес көршілеріңе бізді қайта-қайта таныстырумен болғаның әлі көз алдымда. Бұрында да айтып жүргеніңдей аяғыңның жылымайтынын, аурудың себеп-салдарын әлі тексеріп жатқанын сөз еткен едің. Жүрегіңнің ауыратынын біз тұрмақ сүйікті жарың Гүлдана мен бала-шаға, ағайын-туыстарыңның да үрейленіп-уайымдамасын деп жасырып жүріпсің ғой.

Жүрегіңнің ауыратынындай себептерінің бар екендігін несіне жасырайын. Өйткені, ағайын-туыс емес, айдаладағы біреу, бейтаныс жандар үшін' шыр-пыр етіп, беймаза күй кешетінсің. Аудандық мәслихаттың депутаты ретінде ұстаздар қауымының көкейтесті мәселелерін көтерумен

болдың. Мойынқұм ауданындағы Бірлік ауылындағы бірінші топтағы мүгедек Оңласын Арғынбаевтың хал-ахуалын жеткізуде де аз еңбектенген жоқсың.

Бұрындары өзінді сырттай ғана танитынмын. 1998 жылы Бірлік ауылынан Төлебиге қоныс аударғаннан соң-ақ жете танысып, қарым-қатынасымыз рухани достыққа айналған. Бізді етене жақындастырған жәйт, Халық қаһарманы Қайрат Рысқұлбековтың рухын қастерлеуге байланысты өткізілетін түрлі деңгейдегі спорттық жарыстардың жандануына рухани демеу көрсетіп жанымыздан табылып жүрдің.

Әсіресе, Жалын баспасынан «Ер намысы-ел намысы» жинағын құрастырып жарыққа шығарғанымда ерекше шаттанып, 1999 жылдың ақпанында Қайрат Рысқұлбековтың кіші отаны-Бірлік ауылындағы мектебінде өткен тұсаукесер жиынына досың Петр Норкинмен ат арылтып келгенің де көпшіліктің көкейінде. Сол кітаптың тұсаукесерлері сәл кейінірек Шу қаласындағы Төле би орта мектебі мен Алматыдағы Әл-Фараби атындағы ұлттық университетінде де өткен еді.

Бақытжан бауырым, он екі де бір гүлі ашылмай қыршынынан қиылған Қайраттың өлімі туралы әрдайым қиналып-қапаланатыныныңды ешқашанда ұмытпаймын.

Бақытжан, есінде болар, соңғы жылдары: -Мәке, Қайраттың рухы Сейіткерім Қожаназар екеуіне дәл риза шығар, 20 жылдың көлемінде өте ауқымды шаралар атқардыңдар. Бірнеше кітаптарың да жарық көрді.Енді Қайрат жайлы пьеса жазсаң қайтеді-дегенсің. Осыған орай, «Қайрат және Желтоқсан көтерілісі» атты бес перделі, бес көріністі пьесаны жазуыма түрткі болып, 2006 жылдың қазан-қарашасында ол «Ар-Ай», «Шу өңірі», «Мойынқұм таңы» газеттерінде жарияланды.

Бәке, басқаларға қарағанда айрықша қасиетің өзгеге дегенде өзегіңді суырып беруге әзір едің. Кей сәттерде қаражаттан қысылғанымда қарайласып, қол ұшын беруге даяр тұратынсың. Керісінше,өзіңе келгенде мерейтой-қуаныштар сияқты даңғазалық қошеметтерді жаның сүймейтің. 2002 жылдың мамырында қоғам қайраткері Батырхан Дәрімбетпен Алматыдағы «Өркениет» баспасынан таралымы 1000 данамен жарық көрген «Өзіме де обал жоқ» атты кітабыңды алып келгенімізде Балуан Шолақ ауылындағы өзінді үлкен

өмірге түлетіп ұшырған М.Ғабдуллин атындағы мектептің ұстаздарымен ғана қарапайым кездесу өткізгенің әлі күнге есімде.

Бақытжан, бұл жалған фәниден, яғни арамыздан бір жаққа асыққандай тым ерте, ойламаған жерден кеттің. Өте қымбатты, қимас затымды жоғалтқандай жалғызсырап жүргендеймін. Өткен жылы маусымның 13-інде өзіңді кіндік қаның тамған ауылың Балуан Шолақтағы ата-анаң жатқан зираттар қорымындағы қара жердің қойнына тапсырдық. Жаназана ағайын-туыстарыңмен қатар жора-жолдастарың мен облыстық «Ақ жол», аудандық «Шу өңірі» газетіндегі қызметтес қаламдастарың да қайғырып, қапалана қатынасып, бір уыс топырағын қинала салды.

Қырық күндігіңде құдай қосқан құдаң Ерсін мен Астанадан ат арылтып келген студенттік досың Жанайдармен зиратыңның басында өзіңе құран бағыштаттық. Несін жасырайын, жиі-жиі түсіме енесің. Ара- тұра отбасыңа соғып білетін құран сүрелерін бағыштап тұрамын. Періштедей саф таза Абзал, Таирдай сүйікті немерелерің пәк та патша көңілмен шапқылап ойнап жүргеніне қуана тәубе деймін.

Ертелі-кеш бәріміздің де аттанар жеріміз-мәңгілік мекенге ертерек жетіп жайғасқаныңа да жылға таяп қалыпты.

Бәке, жаның жәнатта, топырағың торқа, алдың пейіш, артың кеніш болсын! Артыңдағы отбасың, ұрпақтарың, ағайын-туыс, бауырларыңа, елің-жұртыңа амандық пен бақ-береке тілеймін.

«Ақ жол» 15.05.2008.

ҰСТА, ЗЕРГЕР, ЕМШІ...

Өткен ғасырдың алғашқы жартысында «мың өліп, мың тірілген», халқымыздың басына түскен зұлматты ауыртпалықтар киелі Шу өңірі жұртшылығын да айналыш өтпеді. Әсіресе, 30- жылдардағы ашаршылық пен екінші жаһан соғысы халыққа өте-мөте ауыр соқты. Сол бір қиын-қыстау кезеңдерде жақсылық шарапатын тигізіп, ағайын-туыс, жерлестеріне қол ұшын берген азаматтар болғанын бүгінде көне көз қариялар әрдайым еске алып отырады.

Он саусағынан өнері тамған сондай азаматтардың қатарында 1900 жылы дүниеге келген Нұржаубек Кәшекұлы ұста ерекше аталады. 1930-40 жылдары Көктерек ауданының Қызыл Октябрь ауылында тұрған Нұржаубек ақсақалдың Коминтерн, Кеңес, Аманкелді, Көркей, Көлтабан, Бірлік колхоздары еңбекшілеріне жасаған жақсылығы орасан. Аштан қырылмас үшін сары тышқан аулап, күн көре бастаған елге жаны ашып, мылтық, қақпан жасап, Самалдық атты аңшымен киік, қоян, қырғауыл атып, көпшілікке жәрдемдескен. Ең алдымен жетім-жесір, көп балалы үйлерге көмектесіпті. Ол кісінің сол кездерде жасаған ат арба, соқа, тырма, кетпен, күрек, балта, диірмен, келі-келсап сияқты заттары осы күнге дейін Шу өңірі тұрғындарында көптеп кездеседі. Бір учаскелік инспектор тапаншасын жоғалтып алып, ұстаға: - Құтқара көріңіз, сотғалатын болдым-деп жылап барыпты. Оны мүсіркеген Нұржакең тапанша істеп береді. Бірақ ол көп ұзамай құқық қорғау орындары тарапынан қудалауға ұшырап, зардап шегеді.

Мойынқұм ауданындағы Бірлік ауылының тұрғыны Темір Сейтімбетов ақсақал:

- Нұржаубек ұста қандай машина, трактор, комбайн болмасын, бір көргеннен-ақ қажетті бөлшектерін әп-сәтте жасай қоятын. Бірде ол кісінің 20 келілік қол таразыны істегені есімде. Тері-терсек қабылдайтын Бояубай деген кісі пайдаланып жүрген. Бір күні Жамбыл қаласынан арнайы мамандар келіп, сол таразыны жан-жақты тексеріп, кереметтей таңқалып, «қолдануға жарамды» деп сабына қорғасын құйып, мөр басып береді,- деп еске алады.

Осы ауылдың тұрғыны Кәрі Байжанов қария,

- Көктерек, Шу аудандарының колхоздары ірілендіріліп, совхоздар құрыла бастағанда аупартком басшыларының ұйғаруымен Нұржакеңді Яшқа деген немістің полуторкасымен Тоқташ ауылына көшіреді. Өйткені, егін егетін шаруашылықтар сол маңға шоғырланған еді. Әкем Байжан Нұржаубек ұстамен жақсы қарым-қатынаста болатын. Көшерінде ұстаның өзі жасаған мылтығына бытыра құйдырып алдық. Ол кісінің өзгеше қасиеті қай затты да қолға алмастан бұрын қолданатын күміс, темір, мыс, ағаштың сапасына аса мән беріп, өте білгірлікпен

тандайтын. Сондай-ақ, қыздырып, балқытып, суарып шындауды да шебер меңгерген. Сондықтан да, Нұржаубек Кәшекұлы жасаған бұйымдар өте сапалы болатын. Ол кісінің қолынан шыққан ер-тұрмап әбзелдер, кісен, шот, бұрғы отбасымызда көненің көзіндей сақтаулы. - десе, Шу ауданы, Ақсу ауылының тұрғыны, ардагер ұстаз Мәми Әбдіқұлұлы:

-Нұржаубек 1950-60 жылдары бізге көрші ауыл-Тоқтағалға тұрды. Ұстаның жасаған ат әбзелдері өте көркем, өте сапалы. Жаңа Шуда тұратын ауыл белсенділеріне, көңілі жақын адамдарға Нұржаубек ұста ертоқым тартулайтын. Өнердің қадірін білетін кейбір көңілі ашық, көкірегі ояу адамдарға ұста жасаған дүниесін сыйға беретін болған. Менің әкем Әбдіқұлға да ол бір ертоқым тарту еткен екен. Әкеден қалған мұра ретінде оны біз төрге ілін қойдық. Қатты ағаштан шабылған ертоқым көнмен қапталған, тоқымы қалың өгіз терісінен қынаға қызылға боялып, төрт бұрышына қазақы ою-өрнек бастырылған. Ертоқымның желдігі де теріден жасалып, жұқа қара былғарымен қапталған. Шоқтығы биік, атқа жайлы ертоқымды ілгері-кейін жібермейтін өмілдірік-құйысқаны да әдемі өрнектелген. дәл ортасына алақашдай қара темірді киіз үйге ұқсас дөңестеу етіп қондырған, оны күміспен аптаған, алыстан ерекше көзге түседі. Электрмен дәнекерлеуді білмейтін кезде жігін білдірместен киюластырғанына таңғаласын,-деп ағынан жарылды.

Нұржаубек ұстаның аса шеберлікпен жасаған білезік, сақина, шашбау-шолпы, тағы басқа зергерлік бұйымдары ел арасында жетерлік. Олардың бір сыпырасы облыстық тарихи өлкетану мұражайының Шу аудандық бөліміне қойылған. Бір ғасырға жуық тарихты еншілеген жәдігерлерінің негізінде осы мұражайда таяу күндері Нұржаубек Кәшекұлына арнайы киіз үй бөлмесі ашылмақшы.

Ерекше атап өтерлік жәйт, Нұржаубек айтулы ұста, шебер зергер болуымен қатар, смшілікпен де айналысқан екен. Мойынқұм ауданындағы Биназар ауылының тұрғыны, байырғы майталман шопан Социалистік Еңбек Ері Шоман Шәріпбаев ақсақал:

-Анамныңайтқанындай, өткенғасырдың 1939-40жылдары есімді білмейтін 2-3 жастағы сәби кезім екен. Қостұма (қазіргі Хаптау стансасы) елді мекенінде жайбарақат мал

бағып отырыппыз. Бір күндері ісініп кеткен басымды көтере алмай қатты ауырып жатып қалыппын. Ата-анам менен күдер үзіп, енді о дүниеге аттанатын шығар деп күйзеліп, қайғыра бастапты. Бағыма орай Көктеректен Нұржаубек ұста атпен келіп, аң аулауға өзі жасаған қақпандарын құрып қойып, біздің үйге соғады. Ол кісі Шәріпбай атаммен көңіл жықпас қарым-қатынаста екен. Маған көзі түсіп: «Мына бала айтарлықтай сырқагтаныпты ғой, ертең келемін», - деп жеделдете атымен қайтып кетеді. Айтқанындай-ақ, ертеңіне қандауырын алып келіпті. Отқа қыздырылған қандауырмен шекемдегі тамырды тіліп жіберіп, қоп-қою қара қанды атқылатыпты. Үлкен тостаған тола қан аққан екен. Көп ұзамай-ақ айығып, шапқылап ойнап кетіппін. Нұржаубек ұстаның мені ажалдан алып қалған сол тыртығы шекемде әлі күнге дейін айқын білінеді, - деп еске алып отырады.

-Жездеміз Әкіннің 1954 жылы алқымына «құлғана» жарасы жайылып, Көктеректегі аудандық ауруханадан Адам болмайды деп, шығарылып тасталған інісі жасөспірім Сауранды қаңтар-ақпан айында соғым етінің сорпасын өзі даярлаған дәрілер қоспасымен 40 күндей ішкізіп, емдеп құлан-таза жазғанын өз көзіммен көрдім, -дейді ұстаның келіні Мәрия апай.

-Жанды жараларды алмас, керпеш (тас сияқты), қызыл жүйрік, тотияйынмен емдеп жазған. Басы ауырып, сақинасы ұстап келгендерден қандауырмен қан алып, оларға сиырдың сүті мен құйрық майды араластырып, кейде науат қосып ішкізетін. Тамағы ауырғандарды ерменмен емдейтін, -дейді ұстаның қызы Зейнеқыз.

Нұржекең өнерден де құр алақан емес, домбыра тартып, сырнайды да жақсы ойнапты. Ол кісі үш әйел алған екен. Алғашқысынан бала болмаған, кейінгілерінен өсіп-өрбіген ұрпақтары бүгінде бір үйдің баласындай тату-тәтті тұрады. Шу, Мойынқұм аудандарымен қоса Меркінің көршілес ауылдары тұрғындарына аса ауқымды қызмет еткен Нұржаубек ұста өзінің қайтыс болатынын аян арқылы алдын-ала біліп, 1963 жылдың жазында туған өңірі Бірлік ауылына көшеді. Көп ұзамай өмірден озады. Көпті көрген қариялардың айтуынша, Байбарақ тоғанының Шу өзенінен бастау алатын маңына жерленген Нұржаубек ұстаның

зиратында 1970 жылдарға дейін түнде шырақ жанып тұрған деседі.

Зерделеп қарасақ, Нұржаубек қария бірнеше кәсіпті өте шебер игерген керемет ұста екен. Нұржекең қолдан тері илеудің технологиясын терең меңгерген теріші, өрімші, ағаш ұстасы, сақина, білезік жасайтын он саусағынан өнері тамған, әрі елге шипалы емшілік қасиетімен қамқорлық танытқан ерекше жан екеніне таң қалмасқа шараң жоқ.

«Ақ Жол» 17.05.2008.

АУЫЗЫ ДУАЛЫ АТАЙ МОЛДА

Тоғыз жолдың торабы аталатын киелі Шу өңірінде өмір сүрген Атай деген молда жөнінде ел ішінде айтылып жүрген аңыз әңгіме көп. Ол кісінің ұлы, Жамбыл облысына белгілі ардагер-журналист Бердібек Атайұлы әкесінің көзі тірісінде жасаған тылсым кереметтері туралы бізге әңгімелеп берген еді.

Атай молда 1870 жылы туылғандықтан замандастары оны Ленинмен құрдас деп қалжындап өткен көрінеді. Ал оның діни сауаты өте күшті, әрі көріпкелдік қасиеті де болған.

«Шу өңіріне танымал Смайыл кәлпе әкейдің зерделі білімділігін танып, оны өзінің қызына үйлендіріпті, - дейді Бердібек. – Алайда ол әйелі дүниеден ерте өткен екен. Сосын кәлпенің өзі төрт жылдан кейін қырықтың қырқасынан асқан күйеу баласына Күнту елінде тұратын Тазабек деген кісінің 13 жасар қызы Күлсінді құда түсіп алып беріпті. Ал көнекөз қарттардың айтуына қарағанда, қайнатасы салдырған мешітте шырақшы болып жүргенде-ақ әкемнің емшілік қасиеті күшті болған көрінеді. Ол өзімен бірге тағы жеті молдамен бірігіп, небір жын ұрған, аузынан ақ көбігі ағып келген науқастарды кезектесіп оқыған деседі. Соның арқасында әлгі аурулар дертінен айығып кетіп отырған. Әрине, сауығып кеткен адамдар атаған малдарын ризашылықпен әкеме сыйлайды. Ал ол кісі әлгі малдарды ешкімге жетектетпей үйіне қарай айдап жібере салады екен. Сонда олардың біздің үйді дәл тауып өздері келетіні жұрттың жағасын ұстатқан көрінеді. Кейін әкеміз сол малдарды бала-шағасы көп отбасылар мен тұрмысы төмен ағайын-туыстарына таратып беретін».

Бердібек ақсақал әкесі Атай молданың боранды күні айдалада адасып қалған кезін де айтып берді. Молда жолға шыққан күні кенет боран басталып кетеді. Дәл сол кезде ымырт үйіріліп, айнала қараңғыланып қалған шақ екен. Жүре берсе адасатынын білген ол кісі есегін бір дүзгеннің түбіне байлап, осы маңға Шу өңіріне аты мәлім Нұрман би келеді деген сеніммен ықтап отыра береді. Расында да көп ұзамай-ақ түйеге мінген Нұрман би келіпті. Ол кісі: «Молдеке, айдалада неғып отырсыз?» - десе Атай молда: «Сіздің келетіңізді біліп, күтіп отырмын», - деп күле жауап берген екен.

Ұлды боларын аян арқылы білген

«Әкемді Кеңес үкіметі қудалап, НКВД жандайшаптары оны Шу ауданының орталығы Новотроицк (қазіргі Төле би) ауылындағы абақтыға қамайды. Ол жердегілер әкемді қинап, мешіттің қожасы екенсің, аспанда Құдай бар дейсіндер де жерге табынасыңдар деп тізесі мен басынан әбден ұрады. Әкем болса: «Мешіттің қожасы жоқ, ол – Алланың үйі, жолаушылар тоқтап, құран оқып кетеді», - десе де түрмедегі есер-соқтар оны аямапты. Сөйтіп жүргенде әкем есебін тауып қашып шығады да, Мерке ауданының Сұрат ауылында тұратын әкпесі Кебенің үйіне паналайды. Сосын ашаршылық басталғанда, Сұратта көп тұрақтамай Қырғызстанның Аламедин деген ауылына қоныс аударыпты. Кейін ел тынышталған кезде Абай ауылында тұратын немере інісі әрі шәкірті, айтулы ақын Жақсыбай Жантөбестов әке-шешемді ауылына көшіріп әкелген екен», - дейді Бердібек ақсақал.

Бекеңнің дүниеге келуі де ерекше болыпты. Айтуына қарағанда, ол кісінің ата-анасы, яғни Атай молда жасы егде тартқанша перзентсіз болыпты. Күндердің күнінде жұмыс істеп жүрген анасына бір әйел: «Сен кубассың!» - деп айтып салса керек. Соған ренжіген әйелі үйіне келіп жатып қалыпты. Кейіннен еріне бір бала асырап алайық деп жалынған да екен. Сонда Атай молда: «Құдай беретін болса, өзі береді», - деп қысқа қайырыпты. Көп ұзамай ол кісі түс көріп, түсінде асық ойнап жүрген бір топ баланы көріпті. Сол балалардың қасынан өтіп бара жатса олардың біреуі: «Қарандаршы әне, Бердібектің атасы кетіп барады», -

дейді. Аргынша бір ерсектеу бала тұрып: «Жүре беріңіз, сіз енді Бердібектің атасы болдыңыз» депті. Осы аяннан кейін Атай молда Жаратқанның өзінің тілегін қабыл еткеніне риза болып, ақсарбас шалын, құдайы тамақ таратқан.

«Мен дүниеге келгеннен кейін көп ұзамай аямды кубасың деп ренжіткен әйелдің отбасынан береке кетіп, балалары бірінен кейін бірі шетінеп, тіпті күйсуі де келетен дүние салып, соқа басы ғана қалған көрінеді, - дейді Бекен. – Ал Атай молданың ет жақын туыстарының бәрі де молда болған. Досай молда, Жақсыбай молда, әкемнің немере ағасы Жоламан кәліне әруақты да құдіретті кісілер болыпты. Елдің айтуынша, ол кісі өмірден өтіп, жерленген кезде бір апта бойы қабірінен күңгір-күңгір дауыстар толассыз естіліп тұрған көрінеді. Сосын жұрт жиылып қабірді ашса, мүрде жоқ болып шығады. Көп ұзамай әкеме аян беріліп, Жоламан ағасы оған: «Мені жерден іздемеңдер, көкке ұштым. Бір жеті жерде жатып қалдым, онда жатпас едім әйелімнің шайпау мінезі кесіріп тигізді» депті. Сол Жоламан кәліненің ұлы Көшерәлі молда да әкесі секілді жұрттың көзінде сәлдесі желбіреп көкке ұшып ғайып болған деседі. Бұл 1900-ші жылдары болған оқиға екен. Сондай-ақ әкем Ұлы Отан соғысының да ұзаққа созылатынын, соңы жеңіспен аяқталатынын соғыс басталған кезде-ақ болжаған. Ол тіпті өмірден өтерден біраз уақыт бұрын бес жасқа келген мені алдына ала отырып, араб әріптері мен төте жазуды үйрететін. Тіпті анама: «Мына балаға оқу керек, ол келешекте кітап ұстайтын ғұлама болады, көресіңдер әлі, түбінде Ислам діні жанданады», - деп те айтып отыратын. Айта берсем ол кісінің кереметтері өте көп. Тіпті өзінің дүниеден өтерін алдын-ала біліп жатқан ол кісі жаназасын шығаратын кім екенін алдын ала жариялап қойған. Кейін айтқанындай, өзінің шәкірті Қияс молда әкемнің жаназасын шығарып еді».

Анасының қолы да алтын болған

Атай молданың кемпірі де қолының шипасы бар кісі болыпты. Күлсін әже ауқатты отбасынан шыққан екен. Кейіннен әкесінің орасан көп байлығы тәркіленіп, өзін большевиктер атып тастаған.

Күлсін әже науқасқа шалдыққандарды сынап, тотияйып.

адыраспан, дермене, иманжапырақ секілді табиғи дәрілік шөптермен ем жасайтын болған. Сол арқылы бедеу әйелдерді емдеп, перзентке зар болып жүргендерге бақыт сыйлаған.

«Әкемнің де, анамның да елі мен ағайын-туыстарына тигізген шарапаттары жетерлік, - дейді Бердібек ақсақал. – Кезінде жастықтың әсерінен бұған онша мән бермей, есте сақтамаппын. Тек осы күндері өкінемін, әттең, Құран кітабын қолыма алып, қасиетті Ислам дініне біржола бет бұрғанымда, ата-анамның ұлағатты жолын жалғастырып қана қоймай, көз жанарымнан да айырылмай, сау-саламат жүрер едім-ау, амал қанша?»

Асылдың сынығы, кереметі көп Атай молданың тұяғы болған Бердібек ақсақалдың жасы бүгінде 70-тен асты. Ол кісі әкесінің небір ғажал ерекшеліктерін үнемі тебірене еске алып, кейінгі ұрпағына үлгі етіп отырады. Ата-бабаларымыздан қалған сондай асыл қасиеттері мен үлгі-өнегесін бүгінгі ұрпағына жеткізер ақсақалдарымыз әрқашан аман болсын!

Тылсым дүние. Желтоқсан, 2010

ЖОЛБАРЫСТЫ САУЫТБЕК

Жақында Шу ауданы Жиенбет ауылының тұрғыны Мәдімарұлы Сауытбек ақсақалмен кездесудің сәті түсті. Қаршадайынан қым-қуыт өмірдің кермек дәмін татып өскен қарияның басынан өткен сырлы оқиғалар мені қатты қызықтырды. Ол кісінің аузынан естігендерімді айна-қатесіз оқырмандардың назарына ұсынуды жөн көрдім.

Балалық шақпен ерте қоштастым

1930 жылдардың ашаршылығында халық тоз-тоз болып, шыбын жандарын аман алып қалу үшін беті ауған жаққа жөңкіле бастаған кез. Шу ауданы Сталин колхозының басшылығы қоғам малын сақтап қалу мақсатымен үйді-үйге 2-3 ұсақ малдарды таратып береді. Ашыққан жұрт әлгі малды сағып немесе ас-ауқат етіп қояды. Әкем Мәдімар болса, колхоз малын жеке тұяқтарымен бірге көздің қарашығындай бағып, бірер жылда бірнеше жүзге жеткізеді.

Еңбекқорлығымен қоса, жетім-жесірге, жоқ-жітімге, көп балалы үйлерге қол ұшын беріп, жомарттығымен де ел аузына ілінеді.

Мен ата-анамның сағынып көрген алғашқы перзенті екенмін. Жарық дүниеге келерден бір жыл бұрын «Ұл туасың, ұлыңның атын Сауытбек қой» деп, ақсақалды қария аян беріпті. Сөйтіп, әкемнің елу бір, анамның жиырма алты жасында дүниеге келіппін. Бұл 1940 жылдың 1 қазаны екен.

Ата-анамның көптен күткен алғашқы перзенті болғандықтан ба, тым ерке болып өстім. Оқта-текте колхоз орталығына барғанда бақуатты отбасының баласы дей ме немесе әкем қадірлі кісі болғандықтан ба, әйтеуір басқармадан бастап, қарапайым кісілер мен бала-шағаға дейін айтқанымды істеп, еркелететін көрінеді. Соған бола әкеме «колхозға көшейікші» деп қиғылық салады екенмін.

Бірақ, балдай тәтті балалық дәуренім ұзаққа бармады. Бес жастан алтыға шыққанымда, 1945 жылдың жазында Бала Жайсан жайлауында ертелеп қой бағып кеткен әкемнің кешкісін отары шұбырып қайтты. Өзі жоқ. Қос қолымен бетін аяусыз тырнап, қызыл-дала етіп жыртқан анам атты адамға жеткізбестен безіп, жан-жарын іздеп кетті. Көрні-қолаң да атқа қонды... Әкемнің мәйігін жеткізді.

Әкейді жерлеген соң, санақ жүргізгенде мал кем шыққан. Осыған қарағанда, өрісте қой жайып жүрген әкеме біреулердің қастандық жасағаны анық. Балалықты қайтесін, әкемнің қазасынан соң мен ауылға көшетін болдық деп қуаныппын. Есейгенде сол айтқандарым есіме түссе, өлердей ұялатынмын.

Осы қайғылы оқиға мені балалық бал дәуренмен ертерек қоштастырды.

Әкемнің адал еңбегі, маңдай терімен жинаған жүздеген ұсақ малдары мен ірі қаралары артында қалған бала-шағасына бұйырмай Үмбетқұл деген ферма бастығының жем-сауында кетті.

Мейманасы асып-тасып, жарылардай ісінген Үмбетқұлдың қиянатты істері біздей жетім-жесірлерге ғана емес, дүйім ауылдас ағайындардың қабырғасына аяздай батты. Өйткені, маскүнем ферма бастығының талан-таражға салған бірнеше жүздеген малын қарапайым көпшілік

ағайынгершілікпен жабылып төлеп отырған еді. Мұнымен қоймай, көзіне шел біткен Үмбетқұл жесір келіншектерге де күн көрсетпей ойына келгенін істейтін.

Көңің наласы жіберсін бе, өмірінің соңында ол жалғыз қалып, қайыршылықта күй кешіп, ит өліммен бақилыққа аттанды...

Жастайымнан өмірдің ащы кермек дәмін тата өскендіктен жарытып білім ала алмадым. Тиіп-қашып жүріп жеті сыныпты әупірімдеп бітірдім. Есесіне, еңбекке ерте араластым.

Бақ-дәулетті көтере алмадым

1959 жылы желтоқсанында көршілес Мойынқұм ауданы Бірлік ауылының біртуар сыйлы азаматы болған Нарынбек Шоңбаев деген кісінің Зәбира атты қызымен көңіліміз жарасып, шаңырақ көтердік.

Көп кешікпей Жамбыл қаласындағы кооператив училищесін тәмамдадым. Аудан орталығы Новотроицк (қазіргі Төле би ауылы) селосындағы шағын дүкенді қабылдадым. 1962 жылдың 2 қарашасында Мейрамбек деген ұлымыз дүниеге келді. Ұзамай Коммунизм совхозындағы азық-түлік дүкенін қабылдап алдық. Бұл ретте Жаратқан иеміз жарастырған Зәбираның көмегі көп болды. Өз ісіне тиянақты, берік, мінезі өте тік, өткір. Бетің бар, жүзің бар демейді, кімге де болса ақиқатын алдына жайып салып отырады. Керісінше, менің мінезім жеңілтек, ұшып-қонып жүретінмін. «Семіздікті тек қой ғана көтереді» деген рас екен. Тұрмысымыз түзелеңкіреп, киіміміз бүтінделіп, ашқұрсақ қарнымыз тойыңқараған соң қызығушылықпен ішімдікке әуестене бастадым. Онымен қоймай, сол кезеңнің «модасына» айналған карта ойыны – преферанс пен кингіге құмарта ден қойдым.

Бар жұмысты Зәбираға артып қойып, күніне ертеңнен кешке дейін 3-4 шишаны босату үйреншікті әдетке айналғанын несіне жасырайын.

Күнде кешке қарай қызара бөртіп, масайып келіп төсекке құлаймын...

Жолбарыстың айбаты

1963 жылдың жазы болатын. Ес-түсімді шала-шарпылау білетінмін. Тау қопарғандай демалып ұйқылы-ояу жатсам, үлкен бір жолбарыс бас салады. Шошыл оянып, сіріңке жағып, үйдің іші-сыртын, қуыс-қуысты тіниттім. Жаңа ғана көрінген жолбарыс еш жерде жоқ. Түсім дейін десем, тура өңімдегідей.

Жарты айдай уақыт өтпестен тағы да дәл сол жолбарыс бас жағымда отыр. Оянып кеттім. Енді бірде, түсімде бір топ адам біздің үйге келіп, есіктің алдында шуылдасып тұр. «Мына Сауытбектің жолбарысын қарашы, көптен бері осының үйінде жүр. Әне-міне» деп бір-біріне көрсетеді. Шынында да, жолбарыс үйіміздің оң босағасынан ін қазып алып жатыр екен.

Бұл түске де ешқандай мән берген жоқпын. Тіптен үрейленуді қойып, жолбарысқа бойым үйреніп те кетті. Күнде ішетінім – ішімдік, ойнайтыным – киігі, преферанс. Ал жолбарыс түсімнен шықпайтын болды. 1964 жылдың қыркүйегінде Галя деген қызымыз дүниеге келді. Осындай жақсылықтарға қарамастан арақтың арқасында даңққұмарлыққа, көрсеқызарлыққа салындым. 1966-1970 жылдар аралығында Зәбираға көрсетпегенім жоқ. «Жынды суға» тоя мас болған соң, еш кінәсіз келіншегіме тисетінмін. Бір үйдің жұмысы екеумізге ортақ болса да, жас сәбилі Зәбира су әкеледі, отын жарады, сиыр сауады, дүкенді ашып сауда жасайды, келімді-кетімді меймандар соның мойнында. Ұсақ-түйек тіршілігі қаншама десеңізші. Жан-жарыма қол ұшын бермей арақ ішіп, карта ойнап, қала берді, қыдыруым, оны жәбірлеуім нағыз надандық, нақұрыстық екенін кеш ұқтым. Кейінгі уақыттарда түсіме жиілеп енетін жолбарысты үйден қуып шығармақшы боламын, бірақ ол маған айбат етіп жатып алады.

Сүлеймен нағашым тура жолға бағыттады

Анамның ағасы Сүлеймен жылына бірер мәрте қонақ болып 5-6 күн жатып, аунап-қунап кететін. Кейінгі келгенінде үйреншікті түсім тағы да қайталанды. Ертеңіне түсім туралы

нағашыма бастан-аяқ айтып бердім. Ол кісі біраз ойланып отырып, маған ренжіп:

- Сауытбек, жолбарыс - өте киелі аң. Көрінген адамның түсіне кіре бермейді. Бұл жолбарыс – саған қонған бақ. Бақ деген – сенің өмір сүрген әділетті дәуірің. Біз құсап, ала-сапыранда туылмай, мынадай заманда өмірге келген сендерде арман жоқ. Қонған бақты бағаламай ішкенің арақ, ойнағаның карта, қалай болса солай жүресің. Зәбираға да тыныштық бермейсің. Келіннен айналайын, ол осы босағаны аттағалы жаман болған жоқ, - деп ұрыса жөнелді. Және де мынадай ғажайып түсті кез келген адамға айта бермеуімді қатаң ескертті. Нағашымның дәлме-дәл жоруы әрі жаныма батыра айтқаны едәуір ой сала бастады. Дей тұрғанмен, арақпен біржола қоштаса қоймағанмын. Бір күні көрші малшының үйінде таң атқанша «жынды суды» ұрттаймын деп, әжептеуір масайдым. Бір құрдасыммен сөз жарыстырып, дауысым қатты-қатты шығып кетсе керек.

- Әй, Сауытбек, саған не болды? – деген Әбілдә ақсақалға тілім тиіп кетіпті. Ертеңіне оразамды ашпастан қонақта бірге болған Ошан кәрияның үйіне барып:

- Арақты қоюға ант берейін, сіз маған бата беріңіз, - дедім.

- Екеуміз құдай қосқан көршіміз. Саған ішімдік жақпайды, мүлдем қой деп талай айтқан жоқпын ба? Әлі де болса кеш емес, ішімдікті таста. Сен арақты қоямын деп ант берме. Онсыз да мен саған бата бермеймін. Арақты ант беріп қойып, бата алмай-ақ қой. Бұл екеуі де келешегіңе жайсыз, - деді Ошан ақсақал.

- Онда ішімдікті антсыз біржолата қойдым, - дедім. Сол күні өрісте қой жайып жүрген Әбілдә кәриядан аттан түсіп, қолымды қусырып, кешірім сұрадым. Бұл 1970 жылдың қаңтар айы болатын.

Арақты қойған күннен бастап, отбасыма қыдыр дарып, береке ұялады. Аяулы жарыммен Жаратқанның сыйлаған сегіз ұл-қызымызды ойдағыдай тәрбиелеп, білім алуына жағдай жасадық. Жеткілікті білім алмасамда, шығармашылық шабығтым оянып, 1983 жылы «Жалын» баспасынан «Жыр бесік», 1994 жылы «Мерей» баспасынан «Аша елі», 2008 жылы ақпанда «Раритет» баспасынан «Түсімдегі жолбарыс» деген кітаптарымды жарыққа шығардым.

Жолбарыс соңғы кездері түсімде сирек көрінеді. Тек қысылып қиналғанымда ғана енеді. Кейде ойланамын, осы жолбарыс болып, мені теріс әрекеттерден арылтқан әкем – Мәдімар емес пе екен деп...

*“Жас алаш”
№4 сәуір М.Б.М. 2008 ж*

НАР ТҰЛҒА ЕДІҢ, НАЙМАНХАН

Өткен ғасырдың 60 жылдары көрікті Новотроицк ауылындағы қазақ орта мектебінде оқып жүрген кездерімізде көптеген оқушылар домбыра мен би үйірмесіне үйірсектеп, бокс-күрес залдарын айналсоқтайтын. Ал баз бірі барабан, сырнай т.б. аспаптармен әуестеніп, түрлі мерекелік шаралардың ойдағыдай өтуіне атсалысатын.

Сондай өзгеше топ құрған Сағаділда Хасенов, Жайсанбек Әділгереев, Жұмабек Айнақұловтардың қатарында Новотроицк ауылының түлегі, орта бойлы, қара торы бала Найманхан Нұпбаевты жиі байқайтынмын. 1966 жылы 11 мен 10-шы кластың оқушылары қатар бітіріп, жоғарғы оқу орындарына түсу қиындап кеткен еді. Осындай қиыншылықтарға мойынсұнбай жалындаған жастық жігермен Найманхан Нұпбаев өткен жылдары ғана өмірден озған, аудандық мәслихаттың хатшысы Болат Жақыпбаевпен Ресейдің Саратов қаласындағы ауыл шаруашылығы институтының бірінші курсына өз күшімен оқуға қабылданады. ҚР Парламенті Мәжілісі төрағасының орынбасары Жәнібек Кәрібжанов та сол жылдары Найманханмен бірге оқыпты.

Жоғары біліммен оралған соң Найманхан Нұпбайұлы 5-6 жылдай Жамбыл су шаруашылығы мамандарын даярлайтын институтта оқытушы қызметін атқарады. Киелі Шу өңірінде туып- өсіп, топырағына аунап-қунап ержеткен Найманханның аңсары атамекенге ауып, 1970 жылдардың соңында Көктерек совхозына агрономдық қызметке орналасады. Сол кездерде Мойынқұм ауданындағы ең іргелі шаруашылықтардың санатындағы Көктеректе табан аудармастан 20 жылдан аса қызмет еткен Н. Нұпбаев білімді

де білікті маман екендігін жете тапты, дала аруы- жүгері, бидай, бау-бақша т.б. ауылшаруашылығы дақылдарынан жоғары өнім алуға қол жеткізе алды.

Тәуелсіздік туы желбіреп, еркіндік алғаннан кейін совхоздар бет-бетімен тарап жатқанда Найманхан Нұпбайұлы Бірлік ауылында Т.Бокин атындағы шағын кәсіпорнын ашты да, бау-бақша егіп, ел игілігі жолындағы сңбегін жаңа қырынан жалғастыруға көшкентұғын.

Қарапайым да дархан жанды Найманханның ізгі қасиеттерінің бірі талантын қаламгерлікпен ұштастырып, түрлі деңгейдегі басылымдарда көкейкесті, толғамды ой қозғаған мақалаларын жарыққа шығарды. Творчестволық шығармашылыққа жаны жақын оның Тәкен Әлімқұлов, Әлімқұл Бүркітбаев, Мұса Рахманбердиевтей елімізге танымал жазушы-қоғам қайраткерлерімен етене жақындасып, араласып-құраласып жүргенін жиі көретінмін.

Әсіресе, Найманханды ата-анасымен көрші тұрғандықтан да шығар, қыршын боздақ-Қайрат Рысқұлбековтің тағдыры ерекше толғандыратын.

1991 жылы жамбылдық тележурналист Серік Абасовтың шынайы жасаған шығармасы «Желтоқсан жаңғырығы» көрсетілімінде Найманхан Нұпбаев Қайраттың өліміне қатысты еш жалтақтамай өз ойын батыл да ашық айтқанымен қалың жұртшылықтың есінде қалғаны анық. Найманхан ащы шындықты шырқырата айтып қана қоймай, Қ.Рысқұлбековтің қорына өз отбасынан қаржы аударып, аса зәру іс-шаралар туындағанда анасы Дәметкен мен осы жолдардың авторын сол кездердегі ару астана-Алматыға өз көлігімен бірнеше мәрте тасымалдағанын қайтерсің.

- 1993жылдың қысында қарсы алдында Қайраттың ескерткіші орналасқан Мәдениет үйіне ілінетін «Желтоқсан» жазуын Қ.Рысқұлбековтің қорының атынан Алматыда жасаттырғанымызда аязды қар, көк мұзда 400 шақырым шалғайдағы Бірлікке Мәскеушімен жеткізген ұлтжанды-қамқорлығы әлі күнге дейін жадымда сақтаулы.

Ең өкініштісі әттең, Найманхан 1995 жылдың қыркүйегінің басында күтіп-баптап өсірген өнімін өткіземін деп, тыным таппай жүріп, Науасібір аймағында жол апатынан мерт болмағанда екеуіміз қол ұстасып, әлі де небір

ұлағатты істерді тындырған болар ма едік. Дегенмен де тәубе етемін. Ат тұяғын тай басар демекші, бөлекше ұнататын інісі Кенжебек Халық қаһарманы-Қайрат Рысұлбековтің рухын құрметтеу мақсатындағы іс-шараларға бір кісідей қолғабысын тигізіп келеді. Сондай-ақ аға-інілері мен күйеу балалары Шаншархан, Шаншарбек, Нұрахан, Қылышбек, Алтынбек, Ергазы, Нұрландар өзінді жоқтатпай, менімен туған бауырларымдай сыйласып тұрады.

Айрықша атап өтерлік жайт, өзін етене еміреніп, мәлелеп, әспеттеген кенжең, Сымбат Найманханқызы әке жолын қуып, Алматыдағы Абай атындағы мемлекеттік университеттің 3 курсында журналистік мамандығы бойынша дәріс-алуда. Ара-тұра Қазақстан Ұлттық телеарнасында хабар ұйымдастырып жүр.

Қадірлі дос, Найманхан, арамызда аман-есен жүргеніңде 2009 жылдың 3 мамырында адамзаттың асқаралы асуы-60 жасқа толатын мерейтойыңды бірге атап өтетін едік. Өкінгенмен амал қанша. Жақында темір жол саласында қызмет ететін ізбасар ұлын Ержан, келінің Сағыныш пен немерең Шалағат Тараздан арнайы келіп, мәңгілікке жайғасқан мекенінде рухыңа құран бағыштағты. Аталарымыздың «Орнында бар оңалар» дегені осы да. Жатқан жерің жәннатта, топырағың торқа, алдың пейіш, артың кеніш болып, Жаратқан Тәңірі өзін жасамаған жасыңды, көре алмаған қызықтарыңды сүйікті жарың Қымбат пен ұрпақтарыңа, бауырларың мен ағайын-туыстарыңа бұйыртысын деп тілеймін!

«Шу өңірі» 25.04.2009.

ҚАСИЕТТІ ҚАРА ҚОБЫЗ...

Бірде «Асауан Сахаба» кесенесінің шырақшысы Бейшен Алашбайұлына жолықанымда Ақтөбе ауылындағы ертеде марқұм болған Жаппархан деген кісінің қара шаңырағында көненің көзі қара қобыз бар екенін сендіре айтқан еді.

Көне қобыз қатты қызықтырып мен ертеңіне-ақ Бейшенге қолқа салып, сол ауылға барып келуім өтіндім. Телефонмен

алдын-ала хабарласқанымда қобыз иелері көне жәдігермен жан-жақты танысуымызға болагындығын айтқан...

Бізді отағасы Мырзақұлұлы Қыпшақ пен жұбайы Салтанат Бөгенбайқызы жылы шыраймен қарсы алды. Қара қобызды қастерлеп, ақ матаға орап, қонақ бөлменің төріне жайғастырыпты. Алашбайұлы Байшен құран оқыған соң, қобызды қолға алып, жете танысуымызға мүмкіндік туды.

Біздің сауалымызға Қыпшақ Мырзақұлұлы: Ертеректе Шудан да тыс аймаққа аса танымал аты шыққан Жайнақ бақсы болған. Ол кісіні Шу өңірінде тұратын қартаң қариялар өте жақсы біледі.

1904 жылы өмірге келген Жайнақ атаға бақсылық 16 жасында қоныпты. Ол 18 жасқа келгенде жасы 90-ға жақындаған атақты бір бақсы, өкініштісі аты-жөні есімде жоқ, осы қобызды атаға сыйлапты.

Жайнақтың Үрім, Керім деген қарындастары болған. Керімнен бала болмапты. Мен Үрімнің баласымын, яғни Жайнақ атаның жиенімін. Бүгінде Қазақстан Республикасы ҰҚК-де лауазымды қызметтегі генерал Қозыкөрпеш Кәрбозов, атаның жалғыз қызы Шәмшәгүлден туған. Өзім жастайымнан Жайнақтың тәрбиесінде ержеттім.

Алғашында осы маңдағы Жаңалық ауылында тұрып, 1956 жылы Абай ауылына көштік. Есім кіргелі білетінім, атаға көбіне жын ұрған, ақыл-есінен ауысқан кісілерді жазда арбаға, қыста шанаға байлап әкелетін. Науқасты 10-15 адам жабылып байлағанымен бір-екі-ақ адам алып келетін. Есік алдында аурудың қол аяғын шешуге жүрексініп, қорқатын, сонда нағашым қобызын алып шығып: «арқаннан босатып жіберіңдер» деп, бұйыратын.

Сол кезде 10-15 адамға бой бермейтін «батырың» қара қобыздың алдында «Мұрындық таққан тайлақтай» момақан күйге түсіп, бақсының бұйрығын орындайтын

Атаның ерекше қасиеті, аурулардың келе жатқанын алдын-ала біліп, кемпірі Сұлушашқа: «шайынды қоя бер» дейтін. «Қонақтардың» келе жатқанын сезіп, Шәмшәгүл әпке екеуміз сексеуіл жағып, орақ пен балтаны шоққа әбден қыздыратынбыз. Атамыз қобызын ойнатып, зікір салатын шақта әбден қызарған орақты қолына ұстататынмын. Ақ көбік шашыраған аузымен қып-қызыл шоқтай орақты

тістегенде аласұрып, жанталасып жатқан ауру бірте-бірте тынышталады.

Қандай да науқас болмасын 3-4 күнде құлан-таза айығып қатарға қосылатын. Жайнақ атамызды арнайы іздеген жойлаушылар болсын, ауру-сырқаулар болсын шартараптап, тіпті көршілес қырғыз елінен де ағылып жатағын...

Ата өзінің өмірден өтетінін бір ай бұрын біліп, Сұлушаш апама айтқан екен. Дегеніндей 1970 жылы 66 жасында ол кісі түйеден құлап, кенеттен қайтыс болды... Кейіннен Сұлушаш апа жасы келген соң қызының қолына көшпекші болып, Абай ауылындағы үйін әктеп-сырлап Қытай Халық Республикасынан келген оралман Смайыл атты ұйғыр кісіге 1986 жылдары сатпақшы болады. Көршілер: «Көшіп келмей тұрып, әйеліңмен осы үйге бір түнеп шық, әруақ сендерге рұқсат етеді ме, алдымен соны білгендерің жөн» дейді. Түнде әруақтар оларға паразылық танытқан болуы керек, ертесіне бір қойын сойып, құдайы тамақ беріп, Смайыл басқа үй сатып алды. Содан бері ол үйде адам тұрмайды.

Бақшасында алма ағашы көп еді. Көрші үйлерінің балалары алма жегілері келіп, баққа кіргенде, ақ киімді қария көздеріне елестеп, оларды қуалайды екен. Содан шошынған балалар бау-бақшаға жоламай кеткен. Көптеген жыл дүниелерімен қоса қара қобыз да сол иесіз үйде тұрған. Ешкім тиіспеген. Кейіннен дүниелерді әкеткен соң қара қобыз 3-4 жылдай жалғыз тұрған.

1992 жылы Шәмшәгүл әпкеміз қобызды Ақтөбе ауылындағы осы үйге алып келді.

Бірде екі адам үйге келіп: «Бізге қобызды алындар деген аян түсті» деп, айтқан соң, ауырып жатқан Шәмшәгүл әпке: - Қобыз төргі бөлмеде тұр ғой, барып алындар дейді. Әлгілер қуана ұмтылғанда қобызға жетпей біреуі етпетінен, екіншісі шалқасынан құлап, естерінен танып қалады...

Кейде ағайын-туыс, жора-жолдастар жол-жөнекей жынды судан ұрттап алып қонағаға келетін жайттар да болады. Әрине, оларды далаға жатқызбаймыз ғой. Қонақты «Құдайдай» сыйлаған қазақ емеспіз бе. Барынша күтіп, төрге төсек салып береміз. Таңқалатынымыз «ақаңнан» ауыз тиген азаматтар таң атқанша көз ілмей үрейленіп шығады. Өйткені, оларды ақ киімді қария әрдайым мазалап, тыныштық бермейді екен.

Қара қобыздың айтарлықтай артықшылығы, ақ пейілмен алыстан арнайы ат арылтып жолаушы келе жатса басындағы сылдырмақтары сылдырлап бізге белгі береді...

Токетер түйінінде Қыпшақ Мырзақұлұлы:

- 1947 жылы туылғанмын. Мал шаруашылығы маманы-веттехникпіні. Қазір жұмыссызбын. Құдайдың берген нәсібесін теріп жеп отырмын. Тылсым құдіреті ерекше осы «қара қобызды бірнеше миллион теңге береміз, сат», - деп келген мырзалар да кездесті.

Әруағы қасиетті Жайнақ атадан қалған асыл мұра ғой, қалайша көзіміз қиып, бір құлқынның қамы үшін саудаласпақпын. Өзім ойнай алмасам да қараусыз қалдырмай, жылқының майымен қара қобызды майлап, көздің қарашығындай сақтап келемін, - деп нық сеніммен қорытындылады.

Иә, қасиетті Шу аймағы кезінде Асан Қайғы бабамыз өз бағасын берген 1456 жылы Шу өңіріндегі Хантауының Сұңқар шыңы маңындағы Қозыбасыда Қазақ хандығының іргетасы қаланып, Керей Сұлтан ақ киізбен көтеріліп, хан тағына отырды. Кезінде түркі халықтарының өркениетті мәдени орталықтарының біріне айналған Баласағұн қаласының орны қасиетті Шу топырағынан табылғаны жайдан- жай болмаса керек. Атақты би-қолбасылар Төле би, Ескендір Зұлқарнайынның, Келесары Наурызбайдың, Ағыбай бағырдың, Қойайдар би мен Биназар батырдың, күш атасы-Қажымұқан палуанның, Балуан Шолақ, Тұрар Рысқұлов, Сәкен Сейфуллиннің табандары тиген жерлері. Елімізге танымал сал-серілер, галым, ақын-жазушылар, қоғам қайраткерлерін дүниеге әкелген киелі мекен.

Осыған орай айтпағым, Ақтөбе ауылындағы Қыпшақ Мырзақұлұлы мен Салтанат Бөгенбайқызының отбасындағы қара қобыз халқымыздың байырғы замандағы әдет-ғұрпынан сыр шертетін көне жәдігерлердің бірегейі деп бағалауымыз жөн.

«Шу өңірі» 26.07.2006.

АҚ ОРДАНЫҢ АВТОРЫ АҚТӨБЕЛІК ЖІГІТТЕР

Ел астанасын Ақмолаға көшіру жайлы 1994 жылдың көктемінде тұңғыш Президентіміз бастама көтеріп, жаз айларында Жоғарғы Кеңес депутаттары қызуқанды айтыс-тартысқанымен соңыра қолдап, оңды шешім шығарған болатын. Сол кездердегі дағдарысты-қиыншылықты кезеңдерге байланысты халық арасында Астананы Сарыарқа төсіне көшіруге қарсыластар көптеп табылып жатты.

Ашығын айтқанымызда осы уақытқа дейін Елбасымыздың кей әрекеттеріне сыни көзқараспен қарайтыным жасырын емес. Сол бір қиын қыстау уақыттарда қалыптаса бастаған саяси хал ахуалға орай, елорданы Ақмолаға тездете көшіру туралы Президенттің бастамасын алғашқылардың қатарында қолдадым. Кей сәттерде көпшілікке түсінік жұмыстарымен де айналыстым. Оның айғағы ретінде Жас алаштың 30 тамыз 1994 жылғы санында «Сарыуайымшыл Солженициннің сандырағы жүзеге аспасын десек», атты мақалам жарық көрді.

Халықтық игі бастаманы жаратқан Тәңіріміз де қолдаған шығар, 3-4 жыл өтпей сайын дала Сарыарқаға ұлы көш сап түзеді...

Көп ұзамай данқты жерлесіміз, Халық Қаһарманы Қайрат Рысқұлбеков жайлы Алматыдағы Жалын баспасынан Ер намысы-ел намысы жинағын құрастырып, 3 мың данамен жарыққа шығардым. Кітаптар Тараз, Қарағанды, Жезқазған қалаларының жоғарғы оқу орындарының студенттеріне таратылды. Осы мақсатпен 2000-жылдың желтоқсанында Астана атауын жаңадан иеленген ару қалаға атбасын тіредім...

Қонақ үйден орын жалдауға қалта таяз. Төлебилік Базаркүл атты қарындастың көмегімен жездесі Байғұттының жалдап отырған екі бөлмелік пәтеріне жайғасуға тура келді. Қайран қазакемнің дархан кең пейілділігіне не жетсін! Шиедтей балашаға мен ерлі-зайыпты жұрағаттары тағы бар, мені танымаса да сүйікті жары Ғалия (Базаркүлдің әпкесі) екеуі құрақ ұша күтті.

«Ер намысы-ел намысы» кітабына өте-мөте қызығып, інісі Арапбайды шақырып, менімен таныстырды. ҚР ҰҚК нің лауазымды қызметкері Қозы Көрпеш Кәрібозовқа да жолығуға жәрдемдесті. Қоналқада, аядай екі бөлмелі пәтерде

ін тіресе демалып жатқанымызда Байғұтты таң атқанша көз ілмей компьютерде қадалып отыратын. Үш төрт күндей Астанада аялдағанымызда оның аса жауапты да күрделі жобамен еңбектеніп жүргенін байқағанмын.

Алматыдағы сәулет- құрылыс академиясының түлегі Байғұтты кейінірек арнайы тапсырыспен өркениетті шет елдердің бірінде қызмет үлгісін көрсеткенін естідім. Астанадағы көптеген ғимараттар осы аталып отырған жерлес сәулетшіміздің қол туындылары.

Ағайынды Байғұтты, Арапбай Тортаевтар Шу ауданының Ақтөбе ауылында туып- өскен, қазақтың қара домалақ балалары. Арапбай Баласағұни атындағы орта мектептің директоры Бірлікбай Жантасвтың тай- құлындай тебісіп өскен жан досы екен. Осы уақытқа дейін бір бірімен сыйласып тұратынын естіп те, біліп те жүрмін.

Жақында «Қазақстан» ұлттық телеарнасының «Астананың он кереметі» бағдарламасында тұңғыш Президентіміз Н.Назарбаев атын атап, үкі таққан Ақордамен жан жақты танысып, таң тамаша күй кештік. Әлемде теңдесі жоқ, десе де дегендей осы ерекше сәулетті ғимараттың «өкіл әкелері» өзіміздің жерлестеріміз, ағайынды Байғұтты, Арапбай екенін естігенімде баяғыда өмірден өткен әке- шешем тіріліп келгендей қуандым.

Мұны қаншама уақыт қажымай- талмай, ерінбей күндіз- түні тынымсыз тер төккен Тортаевтардың немесе Нұрсұлтан Әбішұлының ғана емес, бүкіл еліміздің, иісі қазақ жұртының мәртебелі жетістігі деп түсінемін.

Жарайсыңдар, Байғұтты, Арапбай! Еңбектерің жемісті болып, ару қыздай күннен күнге құлпырып, өсіп келе жатқан Астанаға алдағы уақытта да қомақты үлестерінді қосып, бұдан биік белестерден көріне беріңіздер демекпін.

«Шу оңірі» 19.07.2008.

ӨМІРДЕН ЕРТЕ КЕТКЕНІМЕН...

Бұл жалған фәнидің кім-кімге де болмасын мәңгілік емес екендігі бүкпесіз шындық. Жаратқанның жазуымен біреу ерте кетеді, біреу кеш кетеді. Бұл бұлтартпас өмір заңдылығы.

Қайсыбіреулердің ұзақ 90 жас немесе 100 жасағанымен еліне, жұртына, халқына бәлендей көмегі болмаса шапағаты тиіпті дегендей титімдей де іс тындыра алмай, бәріміз де ертелі-кеш баратын бақилық мекенге ұрпақтары аз да болса үлгі тұғарлықтай ізгілікті сүрлеулі соқпақ қалдыруға өрелері де өнегелері жетіңкіремей аттануда.

Өкіншітісі сол, бүгінгі дәл қазіргі қоғамымызда 30-40 жастағы соқпауылдай азаматтар еліміздің келешегі, елі игілігі жолында еңбектенудің, ата-ана, ағайын-туыстарына көмектесіп, қол ұшын берудің орнына әлі де жаспыз деп, олардың болмашы зейнетақыларына жармасып, азын-аулақ мал-жанын бәтуасыз тірлікпен ту-талақай шашып қалай болса солай жүруде. Осындай әумесерлердің кесірі де өз септігін тигізіп, тәуелсіздік алғанымызға 17 жылға аяқ басса да қыруар қазба байлықтың үстінде отырғанымызбен осы уақытқа дейін қолымыз аузымызға жетпей «жетім қыздың» күйін кешудеміз.

Ахмет Байтұрсынов, Тұрар Рысқұлов, Мұстафа Шоқай, Әлихан Бөкейханов, Міржақып Дулатов, Мағжан Жұмабаевтай ардақты да асыл ағаларымыз қылшылдаған қыршын жастарынан-ақ халқының жарқын болашағы үшін жан аямай арпалысып, өз өмірлерін, шыбын жандарын қиды емес пе?!

1986 жылғы желтоқсанда он мындаған қазақ жастары сақылдаған сары аязды көк мұзда Республика алаңына не себептен шықты? Олар да қазақ халқының ар-намысының аяққа тапталып Кремль көсемдерінің ұлттық мүддесімен санаспай қайдағы бір «шүрегейді» ел басқаруға әкелгені «отқа май құйғандай» әсер еткен жоқ па?!

Желтоқсан көгерілісінің қаһарманы Қайрат Рысқұлбековтың зымиянды-астарлы жалалармен шығарылған сот үкімінен қаймықпай:

...21-де жасым бар,
Қасқалдақтай қаным бар,
Бозторғайдай жаным бар.
Аламын десең алыңдар!
Қайрат деген атым бар,
Қазақ деген затым бар

«Еркек тоқты құрбандық» -

Агамын десең атыңдар!

деген жан даусы шартарапқа жетіп, өркениетті елдердің зиялылары сол кездегі Кеңес Одағының басшыларына Қ. Рысқұлбековке тағылған айыптың дұрыс емес екендігін, оның жазасын жеңілдету туралы жеделхаттар жолдап жатты...

Қайраттың ату жазасы 20 жылға өзгертілгенімен екі жүзді, жарамсақ Үкімет басшылары оның өміріне қастандық жасатып тынды.

Жас боздақтың қыршын ғұмырын, өнегелі өмірін жастарымызға кеңінен насихаттап, оларды ұлтжанды, отансүйгіштікке тәрбиелеу жолдарында 1991 жылдың наурыз мерекесінде Қайрат Рысқұлбеков атындағы қоғамдық қор құрылып, осы уақытқа дейін ауқымды істер атқара алды.

Ұлағатты шаралардың негізінде 2000 жылдың желтоқсанынан Шу ауданында жасөспірім мен жастар арасында шығыс жекпе-жегінен Қ. Рысқұлбеков атындағы турнир өткізіліп келеді. Даңқты жерлесіміз, Халық қаһарманы атындағы дүбірлі дода республикалық деңгейде өтетіндей дәрежеге көтерілді. Бұл ретте аудандық тазквондо федерациясының президенті тәжірибелі бапкер Тілеуқұлов Марат Жайлауұлының сіңірген еңбегі ерен.

Жарыстың салтанатты ашылу рәсімі сәттерінің бірінде орта бойлы, толықтау қара торы жас жігіт Желтоқсан көтерілісі мен Қайратқа арнап жазған жыр шумақтарын оқығысы келетінін өтінді. Турнир Төле би ауылының Ж. Жабаев атындағы мәдениет үйінде өтіп жатқан. Қуана келісіп, оны сахна төріне шығардық. Ақын жігітіміз аудандық «Шу өңірі» газетіне өлеңдері жарияланып тұратын Ғабит Көкеев екен. Нағашысы, анасы Бейсенкүлдің ағасы Жұмабек Чекаев тазквондошы-спортшылардың ата-аналар комитеті төрағасы ретінде көп қолғабыс тигізетінін айта кеткеніміз жөн шығар.

Таныстығымыз бірте-бірте рухани қарым-қатынасқа ұласып Ғабит Дәулетұлы маған жиілете жолығып, мәдениет пен өнер, саяси қоғамымыз жайлы кеңінен пікірлесіп кеңесетін. Әсіресе оны еліміздің бүгінгі тыныс-тіршілігі мен ертеңгі хал-ахуалы ерекше толғандыратын. Ғабит өзіндік бағыт-бағдары бар ұлтжанды да қайсар азамат екендігін 3-4

жылдай бұрынырақтағы Парламенттік, Президенттік сайлау науқанында анық байқатты. «Түйенің танығаны жантақ» демекші Шу өңірінде бірден-бір қалыптасқан ресмиліктен басқа бағыттағы тәуелсіз қаламгер болғандықтан, Алматы, Астана, Тараздан ат арылтып келетін оппозиция өкілдері алдыменен маған жолығуға тырысатын. Сенімді көмекшіме айналған Ғабит інім Батырхан Дәрімбет, Асылбек Қожахмет, Болат Атабаев, Әлібек Жұмабаев, Рақым Ауғанбаев, т.б., қайраткерлермен танысып, саясат сахнасына шығуға құшына бет бұрды.

Сәл ертеректе әскерде азаматтық борышын өтеп жүргенінде басынан алған ауыр жарақаты ашығын айтқанда оған көп кедергі келтіріп, кей күндері ауруханаға да жатып қалып та жүрді. Соған қарамастан Ғабиттің жүрек жарды жыр-туындылары түрлі деңгейдегі басылымдардан жарық көріп, менімен қатынасын үзбей, қоғамдық-саяси жұмысын тоқтатпады. Жоғарыдағы демократияшыл бағыттағы қоғам қайраткерлерімен кездесу өткізгенімізде Ғабит бауырым тыным таппай шапқылап бар жан-тәнімен көмектесетін.

Шындығына келгенде, 1990 жылдардың басында тұңғыш Президентіміздің ел ордасын Ақмолаға көшіру бастамасын қолдағанымды, бірақ Нұрекеңнің кей әрекеттерімен келіспейтінімді айтатынымын. Сондай-ақ оппозиция өкілдерінің де көптеген пікірін қолдағаныммен, базбір бағыттарымен көзқарасым қабыса қоймайтын. Сондықтан да, мені үш әріп өкілдері – ҰҚК өкілдері күндіз-түні андып, телефоным тыңдалатын. Осы күнге дейін жалғасып келеді. Оларға көп ретте мойынсұнбайтынмын.

Рухани әрі сырлас жақын досым, ірі қоғам қайраткері Батырхан Дәрімбет 2005 жылдың маусымының басында жол апатынан қайтыс болғаннан кейін-ақ маған ауыр тиіп, жүрегім сыр бере бастады. Соңғы сапарында Батырханды Ғабит екеуіміз күтіп алып, 3-4 жерде халықпен келелі кездесулер өткізген едік...

Көп ұзамай Ғабит аудандық әскери комиссариатта қызмет ететін анасы Бейсенкүлге үш әріп өкілдері қысым жасай бастағанын, әке-шешесінің тыныш жүр деп ренжігендерін жеткізді. Өзімнің де жүрегім ауырып, мазам кетіп жүргенімді айта келе оған:

- Ғабит, сен әлі жассың, келешегің алдыда. Жоғарғы оқу орнына журналистік мамандық бойынша оқуға түс. «Жас Алашқа» Захардин Қыстаубай (бүгінде «Айғақ» газетінің бас редакторы) деген жолдасым бар, сол кісіге жолығып газетпен байланысқа шық деп ақылымды айтқанмын.

Ғабиттің өзі де білімін жетілдіргісі келген болу керек, ата-ана, ағайын-туысқандарының демеуімен Алматы мемлекеттік университетінің журналистер даярлайтын факультетіне оқуға қабылданғанын маған арнайы соғып, қуанышпен жеткізді. «Жас Алаштан», «Қазақ әдебиеті», т.б. басылымдардан Ғабит Дәулетұлының тың серпінді жыр туындылары жариялана бастады.

Біршама уақыт өте келе Ғабит інімнің «Жас Алаштың» «Студент», «Ырғақ» қосымшаларында арнайы бет ұйымдастырып, елімізге танымал тұлғалармен пікірлескен сұхбат-мақалалары да жарыққа шығып, қалың оқырмандар жүрегіне жол тапты.

Ара-тұра туған Отанына оралғанда арсаландап үйге соғып сәлемдесіп, асығыс күйде жүргенінде телефонмен хабарласып тұратын. Оның ерекше қасиеті ішімдік атаулыға жоламай, әр кезде сергектік танытатын. Өткен жылдың күзінде Тараз қаласынан ат арылтып жеткен ақын-жыршы-сазгер Аяз Бетбаевпен ақ дастархан үстінде Ғабит Аякеңнен «Жас Алашқа» арнайы сұхбат алатынын ескертіп, соңыра хабарласатынын айтқан.

Өкініштісі, сүйікті інім, дегеніне жете алмады... Өткен жылы желтоқсанның соңындағы аязды күндердің бірінде нағашысы Жұмабек кездейсоқ жолығып қалып Ғабиттің қаскүнем-қанішерлер қолынан қаза тапқанын есірткенде есім ауып, есеңгіреп әрі-сәрі күй кешкенмін.

Не деген қатыгездік, не деген қаныпезерлік десеңдерші! Небәрі 24 жастан жаңа ғана асқан, екінші мүшелі ширек жасқа жетпеген Ғабит бауырым кімнің бақшасына түсіп, кімнің гүлін жұлды?!...

Аңқылдаған ақ жүректі, ақын жанды, қайран қазағым деп, тұла бойындағы қан атойлаған қыршын жас сөз жоқ Ахмет Байтұрсынов, Мұстафа Шоқай, Тұрар Рысқұлов, Әлихан Бөкейханов, Мағжан Жұмабаев аталары мен Қайрат Рысқұлбеков ағаларының өзіндей болмағанымен

солардың аңсаған армандарының орындалуы жолында қажымай-талмай күресе алатын халқымыздың бетке ұстар қайраткерлерінің бірі болатынын нық сеніммен айтамын.

Амал нешік, қатыгез тағдырдың ісіне қарсы тұрар шара бар ма?! Ғабит інім, жатқан жерің жайлы, алдың пейіш, артың кеніш болсын демекпін.

23.08.2008

ҚАР САТЫП ПАЙДА ТАБУ

Алматы облысы, Қызылағаш ауылында болған апаттан айтарлықтай адам шығыны болып, мыңдаған отбасы баспанасыз қалды. «Жығылған үстіне жұдырық» керімен іле-шала Шығыс Қазақстанның басым бөлігінде де тисіз жау су тасқыны орын алды. Әулие қазақ «судың да сұрауы бар» депті. Иә, әр нәрсенің екі дүниеде сұрауы болары хақ. Мемлекеттік нысандар, яғни, Қызылағаш су қоймасы не үшін жекешеленіп кетті? Әрине, пайда үшін және оңай пайда үшін. Бөгетті көтеріп, еңбек етіп, шығын шығармай, Құдайдың қарының есебінен пайда табуды ойлаған пысықайлардың пиғылын ақыры Құдайдың құдіреті әшкере етті. Бар кінәнің себеп-салдары осында жатыр. 1990 жылдардың басында: «тәуелсіздікке қолымыз жетті, еркіндік тиді» деп, ауыл шаруашылығының тоз-тозын шығардық. Халық игілігі талан-таражға ұшырап, тірнектеп жинаған байлық тутаалапайға түсті.

Осыны малданған әкім-қаралар ойларына келгенін істеп, ауыл шаруашылығы техникалары мен құнарлы жерлерді, оған қоса арық-тоған, көл-көпшіктерге дейін ашкөздене қол салды. Алайда, ішінара болса да олардың ішінде халық игілігі үшін тер төккен ниеті түзу азаматтар да болды.

Мәселен, біздің Шу ауданының бұрынғы әкімі Б.Қарашолақов аудан көлеміндегі «Тасөткел» КМК-нің директоры Н.Ибраимовтың өтінішін ескеріп, ондаған жылдар бойы жөндеу жұмыстарын көрмеген оң мен сол жақ күре каналдарын тазартуға да айрықша мән беріп, облыстық, аудандық бюджеттерден қаржы қарастырып, көзін тапты.

Ең өзекті жайт, 1974 жылы пайдалануға берілген «Тасөткел» су қоймасы қырық жылға жуық күрделі жөндеу

жұмыстарын көрмей, алқа-салқасы шығып, өте апатты жағдайда тұрған болатын. Сөйтіп, көршілес жатқан Шу-Мойынқұм аудан тұрғындарын сумен қамтамасыз ететін, көлемі 620 млн. текше метрге дейін су жинайтын «Тасөткел» су қоймасына 2008-2009 жылдары республикалық бюджеттен 660 млн. теңге бөлініп, «Бином» ЖШС-нің құрылысшыларымен күрделі жөндеу жұмыстары жүргізілді. Құдай бетін аулақ қылсын, дегенмен осындай сақтық керек. Бұл шынында да айтып келмес апаттың алдын алатын ауқымды жұмыстар еді. Және бұл өтінде 150 мыңдай Шу, Мойынқұм аудандарының халқы тұратын елді-мекендерге жасалған сақтық болатын. «Тасөткел» су қоймасынан 15 есе кіші, шағын Қызылағаш су бөгенінің қаншама адам өмірін қиып, үйлерін ағызып, халыққа орасан зор ауыртпалық әкелгенін ойласақ, мұндай істің қадір-қасиеті одан сайын бедерлене түседі.

Дегенмен, Шу ауданында бәрі де ойдағыдай деп айтуға әлі ерте сияқты. Қырғыз Республикасымен іргелес жатқан су жинау сыйымдылығы 5,2 млн текше метр, 1984 жылы пайдалануға берілген «Ақсу» су қоймасының ахуалы бақылауды, тексеруді қажет етеді. «Шарго» су бөгенінің де жағдайы жайлы осылай деуге болады.

Жуырда Шу мен Меркі ауданының шекарасындағы «Қайынды» су қоймасы жауын-шашынның мөлшеріден тыс жауғандығынан Тараз-Шу автожолы мен теміржол ернеуіне айтарлықтай қауіп төндірді. Алайда, аудан әкімі Қ.Жабағиевтың басшылығымен жедел құрылған штаб әрекетінің көмегімен техникалар мен жұртшылықты дер кезінде ұйымдастырып, Қайынды өзені бойындағы қойма жағалауын бекітіп, нығайту жұмыстарын толық аяқтап, апатты жағдайдың алдын алды.

Шу ауданындағы «Ақсу», «Шарго», «Қайынды» су қоймалары баяғыда-ақ жекешелендірілген. Олардың қожайындарының күрделі жөндеу жұмыстарын жүргізуге мүмкіндіктері де, жағдайлары да келмейді. 1970 жылдардың соңында пайдалануға берілген, ұзындығы 52,7 шақырымдық бетондалған «Тасөткел» күре каналы Белбасар, Бірлікүстем, Қонаев, Көктөбе, Далақайнар ауылдары тұрғындарының егін, бау-бақшаларын ағын сумен қамтамасыз етеді. Таң

қаларлығы сол, магистральды канал Меркі ауданындағы бір акционерлік қоғамның бастығы Д. Садыров мырзаның теңгерімінде.

Шу мен Мойынқұм ауданының Кеңес ауылының тұрғындарын ағын сумен жабдықтайтын «Тасөткел» КМК мекемесі мемлекет қарамағындағы «Тасөткел» су қоймасынан суды сатып алып, «Тасөткел» күре каналын пайдаланғаны үшін Д. Садыров мырзаға жалдама ақы төлейді. Сондай-ақ, бұл мекеме сол жақ күре каналын тазартып, гидрокұрылымдарын жаңартумен де айналысуда.

Меніңше, ағын су жүйесіне мемлекет тарапынан айрықша оң көзқарас қажет. Күре каналдардан бастап көл, бөген, су қоймаларының барлығы да мемлекеттің қарамағында болуы шарт. Сондай-ақ, бет-бетімен бытыраған су шаруашылығының бірегей жүйесін тездете құру – бүгінгі өмірдің өзекті талабы.

Ар-Ай, 15.04.2010

ӘЛДІГЕ ЕСЕ БЕРМЕГЕН

Уақов Жұмаділ Отарбайұлы 1921 жылы дүниеге келген. Отызыншы жылдардың ашаршылығында ата - анасынан, Әлия, Мәрия атты бауырларынан айырылып, тұлдай жетім қалып, Шу ауданы Новотроицкі ауылындағы балалар үйінде тәрбиеленеді. Ержеткен соң ағайыны Семеев Асқардың қамқорлығында тәлім алады.

Ұлы Отан соғысы басталысымен Солтүстік Кавказ майданындағы барлау бөлімшесінде қызмет етеді. Жаудың әуе күштерінің құпия белгілерін алдын ала біліп, оларды алдап қондырып алып, ұшқыштарын тұтқындап, ұшақтарының крест белгісін өшіріп, орнына бес жұлдыз салып, Кеңес әскері құрамына өткізіп отырған.

Жұмаділ Отарбайұлы сол сұрапыл жылдары ерлігімен көзге түсіп, бірнеше орден медальдармен марапатталған. Соғыс аяқталған соң майдандас достарының қалауымен 1947 жылға дейін Грузин елінде мәртебелі қонақ ретінде сый-сияпат көреді.

Елге оралған соң Төлепбекқызы Жамалмен отау құрып, Шу ауданының Киров совхозында ұзақ жылдар товарлы-сүт фермасында, қызылша- егін саласында еселші қызметін атқарады. 1967 жылы Мойынқұм ауданының Бірлік ауылына қоныс аударған соң да еңбектен қол үзген емес.

Замандастарының айтуынша ол әлсіздер мен жазықсыз жапа шеккендерге шамасы жеткенше жәрдемдесіп жүруді дәстүрге айналдырған екен. Бірлік ауылының тұрғыны болған Серкебай ақсақал: «Новотроицкідегі балалар үйінде мен де тәрбиеленген едім. Жасым кішілеу болатын. Аты-жөні есімде жоқ, еңгезердей орыс жігіті әлімжеттік жасап, балалардың наны мен тамағын тартып жейтін. Одан бәрі жасқанатын. Жұмаділ әбден ашынған болу керек, бір күні әлгіні жекпе-жекке шақырды. Мен менсіген дәу шағын денелі Жұмакәнді менсіябей, мыжый саламын деген оймен жайбарақат ұстаса кеткенде, қос аяғы аспаннан келіп, шалқасынан түсті. Сол сәттен бастап, зорлықшыл мырза тәубесіне келіп, балаларға күш көрсетуді доғарды» - деп еске алатын.

1985 жылдың қарашасында Ж.Отарбайұлы ауыр науқастан қайтыс болды. Жұмаділ Уақовтың Мәкен, Әтіркүл, Шәйгүл, Айкүл, Жұмакүл, Шәкен, Әшіркүл атты ұл- қыздарынан жиырма шақты немересі мен отызға жуық шөбересі өсіп-өніп, тәуелсіз мемлекетіміздің көркейіп, гүлденуіне өз үлестерін қосуда.

*Тампылбай Молдақұлов.
«Шу өңірі» 21.04.2010.*

МЕРЕЙТОЙҒА ДАЙЫНДЫҚ ҚЫЗУ БАСТАЛДЫ...

Осыдан 3-4 жылдай бұрынырақ 2007 жылдың қаңтарында көптен белгісіз болып келген Шу ауданының қай кезде құрылғанын анықтау мақсатымен оңтүстік астанаға сапар шегіп, Мемлекеттік мұрағаттан дәйекті деректер алып қайтқан едім.

Дей тұрғанмен, мұрағат анықтамасын бұрмалағысы келіп, кей мырзасымақтар жанын сала әрекеттенгенімен осы жолдардың авторын қолдап, ардагер ақсақал Әбжапар Жақыбаев пен Сәрсөбай Қалиев, Тұңғышбек Байқұлов сынды

азаматтар табандылық танытып, елімізге белгілі тарихшы ғалым Мәмбет Қойгелдиев те қуаттап киелі Шу ауданының 1930 жылы құрылғанын нақтылай анықтағанбыз.

80 жылдық мерейтойды жоғарғы деңгейде атап өтуге Шу ауданының әкімі Қ.Жабағисв мырзаның белсене ат салысуымен арнайы қор құрылып, сонымен қатар Шуның қала мәртебесіне ие болғанына 50 жыл толғанына орай көптеген ауқымды шаралар қолға алынып жатыр. Мекемелер мен жекелеген азаматтар қаржылай көмектер ұсынуда. Ал жекелеген мердігерлер қомақты қаржы қарастырып, халық игілігіне, өскелең ұрпаққа пайда келтіретін істерді бастап та кетті. Атап айтсақ, Ұлы Отан соғысында жанқиярлық ерлігімен көзге түскен Шу өңірінен шыққан бірден-бір Кеңестер Одағының Батыры Сағтар Естемесовтың ескерткішін Шу шаһарының батысындағы «Жеңіс» саябағында орнату жұмыстары жедел қолға алынды.

Ондаған жылдар арық-атыздары тазаланбай көмініп, талдары қурай бастаған баққа «Жол картасымен» 6 млн. теңге бөлініп, аудандық мәслихаттың депутаты Н.Ибраһимов жетекшілік ететін Тасөткел КМК мекемесінің қызметкерлері аз уақыттың ішінде ағын су жеткізді.

Сондай ақ сәулетті темір қақпа арқа жасалынып, су бүркігіштер орнатылып, бүлдіршіндерге ойын-сауық кешендері салынып, қарттар демалатын орындықтар қойылмақшы. Жақын арада Шу шаһарындағы айналма күре жолдың жағасына жайғасқан жасыл желек қала тұрғындарының ғана емес, аудан қонақтарымен қатар алыс жол жүргіншілерінің демалатын сүйікті орнына айналатыны анық.

«Шу өңірі» 3.07.2010.

АТЫМТАЙ ЖОМАРТ

Өзім киелі де шоқтығы биік Шу өңірінде туып өскендіктен болар ардақты да аяулы атамекеннің тыныс-тіршілігі әрқашанда жан-дүниеме етене жақын. Қай өлкеде, қай қырда жүрсем де кіндік қаным тамған торқалы топырағыма жеткенше асығамын.

Бабаларымыз сан ғасырлар бойы армандаған

Тәуелсіздіктің ақ таңы атқан соң көп ұзамай бей-берекетсіздіктердің кесірінен кеңшарлар тарап, жап-жақсы жұмыс істеп тұрған мекемелер мен зауыттардың тоз-тозы шығып мыңдаған адамдар қам-қаракетсіз, ашып айтқанда сенделіп қалды емес пе!? Осы келеңсіздіктер менің ғана емес дүйім жұрттың көңіліне кірбің түсіргенін қайтерсің .

Дегенменен қуанарлығы ауыртпалықтар да артта қалып бірте-бірте ел есін жиып мал өсіріп, бау-бақша мен егін салып тиімді тірліктермен айналыса бастағандай еді. Қынжыларлығы сол Үкімет тарапынан ауыл шаруашылығына жете мән берілмегендіктен су қоймалары мен күре каналдар көлденең көк аттылардың сауырында кетіп тіршілік көзінің бірден-бірі іспеттес ағын су ауылдағы ағайын-туғандарға түгел жетпей көпшіліктің ашу-ызасын туғыза бастағанын несіне жасырайын.

«Жыртық үйдің де құдайы бар» екені рас екен . Соңғы 5-6 жылдың көлемінде Шу ауданында халықтың игілігі жолында ауқымды іс-шаралар қолға алына бастады. Бұл ретте айтулы азамат Алтынбек Садырбаевтың еңбегі ерекше де ерен. Енді Тараздық Алтынбек Жұмабекұлының өнегелі өмір жолына қысқаша тоқтала кетсем артық болмас. «Әке көрген оқ жонар...» деген аталы сөз осы әулетке бағытталғандай. 1925 жылы Жамбыл қаласында дүниеге келген әкесі Жұмабек Садырбаевтың ұзақ жылдар Ақкөл, Бесағаш, Аса, Гродиково ауылдық кеңестердің төрағасы т.б. басшылық қызметтерде адал да жемісті еңбектеніп іскерлігі мен қарапайымдылығының арқасында жұртшылықтың ыстық ілтипатына бөленгені бір арқау әңгіме .

Сондай-ақ ынтымағы жарасқан үлкен от басында тәрбиеленгендіктен көпшіл болып өскен Алтынбек 1952 жылы 12 қарашада Жамбыл ауданының Бесағаш ауылында дүние есігін ашқан. Орта мектепті үздік бітіргеннен соң Қырғыз мемлекеттік университетінің Заң факультетін ойдағыдай тәмамдап ұзақ жылдар Жамбыл облыстық ішкі -істер органдарында қылмысты істерді тергеу саласында абыройлы қызмет атқарды .

Зейнеткерлікке шыққан Алтынбек Садырбаев қол

қусырып қарап жатпай кәсіпкерлікке көшіп; «Сенім» жауапкершілігі шектеулі серіктестігін құрып біртіндеп облыс, республика аумағында ауқымды жұмыстармен айналысуда. Алтекең 2002 жылдан бері «Сенім» корпорациясының бас директоры.

Атап-атап айтсам, 2002 жылы Құланды айтарлықтай жер сілкінісі орын алып көптеген үйлер құлап халыққа ауыртпалық түскенде оның Шу өңіріндегі қайын жұртынан Нұпбайұлы Қылышбек басқаратын құрылыс бригадасы: - Айтман-Шойтман - Ашок т.б. жігіттер зілзаладан зардап шеккен 72 тұрғын үйді күрделі жөндеуден өткізіп көпшіліктің ыстық алғыс сезіміне бөленді.

5-6 жылдай бұрынырақ Меркі ауданының жерінде республикалық маңызға ие күре-тас жолдағы үлкен көпірді су шайып кеткенде оны тез арада өз қалпына келтіре алды.

Өткен жылдары айыр қалпақты Қырғыз тауларынан бастау алатын асау ағынды Шу өзенінің аудан орталығы Төле би ауылы мен Шу қаласы іргесіндегі ернеулерін (республикалық бюджеттен қомақты қаржы қарастырып бұл ретте ауданның сол кездегі әкімі Бағлан Қарашолақовтың елеулі еңбегін де ескерген жөн шығар) нығайтып-мықтылап жүздеген мың тұрғындарға төтеннен келер қауіпті сейілтті.

Сондай-ақ бірнеше ондаған жылдар бойы қараусыз қалып көптеген қожалықтар мен ауылдар тұрғындарының үй іргесіндегі бау-бақшалары мен егіндіктеріне ағын су жеткізу қиындығынан құтқарып Сол жағалау күре каналын тазартып, гидрокұрылымдарын жаңартып он мыңдаған тұрғындардың алғысын иеленді.

Тазалыққа, өнімнің көркейуіне тыным таппай еңбектеніп жүрген Шу ауданының әкімі Қ.Жабағиевтың жұмыс жоспарына сәйкес Алтекең техникалары және адам күшімен тұрақты түрде көмектесіп келеді.

Айрықша атап өтерлік жайт: кезінде өзім (осы жолдардың авторы) оңтүстік астанадағы мемлекеттік мұрағаттардан жеткізген деректі құжаттардың негізінде анықталуының арқасында өткен жылдың қазанында мерейтой жоғары деңгейде өткізілді. Яғни,

Шу ауданының құрылғанына 80 жыл, Шудың қала мәртебесін иеленгеніне 50 жыл толу мерекесі қарсаңында «Жеңіс» саябағын түгелдей (1400 м) ондаған миллион теңге қарастырып шындалған темірмен қорнаттырып, Алтынбек Жұмабекұлы дархан жанды жомарттық танытты

Жүздеген жұмыссыз азаматтарды от басын асырардай айналысатын қам-қаракетпен қамтамасыз ете отыра осындай халық игілігі жолында ауқымды-ауқымды іс-шаралар атқарып жүрген атпалдай атымтай азамат Алтынбекке киелі де қасиетті Шу елінің, жұртының ризалылығы шексіз.

30.04.2011 жыл «Ақ жол»

ОРАЙЫ КЕЛГЕН СПОРТТЫҢ САРАЙЫ ЖОҚ

Облыс басшысы Қанат Бозымбаев түрлі спорт сарайлары мен кешендерінің құрылысын қолға алып, аула клубтары мен спорттық клубтардың жұмысының жандануына, жас спортшыларды қолдау жөнінде жаңа бастамаларды қолға алып жатқанын БАҚ беттерінен оқып-біліп отырмыз. Бұл тек облыс көлемінде емес, аудан, ауылдарда қолға алынса, оған аудан әкімдері, аудан, облыс көлеміндегі спорт басшылары қолдаушы болса дейміз. Бұлай деуіміздің де біз үшін өзіндік себептері болып тұр.

Сонау 1990 жылдан бері, яғни, аттай 20 жыл бойы жерлесіміз – Халық қаһарманы Қайрат Рысқұлбеков қорының төрағасы ретінде жастарды отансүйгіштікке, адамгершілікке баулу үшін түрлі іс-шаралар өткізуге бір кісідей ат салысып келемін. 2000 жылдан бері Шу аудандық таэквондо федерациясының президенті – М. Тілеуқұловпен тізе қосып, жастар мен жасөспірімдер арасында шығыс жекпе-жегінен халық қаһарманы Қ. Рысқұлбеков атындағы республикалық турнир өткізіп келеміз.

Жыл сайын Тәуелсіздік мерекесі қарсаңында өтетін дәстүрге айналған осынау дүбірлі додадан еліміздің әр аймағынан 250-300-ге жуық спортшылар бас қосады. Бұл ауқымды іс-шара ауданымыздың, қала берді облысымыздың мәртебесін көтеруге үлес қосып отырғаны ақиқат. Алайда, бұл турнирді

ойдағыдай өткізуге лайықты орын таба алмай әуреге салатыны өкінішті-ақ. Бұрынғы жылдары пайдалануға берілген жеке иеліктегі Балуан-Шолақ спорт сарайы ауқымды жарыстар өткізуге арнайы ойластырылып жабдықталмаған. Аудандық мәдениет үйінің сахнасы тарлық етсе, баяғыда-ақ жекешеленіп кеткен Шу қаласындағы «Синема Парктың» қожайындары бізден ат-тонын ала қашады. Осы жарыста соңғы жылдары Шудағы «Локомотив» стадионындағы спорт мектебінің аядай залдарында өткізуге тура келіп жүр.

Бұл жерде арнайы шақырылған құрметті қонақтар мен жанкүйерлерге отырар орын таба алмай қысылатын жайымыз бар. Сондай-ақ, бокстан жыл сайын тұрақты өткізіліп келе жатқан дәстүрлі Натан Қақпанбаев атындағы республикалық турнирді де қысыл-таяң тар жерде тамашалаймыз. Ауданда бұлардан басқа еркін күрес, қазақша күрес түрі мен киші футбол, волейбол тағы басқа жарыстар ұйымдастырылады. Ендеше, жастарымызды салауатты өмір салтына насихаттап, патриоттыққа тәрбиелеу үшін Төле би ауылы мен Шу қаласының бірінен арнайы спорт сарайын салатын мезгіл жеткен сияқты.

Аяулы жерлесіміз Қайрат Рысқұлбеков те футбол ойнап, самбо күресімен айналысқан. Облыс көлеміндегі тиісті басшылар осы сұранысымызға бастамашы болады деп сенеміз. Егер осындай салтанатты сарай салына қалған жағдайда спорт ғимаратына Халық Қаһарманы Қ.Рысқұлбековтың есімін беріп, ішінен мұражай бөлмесін ашып, еліміздің түпкір-түпкірінен жиналған жасөспірімдерге қаһарман жерлесімізді жан-жақты таныстырып, оның ерлігін дәріптеп отырсақ, қандай ғанибет болар еді?!

Ар-Ай, 13.05.2010

ТАҒДЫР ҚИЫНШЫЛЫҒЫНА МОЙЫМАҒАН БОЛАТ

Батыс Еуропа мемлекеттерінің бірнешеуі сиып кететін, Бетпақдала шөлі арқылы Сарыарқа өңірімен шектесіп, Жамбыл облысының 40 пайыздан астам жерін қамтыған Мойынқұм ауданы бірегей батыр бабаларымызды, елімізге танымал қайраткер тұлғаларды дүниеге әкелген қасиетті мекен.

19-ғасырдың ортасында қокандықтардың шапқыншылығынан Ақжолтай Ағыбай, Сыпатай, Бөлтірік батырлармен тізе қосысып елін қорғаған. Жұртшылықтың басын біріктіріп, Мойынқұм ауданына қоныстандырып, елді егіншілікпен айналысуға жұмылдырған Биназар атаның туғанына жақында 200 жыл толмақшы.

Қасиетті Биназар батырдың кезінде бас болып ұйымдастырған ондаған елді мекеннің бірегейі Бірлік ауылы. Осы ауыл – малшылардың маршалы екі мәрте еңбек ері Жазылбек Қуанышбаевпен Тәуелсіздік жолында он екіде бір гүлі ашылмай қыршынынан қиылған халық қаһарманы – Қайрат Рысқұлбековтың кіндік қаны тамған қасиетті қара шаңырақ.

Сондай-ақ, Бірлік елімізге танымал Қапан, Рахия Мақашевтар, Мәтқалық Қайрақбаев, Сабыров Горький, Рахман Алшанов т.б ғалымдарды дүниеге әкелген құтты мекен.

Тіптен, мұхиттың арғы бетінде жүріп отанына қайтып ораларында ресейліктерге жақпақ ниетте 5 облысымызға ауыз сала үндеу тастап екі жүзділік танытқан А.И. Солженицин де 2-3 жылдай осы Көктеректің нанын жеп суын ішкен.

Елімізге танымал қайраткер тұлғалармен қатар Бірлікте халыққа парасатты да байсалды ақыл- кеңестерімен ұлағатты істер атқара алған ардақты кәриялар да бой көрсетті.

Сондай ақсақалдардың бірден-бірі 40 жылдан астам ұстаздық қызмет атқарған 14 ұл-қыз тәрбиелеп өсірген Тасболат Іңкәрбеков кәрия еді.

«Қазақ тілі» қоғамдық қызметінде Бірлік ауылында «Ақсақалдар кеңесін» құрмақшы болып сыйлы да тәрбиелі деген ағалардың үй-үйлерін аралап үгіт-насихат жүргізе бастағанымда Тасболат Іңкәрбеков ақсақал жан- жақты ақыл кеңесімен айрықша шарапатты көмек көрсетті.

1990 жылы қыркүйектің 17- інші жұлдызында ауыл тұрғындарының жалпы жиналысында құрылған. «Ақсақалдар кеңесінің» төрағалығына көпшіліктің қолдауымен Тасболат аға сайланып, құрамында 11 мүшесі бар кеңестің хатшылығына ұйымдастырушысы болғандықтан мені (осы жолдардың авторын) сайлады.

Көп ұзамай-ақ, қазанның 3-4 күндері Бірлікте күрді ағайындар мен жергілікті жастар өкілдері арасында

жанжал туып соңы бүкіл облысты шулатқан айтарлықтай наразылық ереуіліне ұласты. Облыс, аудан мен құқық қорғау ұйымының лауазымды басшылары және сақадай сай қаруланған ОМОН жасақшылары сабасына түсіріп, тарқата алмаған наразы көпшілікті «Ақсақалдар кеңесінің» төрағасы Тасболат Іңкәрбеков парасатты даналықпен, салиқалы сабырлықпен жұртшылықтың жүрегіне жол таба білсе, оның орынбасарлары Тұрар Айдынбеков, Тәжібай Сүйкімбековтер айрықша ақылдылықты арқау ете, халықты ың-шыңсыз бейбіт жолмен таратуға тікелей ат салысты...

«Ақсақалдар кеңесін ауылда белең алған ұрлық-қарлық, тұрғындар арасындағы келіспеушілік басқа да әлеуметтік шешімін таппаған келелі мәселелермен белсене айналысуды қолға алды...

Осындай игі шарадан тағылым алған облыс басшылары жер жерлерде «Ағалар алқасын» құрғыза бастады. Өкініштісі халықтың ынта-ықыласымен емес, жоғарыдан мәжбүрлеп құрылған алқалардың жұмыстары бірте-бірте саябырсып, қожырап, сайда-саны, құмда-ізі қалмады.

Әшімұлы Тасболат ақсақал 80 ге келген шағында 1999 жылы қайтыс болды. Ұл- қыздарының көбі дерлік жоғары білімді, сан-салалы қызметтерде.

Өткен жылдары жерлестері Тәкеңнің ел игілігі жолындағы елеулі еңбектерін ескеріп, Бірлік ауылының бір көшесіне Тасболат Іңкәрбековтың есімін айрықша атап өтерліктей салтанатты құрметпен берген болатын.

«Әке көрген оқ жонар, шеше көрген тон пішер» деп, аталарымыз бекер айтпаған екен. Тасболат Іңкәрбековтың үшінші ұлы Болат Тасболатовтың тағдырдың жазуымен ауыр кеселге душар болып, жүру мүмкіндігінен айырылып, төсекке танылып қалуын жан жақты суреттеп жазуды газет бетіне сиғызу мүмкін емес, дегенмен оның ғибратты да өнегелі өмір жолдарымен қысқаша таныстырсам артық болмас.

Болат 1947- жылы Бірлік ауылында дүниеге келген. Қ.Рысқұлбеков (бұрынғы С.М. Киров) атындағы мектепте оқып жүргенде ақ комсомол ұйымының хатшысы ретінде қоғамдық жұмыспен айналысқан. Спортпен шұғылданған.

Орта мектепті алтын медальмен бітірген Болат

Тасболатұлы 1971-жылы Алматыдағы медициналық институтты өте озық үлгіде- қызыл дипломмен тамамдайды. Ұстаздарының аспирантурада қалдырғылары келіп, жан-тәнімен үгіттеулеріне мойын бұрмай, өзінің жүрек қалауымен Тараз қаласындағы жедел-жәрдем ауруханасына хирург болып қызметке орналасады.

Жас маман қажымай-талмай ізденіп, тәжірибесін ұштастыра отырып екі мыңдай ауруға операция жасап, олардың жарқын өмірге қайта оралып, сауығып кетуіне тікелей ықпал ете білді. Осындай қауырт жұмыстарына қарамастан аурухананың комсомол комитетінің мүшесі болып сайланды.

Облыстық денсаулық сақтау басқармасының басшылары Болаттың қарсылығына қарамай, қоярда-қоймай оны 1977-жылы Шу аудандық ауруханасының бас дәрігерінің орынбасарлығына тағайындады. Ойткені, сол кезде Шу ауданындағы балалар өлімі облыстық деңгейдегіден екі есе көп екен. Бір жыл өтпей, Бөкең Шу аудандық ауруханасының бас дәрігерлігіне тағайындалды.

Тозығы жеткен ескі аурухана, білімді мамандардың жетіспеушілігі, еңбек тәртібінің нашарлығы алғашында Болат Тасболатұлына көп кедергі келтірді. Облыс басшыларын жиі-жиі мазалап, тыным таппай жүріп, Төле би ауылында 600 орындық жаңа аудандық аурухананың құрылысын бастауды қолға алады. Жоғарғы білімді, білікті мамандарды топтастырып, еңбек тәртібін қатаң түрде жолға қояды. Болаттан тәлім-тәрбие алған Ө.Байдарбеков бүгінде облыстық денсаулық сақтау басқармасы бастығының бірінші орынбасары, В.В.ЦОЙ облыстық инфекциялық ауруханасының бас дәрігері, Т. Айнақұлов Меркі аудандық аурухананың бас дәрігері.

Нәтижесінде 1980-жылы аудан бойынша балалар өлімі екі есеге төмендеп, облыс көлемінде ең төменгі көрсеткішті иеленді.

Бас дәрігердің жарғақ құлағы жастыққа тимей мазасызды-тынымсыздығының арқасында 1981-жылы Шу аудандық 600 төсектік 3 қабатты аурухана пайдалануға беріліп, қосымша жүйке ауруы, урология, перзентхана бөлімдері ашылып, көршілес Мойынқұм ауданының тұрғындарына да қызмет көрсетіле бастады.

Аудандық аурухана ұжымы екі жыл қатарынан Жамбыл

облыстық атқару комитетінің Қызыл туын жеңіп алды. Күнді-күн демей, түнді-түн демей, демалысты-демалыс демей Болат әрқашанда операция столынан табылып жас әріптестерінің тәжірибелерін жетілдіріп ұштай алды.

Қажырлы еңбегінің нәтижесінде Болат Тасболатұлы 1981-жылы Еңбек қызыл Ту орденімен марапатталды. Аудандық ауруханада облыстық, республикалық конференциялар мен тәжірибе алмасу іспеттес алқалы бас қосулар тұрақты түрде өткізілу дәстүрге айналды. Тіптен, 1983-жылы гигиеналық саладағы дәрігерлердің бүкіл Одақтық кеңесі Шу ауданында өтеді...

Тағдырдың жазуына қарсы тұрар шара барма!?. 1984-жылы іс сапарында Болат жол апатына ұрынып І-топ мүгедегі ретінде жүру мүмкіндігінен бір жола айырылады. Алматының білікті де білімді деген нейрохирургтері оған операция жасайды. Новосибирскі, Мәскеудің жоғарғы дәрежедегі дәрігерлеріне дейін қаралады. Дикулге де барып бірнеше жыл оның тренажінде жаттығады...

Қайнап жатқан өмірден шет қалыс қалмай қоғамға өзінің хал-қадірінше қол ұшын беру мақсатымен 1988-жылы балашағасымен Алматыға қоныс аударады. Бөкең «Республикалық ерікті мүгедектер қоғамын» ұйымдастырушылардың бірі ретінде өмір ағымына араласып көмекке зәру деген көптеген жанға нақтылай қол ұшын бере бастайды. Мүгедектерге ақыл-кеңес беріп, олардың демалу-сауықтыру орындарына жолдама алуларына жәрдемдеседі, осы уақытқа дейін жәрдемдесуде.

Қайсарлы табандылығымен ол Шу ауданында қолға алған медицина ғылымының кандидаттығы диссертациясы еңбегін 1991-жылы ойдағыдай қорғайды.

«Республикалық ерікті мүгедектер қоғамын басқара жүре» Болат Тасболатұлы 1996- жылы бір топ әріптестерімен ел Президенті Н.Ә. Назарбаевтың қабылдауында болып Алматы мен облыс орталықтарында тағдыр таукіметімен мүгедек болып қалған жандарға нақтылай көмек көрсету орталықтарын ашу жөнінде өткір де өзекті талап қояды.

Бұл талапты Елбасы қолдайды. Б.Тасболатовқа 1996-жылы Президенттің «Құрмет грамотасы» тарту етіліп, 1997-жылы оған «Қ.Р. Денсаулық сақтау саласының үздігі» атағы берілді.

Бөкеңнің құдай қосқан қосағы Роза Шайымқызы Алматы

қаласындағы № 14 мектептің жоғарғы санатты ұстазы. 1996-жылы ол «ҚР Білім ағарту саласының үздігі» белгісімен марапатталды.

Өкініштісі, үлкен ұлы Бақтияр бұрнағы жылдары қылмыскердің қолынан қаза тапты. Самат Болатұлы әке жолын таңдады. Жоғарғы білімді дәрігер. Алматыдағы беделді ауруханада қызмет етеді. Қыздары Әсел жоғарғы оқу орнын үздік тәмамдап аспирантурада білімін жетілдіруде.

Болат Тасболатұлының өмірлік қағидасы көмекке зәру жандарға «қарлығаштың қанатымен су сепкендей» болса да жәрдемдесу.

Қиын-қыстау шақтарда жерлестерін де ұмытпай, 1999-жылы Бірлік ауылының тұрғындарына «Республикалық қызыл крес қоғамы» арқылы гуманитарлық көмек көрсетуге тікелей мұрындық болды. Бөкеңнің тағдырдың жазуымен басына түскен ауыртпашылықты қайсарлықпен өмірге деген құштарлықпен жеңе білуі, жоғарғыдай ұлағатты шаралармен айналысуы кім-кімге де болса үлгі- өнеге, ғибрат!..

10.05.2005.

БАЛУАН ШОЛАҚТЫҢ «ҚОРҚУЫ» мен «ЖЫҒЫЛУЫ»

Киелі Шу топырағында кіндік қаны тамған Нұрмағанбет (Балуан Шолақтың азап шақырып қойған аты) Көкше өңірінен Сәмбет ауылындағы ағайындарына ат арылтып келіп тұруды ұмытпапты. Құдайдың тумысынан жаратқан таңғажайып балуандығы мен сал-серілігінің арқасында Нұрмағанбет атамыздың атақ даңқы Алашқа кеңінен мәлім. Сондай ақ Балуан Шолақтың тұла бойында көпшілік біле бермейтіндей дархан жүректі мәрттігі де жетерліктей болған екен. Бірде Төлебилік Жүнісбекұлы Пернебай құрдасымнан шежірелі кәриялардан тыңдаған естелігін: -Ертеректе іргелес жатқан көршілес рудың бір жігітін Сәмбет аулының тентек есерсоқтары ондырмай сабап тастапты. Қанға қан, жанға жан «дегендей ар намыстың туы желбіреген заман емес пе?» Таяқ жеген жігіттің он-он бес жерлес ағайындары атқа қонып күтпеген жерден атойлап Сәмбет аулына басып кіріп, көпшілігін таяққа жығады. Сол сәтте ағайындарына қыдырып

келген Балуан Шолақ жасырынып тығылып қалыпты. Кек алушылар мақсаттарына жетіп, абыр-сабыр басылған соң туыстарының бірі:

- Балуан аға-ау, бұныңыз қалай! Он шақты бозөкпе жігіттерден қорқып бұғып қалғаныңыз, депті. Сонда Балуан Шолақ; - мен олардан сескенген жоқпын, өз күшімнен қорықтым, жасырынбағанда «көздеріне қан толған» жігіттер маған да қол көтеретін еді. Ал, менің ашуым қозса дүней күшпен олардың екі үшеуін өлтіріп қоюуым ғажап емес еді. Қайғылы оқиға орын алса, дау-дамай, айтыс тартыс басталып, құн төлеп әуре-сарсаңға түсетін едік қой! Бұндай келеңсіздік орын алса, маған ренжімегенде кімге кінә артар едіңдер, депті, жарықтық Балуан ағамыз, дегенді естіп таң-тамаша қалғанмын...

«Тылсым дүние» газетінің 2006 жылғы маусымның 12-санындағы «Балуан Шолақтың мәрттігі» атты мақалада: ...Жетіқоңырда жер-жерге ат шаптырылып хабар берілген үлкен жиын өтіпті. Осы жиынға Жетіқоңырдың атақты палуаны Найымбаймен күресуге Балуан Шолақ келіпті деген дақпырт ел-елді кезіп кеткен. Жетіқоңырлық Найымбай палуан аса кірпияз, күресер алдында оңаша отырып пал ашып алатын болған. Сосын барып, сірә палы «қарсыласыңды жығасың» деген ыңғай көрсеткенде ғана күреске түсетін болуы керек. Ал енді өзі «мен бұл күреске шықпаймын» деп безірейіп отырып алса, бай-бағланың да, Батыр баяның да, ел жақсыларың да өлердегі сөзін айтып көндіре алмайтын болса керек... Осы Жетіқоңырда өтетін күреске де Найымбай палуан оқыс мінез көрсетеді. Күреске шықпайтынын жарысқа бір күн қалғанда мәлімдейді. Жан- жаққа сауын айтылып, ел жиналып қойған. Әлде Найымбай атағы жер жарып, қазақ даласынан асып, сонау Ресейдің Омбысы мен Тоғына , Шелебісіне жетіп жатқан Балуан Шолақтың атақ-даңқынан сескенді ме, әйтеуір күреске шықпай қояды. -Найымбай күреске шықпаса шықпасын, Балуан Шолақтың өзі ортаға шығып, бой көрсетсін –дейді Найымбайға ренжіген халық.

-Халайық, шуламаңыздар, ортаға Балуан Шолақ шығады, -деп хабарлайды тойды басқарып жүрген жігіт ат үстінен. Сол заматта шапанын үстінен желбегей жамылған төртбақ, дембелше келген Балуан Шолақ ортаға шыға келіп, оң қолын

көтеріп, екінші қолымен кеудесін басып, басын иді де ортадан кетіп бара жатыр еді, тойды басқарып жүрген жігіт айқайлап; -Нұреке, шамалы күте тұрыңыз. ел іші ғой. Мүмкін таудай талабы бар жастар табылып қалар! Жас та болса, сіздің атақты, жауырыны жерге тимеген палуанның белін ұстап көрудің өзі де мәртебе ғой, -дейді. Кәне, ортаға шығатын кім бар? Кім жықса, соған сәйгүлік жегілген пәуеске бар!-қане, кім шығады.

- Ой, Балуан Шолаққа қарсы кім шығады! Жықпақ түгілі оған қарсы келетін жігіттің жүрегінің түгі бар шығар? Жиылған жұрт осылайша дабырласып, теңіздей толқып бір сәт тұрып қапты. Сонда көп ішінен балағын түрініп, екі бүйірін таянып, Бисары шыға келінті. -Жығылсам, жер көтереді. Қайта осындайда Балуан Шолақ ағамның белін ұстап қалайын, деп анадай жерде жымның тұрған Балуан Шолаққа жақындай береді. Ортаға шыққан адам топ жарып шығатындай палуан кісі емес, шағын денелі, басқадан өзгеше бітімі жоқ жан болатын.

- Ей, мына Бисарыға не жоқ? Қабырғасы күйреп, өлейін деп жүрген болар!--Ешкім шықпаған соң қайтсін? Жаңа жығылсам жер көтереді, деп айтқан жоқ па! Ел намысы үшін шығып отыр ғой, -деп нөпір көп дабырласып кетті. Тек, Балуан Шолақ қолын көтергенде ғана, не айтар екен деп құлаққа ұрған танадай болып тез тынышталған. Балуан Шолақ қолын көтерген қалпы.«қарсыласына» жақындап келіп, орнынан тік көтеріп алып, арқасынан қағып; -Ниетіңе рахмет, бауырым! Сен жықтың, мен жығылдым! Бас бәйге сенікі,-деп жұрт қорыпауына сіңіп кетінгі. Жұрт алғашқы кезде түсінбей аңтаң болған, бұған аңтарылатын ешнәрсе жоқ. Бисарының жүректілігіне атақты палуанның көрсеткен мәрттігі. Атасына рахмет!-дейді сонда ел жақсылары.

БЕЛАРУС АУЫЛШАРУАШЫЛЫҒЫ АКАДЕМИЯСЫН АЛҒАШҚЫ БІТІРГЕН ҚАЗАҚ

Көп балалы отбасында 1953 жылы 18 шілдеде дүниеге келген Ибраимов Нұрахан сол кездегі Шу ауданының орталығы Новотоицкідегі іргелі білім ұяларының бірі М.Горький атындағы орыс мектебін озаттар қатарында тәмамдайды.

Жастайынан ата-анасы мен бауырларына қолғабысын тигізіп, үй іргесіндегі бау- бақшаны күтіп-баптап, суару жұмыстарымен айналысқан Нұрахан Нұпбайұлы 17 жасында кезінде Ресейдің азулы патшасы Петр іргетасын қалаған Беларуссияның Горки қаласындағы Қазан революциясы. Еңбек Қызыл Ту орденді ауыл шаруашылық академиясының гидротехник-инженерлік мамандығына 1971 жылы оқуға түседі. Қазақ ССР інен оқуға қабылданған он адамның біреуі ғана қазақ еді. Ол Ибраимов Нұрахан Нұпбайұлы болатын.

Сол кездері Нұраханның суретін Академияның құрмет тақтасына іліп, «Первый казах-студент» деп, жазып қояды екен. Ерекше таңғаларлық жайт, сол кездерде дәл сол Академияда Беларус елінің қазіргі Президенті А.Лукашенко Нұраханмен қатар оқыған. Бірақ бірін-бірі танымаған.

Н.Ибраимов 1976 жылы жоғарғы оқу орнын үздік бітірген соң туып-өскен ата-мекені - киелі Шу өңіріне қызмет етуге бел шеше кіріседі. Еңбек жолын 1976 жылы екі-ақ жыл бұрын ел игілігіне берілген Тасөткел су қоймасын пайдалану мекемесінің инженерлігінен бастайды. Содан бермен 30 жылдан астам уақыт шалғайдағы Беларус елінде алған білімін сарқа пайдаланып, аға инженер, бөлім бастығы, бас инженер, басқарма басшысы сияқты қызмет баспалдақтарынан қарапайымдылығының арқасында сатылап өтіп, соңғы жылдары «Тасөткел» коммуналдық мемлекеттік кәсіпорнының директоры қызметін атқарып келеді.

1990 жылдың басынан осы уақытқа дейін созылған қиыншылықты дағдарыс кезеңінде жасыратыны жоқ көптеген ғалымдар, ұстаз дәрігерлер мен өз ісін жетік білетін мамандар тіршілік тауқыметіне төзе алмай, басқалай пайда көздерін іздеп, өзге кәсіптерге ауысып жатқанда Нұрахан Нұпбайұлы бар ауыртпашылықтарға төтеп беріп, бөтен саладағы жоғары қызметтерге шақырылғанымен лауазымды шенеуніктік шенді хош көрмегендіктен тапжылмастан сүйікті мамандығынан қол үзбеуде.

Сонымен қатар қаржы тапшылығы өз әсерін тигізбей қоймады. Бірнеше ондаған жылдар бойы тазалау, күрделі жөндеу жұмыстары жүргізілмегендіктен Шу мен Мойынқұм аудандарының бірқатар елді мекендерін ағын сумен қамтамасыз ететін оң және сол жағалау күре каналдарының

жағдайлары өте нашарлап, Тасөткел су қоймасы да қауіпті жағдайда қалған еді.

Н.Ибраимовтың жан тәнімен шырылдап, тыным таппай қиналғанын назарға алып, аудан әкімі Б.Қарашолақов пен Жамбыл облысының әкімі Б.Жексенбин қалың жұртшылыққа жанашырлық танытып, 2007 жылы оң жағалау күре каналын аршып, тазалатуға республикалық бюджеттен 26 миллион теңге қарастырып, халықтың ризашылығына бөленді. Өткен жылы Тасөткел су қоймасын күрделі жөндеуге қомақты қаржы бөлініп, атқарылар жұмыстар ойдағыдай аяқталып келеді.

Көптен қараусыз қалған «Қарабас» каналын «Тасөткел» КМК өз қармағына алып, күрделі жөндеуге 17,2 млн.теңге бөлініп, Абай ауылының тұрғындары жақын уақыттарда қуанышқа кенелетін болды. Облыс әкімі Б.Жексенбиннің тікелей көмегімен өте ауқымды жұмыстар атқарылып жуық арада Бірлікүстем ауылы тұрғындарының үй іргесіндегі жерлері мен бау-бақшаларына да ағын су осы көктемде жеткізіледі.

Шу өзенінің жағасына орналасқан Тоғай мөлтек ауданы, Шу қаласы мен Төле би ауылының маңындағы қауіпті деген ернеулерін биіктетіп, күрделі жөндеуге республикалық бюджеттен 645 миллион теңге қарастырылып үстіміздегі жылы атқарылар жұмыстарға 50 миллион теңге бөлініп отыр.

Әлі де шешімін таппаған қыруар жұмыстар күтіп тұрғандықтан «Тасөткел» коммуналдық мемлекеттік мекемесінің директоры Ибраимов Нұрахан тун ұйқысын төрт бөліп, сол жағалау күре каналын тазалатып, қалыпқа келтіріп, Ақтөбе ауылы тұрғындарын ағын сумен тұрақты қамтамасыз етуге Қорағаты өзеніне бөгет (плотина) салуға жоба жасаттырып, оны жүзеге асыруға жергілікті бюджеттен 9,6 млн. теңге қарастырылып, Еңбек ауылына да ағын су жеткізуге тыным таппай әрекеттенуде.

Бұл ретте аудан әкімі Б.Қарашолақовтың ауыз толтырып айтарлықтай қомақты үлес қосқанын ескерген ләзім. Бағлан Жиенәліұлы республикалық су ресурстары комитетінің басшысын қайта-қайта мазалай жүре сол жағалау күре каналын күрделі жөндеу жұмыстарына ел бюджеттен 246 миллион теңге бөлгіздіріп, оның 20 миллион теңгесін үстіміздегі жылы игеруге қадам жасалынып, Нұрахан

Нұпбайұлының басшылығымен Мойынқұм аулынан жоғары қарай аршу, тазалау жұмыстары арнайы техникалардың күшімен басталып та кетті дегенмен кейін қосу керек. Әрине, халық мүддесі жолындағы осындай ауқымды жұмыстарды атқару жалғыз адамның қолынан әсте келмейді. Тіптен мүмкін де емес. Бірнеше ондаған жылдар бойы өтпелі кезеңнің қиыншылықтарына төтеп беріп тіптен ай-айлап ақысыз-жалақысыз уақыттарды бастарынан өткерсе де Нұраханның жанынан табылған қызметтес әріптестері: Аманбай Шәуенов, Ибраимов Қылышбек, Гасанов Агабала, Ақшабаев Геннадий, Топашева Гүлжабан, Қадірбекова Бағдагүл, Керімқұлов Нұрманқұл, Ниязалиев Мият, Толымбеков Қойшыбай, Қайназаров Серікхан, Бахриева Наташалардың еңбектері ерен.

Су тіршілік көзі екендігі баршаға аян. Жоғарғыдай ел игілігі жолындағы ауқымды іс шаралармен қажымай талмай, тер төге еңбектеніп жүрген Нұрахан Ибраимов № Қорағаты сайлау округінен Шу аудандық мәслихатына депутат болып сайланды. Ендігі таңда Нұраханның қоғамдық негіздегі атқарар қызметтерінің ауқымы кеңейіп, күрделене түсті.

2009 ж. 30 наурыз

ШАРАПАТЫ МОЛ ШӘЙМЕРДЕН МЫРЗА!

Бірнеше жылдан бері Шу ауданындағы «Отан» қоғамдық бірлестігінің Төле би автокөлік мектебінің төрағасы Шәймерден Құстүтінұлы жастар мен жасөспірімдерді отансүйгіштік пен ұлтжанды рухта тәрбиелеуге белсене ат салысып келеді.

Атап-атап айтсақ; Ұлы наурыз мерекесінде тоғызқұмалақ, шахмат пен дойбыдан өткізілетін жарыстарға демеушілік танытса, соғыс және еңбек ардагерлерін ұлықтау, атақты тұлғаларды еске алу іспеттес іс- шаралардың бел ортасында бой көрсетіп келеді. Жыл сайынғы дәстүрге айналған 7 мамырда аудан мектептері арасында өтетін «сапта жүріп ән айту» байқауына қатынасып орын иеленген жеңімпаздарды бағалы сыйлықтармен марапаттап отырады.

2009 ж. Ауған соғысынан Кеңес әскерлерінің

шығарылғанына 20 жыл атты кеш өткізіліп, үлкен дастархан жасалынып, ардагерлерге сый-сыялат жасалынды.

2010 жылдың желтоқсанында «Алмас» колледжінде Желтоқсан көтерілісіне қатысушылармен ғибратты кездесу өткізуге мұрындық болып, мәртебелі қонақтарға бағалы сыйлықтар тапсырып, ұлтжандылықтың жарқын үлгісін көрсетті.

Жылда 15-16 желтоқсанда Тәуелсіздік мерекесіне арнап спорттық шаралар ұйымдастырып, Халық қаһарманы Қайрат Рысқұлбековтың тақта-тасына гүл шоқтарын қоюды да ұмытпауда. Сондай-ақ әрдайым әскер қатарына шақырылған жастарды шығарып салып, оларға бағалы сыйлықтар табыс студі дәстүрге айналдырған. Тағы басқа да игі шаралармен белсене атсалысып келе жатқан Құстүтінов Шәймерден мырза жетекшілік ететін «Отан» қоғамдық бірлестігінің Төле би автокөлік мектебі ұжымының ұлағатты істері кім- кімге болса да үлгі-өнеге емес пе!

25.12.2010

ӘКІМДЕРДІҢ ӨНЕГЕЛІ ІС - ӘРЕКЕТТЕРІ

Даңқты жерлесіміз – Халық қаһарманы Қайрат Рысқұлбековтың рухын құрметтеуге байланысты іс-шараларға демеушілік танытқан азаматтардың қатарындағы қазіргі Мойынқұм ауданының әкімі Болат Рысмендиев менің сұранысты- өтінішімді ескере отырып, жас боздақ 8 жыл оқыған С.Шәкіров атындағы орта мектепте мұражай бөлмесін ашқызып, 2001 жылы желтоқсанда білім ордасының қабырғасына Тақта тас орнатқызды.

2001 жылы Мойынқұм ауданының сол кездегі әкімі Ондасын Жиенқұлов аудан орталығында Халық Қаһарманына сәулетті ескерткіш жасаттырды.

Жуалы ауданының қазіргі әкімі Бағлан Қарашолақов Бірлік ауылындағы Қайрат Рысқұлбековтың ескерткішінің жан-жағын жөндеттіруге қаржылай көмектесті. 2000 жылдан дәстүрге айналған Қ.Рысқұлбеков атындағы республикалық турнирге қамқорлық танытып, 2006 жылы Желтоқсан қаһармандарымен Шу ауданы мектептерінде тәрбиелі-

тағлымды кездесулер ұйымдастыруға қолдау көрсетті. 2004 жылы Шу ауданына әкім болып тағайындала салысымен аудан орталығы мен Шу қаласындағы даңғыл көшелерді жарықтандырып, орталық аландарды күрделі жөндеуден өткізді. Тұрар Рысқұлов, Д.Қонаев, саяси қуғын-сүргіндеріне ескерткіш тұрғызып, Төле би ауылында Тәуелсіздік монументін, жаздық сахна, Бәйтерек орнаттырып, тағы басқа ұлағатты істерді атқара алды.

Ал, 2010 жылы ақпан айында Шу ауданына әкім болып тағайындалған Қожахан Көкірекбайұлы Жабағиев ауданының құрылғанына 80 жыл мен Шудың қала мәртебесін иеленгеніне 50 жыл толатын торқалы мерекесін жүйелі түрде жоғары деңгейде өткізіп, көптеген көшелерді асфальттатып жөндеттірді. Кеңестер Одағының батыры Саттар Естемесовке. Балуан Шолаққа, Домалақ анаға, алғашқы паравозға ескерткіштер орнатылып, ат бәйгесі, ақындар айтысы мен ғылыми конференция, т.б. игі шаралар өткізіп, аудан орталығы мен Шу қаласының ажары көріктеніп, жақсара түсті. Бұл ретте «Шуақты Шуым – ардақты атамекенім!» қорының төрағасы, аудандық мәслихаттың депутаты Ерболат Досымбаев пен басқа да азаматтардың қажырлы еңбегін ескерген де жөн шығар.

Сондай-ақ Қожахан Көкірекбайұлының Тәуелсіздіктің 20 жылдығы мен Желтоқсан көтерілісінің 25 жылдығына орай қыршын боздақ- Қайрат Рысқұлбековты еске түсіріп жас жеткіншектерді ұлтжанды- адамгершілікке тәрбиелеу мақсатында ауқымды іс-шараларды қолға алғалы отырғаны көңілге қуаныш ұялатады.

15.02.2011.

ІІІ БӨЛІМ

САЯСАТПЕН САНАСПАСАҚ...

АЛТЫН БАЛЫҚ ПЕН ГОРБАЧЕВ

Бірде халық депутаттарының жиынында болған үлкен дау-дамайдан кейін, жүйкесі әбден шаршаған М.С.Горбачев миын тынықтыру мақсатымен балық аулауға барыпты. Қаладан шеткерірек, Мәскеу өзенінің жағасында қармағын суға тастап, елдің болашағын ойланып отырады. Шамалы уақыттан соң қалтқысы суға бата бастағаннан қармағын суырып алса, жалт-жұлт еткен алтын балық ілініпті. Ол салған жерден Михаилға қарап, адамша сөйлей бастапты:

- Білемін. Жағдайыңыз ауыр. Ельцин де қоятын емес. Мені суға қайтып жіберсеңіз, сізді бұрынырақта өткен мемлекет қайраткерлерімен кездестіремін. Мүмкін солар ақыл айтар. Көмектесетін – депті.

Горбачев ойланып: «Мен бұл балықты не істеймін. Онан да мұны суға жіберейін, менен бұрынғы ел басқарған басшылар қазіргідей қиын-қыстау уақытта ақылын айтса, кім біліпті, тығырықтан шығып та кетерміз,- деп, алтын балықтың өтінішін қанағаттандырады.

Көп ұзамай-ақ судан І Петр шығып, Михаил Сергеевичке дүрсе қоя беріпті: - Мен баяғыда Ресейге шетелден картөшкенің тұқымын әкеп, халықты жер жыртуға үйрете бастап едім, сөйтіп, бүкіл орыстарға тамақ тауып беріп, молшылық орнатып кетсем, енді сенің мынау тіршіліктеріңді қалай түсінуге болады? Ел ашаршылыққа ұшырай бастапты ғой. Бүйткен тірлігің құрсын,- деп, бұрқан-талқан ашуланып, суға қайтып сүңгіп кетіпті.

Бұдан кейінгі кезекте ІІ Екатерина шыға салысымен:

- Мен баяғы заманда, патшалық құрып тұрғанда, жезөкшеліктердің бәрін өзімнің сарайымның ішінде ғана жасататын едім. Енді қазір қарашы, жезөкшелік Ресей тұрмақ, басқа жерлеріне де тарап кетіпті, соны жөнге салмай, не бітіріп жүрсің?- деп, жоқ болыпты.

Горбачев көзін ашып-жұмғанша, судан В.И.Ленин шыға келіпті:

- Мен, қанаушы тап өкілдері: патшалардан, байлардан. көпестерден теңдікті еңбекші кедей-шаруаға тартып әпердім. Бірнеше жылдай азып-тозып, қуғында жүріп, сонда да мойымай, ақыры революция жасадым. Совет үкіметін орнаттым. Ал, енді не істеп жатырсың, сол Совет үкіметін ыдыратып, елдің тоз-тозын шығарып, қайтадан бай-саудагерлер мен қанаушыларды көбейтіп жатырсың. Осы іс болып па?- деп, Михаилдың жер-жебіріне жетіп, көзден лезде ғайып болды.

Содан кейін көп ұзамай, судан И.В. Сталин шығып:

- Сендер қолдарына билік тисе, дереу мені жамандайсындар, 5 жыл соғысып неміс басқыншыларын жеңіп шығуға көп еңбек сіңіріп, генералисимус атадым. Шалажансар жыландай етіп, Герман жерін екіге бөліп тастап едім, оны қайта қостың. Сондай қиын кезеңдерде 30 жылдай халықты жып-жинақы басқаруыммен дәл қазіргідей елді қайыршылық халге жеткізген жоқ едім. Сен не істеп жатырсың? Шет елдерге жағамын деп, екі герман елін біріктіріп жібердің, ылғи да соғыстың сол жақтан шығатынын ұмыттың ба?... 6-ақ жылдың ішінде абыройдан жүрдай болып, қолындағы биліктен айырыла бастадың,- деп, ызғарланып, мұрты едірейіп, суға сүңгіп кетіпті.

Михаил Сергеевич есі ауысыңқырап отырып қалады. Осы кезде судан Леонид Ильич Брежневтің өзі шыға келіпті:

- Мишка, гүлдей жайнатып кеткен Отанымды қандай халге жеткізгенсің, халық небір ауыр-ауыр тауқыметтерді бастарынан кешірді ғой, сол себептен халыққа еркіндік беріп, елді кеңшілікте ұстап едім, ал, сен, тоқырау заманы деп, мені кінәлап, орнатып кеткен «коммунизмді» небәрі 5-6 жылда-ақ құрдымға жіберіп, шетелдік басшылардың қолпаштауына семіріп, қалың бұқара халықты ұмытып кеттің. Ең бірінші жіберген қателігің – «арақ» мәселесі, оны жоямын деп, босқа әуре болдың. Халықтың ахуалын өте нашарлатып, алыпсағарлар мен арамтамақтарды қаптатып жібердің, ақыры бәрін қымбаттатып тындың.

Совет Одағының қазіргі халі өте мүшкіл, келешекте не боларын бір құдайым білсін...

Енді саған айтатын ақылым, қазір осы жерден тезірек кетпесең, менен кейін шығуға Ю.В. Андропов дайындарып

жағыр: «Дереу сені орныңнан алып, істеріңді заң орындарына тапсырып, билікті қайтадан өзім алсам ба?!»- деп отыр...

Лекең осы сөзді айтты да, жоқ болып кетті...

«Азат». 1991ж. 15-30 сәуір.

ХИМИЯНЫ ҚАСТЕРЛЕЙМІЗ ДЕП НЕ ҰҚТЫҚ?

Өзімді футбол жанкүйерлері қауымының беделді мүшелерінің бірімін деп мақтанышпен айта аламын. Себебі есімді білгелі футбол десе ішкен асымды жерге қоятынмын. Доп қуалау да екінің бірінің қолынан келе бермейді.

1965-1970 жылдары Шу ауданында футбол өнері шарықтап дамып еді. «Далақайнар» совхозының командасы республикалық жарыстарда жеңімпаз атағын иеленіп те жүрді. Бірақ, Шу өңірінде соңғы жылдарда футболға деген құлшыныс төмендеп кеткен секілді. Оған қазіргі жастар кінәлі ме, әлде, ауыл басшылары құлықсыз ба, ол жағы маған түсініксіз. Ауылды жерлерде футбол дамымаса, аға командалар өздеріне ізбасарларды қайдан тапсын? Республикамыздың бетке ұстар «Қайратымыздан» бастап, екінші топта ойнайтын командаларымыздың бәрі дерлік алақұла, сүреңсіз ойын көрсетумен жанкүйерлерін әкпелетіп жүргені (олардың қатарында біздің «Химик те» бар) жергілікті ұлт өкілдерінің, яғни қазақтардың аздығы деп ойлаймын.

«Химикте» де қазақ жастары аз. Марат Сыздықов, Асқар Көшекбаевтардан басқа бір-екі-ақ қазақ баласы өнер көрсетеді. Сонда қалай, бір миллионға жуық халқы бар Әулиеата жерінде теңбіл доптың хас шебері аталатын, ағайынды Байшақовтар сынды, он шақты қазақ жастарының табылмағаны ма?!

Енді команда атына келсек, менің білуімше ертеректе команда көп уақыт «Металлист», одан біраз уақыт «Алатау» аталып, ал соңғы жылдары «Химик» атауын мықтап иеленіпті. Біздің химия өндірісі бойынша да, соның зардап-залалдарын тарту жөнінен де еліміздің алдыңғы орындарының бірінде скенімізді кім теріске шығара алады. Ендеше «Химик» атын

өзгертуге болмас па?.. біз неге «Мелиораторды» «Қайсарға» айырбастаған қызылордалықтардан үлгі алмаймыз?

Қазіргідей, қазақ тілін өмірімізге, тіршілігімізге еркін енгізе бастаған заманда, осы жөнінде ойлансақ қайтеді, ағайындар?!

Меніңше, «Алатауға» қайта оралып, сол атпен атасақ, содан кейін облыс ағаларынан бастап, қатардағы азаматтарға дейін сүйікті командамызды талантты қазақ жастарымен толықтыруға белсене ат салыссақ, облыс намысын қорғап жүрген бетке ұстар командамызға көп көмек болмас па еді!..

Ақ жол. 5 қазан 1990ж.

1001 ПІКІР

Демократия, жариялылық деп жар салып жатырмыз. Депутаттарымыз «біздің елімізде бірде-бір адам сыннан тыс тұрмауға тиіс» дейді. Дұрыс. Бірақ, бұл принцип қоғамның барлық мүшелеріне бірдей қолданылып отырған жоқ. Осыған байланысты журнал оқырмандарымен өз көзқарасымды бөліскім келеді:

1. Дамыған шет елдерде мемлекет басшыларын бүкіл халық дауысқа салып сайлайды. Ал, біздің елімізде бұл мәселені СССР халық депутаттарының съезі ғана шешкені қалай?!

2. Астанамыз Москвада үкімет басшылары парадтарды В.И.Ленин жатқан мавзолейдің үстінде тұрып тамашалайды. Мұны өз басым ұлы көсеміміздің әруағын аяқ асты ету деп білемін!

3. М.С.Горбачев жолдастың жалақысы 1200 сом («Аргументы и факты», 1989, №20) көлемінде екен. Ал, бұл біздің совхоздың оншақты жұмысшысының бір айлық еңбекақысы! Сонда әлеуметтік теңдік қайда?!

Арай. 5 мамыр 1990ж.

ӨЗ ҚЫЗМЕТІН ҒАНА АТҚАРСЫН

СССР Халық депутаттарының үшінші съезі біздің қоғамымызға бұрын-соңды болмаған жаңалық енгізді. Бұл бұған дейін социализмге, халық өкіметіне кіріге бермейді деп есептеліп келген Президент қызметі еді. Республикалық Заң жобасына байланысты кейбір ойларымды ортаға салғым келеді.

Бүкіл билікті өз қолына алған Президент керек. Бірақ біз бұған дайындықсыз кіріскен сияқтымыз. Президент сайлауын бірнеше халық-демократиялық сипаттағы партия құрылып, көппартиялық жүйе орныққаннан кейін енгізу керек еді. Содан әр партия өз лайықтысын президенттікке ұсынып, халық өз таңдауын жасауына мүмкіндік туатын.

Тағы бір айтарым – Президент тек президенттік қызметін атқарғаны жөн. Бір адамның қолына бірнеше қызметті ұстатып, билікті шоғырландыру дұрыс емес деп есептеймін.

*Социалистік Қазқастан.
№92. 1990ж. 19 сәуір.*

ҮЗІЛДІ-КЕСІЛДІ ҚАРСЫМЫЗ

Қазақстан бойынша әлеуметтік-экономикалық даму жағынан ең артта қалған 30 ауданның бірінен саналатын, жер көлеміне Еуропаның кішігірім мемлекеттері сыйып кететін. Жамбыл облысының жартысына жуығын алып жатқан Мойынқұмауданындағы Мирный, Ақсүйек қалашықтарының маңында көптеген жылдар бойы уран кен орындарының жұмыс істеп келгені жариялылықтың арқасында ғана мәлім болды. Бірақ құпия түрдегі өндіріс орындарының табиғат анамыз бен қоршаған ортаға, ауа қабаттарына қандай, қанша мөлшерде залалы мен зиянын тигізіп келгені әлі күнге дейін белгісіз. Жығылған үстіне жұдырық дегендей, жақын арада Қырғызстан Республикасындағы Қарабалта қыстағындағы түсірілмекші болған Жезқазған облысынан келген он мың тонна көлеміндегі радиоактивті қалдықтар, қырғыз ағайындардың қатты қарсылығына ұшырап, қайтара әкелініп, жергілікті халық өкілдері жиі шоғырланған,

аудан өлкесінің желкесіне орналасқан Қияқты теміржол станциясына түсірілді.

Бұл жағдайдан аудан халқы бейхабар, яғни ол баяғыша жоғарыдан түскен әкімшілдік-әміршілдік бұйрықпен жүзеге асырылып отырған жөнсіз іс-әрекеттің жергілікті халыққа, әсіресе, ұрпақтарымыздың келешегіне үлкен қасірет әкелетіні ақиқат.

«Ақсақалдар кеңесінің» мүшесі, соғыс және еңбек ардагері Тәжібай Сүйкімбеков осы туралы «Алматы ақшамы» «Тағы да радиоактивті қалдық па?» - деген мақалаға орай, аудандық «Мойынқұм таңының» мамырдың 28-жұлдызындағы санында «Біз бұл әрекетке қарсымыз» атты мақала жариялатқанын, Мойынқұм аудандық партия комитетінің бірінші хатшысы М.Сейдалиев, екінші хатшысы И.Кәметов, аудандық табиғат қорғау қоғамының төрағасы Ш. Қалтаевтармен сөйлескенін, олардың комиссия жіберіп анықтаймыз деген жауаптарын айтты. Сонымен бірге ол КСРО халық депутаты Т. Арыстанбековтің белсенділіктерін көрсететін мезгілі жеткенін ескертіп, көмек күтетінін білдірді.

Өте маңызды мәселе көтерген жиналыс Бірлік ауылында жұмыс істеп жатқан «Ақсақалдар кеңесінің» төрағасы Т. Іңкәрбеков, мүшелері: Т. Сүйкімбеков, Т. Айдынбеков, З. Бөкеғұлова, Р. Иманбекова, А. Смайлов, К. Қыдыров облыс пен республика басшыларынан жорықсыз жағдайларды тездетіп тоқтатуды, келешекте мұндай істің қайталанбауын Бірлік ауылының барша халқының атынан сұрау туралы қаулы қабылдады. Мойынқұм топырағының – зиянды қалдықтардың сақталу қоймасына айналуына үзілді-кесілді қарсымыз.

Алматы ақшамы. 1991ж. 19-қыркүйек.

БОЛЖАУШЫ НЕ ДЕЙДІ?

Соңғы кездерде орталық басылымдардан «1993-1994 жылдарда үлкен ашаршылық болады», - деп оқып жүрміз. Онсыз да берекесі кеткен елдің бұлдыр болашағын үрейлене

күтпегенде несі қалды? Оның үстіне Мәскеудегі үкімет басшылары нарықтық экономикаға көшу жолында азық-түлік пен күнделікті тұтынатын тауарларды қымбаттату арқылы халықты тағы да әбігерге түсіріп қойды. Қым-қуыт тірлік адамдар жүйкесін күннен-күнге жұқартуда. Бүгінде ұрылар мен алып-сатарларға кең де қолайлы мүмкіндіктер тудырылды. Қазіргі саясат толқындарына қарап, ашаршылықтың да ауылы ұзақта емес пе деп қобалжудамыз.

Жақында біздің «Көктерек» совхозында белгілі болжағыш-ғалым Назарбек Қожамсейітов болып, көршілес шаруашылықтардың мамандарымен кездесу өткізді. Сонда жиналғандар Назекеңнен алдымен ашаршылық туралы сұрады:

- Жай дақпырт сөз. Елді дүрліктіретін сол мақалалар туралы «дұрыс емес», - деп, Мәскеуге 3-4 жерге хат та жібердім, - деді бізге Назарбек, - «кейін пайдаланатын шығармыз», - деген «Правдадан» ғана жауап хат алдым. Басқа жақтар үнсіз. «Бір тоқшылықтың ашаршылығы, бір ашаршылықтың тоқшылығы болады» - дегендей, біз астамшылыққа бой ұрып, қасиетті нанды табанымызға таптап жүрміз. «Ашаршылық келіп қалды», деп қазірде қап-қап ұн, қорап-қорап азық-түліктерді көгтеп алып, оларды сақтай алмай рәсуа етіп, қоқыстарға тастаудамыз. Бәріне сабырмен қарау керек. Алғашында 2-3 жыл ауырлау тиіп, қиналғанымызбен кейін кеңшілікке, жақсылыққа мойын бұрамыз.

Әйтсе де біз, жердегі адамдар, бір-бірімізге мейірімсізбіз. Ауыр қылмыстар жасаймыз, бір-бірімізді зорлаймыз, өлтіруге дейін барамыз. Қай мемлекеттің болсын басты мақсаты – қарулануға ұмтылу, көршісіне қарағанда күшінің басым болуын ойлау. Қазір жер шарында атомдық, нейтрондық, қарулар жеткілікті. Сол себептен басқа беймәлім ғаламдардан келетін «ұшатын табақшалар» өкілдері біздің адамдардың арам пиғылдарын – біліп қашқақтап, еркін қатынас жасай алмай жүр.

Ауа райына келсек, биыл оңтүстік өңірлерде қыс жылы өтеді. Тек сәуір айы шаруашылықтарға жайсыздау. Қар аралас жауын-шашын да өтеді.

Назарбек Қожамсейітов сол сияқты былтыр Америкада

Қайраттың 6-класта оқып жүрген кезі.

Әскер қатарында.

Семейдегі зираты.

Бірліктегі 2ескерткіші.

Семейдегі ескерткіші.

Абай баба ұрпақтарымен.

Қайраттың 40 жасқа толу құрметіне өткізілген
Шу ауданындағы жас ақындар мүшәйрасы.

Омбыдағы қазақтың Мәдени Орталығының төрайымы
Алтынай Жүнісовамен.

Сәулет құрылыс Академиясының жатақханасына
орнатылған тақта тастың ашылу рәсімінде.

С. Шәкіров орта мектебіндегі Қайраттың
мұражай бөлмесінде.

Н. Мадалиевке төс белгі тапсыру сәті.

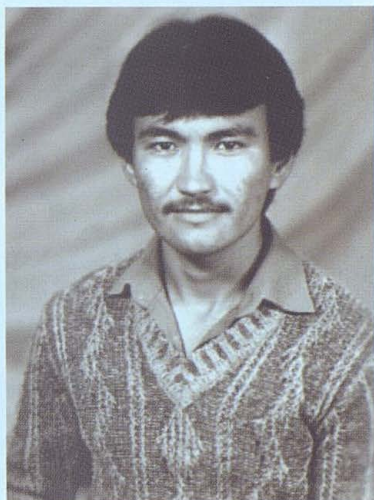
Желтоқсан қаһармандары Қайрат мұражайында.

Арынбеков Жанас Қуатбекұлы

Есболғанова Ғалия
Көшкенбайқызы

Марат Ақжігітов

Кенжебек Ибраимов.

Желтоқсан қаһармандарымен жүздесу.

Республикалық турнирдің салтанатты ашылуы.

М. Тілеуқұлов пен М. Беріков республика бірлестігі
жеңімпаздары М. Әшірбекова, Д. Әділбаевамен.

Жаттықтырушылар: Темірхан Әлібеков (сол жақта)
пен Алтынбек Мусимов.

М. Уақтегі мен Т. Әлібеков оныншы мәрте өткізілген
Қ. Рысқұлбеков атындағы республикалық турнир жеңімпаздарымен.

Демеушілер мен қолдаушылар

Мамырбек Әбдірахманов
Бірліктегі Қайрат ескерткішінің
демеушісі

Нұрахан Ибраимов.
Аудан мәслихаттың депутаты.

Әзімхан Есіркенов
Аудандық мәслихат депутаты

Аяз Бетбаев.
Ақын-жыршы, сазгер.

Найманхан Нүпбаев.
Қайраттың жанашыр -
көрші ағасы.

Ердосов Күмісбек.
Әскери комиссар.

Бағлан Қарашолақов
Жуалы ауданының әкімі

Болат Рысмендиев
Мойынқұм ауданының әкімі

Қожахан Жабағиев
Шу ауданының әкімі

Аманбек Қойшыбеков
Шу «Сауда Сервис»
ЖШС-ның бас директоры

Асан Нүсіпқұлов
«Мақсат» А.Қ. бас директоры

Бақытжан Текебай
ҚР Журналистер Одағының
мүшесі

Тынышхан Жаңабаев
Мектеп директоры

Мадалиев Нұрмағанбет
Шу ауданының
«Құрметті азаматы»

Шәймерден Құстүтін

Серік Асатов
Кәсіпкер

Алтынбек Садырбаев

Сәрсенбай Бақтымбетов
Батагөй ақсақал

Гүлмира Ибраимжанова
Ұстаз

Тасболат Іңқәрбеков

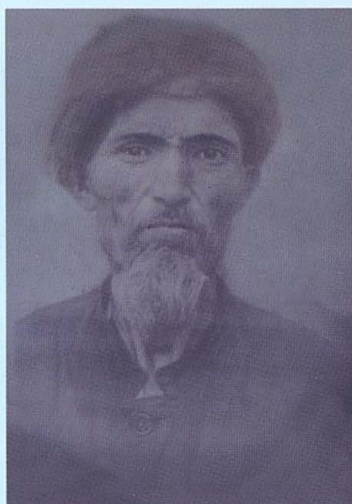
Ғабит Көкеев

«Жеңіс саябағы». Шу қаласы.

Нұрман би

Нұржаубек ұста

Ата-анам Жүмәділ Отарбайұлы мен Жамал Төлепбекқызы.

Б. Момышұлы ескерткіші. Тараз қаласы.

Айсұлу немерем жақын әпкесімен.

Халықаралық конференция.

Жиенім Серікпен

Мерей-Зиякул.

Ерденнің үйлену тойында.

Сауытбек пен Зәбира Мәдімаровтар.

Әсемкүл, Қымбат, Нұраханмен.

Көршілердің қуанышын бөліскенге не жетсін

Қызметтес әріптестеріммен.

Жиендерім Анар мен Меруерт.

Серік, Амантай, Арман.

© 1984 by [illegible]

үлкен су тасқынын және Армениядағы жер сілкіністерін де кезінде бір күн бұрын хабарлағанын айтты. Сол сияқты Ресейде ірі-ірі екі поезд соғысатынын, Кемерово қаласында завод жарылатынын алдын-ала ескерткен екен.

- 1990 жылғы қарашаның 12-інде Алматыда жер сілкінетінін Қазақ ССР халық депутаттарына біраз уақыт бұрын хабарладым, - деп еске алды болжаушы, - тағы басқа да көптеген болжамдарым дәл келуде. Дегенмен, менің хабарларыма тиісті орындар құрақ аспай, өздері зардап шегуде. Мысалы, Америкада болған су тасқыны 8 миллиард доллардай зиян шектіріпті. Егер олар менің болжауымен алдын-ала сақтану шараларын жүргізіп, кететін шығынның бір процентін ғана маған жіберсе, өздеріне де көп пайда емес-пе еді?!

Сонымен бірге адам организмімен мұхиттар тұңғиығы құрамының өте ұқсастығынан ай мен жердің тым жақын келу сәттерінде кейбір адамдардың өзіне-өзі қол салатын құпиясын аштым. Менің халыққа пайдалы еңбектерімді өз республикамыздың басшылары да елемей, немқұрайды қарауда. Тіпті, қарапайым көмектерін де көрсетпейді. Бұлай жалғаса берсе бойымдағы қасиетімді дамытуға септігін тигізетін шет елдердің біріне кетіп қаламын ба деп те ойлаймын, - деген реніш білдірді Назарбек.

Қазақ атамыздың жауырыншылық қасиеті мен аспан жұлдыздары ғылымын байланыстырған беймәлім ғылыми дүниенің есігін ашып отырған Назарбек Қожамсейітовке дәл қазір көмек ауадай қажет. Назекең теледидар, радио, баспасөзде де халыққа ақыл-кеңес беріп, бағыт-бағдар сілтесе нұр үсті нұр емес пе?!

Алматы ақшамы. 1991ж. 4-наурыз.

*Көп кешікпей Н. Қожамсейітовке Алматы қаласынан
пәтер берілді.*

АҚСАҚАЛДАРМЕН АҚЫЛДАССА

Қазіргідей қиын-қыстау кезендерде қай жерде болмасын өрістеп жатқан ұлттық қақтығыстар исі мұсылман халықтарының қай-қайсысын болмасын бей-жай қалдыра алмайды. Кішкентай өрттің өзі қаулап, бой бермей кететіндей, оймақтай ғана Таулы Карабах жанжалы бүкіл дүниежүзілік кесепатты апатқа айналмауына кім кепіл бола алады?

Жастайынан озбырлық, қиыншылықтар мен әділетсіздікті басынан өткерген Хасен Қожахметов бастаған замандастарым негізінен алғанда өте орынды бастама көтерді. Тек, әттеген-айы, «халқым, елім, жұртым» деп жар құлағы жастыққа тимей жүрген осындай азаматтарға ғасырлар бойы ұйықтап келген, марғау, жайбасар, қаракөз бауырларымыз немқұрайдылық танытуда.

Хасен Қожахметов құрған жасақшылар Таулы Карабахта болып қайтты. Бірақ, өзгерген не бар?

Осы орайда, ауылымызда болған мына оқиғаны айта кетсем бе деп едім. 1990 жылғы қазан айында алты мыңдай халқы бар «Бірлік» ауылында жергілікті ұлт өкілдері мен күрді халқының жастарының арасында үлкен жанжал туды. Облыс, аудан басшылары және сақадай қаруланған заң органдарының өкілдері екі күн бойы тарата алмаған наразы көпшілікті сол ауылда небәрі жарты ай ғана бұрын құрылған «Ақасақалдар кеңесінің» мүшелері: Т. Іңкәрбеков, Т. Сүйкімбеков, Б. Арғынбаев сияқты ақсақалдар мен Т. Айдынбеков, С. Қожаназаров іспеттес ауыл ағалары ақылмен, сабырмен ың-шыңсыз екі халық өкілдерін тағуластырып, тарағуға айтарлықтай ықпал етті. Ата-бабалырымыздың осындай ізгі қасиеттерін мойындай білген облыс басшылары басқа аудандарда да «Ақасақалдар кеңесін» құрғыздыра бастады.

Меніңше, әзірбайжан мен армян халықтарының арасындағы қақтығыстарда екі елдің ақсақалдарын өкімет басшылары тиімді пайдалана алмай, ұмыт қалдырып отырған сыңайы бар. Қай халық, қай ел болмасын ата-бабаларын құрметпен сыйлай білген. Сол себептен «желтоқсандықтар» бізден құрылатын жасақшылардың құрамына бетке ұстар батагөй, данагөй ақсақалдарды тартып, олармен кеңінен

ақылдасып, асықпай толыққанды қазақстандық топпен шыққандары өте-мөте дұрыс болар еді. Керек жағдайда құрамдарына қосымша екі ұлт өкілдерінен қарияларды қосып алса, түркі тұқымдас әзірбайжан бауырларымыз бен көршілестерінің бостан-босқа қандарының төгілетін мақсатсыз қақтығыстарды тоқтатуға дәнекер болмай ма? Әрі бүкіл әлем алдында абыройға бөленіп, қазақ халқының мейірбандылығын және имандылығын танытар еді ғой.

*Алматы ақшамы.
6-мамыр 1992ж.
Ойтуршікі*

ҚАЗАҚСТАНҒА КОСМОДРОМ ҚАЖЕТ ПЕ?

Ата-бабаларымыз бізге мирас етіп қалдырып кеткен ұлан-ғайыр жеріміздің көркі Швейцариядан бірде-бір кем емес. Бурабайлы Көкше, Альпілерден артық болмаса, оғал емес Алатау, Тарбағатай таулары, жер жаннаты Жетісу керек болса Бетпақдаладай шөлді аймақты Мойынқұм, Қызылқұмдар бар, әрі қойнаулары Меңделеев кестесіндегі элементтерді түгел қамтыған, қазба байлықтары бар ұшы-қиыры шексіз жерімізді қалайша мақтан етпейміз.

Бар тізгінді «ұлы орыс» ағайындарға беріп қойып, кешегі Кеңес Одағы заманында арқамыздан қағып, қолпаштаудың арқасында 40 жылдай Абай бабамыздың Отаны – Семей өңірін ядролық атом қаруларын сынау аймағына айналдырдық. Ақын ағамыз Олжас Сүлейменов 1990 жылғы 3-қазанда «Известие» газетіндегі мақаласында:

- О шеті мен бұ шетіне көз жетпейтін қазақ елінің жазира даласында 1989 жылғы желтоқсанның 31-жұлдызына дейін 642 атомдық және термоядролық сынаулар жасалды, - дейді де, - әр сынаққа 25-30 миллион сом ақша кетіп отырады екен. Осыдан кейін біз қайдан оңаламыз? Қайдан экономикамыз көтеріледі? Мұның барлығы экономикалық дағдарысқа әкеп соғып отыр, - деп тұжырымдайды.

Ең алдымен осыған қосып айтары, қаншама мыңдаған жандар денсаулықтарынан айырылып, көз жұмған жоқ па? 60-жылдан бергі дерекке сүйенсек, тек Сарыжал ауылында

113 адам рактан, ақ қан дертінен қайтыс болыпты. Бұған қосымша, Қазақстанда осы уақытқа дейін қаншама жерде құпиялы түрде атом шахтылары – уран кен орындары жұмыс істеп келді.

Мәселен, 30 жылдай уақыт Мойынқұм ауданындағы Ақеуіек, Мирный қалашықтары маңдарындағы өндіріліп келген уран шахтылары – аудан халқының әл-ауқатын жақсарту жолында көк тиын пайда келтірмей, қайта мал жайылымдары мен жер асты суларының азайып, тартылуына әсер етті.

Көз алдымызда Арал теңізі халықтың қасіретіне айналып, Балқаш көлі де тартылып, балықтары ауруға ұшырай бастаған жоқ па?

Былай алып қарасақ, өзіміз, ел-жұрт болып, табиғат-анамызғанемқұрайдықарап, жанашырлықтанытпауымыздың арқасында жеріміз бен суымыздың тозып, құруына тікелей кінәліміз бе деп те ойлаймын.

Сондай-ақ «Кеңес Одағының» бізге қалдырған ең қымбат «сыйы» - Байқоңыр космодромы, 30 жылдан астам уақытта Байқоңырдан қаншама ғарыш кемелері мен ғарышкерлер аспан әлеміне сапар шекті. Ал, солардан біздің халқымыздың әлеуметтік тұрмыс-тіршіліктерін арттыру мақсаттарында мысқалдай пайда болды ма? Семейдегі әр сынаққа 25-30 миллион сом көлемінде шығын жұмсалған болса, әр ғарыш кемесін ұшыруға қаншама миллион ысырап етілді?

Әрине, лауазымды қайраткерлер мен ғалымдар ауа райы мен жердің қыртысы, қазба кен байлықтарып зерттеу және т.б. ғылыми жұмыстар үшін бізге космосты игеру қажет дер. Бірақ, сол ғарыш кемелері әр ұшқан сайын ауаның қаншама мөлдір қабаттары мен нешеме шаршы шақырым алқапты жерді күйдіріп, өртеп жіберетінін ескергеніміз дұрыс шығар.

Бүгінгі таңда экономикасы қарыштап дамыған Жапония, Алмания (Германия), Англия, Франция, Түркия, Сингапур сияқты өркениетті елдерде неге космодром салынбаған?

«Қамқоршымыз» - ресейлік меңіреу, елсіз тайгалары мен тундраларынан орын таппай, ғарыш кемелерін ұшыру мекеніне қалайша Қазақстанды таңдаған?!

Біздің атамекенімізді келімсектер мен қоныстанушылардың тұрағы – отарлы елге әрі сынақ

полигондары мен атом шахтыларының мекендері, яғни тәжірибе жинақтайтын соғыс аймағына айналдырып қана қоймай, табиғаттың қас жауы — космодром орнатып, бәсе көктеп пайдаланып келді. Сарылып, 30 жылдан кейін, кенге ғана Тоқтар Әубәкіровты ғарышқа ұшырдық. Бірақ әр ұшудан шетелдік ғарышкерлер үшін Қазақстан валюта табады, — деп мәз болмай, ойланайық, ағайындар!

Ел басындағы азаматтарымыз тереңірек толғанып, жеріміз бен ауамыздың тазалығын, халқымыздың дейінің саулығын ойланса болар еді ғой. Онсыз да жүрегі жаралы, мол зардап шеккен табиғат-анамызды жеделдете қамқорлыққа алмасақ болмайды. Байқонырдағы космодромды бейберекет пайдалана бергенше, оған кететін шығындарға халқымыздың әлеуметтік-мәдени салауатты орындары мен мектептер, бала-бақшалар салынса болмас па еді? Сондай-ақ, келешекте гүлденген өркениетті елге айналу үшін, сол шығынмен Аралды аман алып қалуға әрекеттенген абзал деп білемін.

*Алматы ақпаны,
4-қараша 1992ж.*

ТАБАҒЫМДЫ ТЕРПЕ!

Біздің тәуелсіз ел атанғанымызға да көп уақыт бола қойған жоқ. Содан да босағасы берік, керегесі мықты, шаңырағы биік мемлекет болып кете алдық па?

Жер қойнауы қазба байлықтарға, өңірі астық пен малға толы бай өлке Қазақстаннан тез арада айырылып қалғандарына бүгінде кейбір шовинисттік пиғылдағы орыс ағайындар не істерлерін білмей, аласұрып, жанталасуда. Тіпті, осы уақытқа дейін басқа өлкелерде қан төгіс, алапат майдандар болып жатқанымен сан ұлт өкілдері мекендеп жатқан Қазақстандағы тыныштық пен мамыражайлықты көре алмауда.

Арып-ашып, бас сауғалап келген А. Солженицын осы Мойынқұм ауданының Бірлік ауылында 1950 жылдары мейірбан, қонақжай ағаларымыздың арқасында бұрынғы Киров атындағы орта мектепке ұстаз болып орналасып

еді. Әрі Тұртай, Зейнеғазы сияқты ақсақалдар ерекше қамқорлықтарын аямапты. Осылардың бәрін қазірде Қуанышбек отағасы қынжыла еске алып отырады.

«Мәртебелі мырза» А. Солженицын бұрындағының бәрін ұмытты, мұхиттың ар жағынан Ресейіне сыйлы қонақ болып оралу үшін ақылгөйсіп, славян мемлекеттеріне Қазақстанды қоспақ ойы бар. Горбачев болса, президенттік тізгіннен айырыларда сандырақтап, 5 облысымызға ауыз салды. Шындығына келсек, М. Горбачев әйгілі Желтоқсан оқиғасы құрбандарының өмірі үшін Колбинмен бірге жазалануы қажет.

*Алматы ақшамы.
17 қараша 1992ж.*

ҚАРЖЫЛАЙ ҚАМҚОРЛЫҚ ҚАЖЕТ

Келмеске кеткен кешегі «Құдіретті Одақтың» жүйесіз де бейшаралық жоспарларының кесірлерінен бүгінде тәуелсіздік алған мемлекеттердің бәрі дерлік, оның ішінде Қазақстан да экономикалық терең дағдарыстарға ұшырап, тіптен сырт жерлерде соңы қан төгістерге ұласып кетуде.

Осындай келеңсіздіктердің кесірінен бұқара халық қазіргі таңда көп зардап шегуде.

Мұның басты себептерінің бірі мынада деген ойдамын:

Шындығын айтқанда, нарықтық өмірге біз еш дайындықсыз келгеніміз белгілі. Ең алдымен, ұжымдық меншіктер мен жекешелендіру мәселелерін шеше отырып, олардың өндірген өнімдері арқылы бірте-бірте базарлық нарыққа көшу қажет еді.

Қарапайым есептерге жүгінсек, бұрынғы 16-24 тиынның наны 10 сомға, 40 еседен жоғары, 20-30 тиынның темекісі 30-40 сом – 100 еседен жоғары, 10 сомның жұмыс киімдері 1000 сомнан асып, 100 сомның костюм-шалбарлары 10 мың сомға жуықтады.

Жолсапар шығындарына келсек, мәселен, бұрын Бірлік ауылынан Алматыға дейін автобуспен жүру ақысы 6 сом 20 тиын болса, бүгін 575 сомға бір-ақ шарықтады.

Ал, осыларға байланысты жұмысшы-қызметкерлердің айлық жалақылары небәрі 15-20 есеге ғана өскен екен. Оның өзіне бағалар қымбаттағаннан кейін 3-4 айдан соң, кей-кездері жарты жылдан кейін ғана жалақылар мен зейнетақылар өсіп отырған.

Ашығын айтсақ, бүгінде бірен-саран пайдакүнемдер мен тоғышарлар болмаса, көпшілік бұрынғы ескі-құсқыларымен қалып, киім сатып алу жағын ұмыта бастады. Тек, ашықпай қара бастарын аман сақтау қамдарын ғана ойластыруда.

Ел ағалары көп ұлтты Қазақстан халқының мамыражай тыныштығын әрдайым мақтан етіп келеді.

Оның себебін, 1986-жылғы қаралы Желтоқсаннан бастап. Жаңаөзен, Теміртау, Өскемен қалаларындағы жанып тұрған отқа май құятындай оқиғалар болып өтсе де, республиканың негізін құрайтын жергілікті ұлт өкілдерінің атамзаманғы момындығымен қоса ертеңгі күнге сенімділікпен, әрқашанда сабырлықпен үміттеніп қарауларында деп білемін.

Кеншілер ереуілдері мен Ельциннің басқа республикалар басшыларымен ақылдаспай бастаған қымбатшылық шегі әлі тоқтамай өсе беруде.

Онымен қоса, жер-жерлердегі сауда саласы, әкімшілік пен Кеңес сияқты лауазымды орындар да ұйымдасқан, шырмауықты керітартпа топтардың қолдарына өтуде.

70 жылдан астам Кеңес Одағының: «Жарыққа, көгертеміз» деген сиқырлы мәймөңкесіне алданып келген аңқау халқымыз енді, нарықтық қыспаққа қыстырылып, халдері ересең мүшкілге айналды.

Бірге-бірге бұл қиыншылықтар да артта қалар. Құдайға шүкір, Қазақстан биыл бұрын-соңды болмаған ырзықты астық өнімдерін алды. Ет те, нан да молынан жеткілікті. Бірақ, оларды да көпшілікке дұрыс жеткізе білсек. Мына мәселені де еске сала кетсем, артық болмас. Неміс ағайындардың өз Отанына көшіп жатқаны бәрімізге мәлім. Ара-тұра туыстарына келгендердің айтуларына қарағанда, Алманияда көшіп барғандардың мамандықтарына сәйкес қызмет кезектерінде тұрған мерзімдерінде арнаулы күнкөріс қаражаттарын беретін көрінеді. Сол қаржыларды орынды жұмсай білгендер, 1-2 жылда-ақ мәшине мініп шыға келеді екен.

Ал, біздің елдегі азаматтардың көбі өмір бойы жұмыс істесе де, бір көлікке жете алмай бұл жалған өмірден арманда кетуде.

Экономикасы өркендеп, қарыштап дамыған өркениетті елдерден, үлгі тұта отырып, ел қамын ойлайтын лауазымды қайраткерлер мен халық қалаулылары осы жайларды ойластыра келе қойнауы – қазба-байлыққа, өңірі астық пен малға толы Қазақстанымызды гүлденген елге айналдырудың бірден-бір кілті – республика тұрғындарының әр жан басына арнап, бұрынғы өткен нәубәттер мен қазірдегі экономикалық дағдарыстырдың кесірлерінен туындаған келеңсіздіктердің өтемі, әрі көмек ретінде, қолма-қол бір мезгілдік ауқымды қаражаттар беруді қолға алса жөн болар.

Сонда ғана әркім өз қабілеттеріне қарай жер, мал алып, қожалық құра ма, әлде дүкен алып, немесе шағын өнеркәсіп аша ма, өздеріне қолайлы да, оңтайлы істермен айналысар еді. Осыған орай, жер-жерлердегі қылмыстық топтарға да тосқауыл қойылған болар еді. Әрине, мүмкіндігінше, Қазақстанның өзінің мемлекеттік ақшасының болғаны жақсы-ақ. Келешекте оған да қолымыз жетер...

Ардақты ел басқарушы ағалар, ең алдымен қоғамымыздағы – қарапайым адамдарды, олардың өмірлерін, тыныс-тіршіліктерін, өзекті мүдделерін жан-жақты ойлап, қағаз жүзінде емес, іс барысында қорғауды ұмытпасаңыздар екен.

Мәселен, Қазақстандағы 17 миллион адамның әрқайсысына 100 мың сомнан ақша беруге 1 триллион 700 миллиард сом қаражат керек екен. Осы бір жолғы өтемді төлеуге біздің елдің жағдайы да, мүмкіндігі де жетеді деп ойлаймын. Бүгінгі 100 мың сом бұрынғы құнды кездегі ақшаның 10-12 мың сомы ғана емес пе?

*Алматы ақшамы.
14.XII.1992ж.*

ТОСЫН ТАНЫСТЫҚ

Ежелден іргелі шаруашылық болып саналатын Көктерек агробірлестігінде көп жылдар бойы агроном қызметін атқарғанымен, бүгінде шаруа қожалығының меңгерушісіне

ауысқан Найманқан Нұпбаевты бұрыннан танушы едім. Ол қолы қалт еткенде көкейкесті мәселелерді қозғаған мақалалар да жазып тұрады. Өткен жылы облыстық «Ақ жол» газетінде «Қордайдан Н. Нұпбаев «Аңырақай» шайқасы» қорына ескерткіш үшін ақша аударды деген хабар басылған екен. Оны оқыған кейбір таныстары Найманқанға:

-Сен өзің елден ақша сұрайсың да, қайдағы бір қорға қаражат аударасың, - деп ренжиді. Ал шын мәнісінде, ол басқа Нұпбаев еді.

Өзімен фамилияласағасымен Наймақан Қордай ауданының орталығындағы автобекетте араға біраз уақыт салып барып, кездейсоқ танысады. Әңгімелері жарасқан олар бірін-бірі қонаққа шақырып, ежелгі таныстарша тарасады. Әйтсе де қым-қуыт тірліктерімен жүріп, бір-бірімен жақын араласуға мүмкіндік болмаған көрінеді. Жуырда Найманқан екеуміз жолымыз түсіп, сол Ниетжан Нұпбаевтың шаңырағында болып қайттық. Ол бізді өте жылы қарсы алып, көптен бері көріспеген бауырлары келгендей мәре-сәре болды да қалған. Жұбайы Жанат та елгезек жан екен. Үй иелерімен әңгімеміз тез өрбіді. Олар бізден Желтоқсан оқиғасының қаһарманы Қайрат Рысқұлбектегі жайлы жан-жақты сұрап, өздерімен де таныстыра отырды. Ниетжан осы аудандағы «Алмалы» орта мектебінде тарих мұғалімі Ораз Садуақасовпен бірлесіп, Желтоқсан оқиғасы қарсаңында «Халық батыры – Қайрат!» атты ашық сабақ өткізгенін тілге тиек етті. Сондай-ақ ол Жоңғар басқыншыларымен болған «Аңырақай шайқасын» аудан мектептеріндегі оқу бағдарламасына енгізіп қана қоймай, оны зерттеуге де ат салысып жүр екен. Тарихи орыннан тауып алған садақ жебесі мен тасқа бойлай кірген, алынбайтын қылыш – сол еңбегінің дәлелі.

Туған жер, ел шежіресіне сергектікпен қарайтын замандасымыз Абылай ханнан бастап, Қабанбай, Бөгенбай батырлардың өмірін, ерлігін жас ұрпаққа түсіндірумен бірге жергілікті Мүлкеман, Қалқаман, Қанай батырлардың тарихтары да ұстаздар жоспарына енуіне ықпал етеді. Ал Жанат жеңгей болса, атақты Сәкен Сейфуллинның немере қарындасы болып шығып бір таңқалдырса, қазақ тілі мен әдебиетін оқыту бойынша Қордай ауданының озат та маңдайалды ұстаздарының бірі екендігімен тағы қуантты.

Жас ұрпаққа сапалы білім, саналы тәрбие беру жолында өзіндік әрекетімен көрініп жүрген Нүпбаевтар жанұясымен таныса отырып, біз осындай өнегелі жандардың қатары толыға түссе деп тіледік.

*Алматы ақшамы.
09.02.1993ж.*

БҮРКЕМЕЛЕГЕН СОҢ ІС ОҢБАЙДЫ

Ғасырлар бойғы ата-бабамыз армандаған тәуелсіздігімізге әуіріммен енді ғана қолымыз жеткен сыңайлы. Нарықтық қатынасты таңдадық та күнделікті зәру заттарға қол жеткізе алмай қойдық. «Ойбай, қымбаттатпасақ болмайды, бәрін қопара алып кетеді» деп тағы қорқамыз. «Былай тартса, өгіз өледі, ары тартса, арба сынадының» тауқыметін тағы тартып отырмыз. Ал бәрін қымбаттаттық, сондағы бар байлығымыз орында ма?..

«Халық кеңесі» газетінде (3 сәуір, 1993 жыл) жарияланған «Түйені түгімен жұтқандар» атты сұхбат-мақалада елімізді бей-берекет тонаушылардың көбейіп бара жатқаны, бір ғана Павлодар облысынан шет мемлекеттерге рұқсатсыз әкетілген мыңдаған тонна көмір, азық-түліктер мен құрылыс материалдары және т.б. дүниелер бар екені айтылыпты. Қаржылар да жомарттылықпен миллиондап заңсыз жан-жаққа шашылуда. Ал бақылау жасауға тиісті заң қызметкерлері Дмитриенко мен Саттыбаевқа қатаң сөгіспен ескерту ғана беріліпті. «Ағама жеңгем сай» демекші, басқа да шеткері облыстарымыз Павлодардан өткен сорақы әрекеттерге барып жатқан шығар, оны кім біліпті? Бүгінгі заманда миллиондап, миллиардтап мемлекет қаржысын оңды-солды талан-таражға салушылар болса қатаң сөгіс, ескертулермен оп-оңай құтылуда.

Бұл орайда көршілес түркімен ағайындардан сабақ алсақ артық болмас еді. Ұйымдасқан қылмыскерлермен күресуде батыл да қатаң тәртіп шараларын қолдана отырып, өз жемісін көре бастапты. Халықтың әл-ауқатын арттыру жолдарында да үлгі тұтарлық ізгі ізденістері жетерлік. Нан, азық-түлік

жағы арзан болса, электр энергиялары, газ өз тұрғындарына тегін, жол қатынасының құны да бізден әлдеқайда төмен екен.

Ал әлемдегі астықты мемлекеттердің бірінен саналағын қойнауы қазба байлықтарға толы қазақстандықтар бүгінде қандай халде? Алтынға толы сандықтың үстінде тамақ тауып жей алмай отырған жетім баланың тірлігін көзімізге еріксіз елестетеміз. Келеңсіз дағдарысқа ұшырауымызға бірден-бір негізгі себеп мынада деп ойлаймын. «Балық басынан шіриді» дегендей, Павлодардағы халық байлығына жаны ашымайтын, тек өз құлқынын ғана ойлайтын лауазымды басшылар қазірде барлық дерлік «пайдалы» орындарды жаулап алған. Сондықтан да желтоқсанның 4-інде шыққан Президент Жарлығы да көп жерде немқұрайлықпен жүзеге аспай жатыр. Бүгінде жер-жерлерде топтасқан да, жеке де қылмыстық істер өте көбейіп барады. Меніңше, осы келеңсіздіктердің түп-тамыры тәртіптің босаңсуы мен ауыз жаласа түскен жемқор кейбір лауазымды басшыларда деп білемін.

Тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйіні, жан-жақты дамыған өркениетті, гүлденген мемлекетке айналуымыз үшін ел Президенті тікелей өз тарапынан батыл да нақтылы шараларды қолға алуы қажет-ақ. Атап айтсақ, жер-жерлерде сіресіп, мызғымай отырған кертартпа шенеуніктердің орнына әлі де ешқандай арамдық пен жемқорлыққа бара қоймаған адал жастар мен азаматтарды тағайындаған жөн. Атамыз қазақ айтқандай, «Жас келсе – іске, кәрі келсе – асқа» деген қағиданы да ұмытпайық, қадірменді ағайын.

*Халық кеңесі,
4 тамыз 1993ж.*

САЙЛАУҒА СЕРГЕК ҚАРАЙЫҚ

Жасы жетпістен аса ажалы жеткен Кеңес Одағының аға мұраларының бірі – Кеңестер жүйесі Жоғарғы парламенттен бастап өз өкілеттіктерін тоқтатты. Бұрынғы шенқұмарлар мен мансапқұмарлар мызғымай жайғасқан

кертартпа топтардың басшылық тізгінінен қол үзуі заңды да, лайықты құбылыс деп ойлаймын. Әрине, бәріне қара күйе жағу әбден әбестік болар еді. Олардың ішінде халық қамы жолында қабырғалары қайысқан азаматтар да болды. Бірақ сол кеңес тұтқасын ұстағандардың басым көпшілігі халық мүддесінен өз қара басының қамын жоғары ұстаған тоғышарлар еді. Ләйім енді сондай екіжүзді арамзалардың бетін аулақ қылсын! Ол үшін өзіміз кімнің кім екенін біліп, ақ пен қараны айырып, шыншыл да адал, күнәдан таза, абзал жандарды таңдай білсек...

Өкінішке орай кей жағдайларда керісінші болуда. Мәселен, өткен қыста №87-ші Шу сайлау округі бойынша мейірімсіз ажал арамыздан алып кеткен халық қалаулысы – Рысқұл Баймағанбетованың орнына ағышулы сайлау науқаны жүрді. Облыс әкімінің лауазымды, жұмсақ орындығына дәл бұлай таласпас еді деп ойлаймын.

Әу баста Жамбыл облыстық кеңесінің төрағасы Әлмұқан Исақов пен Республикалық партияның төрағасы Сәбетқазы Ақатаев тартысқа түсіп, екеуі де тиісті дауыс ала алмай, итжығыспен тең түсті. Іле-шала жеті үміткер қайтадан додаға түскен еді. Әдетте бес-алты үміткердің бірінші кезекте ең көп дауыс алған екі-үшеуі қайтадан ақтық бәсекеге түсіп, бақтарын сынап жатушы еді. Бұл жолы айрықша өзгешілікпен ә дегеннен-ақ 60 проценттен астам дауыспен суырылып алға шығып, Республикалық тұтынушылар одағының бастығы Өмірзақ Сәрсенов мырза сайланды да кетті.

Әрине, Өмекең Шу өңірінің халқына бәлендей ауыз толғырып айтарлықтай еңбегі сіңе қоймаған еді. Артынан әжептеуір дау-дамай туып, біраз шу да туды. Халықты жас баладай алдаусыратып, шәй-кәмпит сияқты қат дүниелерді дүкендерге төгіп тастап, «мен бәрінді жарылқаймын, аудан орталығындағы мешіт құрылысына көмектесемін», - деп Ө. Сәрсенов мақсатына жетті.

Өзгерген еш дүние жоқ. Төрт құлағы қалқайып Төле би ауылындағы мешіттің құрылысы міз бақпай тоқтап тұр. «Өмекең уәдесінде тұрмады» - деп сайлаушылардың көпшілігі бармақтарын тістеп, өз өкініштерін білдіруде.

Менің өз замандастарыма айтпағым енді ғана басталған, бітім-болмысымен жаңа тұрпаттағы, аса жауапты сайлау

науқанына әрбір азамат жауапкершілікпен қараса деймін. Өйткені алдағы уақытта жоғары парламенттегі депутаттар тұрақты түрде бүкіл халықтық аса маңызды қызметтерімен айналысатыны белгілі. Қоғамымыздың кілті – осы халық өкілдерінің қолында. Сондықтан сайлауға сергек қарайық, ағайын!

Азия. 94 ақпан 1995

ТОЗАҚТАҒЫ МИХАИЛ...

...Кезінде Кеңес Одағының бірінші бикеші ретінде шалқып та, шайқап та өмір сүрген, бүгінде көңілі жарымжан да жабырқау Раисамен араларындағы болған кезекті ұзаққа созылған дау-дамайлы, айқай-шулы керістен соң Миша өкпелеп теріс қарап жатты. Содан тек таңға жуық қана көзі ілініп кетеді де түс көреді...

Өзі кенеттен, аяқ астынан қайтыс болып кетіпті. Елдің бастаған аздаған жора-жолдастары Мәскеудің шетіндегі қорымға апарып жерлейді. Олар тарқап кеткен соң көп кешікпей о дүниенің есігі айқара ашылады. Мүмкін осыанда да Президенттікке сайланып қалармын деп армандай алға жылжып барады екен. Жұмақ пен тозақ жолдарының айырығында өзін күтіп тұрған Ленин, Сталин, Брежневпен тоқайласып қалады. бірақ ай-шайға қарамай Ленин:

-Ей, есектің миын жеген су ми! Сұмырай келсе, су құриды дегендей, он шақты жылдан астам қуғын-сүргінде, айдауда жүріп орнатқан Кеңес Одағын бүкіл әлем алдында масқарасын шығарып, ақырында таратып, шаңырағын ортасына түсірдің. Сондағы шыққан мүйізін қайсы? – дейді.

Бойын ашу, ыза кернеген Сталин де өз кезегінде:

-Ашаршылық, соғыс жылдарында бүкіл халықты жүдетпей алып шықсам, сен ел-жұрттың аманында қолдан ашаршылық ұйымдастырып, ұлттарды бір-біріне айдап салып қырылыстырып қойдың. Осыған байланысты сенің баратын орның тозақ, бізге жалынып ақталмай-ақ көйі! -- дейді айбаттана.

Ең соңында Леонид Ильич:

- Барың тұрған онбаған, нақұрыс екенсің. Алдап-сулап.

мақтап, елді еркіндікте ұстап, мамыражай заман орнатып кетіп едім. Ал сен бүкіл еңбегімізді еш қылып, дарақыланып, тарихта атыңды қалдырам, Ұлы Көсем боламын деп ақырында Одақты таратып қана қоймай, елден де, тақтан да, абыройдан да жұрдай болып айырылды. Енді тек мылжың тіліңді кестіріп, өзіңді өзәрейіл арқылы отқа тастау керек! – дейді.

Содан қап-қара, үсті жүн-жүн жалғыз көзді дәу келіп Михаил Сергеевичті қолтықтай жөнеледі.

Осы сәтте қорқып, шошынған Горбачев аттан сала оянады. Сіркесі су көтермей, жүйкесі әбден жұқарып, не істерін білмей дөңбекшіп ұйықтай алмай жатқан Раиса Максимовнаның қаһарына қайта ұшырады осылайша...

*Мойынқұм таңы.
30 тамыз 1994ж.*

САРЫУАЙЫМШЫЛ СОЛЖЕНИЦЫННЫҢ САНДЫРАҒЫ ЖҮЗЕГЕ АСПАСЫН ДЕСЕК...

Біздің тәуелсіз ел атанғанымызға да көп уақыт бола қойған жоқ. Ғасырдан-ғасырға жалғаса небір зұлмат алапатты құқайларды бастан кешіп келе жатқан, қойдан да жуас момын халқымыз бүгіндегі нарық қиыншылығынан да көп зардаптар шегуде. Алтын сандықтың үстінде отырғанымен кесе киімге, ішсе асқа жарымай, жаутаңдаған жетім баланың күйін кешудеміз.

Мұның мәнісін бір сөзбен айтқанда, ежелгі ата-бабамыздың салты мен дәстүрін ескермей отыра әрі әу бастан темірдей тәртіпті қатаң да парасатты жүйесіз басталған бей-берекет тірліктерді басшылыққа ала жүргізіліп отырған солақай саясаттың кесірі деп білемін.

Жығылған үстіне жұдырық – дегендей, осы уақытқа дейін басқа өлкелерде қантөгіс, алапат майдандар болып жатқанымен сан ұлт өкілдері мекендеп жатқан Қазақстандағы тыныштық пен мамыражайлықты көре алмаушылар да көлгеп кездесуде.

Жер қойнауы қазба байлықтарға, өңірі астық пен

малға толы бай өлке Қазақстаннан тез арада айырылып қалғандарына бүгінде кейбір шовинисттік пиғылдағы орыс ағайындар не істерлерін білмей, аласұрып, жанталасуда.

Президенттік тізгінен айырылар алдында Горбачев Ельцинге жақпақ ниетте ме, не басқа арам ойы болды ма, еш жөн-жоралғысыз сандырақтай 5 облысымызға ауыз сала көкіді.

Жындысүрей, алапестігімен даңқы шыққан Жириновскийдің жырынды әрекеттері де жетерлік.

Ал, кезінде Ресейден бір кісілік орын таппай қуғын-сүргін көре, арып-ашып бас сауғалап келген Александр Исаевич Солженицын осы Мойынқұм ауданының Бірлік ауылында 1953-1956 жылдары мейірбанды қонақжай ағаларымыздың арқасында қазіргі Қайрат Рысқұлбектегі (бұрынғы Киров) атындағы орта мектепке математика пәнінен дәріс беретін ұстаз болып орналысып еді. Әрі Тұртай, Зейнеғазы сияқты ақсақалдар қамқорлық көмектерін аямапты.

Осылардың бәрін қазірде Тұртаев Қуанышбек отбасы қынжыла еске алып отырады.

Мәртебелі мырза А. Солженицын болса, бұрынғылардың бәрін тарс есінен шығарып, мұхиттың ар жағынан Ресейіне сыйлы қонақ болып оралу үшін ақылгөйсіп, славян мемлекеттеріне Қазақстанның солтүстік облыстарын қоспақ ниетте данышпансыды.

«Сыйға – сый, сыраға - бал» демекші, белсене тер төге әрекеттенген еңбектері еш кетпеген секілді.

Жақында ғана Отанына орала Владивостокқа аялдап, тыныс алған Александр Исаевич мырзаны қалың көпшілік зор құрметпен қарсы алып, тіпті Президент Б. Ельцинді қуттықтаған жеделхатын теледидардан көріп, естідік те.

Ағылшынның «Би-би-си» телекомпаниясы да қоса ілесе келітті.

Осындай жайттарға қарағанда, Жириновский, Горбачевтерден де көпті көрген жазушы Солженицын аса қауіпті «қайраткер» ме деп жүрексінемін.

Баяғы заманғы отаршылдық саясаттарын аңсай қылыштары мен мылтықтарын сайлай жаландата казак-орыстарының әскери топтары да жер-жерлерлерде қыр көрсете бастады. Жоғарғы қара ниеттілердің ең негізгі

де түпкі мақсаттары Қазақстанды өздеріне бағынышты – отарлықта ұстау, не болмаса, оны бөлшектеу. Сақтансаң ғана аман қаласың демекші, ең алдымен өзіміз ру-руға, жүз-жүзге бөлінбей, топтаса білуіміз де, бірлікте болуымыз да ауадай қажет. Сол мақсаттарда еліміздегі халықтар достығын нығайта отыра, көрші мемлекеттермен де сергек те сенімді татулы қатынастарда болғанымыз жөн шығар.

Ата-бабаларымыз мирас етіп кеткен жерімізді талан-таражға ұшыратпас мақсатында астананы орталық өңір Ақмолаға тездете көшіргенді қолға алсақ. Ең алдымен жаңадан құрылған кәсіби Парламент пен Ауыл шаруашылығы министрлігін бірте-бірте көшірсек. Әр ұлттардың мәдени орталықтарын да сонда орналастырса. Содан кейін ғана кенші-металлургтермен және дикандармен болсын, сонымен бірге барша ұлт өкілдерімен біте-қайнаса әрі қоян-қолтық араласа үгіт-насихат жұмыстарын жандандырсақ.

Осы жолдарда А.А. Княгинин, Бельгер, Щеголихин сияқты әр ұлт зиялыларымен кеңінен кеңесе отыра, олардың қатарларын көбейте келе, ең жоғарғы орган – Президенттік аппарат жанына бастай барлық облыс, аудандарда «Халық билігі» сияқты, ақылшы да кеңесші, әрі жөнсіз де келеңсіз басшыларды дұрыс жолға салатын алқалы ұйымдар құрылса. Сонда ғана жоғарыдағы лауазым иелерімен арадағы рухани байланыстары үзілген, әрі жарқын болашақтан күдер үзе бастаған қалың көпшіліктің арасында ынтымақты бірлік орнатқан болар ма едік?! Осындай игі шараларды іске асыра алсақ, «Керуен көшеді – ит үреді» керімен. Солженицын, Жириновскийлер іспеттес қара ниетті шовинистердің үндері де өшетін шығар.

«Жас Алаш».
30 тамыз 1994ж.

ҚАЗАҚҚА ӨКПЕ АЙТУДЫҢ ЖӨНІ ҚАЙСЫ?..

Біздің енді-енді ғана етек-жеңімізді түріп, тәуелсіз мемлекет атана бастағанымызға да біршама уақыт болып қалды. Сондықтан да, өмір талабына сәйкес, әр мемлекеттің

өзіндік ұлт ерекшеліктерін жан-жақты ойластыра жасалынған Ата Заңы болуы шарт.

Меніңше, халық болып қабылданған Ата Заңымыздың ең өзекті де өміршең баптарында «жалған патриотты» жолдармен қабылданып кеткен де баптар бар сияқты. Мәселен 114-бапты алып қарасақ: «- Отыз бес жасқа толған және алтыс бес жастан аспаған, Қазақстан Республикасы аумағында кемінде он жыл тұрақты тұратын, мемлекеттік тілді мүлтіксіз меңгерген Қазақстан Республикасының азаматы Президент болып сайлана алады» делінген. Жарайды, солай болсын делік. Міне, енді алдымыздағы президенттік сайлауға да бір жылдан сәл астам ғана уақыт қалды. Әу бастан бұрыннан да ниеті бұзық, бүгінде қостілділік пен қос азаматтықты желеу етіп екі ұлы халықтың ортасында от тұтата жанжал шығарып, Қазақстанның ең шұрайлы астықты өңірлерін Ресейге қоспақ ниетте жанталаса әрекеттеніп жүрген Водолазов сияқты орыс-казак топтарының қалаулысы Президенттік таққа таласуы үшін осы жетіп жатыр.

Алдыңғы болып өткен сайлауда да Жоғарғы Кеңеске депутат болып өтіп кеткен қара ниетті Водолазовтың жаңа кәсіби парлапментке қайтадан оп-оңай депутаттыққа сайланып кетуіне орай, ертеңгі күні ел басшылығы тізгінін осындай қара жүректілер алып кете ме деп қорқамын. Біздің ана тілімізге пыр-пыр етіп араша түсіп қорғай жүргенімен А. А. Княгининнің жаңа парламентке депутаттыққа өте алмағандығы да көңілге алаң тудырады. Дәл, сол Водолазовтың 114-бапта келтірілген – мемлекеттік тілді мүлтіксіз білу керек – деген жолдарына орай, үйренуші мұғалім жалдап, әдейілеп қазақ тілін үйреніп жүрмегеніне кім кепіл бола алар екен?

Сондай-ақ, 114-бап бойынша, біздің Қазақстанды 3-4 оран алатын ұлан-байтақ Ресей жұртында Ельциндей арыстаннан жүрексіңбей, тайталаса таққа таласып жүрген А. Төлесевтей қандастарымыздың өзіміздің президенттік сайлауға бағын сынауға түсе ала ма, ол жағы күңгірт. Себебі, ол 10 жыл Қазақстанда тұрған жоқ қой. Онымен қоса, басқа елдердің өзіндік заңдары Қазақстанның азаматтығын сонда жүрген қандастарымызға бергізуге келісе қояр ма екен?! Шет жұрттарда тағдыр тәлкегінің арқасында бығыраған іскер де

білікті қазақ бауырларымыз жетерлік емес пе?! Бірақ, біз оларды әлі күнге дейін жан-жақты тани алмай жатырмыз. Оның үстіне, «ауруынды жасырғанымен, өлім әшкерелейді» демекші, қазақ болып, жүз-жүзге, ру-руға бөлініп алып әркім қабілеті мен біліктілігіне қарамай-ақ, руластарын президент етіп сайлағысы келетіні айдан анық. Бұндай жайлар өткен парламенттік сайлауда да байқалып, айғақталды. Керекулік ақын Серік Құсанбаев Республикалық ақындар айтысында ашына айтқандай, 5-6 қазақ дай-дай болып таласып жатқанда бір орыс ағайыны оп-оңай депутат болды да кетті, дегені әлі күнге дейін естен кетпейді. Біздің Шу сайлау округі бойынша да іскерлігіне, қабілетіне қарамай-ақ, Мойынқұм ауданы халқының басым көпшілігі өзді-өзімен жершілдікке бөлініп, небір білімді де білікті бес бірдей үміткердің бірін тандап ала алмай, ақыры, қостілдікке бүйрегі бұратын, социалистік партияның бір өкілінің бағы жанып, Жоғарғы Кеңеске депутат болып, бар арманы орындалды.

Осы жайларға орай, Қазақстан Республикасы Ата Заңының 3-бөлім, 18-тарауындағы, 114-бапқа төмендегідей өзгерістер енгізілсе:

-Отыз бес жасқа толған және алпыс бес жастан аспаған қазақ азаматы ғана Қазақстан Республикасының Президенті болып сайлана алады деп, түзету енгізу, өте-мөте орынды да, әрі ауадай қажет те. Көп ағайындар ойлауы мүмкін, бұл нағыз ұлтшылдық пікір деп. Меніңше, мемлекеттік басшылыққа қандай да қандас бауырымыз келмесін ең бірінші кезекте ұлттар достығын назарда ұстайды. Және де ең негізгісі, біздің қазақ халқы атам заманнан қалыптасқан имандылық, ізеттілік қасиеттерінің арқасында қиыншылықтарға душар болғанымен, қойдан жуас, момындығы мен қонақжайлылығы әрқашанда мамыражайлық пен тыныштыққа арқау болып келеді. Оның нағыз дәлелді айғақтары: ешқандай ұлт өкілдері қысымшылық мен кемсітушіліктер көріп жатқан жоқ. Кеңес Одағы құрылғаннан бастап дәл осы уақытқа дейін 80 жылға жуық мезгіл өткенімен, Қазақстанның бірінші басшылығына қазақ ұлтынан тек Шаяхметов, Қонаев, Назарбаевтар ғана сайланыпты.

Орыс та, армян да, ұйғыр да, украин да, тізе берсек көп ұлттардың өкілдері басқарып та көрді Қазақстанды. Енді

бізге кімнің қандай өкпесі болуы керек? Бұндай жағдайлар көршілес Тәжікстан, Қырғызстан, Өзбекстан елдерінде қайталанды ма екен!? Сондықтан да осы банқа айрықша өзгертулер енгізбесек, Нұрсұлтан Әбішұлы бүгіндегі тәуелсіз мемлекетімізді басқарған соңғы қазақ өкілі болып қалуы ғажап емес!

Тағы да баса айтпағым, көршілес Қытай, Ресей, Өзбекстан, Қырғызстан мемлекеттерімен қатар басқа елдерде де болсын, бүкіл халық саны бойынша жергілікті ұлттың үлес салмағы дәл қазақ халқындай ұлттардың азшылдық бөлікті өкілдері жоқтың қасы. Сол себептен де олар өз заңдарын еш қауіптенбей-ақ, ұлттар достығы сипатында да қабылдай алады. «Ел болғың келсе, бесіңді түзе» демекші, әуірімдеп қол жеткізген тәуелсіздігіміздің түпкілікті баяндылығы мен беріктігін тұрақты түрде сақтап қалайық десек, Ата Заңымыздың 114-бабына жоғарыдай өзгеріс енгізуіміз ауадай қажет.

Жас Адам.

10 желтоқсан 1994 жыл

қосымша: С. Зимановтың жауап-хаты сурет күйінде.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ЖОҒАРҒЫ КЕҢЕСІ

ВЕРХОВНЫЙ СОВЕТ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Комитет КОНСТИТУЦИОНАЛЬС ВАНДАР МӘНЕ АДАМ
ҚҰҚАҚТАРЫ ЖӨНІНДЕ

Алматы, Парламент Үйі
№ 43-240/2001

Алматы, Дем. Партиясы
№ 43-240/2001

485300, Жамбыл облысы,
Жойшықұм ауданы, Бірлік ауданы,
Вокіров атындаға көме, үй № 9
аб. М. А. Уақовие

Сіздің хатқымада Қазақстан Республикасы Конституциясының 114-бабына өзгеріс енгізу туралы алтылған пікірталасқа көңіл аударуға тиісіндікпен және Конституцияға өзгерістер енгізу мәселесін қарағанда мүмкін болматтың болса ескерілуді дәл көрсетілгенін дәлелдеймін.

Комитет төрағасы

С. Зиманов
С. ЗИМАНОВ

ПРЕЗИДЕНТИМІЗ БІЗДІ ҚАЙДА ӘКЕЛДІ?

Мамандығым жүргізуші болғанымен он шақты жылдың жүзі болды, қоғамдық жұмыстармен айналысып келемін. Алғашында «Қазақ тілі» қоғамында біршама жұмыс атқардым. Атап айтсам, 1990 жылы Бірлік ауылында (Мойынқұм ауд., Жамбыл обл.) «Ақсақалдар кеңесін» құруға тікелей мұрындық болдым. Нәтижесінде көптеген игі шаралар атқарылды. Ең негізгі – жергілікті ұлт өкілдері мен күрді ағайындары арасындағы айтулы жанжалды басуға аудан, облыс басшылары мен құқық қорғау қызметкерлері дәрменсіздік танытқанда, «Ақсақалдар кеңесінің» мүшелері наразы көпшілікті парасаттылық таныта, бейбіт жолмен үй-үйлеріне тарқата алды...

1991 жылдан бастап, әйгілі Желтоқсан көтерілісінің қаһарманы, сол кездегі Үкімет басшыларының екі жүзді жағымпаз әрекеттерінің құрбаны болған Қайрат Рысқұлбековты ақтап, оның рухын қастерлеуге арналған шараларға тікелей ат салысудамын. Яғни, Қайрат Рысқұлбеков атындағы қоғамдық қордың төрағасымын. Жастарымызды адамгершілікке тәрбиелеу жолында халқымыздың мақтанышына айналған жас боздақтың рухын қастерлеу мақсатында көптеген игі жұмыстар атқара алдық... Оларға нақтылы дәлелдер мен деректер жетерліктей... Сонымен қатар зәбір көрген, жазықсыз жапа шеккен жандарға да көмек көрсетіп тұрамын.

Мен жоғарыда айтылғандарды мақтанышпен, болмаса атымды шығарайын деп жария еткелі отырған жоқпын. Әңгіме басқада болып тұр.

Мүмкін салыстыруға да тұрмас. Дегенмен мені көптен бері толғандырып жүрген жай – Елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаевтың іс-әрекеттері!... Алғашында мен ол кісіге қызығып, шіркін, осындай кеменгер саясаткер болсам деп армандаушы едім... Оның биік басына келіп, таққа отырғанына да он жылдан асып барады. Осы уақыттар аралығында Нұрекең халық игілігі жолында ауыз толтырып айтарлықтай қандай жұмыс атқара алды?!

Соларды саралап көрсем... Менің өз басым астананы

Ақмолаға көшіру туралы Н. Назарбаевтың саясатын қолдаған 1994 жылы 30 тамызда «Жас Алашта» «Солженицынның сандырағы жүзеге аспасын» деген мақалам жарық көрген болатын. Кезінде Президентке талай хаттар жолдадым. Тек біреуіне ғана, онда да басқа, төменгі буын қызметкерінен жауап хат алдым. Менің пайымдауымша, Н. Назарбаев көбіне өзім білермендікпен халықпен, қалың жұршылықпен ақылдаспай, біршама ағаттықтарға жол берді. Атап айтсам олар мынадай:

1. Ауыл шаруашылығының тоз-тозы шықты

Жекешелендіруді солақай саясатпен жүргізе отыра, өндірістерді тұралатып қоймай, Қазақстанның тыныс-тіршілігі – ауыл шаруашылығын үлкен күйзеліске ұшыратты. Яғни жергілікті ұлт өкілдерінің 80-90% тұратын ауылдардың ту-талақайы шығып, халықтың басым көпшілігі жұмыссыз қалды... Кезінде осылардың себеп-салдары қайдан пайда болатынын бірнеше жылдай әуре-сараңға түсіп жүріп дәлелдегім келіп еді. «Азаттық» радиосынан айтылып, соңында «Дат» газетінде бір аудан басшысы туралы мақалам жарық көрген болатын. Бірақ, жоғарыдағы лауазымды орындардан да, жергілікті азаматтардан да қолдау болмай, олар жалтақтық танытты.

Негізінде, мен кінәлаған мырза да, басқа әкімдер мен кейбір құлқынқұмар шенеуніктер де кінәлі емес. Бар келеңсіздіктердің түп-төркіні лауазымды басшыларда деп ойлаймын. Өз уақытысында қолға алмай, бәрі құрдымға кеткен соң, ел басымыз ұйқыдан жаңа ояңғандай, ауыл шаруашылығын көтеріміз деп үндеу қабылдағанын қанай ұғуға болады?!..

2. Заңдарымыз кімнің мүддесін қорғайды

Еліміздегі заң жүйесі дұрыс қалыптаспаған. Яғни өміршең емес. Ата Заңымыздың өзі, халықтың келісімінен шығарылған. Президентіміздің қалауымен өзгертіліп, толықтырылып отыруын қалай түсінеміз?!.. Сонда бүкіл мемлекетіміздің, халқының мүддесінен, талап-тілегінен жалғыз елбасының мұң-мұқтажы артық болғаны ма?!.. Өркениетті елдегідей, президенттік сайлауды да уақтылы

өткізбей, 1995 жылы референдум арқылы ұзартып алып (жергілігі әкімдерге сол референдумның дұрыс еместігін айтқанмын), өткен Парламентпен жасырын келісіп кейін өкілеттігін 7 жылға ұзартып алды. Бұл да қонышынан басқандық емес пе!?

Ата Заңымыздың президенттік сайлау туралы бабына өзгеріс енгізу туралы бұрынғы Парламентке хат жолдап, комитет төрағасы Салық Зимановтан оңды жауап алғанмын. Бұл туралы 1994 жылы 10 желтоқсанда «Жас Алашта» «Қазаққа өкпе айтудың жөні қайсы?» деген мақалам жарық көрді... Президенттік сайлау да, Парламенттік сайлаулар да заңсыздықтармен өтті. Сондықтан да, «Демократиялық күштер форумы» көтеріп жатқан осы мәселелерге байланысты үндеулерді қолдаймын. Біздегі сайлау жүйесін халықпен кеңінен кеңесе отырып бір жүйеге келтіруіміз керек.

3. Коррупциямен қалай күресіп жатырмыз?

Президентіміз ұйымдасқан қылмыстық істермен күрес жөнінде әлденеше заң қабылдап үлгерді. Бәрібір одан өзгеріп жатқан оңды істер байқалмайды. Неге олай?!... Премьер-министрлерден бастап, облыс, аудан әкімдеріне дейін барлық лауазым иелерін елбасының өзі тағайындайды. Мәселен, оншақты жылдың көлемінде Қараманов, Терещенко, Қажыгелдин, Балғымбаев, Тоқаев мырзалар үкімет басына келді!... Ұзақбай Қараманов үкімет басы болуға өрсі жетпейтін, кездейсоқ адам еді. Бүкіл халыққа аян, кезінде «Жас Алаш» та, «Дағ» та, «Азаттық» радиосы да бұрынғы бас министр Терещенкоға байланысты жүгенсіз қылмыстық істерді көтерді. Бірақ бұл сын Терещенкоға шыбын шаққандай да әсер етпеді. Керісінше, ол ел басының сайлау штабын басқарып, «Отан» партиясын құрып, президенттік сыйлыққа ие болып, Нұрекеннің оң қолына айналды... Ал, Терещенконың «шелегін» жалады ма, жаламады ма білмеймін, Қажыгелдин қудалауға ұшырап, шет елдерде бой тасалауда. «Қуырдақтың көкесін түйе сойғанда көрерсің» демекші, «Солдат» апталығының 18 санындағы «Назарбаевтар от басының ұшан-теңіз байлығының төркіні неде?» атты мақаланы оқып, жағамды ұстадым. Нұрсұлтан

Әбіншұлы Жерорта теңізінің жағалауы, Лондон, Мәскеудегі бірнеше ондаған миллион доллар тұратын вилла-коттежділерді не үшін сатып алған?! «Сақтықта қорлық жоқ» дегендей, Индонезиядағыдай мемлекеттік төңкеріс болып кететіндей жағдай туса, туыстарымен сол жақтарда бой тасаламақ па?!... Халқы қайыршылыққа ұшырап отырған Нұрсұлтан ағамыз байлығы жағынан әлемдегі ең бай айналуыттардың сегіздік тізіміне енеді екен. Швейцариялық тергеуші Даниел Дэво Назарбаевтың ондаған миллиард долларлық жеке есеп-шотын тауып алыпты.

Қазақстанда 15 миллион халық тұрады десек, 10 миллиард долларды жан басына бөліп берсек, 666 доллардан келеді. 1992 жылы 14 желтоқсанда «Алматы ақшамы» газетінде «Жоғары Кеңес сессиясына» айдарымен жарық көрген «Қаржылай қамқорлық қажет» атты мақаламда: «Қазақстанды гүлденген елге айналдырудың бірден-бір кілті – Республика тұрғындарының әр жан басына арнап, бұрынғы өткен нәубеттер мен қазірдегі экономикалық дағдарыстың кесірінен туындаған келеңсіздіктердің өтемі, әрі кемек ретінде, қолма-қол бір мезгілдік ауқымды қаражаттар беруді қолға алса жөн болар. Сонда ғана әркім өз қабілетіне қарай, мал алып, немесе шағын кәсіпорын аша ма, өздеріне қолайлы істермен айналысар еді» - деген едім...

Қазақстанды экономикалық дағдарысқа ұшыратып отырғандар – негізінен президентіміздің өзі бас болған лауазымды шенеуніктер екені айдан анық. Егер Нұрсұлтан ағамыз сүттен – ақ, судан – таза болса, халықаралық соттар арқылы өзін-өзі ақтау жағын неге ойластырмайды. Жақында ғана Солтүстік Кореяға сатылған 40 шақты Миг ұшақтарына байланысты сот болып, біздің қылмысты мемлекетке айналғанымызды бүкіл әлем алдында шап етті. Елімізде жаппай белең алған лауазымдық қылмысты әрекеттер мемлекетіміздің тәуелсіздігінің шаңырағын шайқалтатындай қастандық жасағалы отыр. «Ештен көшпесің» демей ме аталарымыз. Осы ретте Президентіміздің шет ел банкілерінің есеп-шотында жоғарыдағыдай қаржысы бар екендігі рас болса, оның мынадай қадамға баруға арланбауы қажет: сол қаржыларды өзімізге аударып, халыққа алаламай теңдей бөліп беріп, Н.Назарбаев қазық

жүргізіліктен шынайы түрде көшірім сұрауы керек. Нүрекең түсіне білсе, бұл қадам баянды тәуелсіздігіміз үшін ауадай қажет. Елбасымыз Қазақстан мен өзге мемлекеттерге де әлсуметтік-мәдени тұрғыда көмек көрсетіп жүрген Сорос мырзадан үлгі алуы аса қажет шығар...

4. Жер – президенттің жекеменшігі емес

Ата-бабаларымыз қанымен, жанымен қорғап келген біздің жеріміз бен байлығымызға қызығушылар өте көп. Президентіміз жеріміздің тұтастығын сақтау жөнінде айтарлықтай ағаттықтар жіберген сыңайлы. Бұл ретте де халықпен, қалың жұртшылықпен келіспей, көрші ел басшыларымен кеңеспей, едәуір жерімізді Қытайға тарту етті. Керек болса, кезінде сол Қытайдан Кеңес Үкіметі Шығыс Түркістанды бізге қайтару туралы талап еткен жоқ па!?! Қазірде үкімет басшыларымыз әртүрлі себептер айтып, Қытайға берген жеріміз жайлы ақталуда. Сөйтіп жүргенде өз ағамыз - Өзбекстанмен жер дауы бұрқ ете түсті! Менің түсінігімше, өзбек ағайындар: «Діні де, тілі де бөлек қытайларға бірнеше жүз шақырым жерді қиғанда, түбі бір туысқан бізге неге жер бермейді!» деп ойлайтын болу керек.

5. Азып-тозған мемлекетке космодромның керегі бар ма?

Әрқашанда алғашқылардың бірі болып бастама көтеретін Нұрсұлтан ағамыз «Біз ядролық атом қаруынсыз-ақ гүлденген мемлекетке айналамыз» деп, Қазақстандағы барлық жойқын атом қаруларын асыға-үсіге Ресейге тапсырды. Сөйтіп, бүкіл мұсылман елдерінде жоқ ядролық күштерден айырылып қалдық. Қазақстан әлсіз мемлекеттер қатарынан орын алды. Ал осындай мемлекетке космодромның қажеті қанша?! Кезінде осы мәселені қозғап, 1992 жылы 4 қарашада «Алматы ақшамында» Қазақстанға космодром қажет пе? атты мақалам жарық көрген еді. Содан бері қанша уақыт өтті?! Енді сол космодромнан біз қандай пайда көріп отырмыз?! «Протон» зымырандары Сарыарқа өңіріне құлап, халықты үрейлендіріп қана қоймай, залалды қауіптер төндіруде. Қазақстан басшылары осы келеңсіздіктерді негізге ала отырып ғарыш айлағын мүлдем жауып тастау керек еді.

Кейіннен өз мамандарымыз оқып, білім алып жетілгенде ғана, қайтадан алпса (онда да басқаларсыз, тек, өз еліміздің мүддесі үшін ғана) болар еді. Өкініштісі, Ресейдің қузырынан тағы да шыға алмай, Байқоңырды пайдалана беріңдер деп, жайбарақаттық танытуда. Ресейлік зымырандар күндердің күнінде Астана, Қарағанды, Жезқазған секілді ірі елді мекендерге құласа не болмақ?! Осыларды Елбасымыз жап-жақты ойлап, неге халықпен кеңеспеді?!..

Тізе берсек, кемшіліктер жеткілікті, мен тек негізгілерін ғана айтып отырмын. Елбасымыздың ең басты қателіктерінің бірі - өзін жер көкке сыйғызбай мақтағандар мен жағымпаздарға жылы қабақ танытады да ащы шындықтарды айтып, өзін әділ сынаған жандарды жау тұтатындығы қайран қалдырады. Қасындағы жарамсақтардың нағыз жау екендігін, ертең басына күн туса, өзінен олардың теріс айналып кететіндігін білер ме екен? Қайта кезінде дұрыс бағыт-бағдар берген азаматтар мен жас баладай аңқау халықтың өзін қиын-қыстау уақыттарда қолдайтындығын ескеріп жүрсе деп ойлаймын. Әрине, бүгінде абыройы күннен-күнге құлдырап бара жатса да бүкіл әлемге танылып қалған Президентпен өзімді салыстыру әбестік сияқты. Өйткені небәрі орта білімі бар ғана, қарапайым ауыл тұрғынымын... Сонда да болса айтарым: ұшан-теңіз билік қолына шоғырланған Нұрсұлтан Назарбаев мырза Қазақстанды 10 шақты жыл басқарған кезеңде халық игілігі жолында нендей істер тындырды?! Ауыр өнеркәсібі де, ауыл шаруашылығы да өркендеп, өрістеген мемлекетімізді бүгінде қандай халге жеткізді?!

Еліміздегі қалың жұртшылықтың аянышты тынса-тіршілігі мен хал-ахуалы бұған бұлтартпас жауап емес пе?!

Уақыты келгенде, оған да алыс емес шығар, халықтың жұртшылықтың өзі жақсы-жаманның барлығын екшеп, таразылап, төрелігін беріп қана қоймай, «судың да сұрауы бар» демекші, «көп асқанға бір тосқан», нағыз қылмыскерлердің заң арқылы жазалануын талап етері айдап анық ақиқат.

Жас Түркістан. 3-2000

ҚАШАН ОЯНАМЫЗ?!

Тәуелсіз ел болғанымызға 10 жыл толды. Ата-бабаларымыз ғасырлар бойы аңсаған тәуелсіздікті бізге Жаратқан Иеміз тосыннан кездейсоқ сыйлағандай сезінудеміз. Яғни мың жылда бір қайталанбайтын осындай «таңғажайып тартуға» қазақ халқы даяр болмай шықты. Ең өкініштісі, тәуелсіздіктің жемісті ырзығына халық емес, құлқынқұмар да қорқау шенеуніктер ие болып кетті.

Тәуелсіздіктің алғашқы жылдары: «Екі жарым ғасыр орыстарға бодан болып келдік, біздің бар байлығымыз Ресейге кетіп жатыр» деп байбаламдадық. Ал, енді не болды? Мұнайымыз Батыс елдерінің алпауыт компанияларына, алтынымыз еврейлерге, мысымыз кәрістерге, темір-терсегіміз қытай мен үнділерге, тағы-тағы елдерге толассыз жөнелтілуде. Тіптен халқымыздың тәуелсіздігін қорғайды деген соғыс құралдары – ұшақтар мен танкілер, т.б. қару жарақтарға дейін сатылып кетті.

Ашығын айтсақ, бұл саудадан халыққа келіп жатқан көк тиын пайда жоқ. Осыдан орасан зор байлықты ұқсатып өңдеп сата алсақ, Қазақстанның 15 миллион халқың асырауға шамамыз әбден жетеді деп батыл түрде айта аламыз. Өкінішке орай, бұның бәрі керісінше, лауазымды жеке топтарға пайда келтіруде. Біз де қармап қалайық дегендей, жер-жерде ұйымдасқан қылмысты топтар күшейіп барады...

Осындай қорқауларды аяусыз әшкерлеген атышулы «Ордалы жылан» кітабының авторы шымкенттік Теміртас Тілеулесов деген азаматқа Жоғарыдағы Үкімет тарапынан да, әсіресе қарапайым халықтан да қолдау болмай, жаулары оны жазықсыздан-жазықсыз 2 жылға соттатып тынды...

Халқымыздың аңғал немқұрайлылығының арқасында президенттік және парламенттік сайлаулар да әділ өтпей, билік басындағылардың қалауымен бұрмаланды.

Осы сорақылықтардың жемістері:

1. Президенттік өкілеттілікті 7 жылға ұзартып, жасына шектеу алынып тасталынды.
2. «Жер туралы заң» әртүрлі дәрежедегі ұлықтардың пайдасына шешілді.
3. Қытайға тарту етілген жеріміз де естен шықпайды.

4. Алғашқы президентіміз бен оның туыстары ешқандай қылмыстық жауапкершілікке тартылмайтын болды. Керек болса, Н. Назарбаевқа өле-өлгенше мемлекетті басқара алатындай құқықтық мәртебе берілді.

5. Басқа маңызды іс таппағандай, бір топ парламент мүшелері «Президент шығарды-мыс» деген «Елім Менің» әнін еліміздің Ән-ұранына айналдыру жайында бастама көтерін, соңында әлем алдында масқаралы ұятқа қалды.

6. Ең сорақысы, мемлекетіміз бен халқымызды жүрдай тонаған қылмыскерлердің ақшаларына рақымшылық жасап, олардың іс-әрекеттерін, аты-жөндерін жұртшылыққа жарияламай, құпия күйінде қалдыруға шешім қабылданып, бәрі де «ойдағыдай» жүзеге асырылды.

Осындай келеңсіздіктерді саралай келе менің айтайын дегенім: «Ештен кеш жақсы» ниетімен, тәуелсіздігіміздің он жылы ішіндегі жіберілген кемшіліктерімізді қалың жұртшылық болып қолға алып түзетуіміз керек. Бар байлығымызды тонап, көздеріне шел бітіп, әбден байыған басшысымақтар мен олардың жақындары және арам жолмен байыған мырзалардың қазіргі заман ағымын олермендікпен жақтаулары әбден заңды. Олар қолдағы бар байлықтарынан қалайда айырылмауға жанталасады.

Лауазымды басшылар бізді белшемізден қарызға батырып, шет елдерге тәуелді етті. Сол аждаһа мемлекеттерге келешекте бодан болып қалмас үшін шынайы халықтық билікке көшуіміз аса қажет. Ол үшін жергілікті ауыл, ауданнан бастап, облыс әкімдеріне дейін сайлануға тиіс. Сондай-ақ парламенттік және президенттік сайлауларды қайтадан әділетті түрде өткізіп, жаны да, ары да таза адал азаматтарды тандап алуымыз ауадай қажет. «Судың да сұрауы бар» дегендей, талан-таражға түскен халық байлығы сол кезде ғана қалың жұртшылыққа түгелдей қайтарылады.

Осындай халықтық игі шараларды іске асырмай, бұрынғы немқұрайды салғырттықпен қалай болса солай жүре берсек, біз енді 10 шақты жылға жетпей-ақ Тәуелсіздігімізден де, ұлан-байтақ жерімізден де айырылып қалуымыз ғажап емес. Болашақ ұрпақтарымыздың, әлем жұртшылығының алдында масқаралы ұятқа қалмас үшін саналы көзқарасымызды тездете оятып, шұғыл түрде іске кіріспесек, кеш қаламыз, ардақты ағайын!!!

Жас Түркістан. 1/2002

ДОҢҒАЛАҚТЫ ТЕБЕ ТҮС...

Аудан әкімі Бөлтірік бірде «Кеңес» кеңшарының бас экономисі, әрі жиені Әукенді қабылдауына шақыртып алып:

- Сені жуырда «Кеңеске» деректірлікке тағайындаймын деп, - қоңілін марқайтып-ақ жіберді. Ертеңіне Әукен кеңсеге кірер-кірместен аулада қаңтарылып тұрған деректірдің «жорғасының» жанына келе, доңғалақтарын қайта-қайта тебе түсіп, жүргізуші Елпекбайға:

- Мәшиненнің жай-күйі қалай, балақай? Бұйырса, енді сендерге мен қожайын болып қалармын, - деп маңғазданып, маң-маң баса, кеңсеге кірді...

Әрине, Елпекбай болған жайды дереу бастығына жеткізеді. Деректір Бердібек мән-жайды бірден түсініп, сый-сыяпаттары мен тарту-таралғыларын молынан алып, аудандағы Бөлтекеңе тартады...

Бір ай өтеді, екі ай өтеді... «Жұмсақ орыннан» хабар болмаған соң Әукен аудан әкіміне қайта барады. Сонда нағашысы Бөлтірік: - Е, бала, доңғалақты тебе түс, тебе түс, тағы да тебе түс – деген екен.

*Марқұм Найманхан
Нұпбайұлы досының
айтуы бойынша жазып алған
Мәкен УАҚТЕГІ
Азам, №3(59), 10.10.2002*

ХАТШЫ МЕН ӘКІМ

Кезінде төскейі мыңғырған малға, қойнауы қазынаға толы Молшылық ауданын ұзақ жылдар басқарған аупарткомның бірінші хатшысы мен сол ауданның алғашқы әкімі бақилық болып, о дүниеге бірге аттаныпты... Жұмақ мен Дозақтың жол айырығына таяғанда, хатшының тізесі дірілдей тоқтайды. «Неден үрейлендіңіз?» деген әкімге хатшы:

- Көп жылдар ешкімге қиянат жасамай, таза қызмет еткен болатынмын, тек оншақты жылқыны соғым ретінде жеген

едім, сол жылқылар алдымнан шыға ма деп қорқып келе жатқаным, - деп жауап қатыпты. Әкім:

- Тәйірі сол сөз болып па?!.. Өзіңізден кейін-ақ, екі-үш жылда он мыңдаған жылқылар мен ірі қараларды құртқан мен де қорықпай келе жатқан жоқпын ба?! Жаратқан иеміз ондай майда-шүйделерді сұрамайтын да шығар. Бастаныз, - депті.

Азам, 10.10.2002

ҮЛКЕН КІСІЛЕРДІҢ ҚАТЕЛІКТЕРІ

Жарықтық Димеккең пейіштің төрінде байырғы қызметтес досы Ленямен құшақтаса амандасады. «Қабағынан қар жауа түксиген» Леня:

- Димаш-ау, ана жақта дүние астан-кестең болып, өзіміз орнатқан «коммунизмнің» күлі көкке ұшып, капиталистердің алдында әбден масқарамыз шықты ғой! Бұл не деген сұмдық! – деп ренжиді. Сонда Димекен:

- Бар қателік сіз бен бізден болғанын қайтерсіз. Бәленің басы өзіңіз тәрбиелеп өсірген мылжың Михаилден басталған жоқ па?! Шамасына қарамай, перестройка жасағысы келіп, Раисаның жетегімен шетелдерге көп шошандап барып, тізгінге ие бола алмай, Одақтың шаңырағын ортасына түсірді. Ал, менің қателігім - өзіме лайықты ізбасарды дұрыс таңдай алмағанымда. «Сенген қойым сен болсаң, күйсеген ауызыңды ұрайын» дегендей, ол да бар билікті келініміз бен күйеу балаларына беріп қойып, гүлдей жайнап, жайқалған еліміңіз тоз-тозын шығара бастағанын өз көзіммен көріп, жағым жабырқап келіп еді. Ақырын Алла Тағала оңғарғай. Сол ізбасар інімің де сіздің Михаиліңіздей тақтан да, халықтан да, жерден де, елден де айырылып қалуға жақындағаны айдан анық.

Шіркін, олардың да татар дәм-тұздары таусылып, жалған дүниеден бізге қарай аттана қалса, екеуінің де сыбағасын жақсылап тұрып берген болар едік, қой!..

- Солай-солай ғой, бірақ, Жаратқан иеміз сол жүзі қалаларды бізге кездестірмей, бірден дозаққа жібереді ме, - деп қорқамын...

Азам, №6, 15.11.2002

ОЯНЫП КЕТСЕ, ТҮСІ ЕКЕН

Жасы алпысты алқымдаған Сана жеңгеміз жоғарғы оқу орындарының біріндегі кездесуден кейін шаршап-шалдығып келіп, мамық төсекке қисая көзі ілініп кетеді.

...Қара киінген Раида Мақсымқызы нөкерлерінің қолпаштауымен үлкен дастарқан басында отыр екен. Әдеттегідей отырыс тізгінін өз қолына алған Рәкең былай дейді:

- Бәрің хабардарсыздар, кезінде Мишаның жанынан қалмай, дүниенің төрт бұрышын аралап, оны әлемге таныттым, ақыл-кеңес беріп көп көмектестім. Керек болса, Нобель сыйлығын да әпердім... Ең өкініштісі сол, шет елдерге қыдырамыз деп жүріп елді ұмытып кетіп, тақтан да, халықтан да айырылып қалдық. Бұратана елдердің бәрі тәуелсіздік алып, жеке шаңырақ көтеріп кетті.

Шіркін, мен ғайыптан тіріле қалып, бұрынғы заманымызға оралсам, Миша екеуіміз Одақты басқаша, бей-берекет жайып жібермей, қатаң тәртіппен басқарған болар едік...

Бұдан соң сөз кезегі Сананың өзіне тиді:

- Мәртебелі Раида ханым, Миша екеуіңізге көптен көп рахмет! Сен екеуіңнің арқанда тәуелсіздік алғанымызға Аллаға шүкіршілік етеміз. Сол тәуелсіздікті еліміз емес, ашығын айтсам, өзіміздің алғанымыз мұндай жақсы болар ма!?. Құдай жарылқаймын десе, әп-сәтте-ақ жарылқай салады екен. Әлемдегі ең бай алпауыттардың қатарынан бірақ шықтық. Өркениетті елдердің біразында сәулетті үй-жайларымыз да баршылық. Қыздарымыз бен күйеу балаларымыз да ешкімнен кем емес.

Елеулі еңбегін ескеріп, Михаил мырзаны талай мәрте қонаққа шақырып сый-сыяпат жасадық та! Осындай қажырлы еңбегімізге қарамастан қожайынымның Нобель сыйлығын ала алмағаны өкінішті.

Айтпақшы, ұмытып бара жатыр екенмін, есі ауысып, жынды атанып Айдалада қанғырып өлген Прокопий ағандың да атын шығарып, көп шаруа тындырып едім, жерлестеріңнің бірде-біреуі еңбегімді елеп ескермеді.

Ең қынжыларлық жай, «Байдың асын байғұс қызғаныпты»

дегендей байлығымызды коре алмаушылар көбейіп барады. Бәленің бәріне Құрекеннің өзі кінәлі. Көбіне менің айтқан тілімді алмайды. Жыртық шапан киіп көп елде қаңғырып жүрген Әкебай дегенді бас уәзірлікке көтеріп еді... Онысы кейін өзімен таққа таласты. Ақырында шет елдерге тыққан алтын көмбелерміздің артын ашып, әлем алдында әбден ұятқа қалдырды. Американдықтар қанша жалынып жалбарынсақ та мойын бұрмай, Әкебайдың сойылын соғып, ісімізді сотта қарап жатыр.

Осы да әділдік пе!? Рәке! Алла-Тағала жар болып, осындай бәле-жаладан аман-есен құтылсақ...

Жұмақтың төрінде кездесетін шығармыз... Осы сәтте Сана жеңгей оянып кетті, түсі екен.

Азат, №2, 15.01.2003

БӘРІ ӨЗІҢІЗГЕ БАЙЛАНЫСТЫ

Елбасына ашық хат

Ертеректе, Алматы облысының Күрті, Жамбыл аудандарында, келмеске кеткен кешегі Кеңес дәуірінде, ширек ғасырдан астам іргелі шаруашылықтарды басқарған Дәуітәлі Нұров атты азаматпен бірнеше жыл қызметтес болып едім. Дәукең біртуар асыл ағамыз Дінмұхамбет Қонаевтың бірінші көмекшісі Дүйсетай Бекежановтың отбасымен сыйластық қарым-қатынаста араласатын...

Бірде, 1970-жылдардың соңына таман, Дүйсекең Орталық Қазақстан аймағы сапарынан оралған соң Д. Нұровпен пікірлесіп қалғанда:

- Қарағанды облысында егін жинау науқанына байланысты өткізілген алқалы жиында (партактивте) Нұрсұлтан Назарбаевтың жасаған баяндамасы Димекеңе ерекше ұнап, оны облыстық партия комитетінің хатшылығынан Орталық Комитеттің хатшылығына жоғарылатты – деп, сыр шерткенінің куәсі болған едім...

Өзіңізге Құдайдай сеніп, көп үміт артып, ағалық қамқорлық танытқан нарқасқа қайраткер Д. Қонаев атамыздың жарқын да өнегелі ғұмырының соңғы жылдарының елеусіз де

ескерусіз өткенін, жалған фәниден бақилыққа қалай аттанғаны қалын жұртшылықтың көкейінде көңке дейін көңілсіздеу сақталғаны сөзсіз.

1986-жылдың қасіретті дүрбелеңінен соң Димекеннің үзенгілес серігі Д. Бекежанов көпе-кернеу қудалаумен қамалып, кейіннен қайтыс болды. Оған жақын деген Дәуітәлі Нұровтарға да облыс басшылары тарапынан қысым көрсетіліп, қызметтерінен шеттетілді.

Өз жайыма келсем, мамандығым жүргізуші болғанымен он бес шақты жылдың жүзі болды, қоғамдық жұмыстармен айналысып келемін. Алғашында «Қазақ тілі» қоғамында біршама жұмыстар атқардым. Атап айтсам, 1990-жылы Бірлік ауылында (Мойынқұм ауд., Жамбыл обл.) «Ақсақалдар кеңесін» құруға тікелей мұрындық болдым. Нәтижесінде көптеген игі шаралар атқарылды. Ең негізгісі – жергілікті ұлт өкілдері мен күрді ағайындары арасында болған 2-3 күндік жанжалды басуға аудан, облыс басшылары мен құқық қорғау қызметкерлері дәрменсіздік танытқанда, «Ақсақалдар кеңесінің» мүшелері наразы көпшілікті парасаттылық таныта, бейбіт жолмен үй-үйлеріне тарқата алды...

1991-жылдан бастап әйгілі Желтоқсан көтерілісінің қаһарманы, сол кездегі Үкімет басшыларының екі жүзді, жағымпаз әрекеттерінің құрбаны болған Қайрат Рысқұлбековты ақтап, оның рухын қастерлеуге арналған шараларға тікелей ат салысудамын. Қайрат Рысқұлбеков атындағы қоғамдық қордың төрағасымын. Жастарымызды адамгершілікке тәрбелеу жолында, халқымыздың мақтанышына айналған жас боздақтың рухын қастерлеу мақсатында көптеген игі істер атқара алдық... Оларға нақтылы дәлелдер мен деректер жетерліктей... Сонымен қатар зәбір көрген, жазықсыз жапа шеккен жандарға да көмек көрсетіп тұрамын.

Мен жоғарыда айтылғандарды мақтанышпен, болмаса атымды шығарайын деп жария еткелі отырған жоқпын. Әңгіме басқада болып тұрған жоқ па?!

Нұрсұлтан Әбішұлы!

Ашығын айтқанымда алғашында мен сізге қызығып, шіркін, өзіңіздей кемеңгер саясаткер болсам деп армандаушы едім... Сондай-ақ, астананы Ақмолаға көшіру туралы

саясатыңызды қолдап, 1994-жылы 30-тамызда «Жас Алашқа» «Солженицынның сандырағы жүзеге аспасын» деген мақалам жарық көрген болатын. Кезінде өзіңізге талай хаттар да жолдадым. Тек біреуіне ғана, одан басқа да, төменгі буын қызметкерінен жауап хат алдым.

Енді ақиқатқа жүгінсек, кезінде жан-жақты гүлденген мемлекетімізді он бес жылдай басқарғаныңызда халқымызды қандай жетістіктерге жеткіздіңіз... Кешегі дәуірді еске алсақ, өздеріңіз сынап жүрген тоқырау заманында жұртшылық жұмысқа орналасу, еңбек жалақыларын алу, пәтерге ие болу сияқты өзекті мәселелерді ойлаушы ма еді?! 2000-жылы «Жас Түркістан» журналының 3-санында өзіңіз тарапынан жіберілген кемшіліктер туралы жан-жақты келтіре «Президентіміз бізді қайда әкелді?!» деген мақала жазған болатынмын.

Бүкіл елімізді асырап отырған ауыл шаруашылығы ауыр күйзеліске ұшырап, тоз-тозы шыққан жоқ па Халықпен, жұртшылықпен ақылдаспай, өзім білермендікпен көптеген ағат шешім қабылдадыңыз. Бар байлығымызды сатып болып, енді Жер-Ананы саудаға салып жатырсыз.

Құрметті Президент мырза!

Кезінде 3-4 жылға шыдаңдар, Жаратқан иеміз сыйлаған байлықтарының арқасында екінші Кувейтке айналамыз деп, бір емес, бірнеше мәрте жаһанға жар салдыңыз. Экономикамыз армандаған көкжиектегі Кувейт тұрмақ, «Тоқырау кезеңі» саналатын 1989-90 жылдардағы деңгейге де жете алмай отыр емес пе?!

Несін жасырамыз, халықтың өмір сүру деңгейі айтарлықтай құлдырағанымен, өзіңіздің туыс-жекжаттарыңыз бен дос-жарандарыңыздың байлықтары кувейттіктерден асып кеткені ақиқат. «Ауруды жасырғанмен өлім әшкерлейді» дегендей, елімізді, әсіресе «қой аузынан шөп алмайтын» момын халқымызды әлем жұртшылығы алдында масқаралап, ұятқа қалдырған аты шулы «Қазақгейт» атты араны ашылған алпауыт қылмыстарды қайда жасырасыз? Бұрынырақта талай мәрте шет елдерде ақшамыз жоқ деп, кейіннен миллиондаған «көк қағаздарды» халықты жас баладай алдап, жемқорлардың өздеріне құпия түрде қайтартыңыз.

«Жездеме апам сай» керімен жер-жерлерде сыбайласқан

қылмысты топтар күшейіп барады. Мысалы, Шу ауданының әкімінің өзі бас болып ұйымдастырған ауқымды қылмыстарын жан-жақты әшкерлеп, БАҚ беттерінде бірнеше мәрте жарияладым. ҰҚК мен Прокуратура орындары тексеруден ашықтан-ашық бас тартты.

Үстіміздегі жылы 22-қаңтарда облыс әкіміне саяси-қоғамдық апталық «Альтернатива» газетінде ашық хат жаздым. Халыққа зиянды уран қалдықтары болғандықтан, жабылып қалған «Шатыркөл» кен орнын ашқызамын деп, «Қазақмыс» корпорациясының президенті В. Кимнен жап-жаңа «Джилті» параға ала салысымен әріптесінің жағымпаздана өзіне тарту еткеніне тоқмейілісіп, ырза болып жүр ме, облыс әкімі әлі күнге дейін үн-түнсіз, жауап бере алмай отыр.

«Қарға қарғаның көзін шұқымайтыны» бекерден бекер айтылмаған екен. Бүгінде облыс әкімі тұрмақ, аудан әкімдерінің өзі жергілікті жерлерде жарты Құдай. Ауданға облыс әкімі келетін болды десе, Шу өңіріндегі мектептің оқушылары мен ұстаздарына тыныштық жоқ. Жүйелі оқуларын ысырып қойып, сыпырғыларымен бірнеше күн көшелерді сыпырып, тазалап, әуре-сараңға түседі.

«Жалғыздың үні шықпайды, жаяудың шаңы шықпайды» дегендей, аудан, облыс әкімдерін халықтық сайлаулар арқылы таңдауымыз қажет деп, көптен бері айтып та, жазып та келемін...

Мен қарапайым ауыл тұрғындарының бірі шығармын. Ал кезінде өзіңіздің көз алдыңызда ел игілігі жолында айтарлықтай қызмет еткен Ғалымжан Жақиянов жазықсыздан-жазықсыз 7 жылға неге сотталды? Меніңше, Ғалымжанның жүрегі таза, адал жан. Ол мемлекеттік деңгейдегі қызметтерде жүріп, жоғарыдағы келеңсіздіктердің зардаптарын жою жөнінде өзінің ой-пікірлерін ашық айта бастады. Яғни Ғ. Жақиянов барлық деңгейдегі әкімдерді халықтың өзі таңдап, сайлаулары керек екендігі жайлы пікірінен қайтпады. Бұндай игі шара сізге ұнамай, жүрегіңізге инедей қадалды. Әкімдерді халық сайласа, көп ұзамай Президенттік тақтан айырылып қаламын деп қауіптендіңіз. Арғы жағы айтпаса да белгілі...

Өйткені Президенттік, Парламенттік, тіптен жергілікті мәслихат депутаттығы сайлаулары да өзіңіз таңдаған

әкімсымақтардың «шаш ал десе, бас алатын» әрекеттерімен өткізіліп жүрген жоқ па?!

Ғалымжанды бүкіл халық қолдап кетіп, ертеңгі күні Эдуард Шеварднадзе ағаңыздай тақтан абыройсыз күйде кетемін бе деп, оған жалған қылмысты іс қозғаттырып, қарамақаматтыңыз. Зиялы қауым өкілдері, жұртшылық болып өтінсе де, оған кешірім бермей отырсыз. Жақияновтың өзі сізден кешірім сұрап бостандыққа шыққан жағдайда саясатпен ешқашанда айналыспаймын деп уәде беруі керек.

Оған Ғалымжанның ар-ожданы жібермейді.

Шынықтығына келсек, Ғ. Жақиянов ініміздің Шу ауданының әкімінің сыбайластыра ұйымдастырған қылмысты әрекеттерінің 100-ден бірін де жасамағаны айдан анық. Егер де мен сіздің орныңызда Президент болғанымда Ғ.Жақияновтай қайраткерді Премьер-министрлікке тағайындап, халық игілігі жолында оның барлық күш-жігерін сарқа пайдаланған болар едім. Керісінше, оны жазықсыздан-жазықсыз қаматамын деп. Ғалымжанның абыройын асқақтатып, өз беделіңізді жоғалта бастадыңыз. Уақыт өткен сайын бұл алшақтықтың ұлғая түсетіні ақиқат.

Жақында болып өткен «Отан» партиясының съезінде сөйлеген сөзіңізде: «Қандай мемлекетте болмасын оппозициялық партиялар өмір сүруі тиісті» дедіңіз. Бірақ бөрі басқаша өрбуде. Шу ауданында «ҚДТ» халықтық партиясы бөлімшесін құрғымыз келген еді. Бейне бір Бен Ладеннен үріккендей ҰҚК өкілдері аудан әкімшілігі мен білім басқармасы қызметкерлерімен бірлесіп, ауыл-ауылдарға шапқылдан, оппозициялық партияға неге кіресіңдер деп, тұрғындардан түсінік алып, қоқан-лоққы жасап, елді дүрліктіре бастады. Сонда бұны қалай түсінуге болады?! Халықты қашанығы қамап-жасқап, көзбояушылықпен ұстамақшысыздар?

Шыдамның да шегі болады емес пе! Бір күндері Грузиядағыдай халықтың толқуы туындап кетпесіне кім кепіл бола алады? Осындай келеңсіздіктерге қарамастан, біздің партия мүшелерінің қатары күн өткен сайын көбейе түседі...

Кімнің аузына қақпақ бола аларсың, облыс әкімі сізге жақын ағайын деп, көпшілік көптен бері айтуда. Оған күмәнім бар!.. Серік Әбікенұлы шындығында да сізге ағайын болатын болса, Құдайдың құдіретімен Шу ауданының Балуап Шалақ

ауылындағы Айгүл-Сағатбек Мырзақұловтардың отбасында 2002-жылдың қаңтарында дүниеге келген үшем – Дариға, Динара, Әлиядай (қыздарыңыздың есімі құрметтеп берілген) нәрестелерге жан-жақты қамқорлық жасалуына ат салысып, өзіңіздің арнайы жазған хатыңызды аяқ асты етпей, әрдайым назарда ұстап қадағалауы керек еді.

Өкініштісі сол, ертеректе, «Азат» апталығында жарық көріп, жақында «Алтын Орда» газетінің 8-санында меншікті тілші Дүйсенбек Айбектің «Назарбаевтың қыздары қара нанға қарап отыр» айдарымен көлемді мақала жарияланды. Бұған қарағанда алыстағы Назарбаевтан ауылдағы әкімнің әмірі әлдеқайда айбарлы. Яғни «Құдай биікте, патша алыстаның» кері.

Меніңше, облыс әкімін оған үміт артқан кішкене әкімдеріңіз де қарапайым халықтың мұң-мұқтажын жоқтаудың орнына өз қамдарын күйттеп кеткен. Олардың басты мақсаттары қандай жолмен болмасын жұмсақ та жылы орындарын сақтап қалу. Сондықтан да қалың жұртшылық пен Елбасы арасындағы байланыстар тым алшақтап бара жатыр. Бұл өте қауіпті жағдай. Беті аулақ, айтып болмайтындай үлкен апаттарға ұрындыруы мүмкін. Оны жақындастырып, ынтымақтастырудың бірден-бір амалы – барлық деңгейдегі әкімдерді халықтың өзі сайлап, бірге-бірте халықтық билікке ауысу.

Осыдан 3-4 жыл бұрын халқымызға танымал қайраткердің бірі Батырхан Дәрімбетовпен жеке жолыққанымда: «Нүрекеннің қыздары мен күйеу балаларына еркіндік беріп қойғаны маған ұнамайды. Өзгелер емес, жақын уақыттарда солардың арасында таққа талас басталады» - деген едім. «Жаманның айтқаны емес, сандырағы келеді» дегендей, көп ұзамай-ақ үлкен күйеу бала Рахат Әлиев сыр берді. Кейінірек демократиялық таңдау қозғалысынан жеделдете бөліне отау тіккен «Ақ жол» демократиялық партиясының артында үндемейтін күйеу баланың бірі тұрғанын көпшілік сөз ете бастады. Партияға бес бірдей тең төрағалардың жетекшілік етіп тұрғанына қарағанда, «жел тұрмаса, шөптің басы қимылдамайтыны» сияқты бұл дақырттың да жаны бар екендігі сөзсіз. Сондай-ақ Дариға қарындасымыздың да белсене шығып, «Асарды» ала-шапқын болып құрып жатқаны тегіннеп-тегін емес деген ойдамын...

Осылардан шығар қорытынды: жақтырыңыз-жақтырмаңыз, ұнатыңыз-ұнатпаңыз әрдайым ілгері жылжып отыратын өркениетті өмірдің өзі халықтық билік құруға алып келеді. Сондықтан да халыққа шындап жаныңыз ашыса, ауруды асқындырмай ертерек емдетуге ұмтылуыңыз қажет...

Еске аларлық айрықша жайт, мен өзіңізбен ешқашанда бетпе-бет жолыққан емеспін. Бірақ та есіңізде болар. 1996-жылдың күзіндегі телефон желісінде (баспасөз құралдарында жарияланды) Сізге: «1986-жылғы Желтоқсан көтерілісінің құрбандарына Алматыда мұражай ашылса» деген тілек айтқанмын, оған қанағаттанарлық жауап ала алмадым. Шындығына жүгінсек, сол қасіретті күндері зардап шеккен мыңдаған жастар мен Қайрат Рысқұлбеков, Ләззат Асанова, Ербол Сыпатаев, Сәбира Мұхамеджановалардың төбеген қандарының арқасында келген Тәуелсіздігіміздің ырықты жемісіне ие болып отырған жоқсындар ма?! Алматының как төрінен Желтоқсан құрбандарына мұражай ашып, оған жер-жерлердегі жоғалуға айналған құжаттарды жинақтасақ, Әрі қаһарман боздақтарымыздың қыршын да өнегелі ғұмырларын өскелең ұрпақтарымызға насихаттап, оларды ұлтқанды адамгершілікке тәрбиелесек, ғанибеттің ғанибеті емес пе.

Нұрсұлтан Әбішұлы! Осындай халықтық игі шаралардан неге қашқақтайтыныңыз түсініксіз. Әлде Әркен Уақ ағамыз ащы шындықты шырқырата жазып кеткеніндей, «Геноцидке» өзіңіздің де шатысыңыз бар ма? Әзірбайжандар соққа беріп жатқан көкмылжың Горбачевты қайта-қайта елімізге шақыртып, бар кінәні Д.Қонаевқа аудартып, ақталып жүргеніңізде бір сыр жатыр ма деп жұртшылық айта да бастады. Сондай зұлматты қара оқиғаға кінәлі деген бірде-бір қанішердің жазаланбай, арамызда алшаң басып жүргендеріне әлі күнге дейін таң қаламын.

Азам, 20.04.2004

Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаевқа, премьер-министр Д. Ахметовке, Қазақстан Республикасының Парламентіне Ашық хат

МЕМЛЕКЕТТІҢ БАСТЫ БАЙЛЫҒЫ – АДАМ

Баспасөз деректеріне сүйенсек, ЮНЕСКО есебі бойынша әр адамға шаққанда 1 тонна мұнай шығаратын ел өзін-өзі толық асырай алады делінген. Небәрі 15 миллион адамға жетер-жетпес біздің елдің көрсеткіші бүгінде 2 тоннадан астам. Алдағы жылдарда 3 тоннаға жетеді екен. Қара алтынға бағаланатын көл-көсір мұнайымыздың өзі Қазақстан іспеттес екі-үш мемлекетті асырауға мольман жетегіні анық. Басқа да қазба байлықтарымыз жетіп артылады емес пе?!

Өкінішке орай, халқымыздың байлығы талан-таражға түсіп, көршілес Ресейдің көптеген өңірлеріне, тіптен, қияндағы Бермуд аралдарына дейін қаржыларымыз «желмен дөңгелеген қақбақтай» кетіп жатқаны («Жас Алаш» 20 қараша, 2003 жыл, 4-бет «Тізім жалғаса береді») сорақының сорақысы, масқараның масқарасы емес пе?!

Бізден жүз еседей көп халықты жүйелі тәртіппен асырап отырған Қытай мемлекеті азаматтарының зейнеткерлікке шығатын жастары бұрынғыша, ерлердікі – 60 жас та, әйелдердікі – 55 екен. Қазақстанның қазба байлықтарынан айтарлықтай кедей болса да, Кеңестер одағының көптеген мемлекеттері де зейнеткерлік жастарын өзгертпей, бұрынғы қалпында сақтауда.

«Жығылған үстіне жұдырық» керімен 45 жастан бастап, әсіресе, 50 жастан асқандарға жұмысқа орналасу бүгінде қияметтен де қиын. Сонда елуден асқан азаматтар зейнеткерлік жасына жеткенше 13 жылдай жәдемақысыз, жалақысыз, тек ауамен, сумен ғана қоректеніп жан сақтаулары қажет пе?!

Көп жылғы бейнеттерінің зейнеттерін көрер шақтарында жұмыссыз сенделіспен жүріп, олардың жүйкелері тозып, азып-арып, ауру-сырқауға ұшырамайтынына кім кепіл бола алады?

Ұлы Отан соғысында тас-талқан болып жеңілген, қазба байлықтары да мардымсыз Алманияның бізден көшіп барған шетелдік соғыс тұтқындарына да қаржылай көмектер ұсынғаны өзге мемлекеттерге үлгі емес пе?!

Егер іргелі ел боламыз десек, келешекте халқымыздың санын көбейткіміз келсе, ең алдымен ер-азаматтардың, ақ жаулықты аналардың күнделікті өмір сүру деңгейін

көтеруіміз керек. Біздің қоғамымыздың, мемлекетіміздің ең басты байлығы – АДАМ!..

Сол себептен, бірінші кезекте қатардағы ауыл әкімдерінен бастап, парламент мүшелері де, үкімет басшылары да, тіпті елбасымыз да халыққа жағдай жасауды ең басты назарда ұстауы тиіс.

Осыған байланысты халқымыздың аға буын өкілдерінің өмір сүру құқығының аяқ астына тапталуына жол бермей, Республикамыздың Президенті бас болып, Үкімет басшылары мен Парламент мүшелері қолдап, жеделдете:

1. Зейнеткерлікке шығатын жасты ерлер үшін 60 жас, әйелдер үшін 55 жас деп байырғы калыпқа келтірсе.

2. 55 жастан асқан жұмыссыз ер-азаматтар мен 50 жастан асқан аналарға зейнеткерлікке шыққанға дейін ең төменгі зейнетақы мөлшерімен жәрдемақы тағайындалуы керек. Ресми мәліметтерге сүйенсек, Қазақстанда жұмыссыздар саны 760 мың адам екен. Одан да көп бір миллион болуы мүмкін!

Жоғарыдағыдай келтірілген ересек адамдардың саны артып кеткенде 30 пайыз болар, 300 мыңдай адамға қажетті қаражат та табылады деген сенімдеміз.

Бүгінгі таңда орын алып отырған қалың жұртшылықтың өміршең де өзекті тілектерін тездете түбегейлі шешсе, **ЖОҒАРЫДАҒЫ ЛАУАЗЫМДЫ МЫРЗАЛАРДЫҢ** халықтың ыстық алғыстарына бөленері хақ!

“Ақ жол” Қазақстан”. “Жас Алаш”

Мәкен Уәкелі.

187 адам қол қойған.

ҚАЗАҚСТАН ЗЕЙНЕТКЕРЛЕР МЕН КӘРІП ЖАНДАРДЫҢ ҒАНА МЕМЛЕКЕТІ МЕ?

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаев пен Парламентке, сондай-ақ бұқаралық ақпарат құралдарына 187 адам қол қойып жолдаған ашық хатымызға орай «Жас Алаштың» 2003 жылғы 20-желтоқсандағы 151-152 сапында

«Қарияларды қанауға қашан шек қойылады?» деген мақала жарияланған еді. Біз онда зейнеткерлікке шығатын жас ерлер үшін -60, әйелдер үшін-55 деп, байырғы қалыпқа келтіру мәселесін көтергенбіз. Және де 55 жастан асқан жұмыссыз ер-азаматтар мен 50 жастан асқан жұмыссыз аналарға зейнеткерлікке шыққанға дейін ең төменгі зейнетақы мөлшерімен жәрдемақы тағайындалуын өтінген болатынбыз.

Осыған байланысты хатты Қазақстан Республикасы Президентінің әкімшілігі ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігіне жолдадық деп хат келген еді. Осыған орай зейнетақымен қамсыздандыру және халықтың табысын реттеу департаментінің директоры Г.Ділімбетова ханымның КЕ-2281 нөмірлі 2004 жылы 19- қаңтарда жазған жауап хаты едәуір уақыт кешігіп келді. Бұл хатта; «Зейнеткерлікке шығу жасын төмендету бірінші кезекте жұмыспен қамтылған халықатүсетін ынтымақты жүктеменің артуына әкеп соғады. Мұндай болжамға демографиялық ахуалға жасалған талдау негіз болып отыр. Қазіргі таңда жалданып жұмыс істейтін қызметкердің әрқайсысына екі зейнеткер мен әлеуметтік жәрдемақы алушыдан келіп отыр. Зейнеткерлікке шығу жасын төмендету және зейнеткерлікке шығар алдындағы жұмыссыз азаматтарға жәрдемақы төлеудің салдарынан бюджеттің шығыс бөлігі ұялады... Жоғарыда айтылғанды ескере отырып, нақ осы кезеңде зейнеткерлікке шығу жасын төмендету және зейнеткерлікке шығар алдындағы жастағы жұмыссыз азаматтарға жәрдемақы тағайындау шараларын енгізуді тиімсіз деп есептейміз» делінген.

Сонда мұны қалай түсінеміз? Ресми дерек көздеріне жүгірсек, біздің еліміздегі жұмыссыздар саны ертеректе 3 пайыз, яғни 500 мың адам десек, кейіннен олардың саны 10-11 пайыз деп жариялана бастады (ЖАС АЛАШ, 2004-жылғы, 24-ақпан, 2-бет). Бұл 1,5 миллионнан астам жұмыссыздар бар деген айғақ. Қарапайым есеппен 14 миллионнан 1,5 миллион адамды алып тастасақ, 12,5 миллион адам жұмыс істемейді деген сөз. Оның тең жартысы кәмелетке толмаған балалар болса, 6-7 миллиондайы қалады. Енді бұл 6-7 миллион адамның жартысын зейнеткер мен мүгедек жандар десек, онда Г.Ділімбетова ханым айтқандай,

жұмыс істейтін әр жалдамалы қызметкерге екі зейнеткер мен әлеуметтік жәрдемақы алушыдан келсе, қызмет ететіндер тек бір миллион адамның ар жақ-бер жағы болғаны ма!? «Жауырды жаба тоқығанша» ашығын айтсақ, қоныны мен қойнауы қазба байлыққа толы ҚАЗАҚСТАННЫҢ тек зейнеткерлер мен кәріп жандардың мемлекетіне айналғаны қоғамымыздың асқынған бітеу жарасы емес пе!?

Сондай-ақ «қалың орман арасынан жол тапқандай» Г.Ділімбетова қазіргі уақытта зейнетақы жасына дейінгі жұмыссыз азаматтарға әлеуметтік қорғау шараларының бірі-атаулы әлеуметтік көмек көрсету болып табылады деп ақыл айтады. Ал осы атаулы көмектің халық арасында айтарлықтай дау тудырып жүргені де ащы шындық.

Есік алдындағы көшеттерге, қоян-көжектеріне, тауық-жұмыртқаларына дейін санап, бір сиыр бір отбасына айына 19 мың теңге кіріс кіргізеді деп, Қожанасыр атамыздай сәуегейлік жасап жүрген әнербақан әкімсымақтарға арқа сүйеген үкімет басшыларына қандай уәж айтарсың?

...Парламент Мәжілісінің депутаты А.Айталы мырзаны жоғарыдағы министрліктен едәуір ертерек жауап келген еді.

Амангелді ағамыз: Сіздердің ұсыныстарыңызды Парламент депутаттары қолдайды. Бірақ қаржы көзін тауып отырған ешкім жоқ. Сондықтан мәселе тек бір шешімге тіреліп тұр деу ұшқары пікір. Ол мәселе үлкен сараптамадан өтуде. Сонымен қатар зейнет жасына келіп жұмыс істеп жүргендер 58 бен 65 жастың тым жоғары емес екендігін дәлелдеп отырғандай» деп қысқа да нұсқа жауап қайтарған.

Бұл ретте есімі халыққа танымал Мәжіліс депутаты мәселеге жете мән бермей, қаржы көзі жоқ деп қысқа қайырған. Және де бүгінгі таңда 40-45 жастан асқан жандардың елімізде жұмысқа орналасуларының қиындауы де қиын екендігін елең қылмай, жұмыс істеп жүргендер үшін 58 бен 65 жастың тым жоғары емес екендігін дәлелдемекші болып отыр. Сөйтіп ол қазіргі таңда тәуелсіз мемлекетімізде орын алып отырған зейнеткерлікке шығатын 65 пен 58 жасты місе тұтатындай.

Сәуегей немесе болжағыш болмасам да, оқырманға мынаны айтқым келеді; Зейнеткерлікке шығатын жас

мөлшерін байырғы қалпына келтіру қазірде қалың жұртшылықтың басты арманы.

Айтпақшы, кейін анықталғанындай, А.Айталының өзі түп-тура 65-те екен. Сонда Амангелді мырза бізге 65-ке дейін жұмыс істей бер демек пе?

«Азат» 2.06.2004

А. Айталының жауап-хаты сурет күйінде

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ПАРЛАМЕНТІ МӘЖІЛІСІНІҢ
Д Е П У Т А Т Ы

Д Е П У Т А Т
МАЖЛИСІ ПАРЛАМЕНТІ
РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН

Астана, Парламент Үйі

200 жылы « _____ » _____
жылы № _____

Астана, Дом Парламента

« *20.06.2004* » _____ жыл
№ *2.06.2004/10/103*

Жамбыл облысы,
Шу ауданы,
Төле би ауылы,
Қылышбай көшесі,
100 үй
М. Уақытғинов

Құрметті Мәкен Уақытғинов!

Хатыңызды алдым. Сіздердің ұсыныстарыңызға Парламент депутаттары да қолдайды. Бірақ қаржы көлемі ештеңе тауып отырған жоқ. Сондықтан мәселе тек бір шешімге тиреліп тұр деу ұшыары тиіс. Ол мәселе үзкен сарантамдан отуде. Сонымен қатар, зейнет жасына келіп, жұмыс істеп жүргендер 58 пен 65 жастың тым жағары емес екендігін дәлелден отырғандай.

Сәлеммен,

А. Айталы

ОЙЛАН! ОТПЕН ОЙНАМАЙ АҚЫЛҒА КЕЛ, НҮРСҮЛТАН АҒА!

Жақында ғана көршілес әрі бауырлас қырғыз елінде мемлекеттік төңкеріс орын алды. Осы оқиға, кейбіреулер айтып жүргендей, кездейсоқ жайт емес. Ең алдымен Кеңестер Одағының ыдырауынан әрқайсысы жеке-дара шаңырақ көтерген ТМД елдерінің арасында Грузия елінде жөнсіздікпен өткен Парламент сайлауына наразылық танытқан халық үдере көтеріліп Э.Шеварднадзені тақтан тайдырды. Өткен жылдың соңында Украина еліндегі президенттік сайлаудың бүкілхалықтық толқумен өткеніне төрткүл әлем жұртшылығы алаңдады. Енді, міне, бірер аптаға жетпей іргелес қырғыз ағайындар елбасы Асқар Ақаевты тақтан да, елден де қашырды. Осыған қарағанда кешегі Кеңес Одағының шаңырағының ортасына түсуі мен елбасылық тізгінге ие болған СОКП мұрагерлерінің айы теріс айнала, күндері бітіп біртіндеп абыройсыз күйде тақтан ықтиярсыз мәжбүрлікпен тайдырылуда. Қанағатсыз да пәтуасыз президенттердің ең басты қателігі мәңгілікке өле өлгенше биліктен жаға- жабысып айырылғысы келмей халық кешіре алмайтындай қателіктерін жалғастыруларында, негізгі себеп мансапқорлық пен атақ құмарлықта. Сондай- ақ болашаққа сенімсіз күдікпен қарауларында.

Ертеңгі күні биліктен кетсем қандай күй кешемін. Чаушеску, Сухарто, Лазаренко. Пиночет т.б сияқты істі болып сотталып кетпеймін бе деп үрейлену.

Грузин, украин, қырғыз, өзбек, өзіміздің қазақ елінің президенттері ежелгі әріптесі Борис Ельцин ағаларынан да үлгі алуға жарамандары ұят-ақ болды. Б.Ельцин өз уақтысында ел басқару тізгінін жасқанбай, қорықпай-ақ өзгеге тапсыра алды. АҚШ пен Еуропаның өркениетті мемлекеттерінің президенттері 4-5 жылдық мерзіммен 2 мәрте ғана, бізге бауырлас Түрік елінде бір рет тек 7 жылға сайланады екен. Ал, біздің президентіміз Н.Назарбаев болса, әр түрлі айла амалдармен сайлау деп, референдум деп, 1990 жылдан бері ел басқару тізгінінен айырылғысы келмеуде 15 жыл « тақиясына тар» келетіндей келесі жылы өтетін президенттік сайлауға да үміткер ретінде тағы да түспекші.

Оппозиция өкілдері күш алып кетпей ме деген қауіптен халыққа Жолдау жолдап, зейнеткерлердің зейнетақысын, бюджет қызметкерлерінің жалақысын көбейтемін деп, бар жақсылықты үйіп-төгуде.

Нұрекеңнің әрдайым айтатын пәлсапасы қарапайым көншіліктің жұмысқа орналаса алмай күнделікті тамағына зәру болып отырғанын біле тұра біздің экономикамыз жоғары деңгейге көтерілді. ТМД елдері арасында көш басындамыз деп масаттануда.

Ашығын айтсақ, мемлекеттің бе, халықтың ба, әлде президенттің бе немесе оның төңірегіндегі атқамінерлердікі ме, болмаса Қазақстанның бар қазынасын басып қалған Машкевич, Ибрагимов, Шодиев, Терещенколардың байлықтары шарықтап аспандады ма оны Нұрсұлтан Әбішұлының өзі ап-анық біледі. Қызылордалық Қазн Данабаевтың «Жас Алаштың» 2005 жылы 24 наурыздағы санында мұнай өндіру саласында шетелдік пен жергілікті жұмысшы қызметкерлер арасындағы жалақыларын салыстырғанда жер мен көктей айырма бар екендігін нақтылы дәлелдермен келтірген. Канадалықтың айлық жалақысы қазақстандық жұмысшыға қарағанда 22 есе артық, яғни 2 миллион 380 мың теңгедей екен.

Еліміздің экономикасының жақсарып өскені осы ма?!

Елбасы – жан жақта жанжал соғыс апаттар болып жатқанда Қазақстанда тыныштық деп, мақтанышпен тоқмейілсуде.

«Жолдасың соқыр болса, бір көзіңді қысып жүр»- дегендей Е.Ертісбаев сияқты бұлбұлсымағы мен жан жағындағы жағымпаздары еліміздегі тыныштықты президентіміздің сындарлы, салиқалы саясатының арқасы деп жалпақтауда.

Халқымыздың қанына сіңген «қойдан да жуас» көнбісті де көнтерлі қасиеттерінің арқасында сақталып отырған мамыражайлылық, деп түсінгілері келмейді.

Құрметті Президент мырза!

Ә дегенде жабайы жекешелендіру науқанымен жұмақ орнатпақшы болып, жұртшылықтың қолына инвестициялық чек кітапшасын ұстаға алдаусыратып, қазба байлық пен өндіріс орындарын шетел алпауыттарына саттыңыз да жібердіңіз.

Халқымыздың 70-80 пайызын құрайтын жергілікті ұлт өкілдерін асырап отырған колхоз-совхоздарды сол кездегі Жоғарғы Кеңес төрағасы С.Әбділдин мен ауыл

шаруашылығының министрі Б.Түрсынбаевтың табанды қарсылығына қарамастан зорлықпен тараттырып тоз-тозын шығарып, қарапайым елді босқыншылықты-қайыршылыққа ұшыраттыңыз.

Ата бабаларымыз білектің күшімен, найзаның ұшымен қорғаған жеріміздің едәуір бөлігін қиық көз қытайларға, «өз ағаңыз» өзбекке, ең соңында одыраңдаған орыстарға дейін сыйлап, жомарттық таныттыңыз.

Сол кездегі құдаңыз Асқар Ақаев та сіздің ықпалыңызбен бе, әлде басқалай ойы болды ма, «апама жездем сай» керімен қырғыз елінің «тоқымдай» жерінің «тостағандай» бөлігін қытайға тарту етті. Жоғорку Кенеш депутаты Бекназаров ашықтан-ашық қарсы болып еді, оны Асекең абақтыға қаматты. Депутатты жерлестері жақтап ереуілге шығып 5-6 адам оққа ұшты. Міне, осы сәттен бастап Асқар Ақаевқа өз халқының арасында теріс пікір қалыптасты. Осы келіспеушіліктің ұлғая келе мемлекеттік төңкеріске әкеліп тірегені анық.

Меніңше, А.Ақаев өзіңіздің халқыңызға жасаған опасыздықтарыңыздың бірін де істемегені ақиқат. Бұны болашақта тарих екшелеп таразылар. Дегенмен қырғыз Президентінің ең өрескел қателігі қызы Бермет пен ұлы Айдарды Жоғарку Кенеш депутаттығына өткізуге көмектесіп, бұрынғы сыртқы істер министрі Роза Отунбаеваны үміткерлікке тіркетпегені. Сондай-ақ, наразылықпен толқуға шыққан халықты сабырлыққа шақырып, бейбіт жолмен таратуға өресі жетіңкіремей, күшпен таратуға әрекеттенгені, өзіне соққы болып, масқаралықпен елден қашты. Нұрсұлтан Әбішұлы, кімнен, неден үркіп, қауіптенгеніңізді түсінбедім. Ата Заңымызды бұрмалатып, еліміздің бірінші президентіне көп жеңілдік ендірттіңіз. Онда, тұңғыш президент мемлекетке опасыздық жасаған жағдайда ғана жауапкершілікке тартылады, делінген.

Өзіңіз кеңінен ойлап қараңызшы, мемлекетіміздің, халқымыздың бар қазба байлығын, Жер-Анамызды сату нағыз опасыздықтың көкесінің-көкесі емес пе?! Осы сатқындығыңыз үшін ертеңгі күні ұрпақтарымыздың алдында кім жауап бермек?! Кім жазаланбақ? Нұрсұлтан аға, сіз осыны жап-жақты ойладыңыз ба? Грузияда, Украинада, кеше ғана қырғыз елінде болған мемлекеттік төңкерістің

туындауының негізгі тамызығы - әділетсіз өткен сайлауларда емес пе?! Ал, біздегі сайлаулар әділ өтіп жатыр ма? Аудандық мәслихаттан бастап Парламенттік, Президенттік сайлаулар өрескел бұрмалаушылықпен өтуде.

2004 жылдың қазанында Мәжіліс депутатығына үміткерлер додасының шешуші кезеңінде «Арал» сайлау округінде халықтық шараның жабайы өткеніне көпшіліктің наразылық танытқанының куәсі бола аламын. Тіпті, ашынғандығы сонша. Арал, Қазалы аймағының азаматтары атқа қонып ереуілге аттануға талпынды. Мәжіліс депутаттығына үміткер Батырхан Дәрімбеттің өзінің өміріне әдейілеп қастандық ұйымдастырылғанына қарамастан ол көрегенді парасаттылық пен қантөгіске ұласып кетпесін деп, сан мыңдаған жақтастарын сабырлыққа шақырып, тоқтатқаны ерлікке нарапар құлтарлық іс емес пе?!

Өзіңіз де, жағымпаз жандайшаптарыңыз да сайлау әділ өтті деп, жаһанға жар сала ақталдыңыздар. Осы ғұрыпты жақында орталық теледидардан Асқар Ақаев ініңіз де айна қатесіз қайталады, әттеген айы, қырғыз елінің тарихында А.Ақасевтың президенттік лауазымындағы соңғы мәлімдемесі болып қалды. Нұреке, барлық деңгейдегі әкімдерді сайлау жүйесімен таңдау керектігі туралы баспасөз беттерінде жазылып та тиесілі жерлерде көптен бірі айтылып та келеді. Осы бүкілхалықтық игі шараны табандылықпен жүзеге асыруды қозғаған Ғалымжан Жақияновты еш жазықсыз түрмеге қамағтыңыз. Халықтың бірнеше миллиард теңгесін құрдымға жіберген «Қазақ Теміржолының» бұрынғы министрі Абылай Мырзахметов адам күлерліктей жеңіл жазамен оңай құтылды.

Жүздеген миллион теңгенің басына су құйған облыстардың басқа да құзырлы мекемелерінің басшылары да жайбарақат жүріп жатыр. Сорақы, қылмысты әрекеттерімен әшкерленген Жамбыл облысы, Шу ауданының бұрынғы әкімі көршілес Меркі ауданының әкімдігіне тағайындалып жер аударылды. Кезінде өзіңізге үзеңгілес серік ретінде ел игілігі жолында жемісті еңбек еткен Ғалымжан Жақиянов еш кінәсі жоқ болса да неге бірнеше жылға сотталды? Жоғарыдағы нағыз қылмыскерлер қалайша жаһанды жалпағынан басып, ойларына келгендерін жалғастыруда. Осы да әділдік пе? Біз

қандай мемлекетте, қандай қоғамда өмір кешіп жатырмыз?! Әлі күнге дейін түсіне алмай, ашығын айтсам, әрі-сәрі халдемін... Украина еліндегі дүрбелеңнен кейін ауыл әкімдерін сайлау туралы амалсыздан бастама көтеруге мәжбүр болдыңыз. Әрдайым алға жылжып отыратын оркениетті өмірдің ағымына ілесу әркімнің қолынан келе бермейді. Пайғамбар жасынан асқан Нұрсұлтан Әбішұлы, сізге де оңай тимеуде. Жасырағыны жоқ, еліміздің алғанқы Президенті ретінде көптеген іс тындырдыңыз. Атыңыз қалай болмасын тарихта қалады. Оны ешкім өшіре алмайды да, алмақ та емес. Тарихта қандай үлгіде орын аласыз, әңгіме сонда болып тұр ғой...

Жақтырыңыз, жақтырмаңыз, менің айтпағым, Нұрсұлтан аға отпен ойнау жақсылыққа апармайды. Ел арасында қантөгіс қоздыруы ғажап емес. Жорамалым бойынша, жас балаға кәмпит ұсынғандай халыққа Жолдауды алдын ала бекерден-бекер жасаған жоқсыз. Келесі жылға қалдырмай оппозиция өкілдері күш алып кетпесін деп. «Қазақгейтке» байланысты жалғасатын халықаралық соттан да қауіптенін Президент сайлауын биыл өткізіп жібергіңіз келгені анық. Бұған қырғыз еліндегі мемлекеттік төңкерістің айтарлықтай кедергі келтіретін түрі бар. Басқаша не істеу керек? Өзіңіздің «таңдауыңызбен сайланған» Парламент депутаттарын пайдаланып Ата Заңға өзгеріс енгізіп Президентті Сенат пен Мәжіліс депутаттары сайлайтындай етіп, жол тауып кету тәсілін де ойластырып жүрген шығарсыз.

Нүреке, көңіліңізге келсе де айтайын, енді бұндай амал-айлаларыңыз ешқашан да іске аспайды. Тек, көкейден бұн-бұл ұшқан асыл арман ғана болып қалады. Сайлау мәселесіне оралсақ, ол бізде ешқашан да әділ өткен емес, тек биліктің қалауымен, жөнсіздікпен, әпербақандықпен жүзеге асуда. Қашанғы өстіп жалғаса бермек. Халқымыз момын, қойдан жуас, қонақжай болғанымен ашу-ызасы шегіне жетіп бір көтерілсе тоқтату мүмкін болмай қалады. 1986 жылғы желтоқсан көтерілісін еске алсақ та жетеді. Ол кезде он мыңдаған жастар көтерілген. Қазір заман басқа миллиондаған халқымыздың наразылығына, наласына ұрышуыңыз әбден мүмкін. Қантөгіске ұласып кетпестігін ешкім жоққа шығар алмайды. Сондықтан да көршілес Қырғыз Республикасындағы

мемлекеттік төңкерістен ұлағатты сабақ алуыңыз керек. Нұрсұлтан аға! Жан жақты ойланыңыз, жаныңыздағы жағымпаз-жалпақбайлармен емес. оппозиция серкелерімен, қоғам өкілдерімен кеңінен ақылдасып келісімге келгеніңіз жөн.

Өз еркіңізбен алдағы өтетін Президенттік сайлауға үміткерліктен бас тартып, оның әділ де шынайы өтуіне тікелей ат салысуыңыз қажет. Жармахан жеңіске жетеді ме Дариға қарындасымыз президент болып сайлана ма, бағы жанып басқа қайраткер елбасылық тізгінді қолға алады ма, кімде-кім болмасын Ата-Заңымызда қабылданған алғашқы президент туралы бағтың орындалуын қадағалап, өзіңізге, жақын туыстарыңызға қылмыстық қудалау жасамай қорғайтындай кепілдік беруі керек. Сізге құрмет көрсетіп, ақыл кеңес алып тұрса мәртебеңіз бұдан да жоғарыламаса кемімесі анық. Ең бастысы, халықты қантөгісті келеңсіздіктерден аман алып қалар едіңіз. Тақ қымбат па ойланьңыз! Отпен ойнаудың орнына ақылға келсеңіз, халқыңыздың алғысына бөленеріңіз хақ!

АПТА.KZ. 17.маусым 2005

ҚЫРҒЫЗ ЕЛІНДЕГІ ТҰРАҚСЫЗДЫҚТЫҢ СЫРЫ НЕДЕ?

Өткен жылдың қыркүйегінде құдандалы жекжаттықпен Ыстықкөл облысы, Тон ауданы, Бөкенбаев ауылында қонақта болған едік. Шындығына жүгінсек, қырғыз ағайындардың біздің елге қызыға да қызғана қарайтынын анық байқадық. Расында да, жолсапар барысында қырғыз айылдарының жүдеу-жадау екенін көрдік.

Қазір екі-үш адамның басы қосыла қалса, саясатты соғады. Онсыз ішкен асымыз бойымызға тарамайтын болды. Ел экономикасын Ақаев отбасының тұралатып кеткенін тілге тиек етті. Дастарқан басындағылардың көпшілігі жиі-жиі бой көрсететін наразылық ереуіліне түбегейлі қарсы екендерін сездірді. Орайы келгенде: «Тұңғыш президенттеріңіз А. Ақасв өрескел қателік жасап, масқаралықпен Отанынан қашуға мәжбүр болды. Ол кісі наразы халықтың алдына

шығып, кешірім сұрап, олардың талабымен Жоғоргу Кенеш депутаттары сайлауын қайта өткізуге мүмкіндік жасауы керек еді... Ал экономика жағына ойыссақ, тәуелсіздік алған 1990 жылдардан бастап Еуразия Одағын ауызға алмастан бұрын Қазақ, Қырғыз, Өзбек, Тәжік, Түркімен елдері ортақ ақша шығарып, ынтымақтаса сауда-саттықты бірігіп жүргізуі керек еді. Шындығына келгенде, Қазақстанда Қазақстан етіп отырған оның орасан мол қазба байлығы. Өкініштісі, осы елдердің басшылары ортақ мәмлеге келудің нақты жолдарын шындап қарастыруды жөн көрмеді», - деп өз ойымды айттым. Шындығында да, көршілес қырғыз ағайындардың хал-ахуалы қиындау.

Жас Алаш. 31.05.2007

ТӘУЕЛСІЗ ҚАЛАМҒЕРЛЕР ҰЙЫМЫН ҚҰРСАҚ ҚАЙТЕДІ?

«Қазақ зиялысы екіжүзді ме?» деген топтамадағы Дулат Исабековтың, Әшірбек Сығайдың, Мәмбет Қойгелдінің, Дос Көшімнің пікірлерін қос қолымды көтере қолдаймын. Зиялы қауым өкілдерінің алдыңғы қатарлы мүшелері де осылар – ақын-жазушылар, ғалымдар мен ұстаздар, мәдениет және денсаулық саласының қызметкерлері. Ұдайы жұртшылықпен қоян-қолтық араласатын осылар болғаннан кейін Кеңес дәуірінен бері солай қалыптасты.

Тоқсаныншы жылдардың бас кезінде одақтың 500-дей мүшесі бар еді, қазір 700-ге жеткен көрінеді. Алайда, олардың саны көп болғанымен, сапасы сын көтермейді. Нашарлаған үстіне нашарлап барады. Ақын-жазушылардың көпшілігі халықтың мұң-мұқтажын айтудың орнына, президенттің, министрлердің, әкім-қаралардың шашбауын көтеріп, том-том кітап жазып, қала берді бір-бірімен айтысып-ғартысып, есіл уақыттарын қор қылып жүр. 700 жазушының ішінде, нағыз халықтық жетеуін табу қиынның қиыны. Көлдейбек Бодыбай деген замандасымның «700 жазушы бір Бельгерге татымайды» дейтініндей жөні бар. Қазір өзі 500-600 беттік кітап жазатын жазушыдан гөрі көптің көкейіндегін айтқан жүрген журналистің беделі мықты.

Менің ойымша, енді қайтып Жазушылар Одағы еңсесін көтере алмайды. Тәуелсіз қаламгерлер ұйымын құру керек. Ол ұйымға тәуелсіздік алғаннан бері қарайғы жылдары көзге түскен, ұлттық ар-намысты ту етіп ұстаған қаламгер қауымды топтастырсақ. Санына емес, сапасына мән берсек. Сонда ғана жоғарыдағылар айылын жиып, аяғын тартып басар еді деп ойлаймын.

«Жас Алаш» 7.08.2007

БАТЕКЕ, ОРНЫҢ ОЙСЫРАП ТҰР ҒОЙ...

(Батырханның рухымен сырласу)

«Есіңде ме, бауырым Батырхан?!»

2005 жылдың ақпанында Алматы Тараз Шымкент Қызылорда жолсапарынан қайтарда Шу ауданының Оразалы батыр ауылындағы халық емшісі Қайнар Қаналбекұлына арнайы ат басын бұрғанымыз. Қайнар өзінді оңаша қабылдаған еді. Емшінің не деп айтқанын, нендей болжам білдіргенін қадағалап сұрамағанмын...

Сол жылы мамырдың соңына таман телефонмен хабарласып, Оңтүстік Қазақстан облысына қызмет бабымен баратынынды, жол жөнекей Шуға аялдайтынынды ескерттің. Өзің келерден 2-3 сағат бұрынырақ ҰҚК-ң қаракөз жас қызметкері отбасына арнайы соғып, ресми тілде менімен пікірлескісі келетінін айтқанда; «сен өзің қазақсың ба, әлде орыссың ба? Сенімен сөйлесуге уақытым жоқ, сөйлеспеймін де», деп оны үйден қуғандай жөнелткенмін. Жүргізуші серігің Батыр екеуінді Ғабит Көкеев деген інішекпен күтіп алып, Шу қаласының іргесіндегі аң шаруашылығы мекемесінің ауылында тұрғындармен кездесу өткіздік. Ертеңінде қала орталығындағы халыққа қызмет көрсететін үлкен мекеме ұжымының 40 шақты қызметкерлерімен ашық пікірталасты басқосу ұйымдастырдық. Түске таман Алға ауылындағы Ерғали Қасымов ақсақалдың шаңырағында болып, оның ертеректе қастандықпен қайтыс болған ұлының қазасына орай көңіл айттық.

Өкініштісі Ерекеңнің құдай қосқан келінің Назираның әкетайы Әжектің өкіл әкесі екенін білмегенбіз. Түс қайта Ақсу ауылына аялдап, ардагер ұстаз Мәми Әбдіқұл, Төреқұл

Әлханұлы, Меруерт Ашамаева, Әділхан Байсымақов. Жексен Шәуенов т.б сұхбаттасып, қонақ асынан соң Таразға аттанбақшы болдың.

-Батеке, кешкі сегізден асып барады. Таразға түн жарымда жетерсіңдер. Қонақ үй іздейсіңдер. Әуре болғанша осында қона кетіп, таңертең шықсаңдар 2 сағатта-ақ жетіп барасыңдар. Гой, деген менің пікірімді Мәми аға да қоштады... Жоқ, біз қазір кетуіміз керек, ертеңгі 9-да Таразда жиналыс өтеді, соған үлгерер алмаймыз, деп көнбесдің.

Ертеңіне таксилетіп, Төлебиге келсем, әйелім Зиякүл есі шыға үрейленіп отыр. Алматыдан Көлдейбек Бодыбай телефон соғып, Ақыртөбеге, жетпей, жол апатына ұшырағаныңды айтыпты. Тараздан Рақым Ауғанбаев хабарласып тұрды. Бір екі күннен соң Көлдекеңмен Тараздағы қалалық аурухананың жансақтау бөлімінде ауыр халде жатқан өзіңе жолықтық. Біздің дауысымызды естіп, көзіңе жас алдың, бірақ үн қата алмадың. Орналы аға, Әділхан, Мәдина бауырларың мен Гүлшара, Асқар. Әнуардың өзіңе жолыққалы тұрғанын айтып қоштастық...

Екі үш күннен соң қайтыс болғаның жайлы суыт хабар жетті. Орналы аға, Көлдейбек Бодыбаймен өзіңді ақ арулан жуындырып, Серікболсын Әбділдин, Жармахан Тұяқбай, Асылбек Қожахметовтей қоғам қайраткерлері бас көз болып, мыңдаған жора жолдастарыңмен ақтық сапарға аттандырдық..

Кейінірек халық емшісі Қайнарға жолыққанымда: «Мен Батырхан ағаға мамырдың соңы мен маусымның басында жолсапарға шықпауың қадағалап ескерткен едім», деді. Амал нешік. Бәрі Алланың құзырында емес пе? Батеке, өзіңді қара жердің қойнына тапсырған соң-ақ менің жүрегім жиі-жиі ауыра бастады. Сондай-ақ, ылғи түсіме енетін болдың. Өзіңнің рухыңа бағыштап, құран оқумен жүрмін. Биылғы жылы қаңтардың ортасында Алматыға барған сапарымда Төреқұл Әлханұлымен шаңырағыңа соғып, аруағыңа құран бағыштадық. Сүйікті ұлың Әнуар бізді көрген соң көңілі босап, көзіне жас алды.

Батырхан, есінде болар, өзіңмен қоян-қолтық араласа жүріп, Оңтүстік, Шығыс Қазақстан, Қызылорда, Алматы. Жамбыл облыстарың аралап, «Жас Түркістан» журналың насихаттай отыра қоғамымыздағы қайшылықтар жайлы қалың жұртшылыққа түсіндірме жұмыстармен айналысқанбыз. 2002

жылдың 30 тамызында «Азаттық» алғашқы санын жарыққа шығарғанға дейін де күндіз -түні шапқылап, қыруар істер тындырғаның әлі есімде. Соң жылы шілденің 14-15 інде Бағыс-Түркістан ауылдарының Өзбекстанға өтіп кетпеуі үшін еліміздің түкпір-түкпірінен 500-дей азаматтарды шақырып, ас ұйымдастырмақшы болып, Айдар Әбдірамановпен астыртын келісіп, Айсұлу Қадырбасваның Түркістандағы үйінде келелі басқосу өткізгендерің көкейімнен кетер емес. Шу ауданынан Сәтбек Саурықов бастаған 7 жігітті аттандырдым. Үкімет адамдары ас беруге қатаң қуғыш сүргінді тосқауыл қойғаны көңшілікке мәлім. Айдар көп ұзамай Бағыс-Түркістан ауылдарының 30-дан астам ақ жаулықты аналарың бастап, Астанаға барарыңда Шу теміржолы бекетінен оларды шығарып салып, «Азаттық» радиосының мекен жайын бергенімде маған дән риза болғаныңды әлі ұмыта қойған жоқпын. Жер-Анамызды сатуға байланысты қарсылық танытып, түрлі басқосулар ұйымдастырғаныңды, «Үкімет адамы» атанған Көлдейбек Бодыбаймен Астанаға дейін, Нұри Мұфтах, Жасарал Қуанышәлі, Айсұлу Қадырбаевамен Мақтаарал өңіріне ат арылтып барғанымыз есінде шығар...

Батеке, өзіңді ақтық сапарға шығарып салған соң екі жылдың көлемінде елімізде айтарлықтай өзгерістер бола бастады. Бұл ретте қайнаған өмірдің бел ортасында жүрген оппозиция өкілдерінің де еңбегі жетерліктей. Дегенмен барлық халықтық деңгейдегі басқосу мен түрлі шараларды өткізгенде өзіңнің орның ойсырап, жоқтығың әрдайым анық көрініп тұратынын қалай жасырайыш. Өзің 17 мәрте кездескен Президенттің тікелей араласуымен Ата Заңға өзгеріс енгізілді. «Отан» 3-4 партияны қосып, «Нұр Отан» атанды. «Нағыз Ақ жол» мен «Жалпы Ұлттық социал демократиялық» партия бірікті. Әңгіме басқада болып тұр емес-пе?! Біздің еліміздің беделін әлем жұртшылығы алдында түсіретін ең келеңсіз сорақылы қылмысты іс басталғанын айтпасқа болмас.

Батырхан, есінде болар?!

Осыдан 5 жылдай бұрын дәл қай кез екені есімде жоқ, Қызылорда қаласы маңындағы Бесарық ауылы тұрғыны Дәулет мырзаның үйінде көпшілікпен басқосар алдында екеуміз таза ауада оңаша сөйлдеген едік. Осы сәтті пайдаланып, Хасен Қожа Ахметпен дұрдараз болмай, татуласуларыңды айтып

едім, мойынсұнғандай кейіп таныттың. Президент жайына ойысқанымызда, 1990 жылдардың басында мен де шіркіп. Нүрекеңдей саясаткер болсам деген арман ұялағанын, оның ел ордасын Астанаға көшіргенін қолдайтынымды, ұлттар достығын назарға алатынына келісетінімді білдіргенмін. Бірақ. Сара жеңгеміз бен күйеу балалары мен қыздарына еркіндік беріп қойғанының ұнамайтындығын, көп ұзамай күйеу балалар мен құда-жекжаттардың арасында алауыздық пайда болып, тақ таласы басталатынын ескертіп едім ғой. Осы айтқандарым айдай келіп, Рахат Алиев елімізді күллі әлем алдында ұятқа қалдырған жоқ па?!

Батеке, өзіңді ақтық сапарға шығарып салардағы Жазушылар Одағы алдындағы қаралы жиынға Макпалымен қол ұстасып келген Заманбек те көп ұзамай қайғылы қазаға ұшырап, Алтынбек Сәрсенбайұлы мен жолдастарына қанқұйлы қастандық жасалды. Осы қанішерлі-қастандық әрекеттерге Рахат Әлиевтің қатысы бар деген қауесет желдей гулдеп-есіп тұр. Тұңғыш Президентіміз бұл ретте айтарлықтай ағаттыққа жол бергенін, жер-жерде өрттей өршіп тұрған сыбайлас жемқорлыққа тосқауыл қою мүмкін емес екенін қалың жұршылық түсіне бастады.

Өткен жылдың 13-14 желтоқсанында «Алатау» санаторийінде тәуелсіздігіміздің 15 жылдығына орай, халықаралық конференция өтті. Осы конференцияда Қырғызстандық «Еркіндік» партиясының басшысы Топчубек Тургуналиев; «Назарбаев билігі қашанғы тұра береді, оны неге құлатпайсындар? – деп өткір сауал тастады. Өзіңмен үзеңгілес серігің Асылбек Қожахметов; «қазіргі жағдайда Назарбаев кетсе, Базарбаев келеді. Біз ең алдымен саяси жүйені өзгертуіміз қажет. ол үшін халықтың көзін ашу керек», -деп ұтымды жауап берген болатын.

Осыған қарағанда оппозиция өкілдері бұрынғыдай наразылы ереуілдер ұйымдастырумен шектелмей, өркениетті жолды таңдап, өзгеше бағыт-бағдармен жұмыс істей бастаған сыңайлы. Кейбіреулер оппозиция қайда кетті, неге көрінбейді?! Н.Назарбаев бәрінің аузын шығыстан қаратты дегендерді айта бастады... Мен оларға; - Қазақстандағы оппозиция серкелері ; С. Әбділдин, Ғ. Жақиянов, Т.Тоқтасынов, Б.Әбілов. А.Қожахметов, Ж.Қуанышаландер ұстанымды-салиқалы

саясаткерлер. Бұрынғы Кеңестер Одағы мемлекеттері шеңберіндегі оппозиция өкілдерінің қайсы-қайсысынан артық болмаса кем болмас. Бірақ, Н.Назарбаев қолында шоғырланған бар билікті тиімді пайдаланып, оның айлакерлі – ақыл амалдары үстемдік егуде. Дегенмен Рахат Әлиевтей аға күйеу баланың әпербақанды әрекеттері Президенттің ғана емес, бүкіл қазақ жұртына абырой әпермей, қара бояулы өшпес дақ түсіргені анық деумен анықтама берудемін.

Батырхан бауырым, Ата Заңдағы өзгерістерге байланысты тамыздың 18-де Парламент мәжілісі мен мәслихат депутаттарының сайлауы өтпекші. Соңғы 2004 жылы сайлауда ақтық кезеңде өзіңмен күндіз-түні тыным таппай бірге жүрдім. Дінәш Нұрмағамбетов, Айсұлу Қалдырбай, Сағат Жүсіп, Көлдейбек Бодыбай т.б. қайраткерлер әділетсіз де жабайылықпен өткізілген халықтың науқанға куә болып, жағаларын ұстап қайтты. Өкініштісі, өткен жылы «Азаттың» бас жазушысы Дінәш та жалған фәнмен қоштасып, бақилыққа аттанды...

Бұрынғылардан өзгешелігі сол, 18 тамыздағы Парламент мәжілісі депутаттығына сайлауға тіркелген партиялар мен олардың біріккен блоктары қызу тартысты таласқа түспекші. Бұл сайлау науқаны да әділ өтеді-ау деп айта алмаймын. Батеке, туған бауырымдай болып кеткен өзінді әбден сағындым, әрдайым еске алып отырамын. Жақында «Азаттың» 18 мамырдағы санында «Батырхан Дәрімбет атындағы сыйлық» тағайындалғаны жарияланыпты. Арамызда аман-есен жүргеніңде мен де «Азаттан» қол үзбей, жаныңда қол ұстасып жүрер едім ғой. Сенің дархан жанды жүрегің, адал да періштедей пәк көңілің көп адамның бойынан табыла бермесі хақ... Сондықтан да мен көп адамға сене бермеймін, сене де алмаймын.

Батырхан жатқан жерің жайлы, алдың пейіш, артың кеніш болсын! Ал сыйлық тағайындаушыларға айтарым, маған бұл сыйлық берілер не берілмес. Дегенмен Батырхан Дәрімбеттің әрдайым адалдықтың ақ туын жоғары ұстап, әділдік үшін күрескенін ескеріп, тамыр-таныстық пен жерлестікке бұрмаламай, әрқашанда әділетті шешім қабылдап отырсаңыздар екен деймін».

«Азат» 17 тамыз 2007

ШЕТ ЕЛГЕ ҚАШУ ШЫНЫМЕН БАСТАЛДЫ МА?

Осыдан түп-тура 20 жыл бұрын 1988 жылдың қыркүйегінде Мойынқұм аудандық коммунистік партия комитетінің хатшысы С. Айдапкелов пен «Көктерек» совхозының директоры А. Дүйсебаевтың арасындағы сыбайласқан қылмыстық әрекетті әшкерлеп, екеуінің де коммунистік партия қатарынан шығарылып, лауазымды қызметтерінен кетулеріне өзін партия қатарында болмасам да тікелей ықпал еткен едім. Сондағы қылмыстық әрекет не дейсіз ғой? Жоғарыдан тағайындалған аупарткомның хатшысына аталмыш кеңшардың директоры совхоз жылқысын өліп қалдымен әктілетіп, соғым ретінде тарту еткен...

Біз бүгінде «жерден алып көрге тығып» өлтіре жамандан жүрген коммунистік партияның күзіреті – (бірінші хатшы Н.Рақышевадан жалған актіге қатысты 5-6 мал маманы сотталып кетпес үшін аупартком бюросы тарапынан шара қолдануды сұрағанмын) екеуі де қылмыстарына орай лайықты жазаға тартылды. Сонау ертеректе орын алған осы оқиғаны неге қозғап отыр деген ойда қалуларыңыз мүмкін. Сөйіп қалған қоламанты не себептен үрлеп жаңғырта маздатқанымызды бірте-бірте түсінетін шығарсыздар деген ойдамын.

Одан бермен тарих дөңгелегі қырдан-қыр аттап, таудан-тау асып төрткүл дүние әлемге үстемдік құрған коммунистік партия келмеске кетіп, заман жаңарып, ғасырдан-ғасырға жалғасқан бодандықтан құтылып, тәуелсіздік алғанымызға жаратқан Тәңірге шүкіршілік етеміз.

Қазіргі таңда елімізде ұйымдасқан сыбайлас жемқорлық әрекеттердің қанатын кеңге жайып, күнделікті өміріміздің барлық салаларын жебір құрттай кеміріп, қоғамымызды тамыры шіріген теректей құлатуға айналғаны мені мазалауда. Ауыз жаласқан қылмыстық топтармен күресеміз деп неше заң қаншама қаулы-қарар қабылданды. Бірақ ешқандай өзгеріс жоқ.

Осыдан 4-5 жыл бұрынырақ Жамбыл облысының Шу ауданында белең алған қылмысты әрекеттер жайлы тәуелсіз «Азат» пен облыстық «Альтернатива» газеттерінде бірнеше ре- дабыл қақтым. Ұлттық қауіпсіздік комитеті мен прокуратураға.

Жамбыл облыстық тәртіптік кеңесіне лақтылы бұлтартпас дәлелдермен шықтым. Өкінішке қарай, бәрі де немқұрайлылық танытып, ауқымды қылмыстар жабулы күйінде қалды.

Мәселен, Көктөбе ауылында қабырғасы қаланып, шатыры жабылған, үш қабатты, 640 орындық мектептің құрылысын аяқтауға республикалық бюджеттен бөлінген 125 миллион теңге қаражаттың 30 миллиондайы талан-таражға түскен. Сол кездегі аудан әкімі құрылысты «ойдағыдай» аяқтадық деп, 2004 жылдың 2 наурызында облыс әкімі Серік Үмбетовты шақырып, жан-жақтан халықты жинатып, мектептің салтанатты ашылуын дүркіретіп өткізген болатын. Содан бері бесінші жылға аяқ басқанымен оқу ғимаратының құрылысы шала істелгендіктен кем-кетігі жетіп артылады. Сондықтан әлі күнге дейін мектепті қабылдау жөнінде мемлекеттік акт жасалмаған. Өйткені, 30 миллион теңге мектеп қажетіне жұмсалмай, желге ұшқан. Қомақты қаражаттың қайда кеткенін сол кездегі аудан әкімі Р. Б-мен құрылысты жүргізген Алматыдағы «Транстрой» мекемесінің бастығы Н. Новиков мырзалар өте жақсы білуі керек. Басқа да әрекеттермен аудан бюджетін 200 миллион теңгеге ойсырағып кеткен әкім мырза жыл өтпей жатып 2005 жылдың қазанында көрші аудан әкімінің орынтағына жайғаса қойды. Сөйтіп, «түйені түгімен» жұтқандар түк болмағандай жайбарақат жүріп жатыр. Олардың даңдайсығандары сонша, жер үсті байлығын тауысып, болашақ ұрпақтарымыздың еншісі – жер асты байлығымыздың да ту-талақайын шығарып, талан-таражға салуда...

Жоғарыда айтып өткеніміздей совхоздың бір жылқысы үшін партбилеттерінен айырылып, қызметтерінен босатылған С. А... пен марқұм А. Д... жолдастардың қылмысы қазіргі тәуелсіз еліміздің атқа мінер мырзаларының ел байлығын қарпып, асау әрекеттерінің жанында түк те емес, «піл мен қанденді» салыстырғандай тұрғыда ғана емес пе?

Кешегі өткен коммунистік партияның ізбасары іспеттес менің үлгі тұтар Президентімнің сүйікті «Нұр Отаны» да ұйымдасқан қылмысты топтармен күресу науқанына бел шешіп кірісетіндей кейін көрсетуде. Ау, ағайын, бесенеден белгілі емес пе, бәленше ұры өз қолын өзі кесіпті дегенді естідіңіз бе?! Түп негізі жоғарыдағы әкім-сымақтардан жасақталған партия халыққа қалай үлгі-өнеге көрсетпек?! Жемқор алпауыттардың

«шортандары» гана емес. «киттердің» өзі осы «Нұр Отанда» жайбарақат маң-маң басып жүрген жоқ па?! Бұлардың негізгі мақсаты – таққа талас.

Алла тағала амандық берсе, биыл күзде асқаралы алпыс жасқа толмақпын. Еңбек өтілім 40 жылға толды. Төле би ауылындағы екі бөлмелі пәтерімді кеңейту мақсатымен 4 бөлмелі саман кірпіш үйдің құрлысын өткен жылдың көктемінде бастағанмын. Жора-жолдас, ағайын-туыс қол ұшын бергенімен басланамызды биыл да бітіруге шамамыз жетпей отыр. Елімізде үй-жайсыз, тыныс-тіршілігі төмен отбасылар жетерлік. Нұрсұлтан ағамыздың сантехник інісінің небәрі 20 жастағы баласы Данияр алпауыт Нью-Йоркте 20 миллион долларға хан сарайындай үй алады. Иманғали бауырымыздың бар болғаны 29 жастағы күйеу баласы Кеңес Рақышев ағылшынның Эндрю ханзадасынан 30 миллион долларлық коттеджін саудаласпай-ақ артық бағасына сатып ала салады. Мұншама қаражат Данияр мен Кеңестің қай ата-бабасынан мұраға қалған екен? Осы қыруар қаражаттың барлығы халықтың, қалың жұртшылықтың несібелі байлығы емес пе?

Шет елдерден үй-жай сатып алу науқаны бекерден-бекер басталмағаны ақиқат. Заңсыз жолмен еселсіз байыған миллиардерлер Нұрекеңнің мәңгілік президент болып қалатынына күмән келтіріп, сеніңкіремей қалған сыңайлы. Олар ертеңгі күні аяқ астынан билік ауыса қалса, бар байлықтарынан айырылып, абақты төрінен орын алмас үшін өздеріне, бала-шағасына жайлы мекен-тұрақтарын ыңғайластыру қамдарымен жанталасып жатқан сыңайлы.

Австриядан үлкен күйеу бала Рахат Әлиевті алдыруға шамасы келмей отырған Қазақстанның келешекте ұры-қарыларын тек шет елдерден іздейтіні шүбәсіз шындыққа айналатындай.

Тағы бір «күйеу баламыз» Храпунов сол қашқын қылмыскерлердің алғашқыларының қатарында «алтын» әріптермен жазылып қалатыны сөзсіз. Ендігі кезек қай күйеу, құда-жекжаттікі екен?! Оны уақыт көрсете жатар. Жаппай шекара асып, қашу науқаны қашан басталмақ? Бұл да тек бір Аллаға аян болар...

Жарты әлемге жар салып ұрандатуды бастаған «Нұр Отан» сыбайлас жемқорлықпен күресте халықтың бар байлығын

қандаладай сорып отырған осындай қаржы алпауыттарынан қағаң түрде сұрап, оларды неге қылмысты жауапкершілікке тартқызбайды. Оған, «Нұр Отан» шындап бел шешіп кірісе алмайды. Себебі, айтпаса да түсінікті. Елімізді алты басты аждаһадай жайлаған жалмауыздардан, тек, тәуелсіз қоғамдық ұйымдар мен оппозиция өкілдерінің жұмыла, қалың жұртшылықты бір кісідей біріктіріп, ымырасыз да аяусыз күресе отырып тазартады деп, нық сеніммен айта аламын!

«Қазақстан» 10 шілде 2008

ШЫҢҒЫСХАНДЫ ДӘРШТЕЙ БЕРГЕННЕН НЕ ҰТАМЫЗ

Ұлттық «Қазақстан» телеарнасы «Шыңғысхан» сериалын қайталап көрсетіп жатқанына біршама уақыт болып қалды. Менің таң қалатыным, 12 ғасырдың соңы мен 13 ғасырдың басында жер жаһанның тең жартысына жуығын жаулаған айбынды да айлакер, қайырымды да қатыгез, қаһарлы да қатыгез қолбасшыны, көрсететін басқа түк қалмағандай, миллиондаған көрерменнің назарына атойлатып ұсынумен әуре. Небір тамаша киноларға өзек болар тақырыптар өзімізден де жетін артылмайды ма?!..

Мәселен, жоңғарлардың жойқын шабуылына төтеп беріп қана қоймай оларға күйрете соққы «сыйлап», елімізді, жерімізді азат еткен Қаракерей-Қабанбай, Қанжығалы Бөгенбай, әруақты Райымбектей батыр бабаларымыз жайлы неге тарихи-деректі кинолар түсірмеске?!..

Болмаса, адырандаған орыс империясына қаймықпай қарсы тұрған Кенесары-Наурызбайдай аталарымыз кімдерден кем?!

Шыңғысхан бет бетімен бытыран жойылуға айналған монғол тайпаларын біріктіріп алып империяға айналдырып, Азия, Еуропаның көптеген елдерін жаулап алғандықтан тарихта өз орнын ойып тұрып орныққан ұлы тұлға екендігінде ешқандай таласым жоқ. Ел-жұрттың алдында ұятқа қалдырған «Көшпенділер» сияқты қойылымға сан миллиондаған доллар қаражат бөлінді, бірақ сапасы жарамсыз болды. Қытай кинорежисерларының туындысы Шыңғысхан

телесериалының шынайы да тартымды түсірілгеніне сөз жоқ, көпшілік дән ризашылықпен қызығуда. Осы киноны қайтара зерделей тамашалаған соң мынадай пікірге тоқтағандаймын: Шыңғысханның сауаты жоқ қараңғы болғанымен балғын балалық шағында өзінің тетелес бауыр інісін садақпен ағын өлтіргені, ел билеу тәсілі, есейген шағында қызыл шарапқа әуестеніп, қос-қостан бірнеше тоқал алғандығы жоғарыдағы лауазымды шенеуліктерге әбден ұнап қалған сықылды. Осыған орай «нұрлы жолды» көкеге құлақ қағыс ретінде айыптағым, Темучиннің қиын-қыстау шақтарда қарапайым ақылгөйлердің ақыл кеңесіне жүгінетіні әр кезде байқалады. Тіптен сол ақылгөйлердің жағымпазданып-жалпаптануға бой ұрмайтындығын біле тұра, оларды өзінің қас жауларының арасынан таңдағаны ұлағатты үлгі-өнеге емес пе?!

Шыңғысханның қанішерлі-қағалдығы балғын-балалық шағынан басталғаны белгілі. Телехикаяның 2-бөлімінде әкесі Ясукай татарлардың қолынан тамаққа уланып қайтыс боларында 13 жасар Темучинге сол елден кек алуға аманат қалдырады. Қанды кекті аманат 22 жылдан соң алапаты қырғынға ұласа орындалғанына қалың көрермен куә.

«Шыңғысханның» қай бөлімін алып қарасақ та, әрдайым ағыс-шабыс аласапыранда сұрапыл майдан.

Еліміздегі киелі Шу өңірінің тарихына көз жүгіртсек, XIX ғасырдың алғашқы жартысында рулас ағайындарын жан-жақтан жинап, тоған қаздырып бау-бақша егін ектіріп отырықшы елге айналдырған Биназар батырдың Қоқан басқыншыларынан ата-мекенімізді қорғау соғысында ерен ерлік көрсеткені ақиқатты шындық. Еліне, халқына жасаған жақсылығы шексіз Биназар баба туралы бұрнағы жылдар «Жас Алаш» пен «Азат» газеттерінде толыққанды мақалалар жарық көрген. Көршілес болыстықтан бөлініп, Биназардың Дуана атты баласы болыс болып сайланарда бақталас әріптесі қызғанышпен оның атының үзенгісі мен таралғысына жаққан удан мерт болады. Кейінірек Биназар батыр сол іші тар, қанішер болыстың тамаққа қосқан уынан қайтыс боларында ағайындарына әкелі-балалы яғни өздері үшін қандарын дауламауды көршілес, Сәмбет жұртымен тату-тәтті тұруларын. Хантауының Сұңқар шыңы өзегіне жерлеулерін, сол маң екі рудың шекарасы болсын деп, өтінген екен. Не деген мәрттік.

не деген әулие десеңізші!!! Ұрпақтарына осындай ұлағатты із қалдырған Биназар баба жайлы неге кино шығармасқа!?

Жарғы әлемді тітіренткен қаһарлы Шыңғысханды жерлеу рәсіміне қатынасқан мындаған адам қырылып, зиратының қайда қалғаны да белгісіз. Ал, көрікті Сұңқар шыңының баурайына жайғасқан Биназар бабаға кесене, қонақ үй тұрғызылып басына мінәжат етіп келушілер түнеп, ауру-сырқауларынан айығып, зарыға күткендер сәбилі болып, қуанышқа кенеліп жатқан жандар осы өңірлі аймақ тұрмақ Республика көлемінде жетерліктей. Ұлының – ұлылығы осында емес пе!

«Қазақстан» 2.10.2008

ӨЗГЕЛЕРДІҢ ӨРІСІ КЕҢЕЙІП БАРАДЫ

Жақында, 5-қараша күні «Евразия» каналынан «Пусть говорят» бағдарламасын тамашалап, қайран қалдым. Шетелдікке тұрмысқа шыққан орыс келіншегінің 5 жастағы қызының тағдыры талқыға түсті. Ханс Йоханссон: «Қызымды ұрлап кетті» деген желеумен оның анасын Швед түрмесіне қамағады. Миллиондаған кронға қызына үй сатып та алады. Ханстың әкелген сый-сыяпатынан бас тартып, жас жеткіншек анасының туыстарынан айырылмай, әкесіне мүлдем жақындамай қояды.

Балғын бүлдіршін мен оның анасының тағдырын хабарға қатысқан орыс зиялыларының жан-тәнімен қорғағандығына қарап қайран қалдым. Көрші ағайындарға қызыққаным соншалық, өзіміздің шетелдіктерге кетіп жатқан жеткіншектерімізді ойладым. Біз олардың қайсысын қорғап, қайсысының тағдырын бақылап отырамыз. Рас, кезінде ұлт жанашырларының бұл мәселеге қатысты біраз шырылдағаны есімізде. Бірақ, оған біздің безбұйрек билік құлақ асты ма? «Ләпнай тақсырмен» таңын атырып, күнін батырып жүрген халық қалаулыларында не қауқар болсын. Менің, тіпті, балаларды шетелге асыруға жоғарыдағы билік иелерінің тікелей қатысы бар ма деген де күмәнді ойым бар. «Пусть говорят» хабарына қонаққа келген орыс зиялыларының әкесі швед балаға аса зор құрметпен қарап, оның тағдырына

алаңдаушылық танытуын, шынайы көңіл күйлерін білдірулерін аса үлкен азаматтық деп қабылдадым. Ал өзімізге келсек, көңіл құлазиды. «Тұңғыш президентіміз «мың өліп, мың тірілген» халқының мәртебесін көтерудің орнына өзгелердің мұңын мұндап, жоғын жоқтауда. Жергілікті ұлт шоғырланған ауыл халқының жай-күйі адам төзгісіз ауыр жағдайда. Тұрмыс-тіршілігі құлдыраған үстіне құлдырап барады. Азаматының басын бағаламайтын билік ұрпақтың ертеңгі болашағына мүлдем алаңдаушылық танытып отырған жоқ. Сондықтан да, біз бейбаққа рухани жағынан өшкендері жанып, өлгендері тіріліп жатқан орыс халқына қарал қызығып, неткен бақытты ел деп таңданудан өзге не қалды?

«Қазақстан» 20.11.2008

АВТОКӨЛІКТІҢ МІНДЕТТІ ТӨЛЕМДЕРІ АСПАНДАП БАРАДЫ

Сақтандыру полисін күштеп алдыру көлік жүргізушілерін тал түсте тонау. Біз қазір батыс пен шығыс елдерінің пайдаланып, пайдаланып болғаннан кейін жарамсыз қылып, лақтырып тастаған көліктерін мінгенімізге мәз-майрамыз. Рас, көлік қазіргі замандағы қажеттілік құралының бірі.

Тәуелсіз ел болып, өз бетімізше тірлік қылып жағқанымызға 20 жылға жуықтады. Бірақ, өзімізде тәуелсіз елімізде автокөлік құрастыратын бірде-бір жөні түзу зауыт жоқ. Басқа өнеркәсіп ол өз алдына тұралап жатыр. Біз қазір неге сонша бейшара күй кешіп жағырмыз? Елімізге Жаратқан сыйлаған жерасты жерүсті толған, орасан зор байлыққа ие емеспіз бе? Неге соларды шетелдік алпауыттар ту талақай етіп, талап алып кетуі керек? Неге оның қызығын бүгін біз, ертең бала-шаға, немере-шөбере көрмеуі керек? Енді ойлап қараңыз, сол атғай қалап әзер жеткізген көліктер халыққа қандай жақсылық әкелуде? Керсінше, кедендік рәсімделуден бастап, жаңадан тіркеліп, басқа нөмірге ие болғанға дейін жұрттың қалтасын қағып, шенеуніктердің әмианын қампайтуда. Одан қала берді, ол көліктің жыл сайынғы салығы бар, сақтандырылуы тағы өз алдына әңгіме. Оған жанар-жағар майдың қымбатшылығын қосыңыз. Сақтандыру бағасы күн санап өсіп барады. Мәселен,

мен 1992 жылы шыққан «Ниссан-Санни» (1,6) автокөлігімді сақтандыру үшін өткен жылы 1800 теңгедей төлесем, биыл 4081 теңгені санап бердім. Алматы секілді үлкен жерлерде 15 000 теңгеден асады деп естимін. Енді бұл не масқара! Көлікке қатысты түсетін сол қыруар қаржы ой-шұңқырлы жолдарды жөндеуге жұмсалып жатса кәнекей?! Бұл сорақылық халықты тапа тал түсте аямай тонау емей немене? Өркениетті елде әр көлік иесі көлігін өз қалауымен, жауапты мекемемен заңды түрде келісім шартқа отыру арқылы сақтандыра алады. Біздікін не дерінді де білмей дал болады екенсін?

«Қазақстан» 23.10.2008

ҚОҒАМЫМЫЗҒА ТҮБЕГЕЙЛІ ӨЗГЕРІС ҚАЖЕТ

Тәуелсіз ел атанғанымызға жиырма жылдың жүзіне жуықтады. Бұл аз уақыт емес. Сол кезде дүниеге келген сәби бұл күні кәмелеттік жастан асып, шаңырақ көтерер шаққа жетті. Ал біз әлі... «Орасан зор қазба байлықтың арасында отырып, біз не деген сорлы, не деген бейшара елміз» деген ой мені жатсам да, тұрсам да мазалайды.

Президенттің халықтар достығын басты назарда ұстау бағытын қос қолымды көтеріп қолдаймын. Бірақ, еліміздің түп қазығы – қазақ ұлтының ар-намысын, мәртебесін жоғары көтеруге көңіл бөлсе, нұр үстіне нұр болар еді. Астананың да Сарыарқа төсіне орын тепкені бүгінгі экономикалық қаржы дағдарысына едәуір септігін тигізгені анық. 70 жасқа жақындаған Нұрсұлтан Әбішұлына шынымен де жаным ашиды. 5-10 жыл емес, бақандай 20 жыл ел басқару оңай ма? Рахаттың лаңы анау, кешегі қайнатасына «тасадан оқ атып» жатқаны. Тағы бір «күйеубала» - Храпунов та артынып-тартынып шетелге қашты. Енді қаншама жақын-жұрағатының буынып-түйініп бір түнде зытуға дайындалып отырғанын Жаратқан ием ғана білер. Тұңғыш президентіміз бүгінгі таңда мемлекетіміздің бас тізгінінен айырылып қалған жоқ па екен деп қауіптенемін. Елімізді келімсек-миллиардер, олигархтар билеп-төстеп отырғаны анық сияқты. «Мәңгілік президентке қарағанда қарауылдық қызметте қоңыртөбел тірлік етіп жүрген менің ұйқымның тыныш екеніне тәубе» деймін кейде.

Жуырда көлігіме дөңгелек іздедім. Әрең дегенде Шу шаһары базарының бір түңкірінен іздегенім табылды-ау. Сұдай жаңа дөңгелектердің жазуына назар салсам, Беларусь елінде жасалған екен. Өз көзіме өзім сенбедім. Қолхоз-совхоздарын сақтан, трактор машиналарын қаз-қалпында жұмыс істетіп, қазба байлыққа кедей болса да, халқын тұрақты тірлікпен қамтамасыз етіп отырған Беларусь басшыларына риза болып қалдым. Бізде, керісінше, ауылдар мен кәсіпорындардың тоз-тозы шығып, бар байлығымыз ұстағанның қолында, тістегеннің аузында кетіп, ел ауыр күйзеліске ұшыраған жоқ па?! Мәселен, Шу қаласында жұмыс істеп тұрған қант, темір-бетон, К-700 тракторларын жөндейтін зауыттардың баығыда-ақ ту-талақайы шығып, ғимараттары бұзылып, бірнеше мыңдаған адам қам-қарекетсіз қалды.

«Нарықтық экономикаға көшеміз» деп экономикамыздың барлық тұтқаларын жекешелендіріп жібердік. Осының кесірінен бағаға не бола алмай, күнделікті тұтынатын зәру заттар қымбаттаған үстіне қымбаттап кетті. Ұлттық теңгеміз құнсызданып, шетел валютасының көлеңкесінде қалып қойды. Осы себептен де шығар, президенттің бүкіләлемдік ортақ ақша жасайық деп жүргені. Біздіңше, бұл бастама орындалмайтын арман сияқты. Тәуелсіздік алғаннан көршілес қырғыз, өзбек, түркімен, тәжік ағайындарымен бір ортақ ақша шығарып, ортақ базар нарығын қалыптастырғанда, біздің халқымыздың тұрмыс деңгейі әлдеқашан жақсарып кететіні анық еді. Және қоғамымызда сыбайлас жемқорлық барлық салада жегі құрттай кеміріп жеп жатыр. Бұдан құтылудың бірден-бір жолы – билік құралын жүрегі халқым деп соғатын ары да, жаны да таза азаматтармен түгелдей жаңарту.

Жас Алаш, №23-24, 19.03.2009

САТЫЛМАҒАН НЕҢ ҚАЛДЫ?

Алғаш егемендік алған жылдары өз еркіміз өзімізге тніп, «Алла тағала енді жарылқайтын болды», деп қуанып едік. өйткені тұңғыш Президентіміздің өзі кезінде: «Біздің бар байлығымыз Орталыққа – Мәскеуге кетіп жатыр, тек 20 пайызға жуығы ғана республикамызға тиесілі» дегенін көпшілік әлі

ұмыта қойған жоқ. Ал, бүгінде қандай уәж айта аламыз?! Қара алтынымыз батыс елдеріне, Ресей мен Қытайға, мысымыз кәрістерге, алтын-күміс, түсті металдарымыз жебірейлерге, көмір-теміріміз үнділік Митталға тағы басқалардың иеліктеріне өтіп, ту-талапайға түсті, жерімізге дейін, ұрпағымызға дейін шетелге сатылып кеткен жоқ па?!

Ертеңгі күні келешек ұрпағымыздың алдында не деп ақталамыз, оларға қай бетімізбен қараймыз. Бізде сатылмаған не қалды?! Тіптен, тәуелсіздігіміздің жарқын белгісі іспеттес мемлекеттік наградалардың өздері лайықты иелерін тауып жатыр ма?! Мәселен, ең жоғарғы Халық қаһарманы атағының кімдерге берілгені көпшілікке беймәлім. Жоғары мемлекеттік наградалар тек Президенттің таңдаулы пәрменімен ғана берілетін көрінеді. Халық қаһарманы атағын сондықтан да шығар алғашқылардың қатарында дәрігер-ғалым Мұхтар Әлиевтің омырауына жарқырата таққаны.

Дәл қай кез екені есімде жоқ. 1990 жылдардың соңына таман Бішкекте Шыңғыс Айтматов пен Мұхтар Шахановтың бірлесіп жазған «Күз басындағы аңшының зары» кітабының тұсаукесер рәсімі өткізілген-тін. Бұл айтулы шараға басқалармен қатар мен де қатысқан едім. Осы кеште дүйім жұрттың алдында Мұхтар Әлиевті таныстыра келе – Қазақ халқының батыры, - деп сөз бергенде, ұяттан жерге кіріп кете жаздағаным бар. «Халық батыры» сол кезде кітап туралы келелі пікір білдірудің орнына Нұрсұлтан Назарбаевты мақтаумен есіл уақытты зая кетіргені әлі есімнен кетпейді.

Өткен істі өтті деп қоя салуға болар еді. Мына жайт сөнөйін деген қоламтаны маздаға бықсытпағанда. Жақында ғана теледидардан Австрияның Вена қаласында Халық қаһарманы, академик Мұхтар Әлиев сол елдегі Қазақстан елшілігіне арызданып, сүйікті ұлы Рахат Әлиевті жамандапты: 5 мың сурасын, төлқұжатын, т.б. дүниелерін тартып алғанын, елге жете алмай жүргенін көрсетіп жалпақ әлемге паш етті. Пайғамбар жасынан әлдеқашан асып кеткен Мұхтар ақсақалдың шағымдануының себептері де жоқ емес шығар. Арызы «Жас Алаш» газетінің 37-ші санында жарияланды. Содан екі күн өтпей Мұхаң әлгі айтқан сөзінен айнып шыға келді, өз қолымен жазған арызынан аяқ асты бас тартты.

Қаншама қатыгез, қанішер болса да баласының туған

әкесіне қиянат жасауы қисынға келмейтін сияқты. Меніңше Мұханның бұл қылығы – қылмыскер баласын жер-жебіріне жеткізе жамандап, елге жақсы жағымен бейкүнә тазалығымен оралып, кезінде ие болған абыройлы-даңқы мен «Халық қаһарманы» атағын қайткенде де сақтап қалу мақсатындағы айла-амал секілді.

Бұрындары, баспасөз беттерінде еліміздің мәңгілік Президентіне құдандалы-жекжаттығын пайдаланып, академик Әлиев көптеген әріптестеріне озбырлық жасағаны ашық жазылған болатын. Енді міне, «Атана не қылсаң, алдыңнан сол шығадының» кері туып отыр.

«Тау баласы тауға қарап өседі» демекші, жоғарыдағы көкелерінен үлгі-өнеге алып, жергілікті жердегі басшы-қосшылар да білгенін істеуде. Атап айтсам, өзінің туып-өскен Шу ауданының тозығын шығарып, қабырғасы қаланып, төбесі жабылған Көктөбе ауылындағы 640 орындық мектептің құрылысын аяқтауға республикалық бюджеттен бөлінген 125 млн. Теңгенің 30 млн. теңгесін талаң-таражға салып кеткен ауданның бұрынғы әкімі «Құрмет» орденімен марапатталды. Қандай еңбегі үшін үлкен сыйға ие болғанын қалың көпшілік түсіне алмай зар. Сонда біз қандай мемлекетте өмір сүріп отырмыз?! Әлде қызмет орындарының сатылатыны сияқты наградалардың да белгіленген бағасы бар ма? Мемлекеттік медаль алу үшін, тіпті ауылдағы қарапайым мұғалімнің санатты дәрежесін (категория – авт) жоғарылатуға ғана бірнеше ондаған мың теңге қаражат қажет екен. Осындай жағдайда «Құрмет», «Парасат», «Даңқ», «Отан» тәрізді ордендердің белгіленген «ставкалық» құны қанша тұратындығы бір Құдайға ғана аян.

Шамасы, бұл әрекеттерді көзімен көріп отырғаннан кейін елімізге танымал қоғам қайраткері, ақын Мұхтар Шахановтың: «Бүгінгі таңда маған қандай да болмасын жоғары мемлекеттік награда тапсыратын болса, одан бас тартамын. Өйткені сол марапаттарды иеленген ұры-қарылардың қатарында жүргім келмейді», – деп ашық айтқаны да сондықтан болар.

Қазіргі қалыптасқан жағдайға қарап, жан дүниесі таза болса Мұхтар Әлиевтің өзі ең алдымен халықтан кешірім сұрап, жоғары дәрежелі атақтан бас тартып, басқаларға үлгі көрсетуі керек. Олай болмаған жағдайда бел баласы Рахатқа оңды тәлім-тәрбие бере алмағаны үшін экс-құда, академик Мұхтар Әлиевті

Халық қаһарманы атағынан айыру жолдарын қарастырған абзал. Және де әртүрлі деңгейдегі орден-медальдарды кездейсоқ иеленген шенеуніктердің іс-әрекеттерін әділетті тұрғыда қарап, қажет болса наградалардан айыру шараларын қолға алу керек. Өйтпеген жағдайда, мемлекетіміздің атақ-абыройына нұқсан келіп, қара күйе жағылатыны сөзсіз.

«Қазақстан» 4.06.2009.

«АСПАН АСТЫ ЕЛІ» ДЕП ҚОЛПАШТАУЫМЫЗҒА ЖОЛ БОЛСЫН?!

Соңғы уақытта баспасөз бетінде де, көгілдір экранда да ауызекі сөйлей қалсақ, көрші Қытайды «Аспан асты елі» деп әспеттеуді дәстүрге айналдырдық. Осы күні жағымпазданып, жарамсақтану қайдан шыққан, соны түсіне алмай-ақ қойдым. Әлде, бар қазба байлығымызды, яғни темір-терсектен бастап, алтын-күміс, мұнайға дейін Қытайға жөнелтіп, пайдаға қарқ болып жүрген алпауыттардың ойлап тақаны ма, бұл?! Әлде, сол Қытайдың жылтырап, жабысып-тырысқан арзанқол киім-кешегін қапшықтап тасып жүрген саудагердің айтып жүргені ме, түсіне алмадым. Шындап келгенде Қытайды «Аспан асты елі» деп әспеттегенше, күн шығыс елі деп атай салсақ та болады ғой.

Қазақтың несібесіне біткен асыл металдарды қытайға су тегін тасып беріп, енді, «қара алтын» мұнайға да жол аштық. Бүгінгі таңда біз Қытайдың шикізат өндіруші автономиясы іспеттіміз. Өзіміз жатып кеп жамандап жүрген, кешегі келмеске кеткен Кеңес дәуірінің 60-жылдардағы көсемі Никита ХРУЩЕВ жарықтық, жер дауын қозғаған Қытай басшыларына: «Сендердің шекараларыңҰлы Қытай қорғанының ар жағы» деп «ауыздарына құм құйған» еді. Сол қорғанды қытайлықтар біздің батыр да ержүрек ежелгі ата-бабамыздан қорыққаннан салмап па еді?! Ал, біз болсақ, Өр-Алтай өңірінің ең шұрайлы жерінің едәуір бөлігін қысық көз шүршітке тарту етіп жібердік. Бұл да ащы шығдық.

Аярылықпен жымып, бауырымызға сұр жыланды кірген қытайлықтардың ұзын саны қанша бүгін? Бұған есеп жүргізіп жатқан бір адам жоқ. Қаншасы киелі жерімізді иеленіп,

қаншасы қаракөз қарындастарымыздың жүрегін жаулап жағыр?! Қонақжай да, дархан көңіліміз баршаны құшақ жап қарсы алып, төрге шығарып, тайрандатып қоятын болдық. Кезінде аш-жалаңаш, пана іздеп келген жұрттың бәрін бағып-қағып едік, солардың ұрпағы бүгінде төбемізге әңгір таяқ ойнатып, ар-намысымызды таптауға дейін барып отыр. Бұған да жол ашқан өзіміз. «Әпкәм жездемнен өткен сорақы» демекші, бүгінгі таңда «Аспан асты елі» деп әсиеттеп жүрген қытайдың елдігімізге, ұлттығымызға қауіп төндірмесіне кім кепіл?!

Қарап отырсақ, біздің туымыз көк аспан түстес, шуағын шашқан күн қыран құспен көмкерілген, ендеше біз өзімізді «Аспан үсті елі» деп ағайық, не дер екен сонда. көрерміз?! Халқымыздың бүгінгі тыныс-тіршілігіне қарап «аспан үсті тұрмақ, жер үсті еліне эзер жетесіндер» деп жүремесе болар да...

Қазақстан, №38, 22.10.2009

АСТАНАДАН ОРЫН ТАБЫЛМАСА ШУҒА ОРНАТАЙЫҚ!

Халқымыздың төбе биі атанған Төле би бабамыздың кіндік қаны тамған мекені, тоғыз жолдың торабы – Шу ауданының қай кезде құрылғаны туралы әртүрлі пікірлер айтылып, нақты мерзімі осы уақытқа дейін анықталмай келген-тұғын...

Осы себептен аудан әкімі Б. Қарашолақовтың тапсырмасымен 2007-жылдың 16-қаңтарында Алматы қаласындағы мұрағатта болып дәлелді деректерге қол жеткізген едім. Мемлекеттік мұрағаттың №10-07-03 анықтамасында: «Бүкіл ресейлік Орталық Атқару комитетінің 1930-жылдың 23-шілдесінде шыққан қаулысы негізінде округтер таратылып, оның орнына аудандық әкімшілік-басқару ұйымдастырылады. Осы қаулымен жаңа құрылған 121 аудан қатарында Шу ауданы құрылады, Орталығы Шу селосы» деп тайға таңба басқандай етіп көрсетілген.

Осыған қарамастан кейбір бұрмалаушылардың салдарынан біршама қызу пікірталас туындағанын несіне жасырасып, Алайда, Шу ауданының құрметті азаматы Әбжапар ЖАҚЫБАЕВ

ақсақал, қарымды қаламгер Сәрсембай ҚАЖИЕВ, М.Дулати атындағы орта мектептің директоры Тұңғышбек БАЙҚҰЛОВ сынды азаматтардың белсене араласуымен, сондай-ақ, елімізге танымал қайраткер, тарих ғылымдарының докторы Мәмбет ҚОЙГЕЛДИЕВтің тұжырымды қорытындысымен тарихи деректің бұрмаланбай нақтылауына қол жеткіздік.

Сең қозғалған соң. Бірнеше мәрте бас қосу жиындары өткізіліп, 2010-жылы Шу ауданының құрылғанына 80 жыл, Шу қаласының қала мәртебесін иеленгеніне 50 жыл толатынына орай кең көлемде атап өтуге комиссия құрылды. Мемлекет тарапынан, яғни, аудан бюджетінен қаржы дағдарысына қатысты қаражат бөлінбейтіндіктен, демеушілердің көмегіне сүйену мақсатымен қор ашылды. Комиссияның алғашқы отырысында: «Қазақ хандығының киелі Шу өңіріндегі Қозыбасыда құрылғанының 555 жылдығына орай (1456ж.) Керей-Жәнібек сұлтандарға ескерткіш орнату керек» деген ұсынысым көпшіліктің қолдауына ие болып, аудан әкімі Б.Қарашолақов мырза бірнеше ескерткіштің авторы Алтыбай Орманов деген азаматқа болашақ ескерткіштердің сұлбасын жасатты. Ұлтымыздың ұлылығын паш ететін ауқымды шараға қыруар қаражат керек екендігі мәлім.

Халыққа, қарапайым мұғалімдер мен дәрігерлер, т.б. қызметкерлерге ауыртпалық салмайтын дархан жанды қалталы мырзалар бой көрсететін шығар деген үміттемін. Монғол еліндегі 230 тонна таза күмістен орнатылған Шыңғыс ханның ескерткішін бір ғана кәсіпкердің өз қаржысына жасатқанын қайбірде Ұлттық арнадан айтылды да. Жағ-жұрттық «жұлдыздарға» миллиондаған қаржысын бей-берекет шашып жүрген қаракөз бауырларымыз елдігіміздің ерекшелігін айшықтайтын – Қазақтың мемлекет болып қалыптасуының іргесін қалаған Керей-Жәнібек хандарға ескерткіш салуға ат салысса.

Дей тұрғанмен, бүгінде қалың жұртшылықтың назарын аударып қана қоймай, ұлттық намысымызды қоздатып, жүздеген миллион теңге жұмсалып, Елордамыз Астанадан орын табылмай, қоқысқа тасталған хандарымыздың ескерткішін ел болып, кеңінен ақылдасып, Шу ауданындағы көрікті жерге орнатсақ, жараспайды ма?!

Қазақстан, №43 (283), 26.11.2009

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ АҚПАРАТ МИНИСТРЛІГІ
МӘДЕНИЕТ КОМИТЕТІ

*Жамбыл облысы, Шу ауданы,
Толе би ауылы тұрғындары
М. Уақтегі, С. Зәуірбеков,
А. Есеналиев және т.б.*

Құрметті ағалар!

Мәдениет және ақпарат министрлігінің Мәдениет комитеті Сіздердің Жәнібек пен Керей хандарының ескерткіштеріне қатысты Министрлікке жолдаған хатыңызды қарап, төмендегіні хабарлайды.

Қойнауы тарихқа толы, Қазақ хандығының туы тігілген киелі Шу өңіріне қазақ хандарының ескерткіштерін орнату туралы игі бастама көтеріп, тарихымызға ерекше құрмет көрсетіп отырғандарыңызға алғысымызды білдіреміз.

Алайда, тарихшы, этнограф және өзге де ғалымдарымыз жасаған жан-жақты сараптама қорытындысы аталған ескерткіштің көркемдік деңгейі, киім үлгілері, материалының сапасы сын көтермейтіндей, төмен дәрежеде орындалғанын көрсетіп берді.

Мұнымен қоса, ескерткіштің Астана қаласы әкімдігінің қаржысына салынуына байланысты бұл мәселені шешу әкімдіктің құзыретіне жататынын қаперлеріңізге саламыз.

Аталғандарға орай, Сіздер көтеріп отырған мәселенің оң шешімін табу екіталай.

Десе де, Жамбыл облысының әкімдігі Жәнібек пен Керей хандарға арналған ескерткіштерді орнататын жер мәселесі мен қаржыландыру көздерін шешіп, тиісті ұсыныс түсірген жағдайда, аталған мәселені Қазақстан Республикасында орнатылған ескерткіштер мен монументтер жөніндегі Мемлекеттік комиссияда қарауға дайын екенімізді жеткіземіз.

Төраға орынбасары І. Қозыбаев

ЕСКЕНДІР АЛЕКСАНДР ТІЛІНДЕ СӨЙЛЕЙ БЕРЕ МЕ?

Мәдени-мұра бағдарламасының аясында Шу ауданы әкімдігінің мәжіліс залында «Шу ауданының тарихи-мәдени ескерткіштерін қорғау, сақтау, қалпына келтіру және пайдалану мәселелері» тақырыбымен «дөңгелек үстел» отырысы өтті. «Әлкетану» қоғамдық қоры, Жамбыл облысы әкімдігі мәдениет басқармасының «Тарихи-мәдени ескерткіштерді қорғау және қалпына келтіру дирекциясы» мен Шу ауданы әкімдігі, мәдениет және тілдерді дамыту бөлімінің ұйымдастырған алқалы басқосуы, маңызды да өзекті тақырыптарды қозғап, жиналған көпшілік көңілінен шыққандай әсер етті...

Аудан әкімінің орынбасары А.Нәметқұлов, облыстық мәдениет басқармасының қызметкерлері Нұрқат Серікбаев пен Күлжан Көпжасаровалардың тарихи ескерткіштердің мән-маңызы және оларды қорғау турасындағы пікірлері көпшіліктің ойын дөп басты. Дегенмен, жиналғандардың дені қарақөз қазақтар ғана болғанымен, өзге ұлт өкілдерінен ешкім қатыспаса да, тараздық қонақтарды бастап келген «Ежелгі ескерткіштер – Қазақстанның алтын қоры» атты жобаны үйлестіруші Ескендір Торбеков мінберге шыға салысымен. Мен орыс тілінде сөйлеймін деп, «айды аспанға бірақ шығарды». Айтқан ойы түсінікті болғанымен, өң қазақтар арасында ресми тілде көсілгені, «Жаздың шіліңгір шілдесінде қыстық тон мен бөрік киіп алғандай» әсер етті. Елбасының өткен жылдары – қазақ пен қазақ қазақша сөйлесуі керек дегені, Ескендірге желге ұшқан қаңбақ құрлы да ой салмағаны-ау.

Лауазымды қонақтар өз ойларын ортаға салып болғаннан соң, көкейімді ұлттық намыс кернеп, орнымнан көтеріліп:

- Ескендір мырза мен сізді 1990 жылдардың басынан танушы едім, көбіне Жамбыл облыстық «Азат» қозғалысының жетекшілерінің бірі болған Асқар Сырғабаевтың жанынан көретімін. Мемлекеттік мәдени-мұра бағдарламасы бағытындағы қызметіңіз құтты болсын! «Айтпаса сөздің атасы өледі» демекші, бүгінде мемлекеттік тіл мәселесі жан-жақты көтеріліп жатыр. қоғам қайраткері Мұхтар Шаханов та жан-тәнімен шырылдап жүр. Президентіміз ана тілімізде керемет шешен сөйлейді. Қазақша білмейтін Премьер-министріміз

Кәрім Мәсімовтың өзі мемлекеттік тілде сөйлей бастады емес пе?! Ескендір бауырым, көңіліңе келсе де айтайын, мынадай мемлекеттік маңызы зор қызметтің тұтқасын ұстап отырып, қазақша сөйлемеу – ұлттығымыздың ұлылығын сыйламау. Келесі келгеніңде мемлекеттік тілде сөйлеуге тырыс. - деп ашық айттым.

Есекең алғашқы сауалыма қазақша жауап қайтарғансыңды. Оның жауаптарын Ақсу ауылдық округінің әкімі Талғат Итекеев толықтырып берді. Бірақ мемлекеттік тіл туралы, қазақша үйреніп, алдағы уақытта сөйлеу жайлы Ескендір мырза лям-мим дей алмады.

Бүкілхалықтық, мәдени-мұра бағадарламасы аясында лауазымды қызмет тұтқасын ұстаған Ескендір Торбековтер мемлекеттік тілімізге жүрдім-бардым қарап, немқұрайдылық танытса, өзге ұлт өкілдеріне «Қазақша үйреніңдер!» деп қалай айта аламыз?!

Ар-Ай, 10.09.2009

АЙЛАКЕР ПАТША ҚАЛАЙ ҚУТЫЛДЫ?!

Баяғыда жер үсті мен жер қойнау-қонышы қазба байлыққа өте мол ел болыпты. Сол елдің патшасы дәм-тұзы таусылып, бақилыққа атанарда өзінің таңдаған мұрагеріне ақыл-кеңес айтып:

- Жаратқан Тәңірі бізге сыйлаған байлықты аяма, шет жұрттарға тарата бер. Әр елде ат басын тірейтін хан сарайындай жайларың болсын. Ал, мына хаттарды қиналған сәттерінде ретімен ашып оқырсың, - деп қоштасып қалдырады.

Жас патша өсиетті бұлжытпай орындап, ел байлығын талан-таражға салып, алтын-күміс, т.б. асыл тастарды шет жұртқа тасып, зәулім сарайлар салдырып, жақын-жұрағаттарын шексіз байыта бастайды. Халық аш-жалаңаш күй кешіп жүргендіктен наразылықпен толқи көтерілер сәтте, оның есіне өсиет-хаттар түсіп, алғашқысын жеделдете ашады:

- Барлық кінәні маған аударып, мені жамандай бергін депті. Қуанған патша дәл солай істейді. Бәрібір халықтың жағдайы түзелмейді. Олардың тұрмыс-тіршілігі төмендеген үстіне төмендей түседі. Қалың жұрты ашынып, қайтадан ереуілге шығар кезде, сасқалақтаған патша келесі хатты ашады:

Халыққа уәдені үйіл-төге бер. Тіптен жас балаларға кәмпит үйлестіргендей алдап-сулап сый-сыяпаттар да жасай бергін, депті...

Патша ондаған жылдар бойы ананы істеймін, мынаны бүйтемін деп қысыр сөзбен жұртшылықты алдаусыратып, шетке ел байлығын тасуды тоқтатпай, екі-үш күйеу балаларына қыруар қазынасын қарауылдатып қояды. Соңыра әбден алданғанын білген қалың көпшілік ашу-ызаға бой алдырып, енді ешқандай уәдеге сенбейміз деп, жаппай көтеріліске шығады. Не істерін білмей асып-сасқан патша соңғы хатты ашқанында:

- Енді қашып-құтылсаң ғана жаның қалады, деген екен. Сөйтіп айласын асырған патша алдын ала даярлаған ұшатын кілемге бала-шағасын отырғызып, шет жұрттағы қазынасы тығылған елге бағыт алыпты...

Бар қазба байлықтан тап-таза жұрдай болып алданған елі санын соғып өкінішпен тақыр кедей халыққа айналыпты...

Осы шындыққа бергісіз аңыз ертегіні жақында қызметтес Кенебай деген әріптесімнен естіп, япырмай, оның осы айтқандары біздің елдің хал-ахуалына дөп келгендей екен. Қашқын патшаның іс-әрекеттері менің мәңгілік Президентімнің аяқ басысына ұқсас па қалай, одан бетін аулақ қылсын деп, таңқалып, қағаз бетіне түсіруді жөн көрдім.

Шындығында да, тәуелсіз ел болғанымызға жиырма жылға жуықтапты. Етек-жеңімізді жиятын кез әлдеқашан болған жоқ па?! Жаратқан ие сыйлаған қазба байлықты шет жұрттарға қашанғы таратып, талан-таражға сала береміз. Ертеңгі ұрпақтарымыздың алдында не деп, жауап береміз, не деп ақтала аламыз?!

16.08.2009

ХАЛҚЫН АЯМАЙ ТОНАҒАН АЛАЯҚТЫ ҚОРҒАП, АЛЫП ҚАШҚАННАН НЕ ҰТТЫҚ?!

Киелі Шу өңірімен іргелес жатқан Қырғыз еліндегі жақында болып өткен мемлекеттік төңкеріс бізді де бей-жай қалдырмай «көк сандықтан» таралатын күнделікті оқиғаны қалт жібермей хабардар болып отырдық. Айырқалпақты ағайындардың

ауызбірлікті табанды-қайсарлығына таңданбасқа лажым қалмады. Күні кеше ғана туған-туысқандары мен бауыр-бала-шағасын алшандатып, жалғанды жалпағынан адымдап, көзін шел басқан Құрманбек Бакиевтің аянышты-мүсәпір халын көргенде, «көп асқанға – бір тосқауыл» болатыны тайға таңба басқандай анық байқалды.

Әрине, алақандай ғана қазба байлықтан жүрдай Қырғыз елін ұлан-байтақ Қазақстанмен салыстыруға келмес. Дегенмен, ашығын айтсақ, ертеңгі жеткіншектеріміздің несібесі туталақайға түсіп, тоналып жатқан жоқ па?! Айдаһардай арандары ашылған Ким, Машкевич, Шодиев, Ибрагимов, Митгалдай жат жұрттық алпауыттармен таласа «күйеу балаларымыз бен қыздарымыз» да әп-сәтте байып шыға келді емес пе?! Біз болсақ аш-жалаңаш жүрсек те, тыныштық болсын мен уақыт өткізіп жатырмыз... Көрші қырғыз жұрты бір кісідей жұмылып, Бакиевтің «отбасылық» режиміне қаймықпай қарсы тұра білді. Іргелес елдердің көсем-ағаларының ақылына сүйенді ме. Құрманбектің бауырлары көпшілікті оқпен қарсы алып, қанға бояды. Өкініштісі сол, 1986 жылғы Желтоқсан көтерілісінде қаһарман жастарымызға жалтақтамай қолдау көрсетуге ұмтылған Құдайы көршімізге біз титімдей де көмегімізді ұсына алмадық.

Керісінше, халқының бар байлығын тонап жүздеген адамның өмірін қиған қылмыскер Қ. Бакиевті Президентіміз қорғап, Қырғыз елінің сотынан алып қашты. Іле-шала айыр қалпақты ағайындарды азамат соғысынан аман алып қалғанын жер-жаһанға жариялап та тастады. Онысы жөн шығар, дегенмен, мына жайтты да ескеруіміз керек еді. Нұрекеңнің сонда қайтыс болған небір адамдардан да Қ. Бакиевтің шыбын жанын артық санағаны ма?! Немесе ел басқарған адам ерекше жан, ол ешқандай жазаға тартылмайды дегені ме?! Бүгінде ел арасында көптеген азаматтар: - Назарбаев Бакиевті бекер құтқарды. Енді қырғыздардың бізге деген көзқарасы күрт өзгертін болды. Баз біреулері қастандықпен Тараздың жоғарғы жағындағы (Бакиев әу баста ұшақпен Таразға әкелінген) Киров су қоймасы мен Шу өзенінің Қырғыз жеріндегі бөгенін жарып жібермесе болғаны, - деп үрейленіп жүр.

Жаратқан Иеміз әрқашанда жар болсын дейміз де...

Дей тұрсақ та, Құрманбек Бакиевтің өз елінен, ата-баба

жұртынан масқаралықпен жан сауғалап қашқаны басқаларға айтарлықтай сабақ болатын шығар деген ойдамын. Бұқара халық алданбасын, азбасын, ашынбасын деп, олардың мұңын мұңдап, жоғын жоқтап, әрдайым әділдікті ту еткен Елбасшыларының жүздері жарқын, жұртшылығы жадыраңқы да бақуатты өмір кешегіні айдан анық!..

19.04.2010

Жас Алаш газетіне жіберілгенмен жарияланбады.

ТҮЙІН

Құрмет тұтар ардақты ағайын!

Өзіңіз ынта – зейінмен оқып танысқан осынау азды-көпті еңбегімде артықтау көсіліп, әр жайдың басын шалып кетіпті деп сөге жамандауыңыз бек мүмкін.

Дей тұрғанмен бабаларымыз ғасырлар бойы көксеген тәуелсіздікке не болған соң нендей жетістіктерге қол жеткіздік. Осыны жан-жақты саралай сараптасақ! Қазақ халқының басым көпшілігі шоғырланған елді мекендерімен ауыл шаруашылығы қалайша тоз-тоз болды? Бүгінде Байқоңыр Ғарыш айлағының қызығын кімдер көрің, зардабын кімдер тартуда?! Желтоқсан көтерілісіне Үкімет тарапынан лайықты ресми баға қашан беріледі?! Неге Тәуелсіздік мерекесі әрдайым жаңа жыл шыршасының көлеңкесінде қалып келеді?! 20 жылдан аса уақыт өтсе де, мемлекеттік тіліміздің көсегесінің көгермей, өрістемей отыруына кім кінәлі?! Айта берсек неге-неге-негелер жетіп артылады.

Мәселен «Арай» журналының 1990 жылғы 5 санындағы 1001 пікір топтамасында: ... М.С. Горбачев жолдастың жалақысы 1200 сом көлемінде екен. Ал, бұл біздің совхоздың он шақты жұмысшысының бір айлық еңбек ақысы. Сонда әлеуметтік теңдік қайда?! – деп, жазған едім. Бүгінде жұрттың көпшілігі ашығын айтқанда сол заманды көксейді. Өйткені, жұмысқа орналасу, пәтер алу, оқу, емделу, т.б. мемлекет тарапынан көрсетілер жеңілдіктер жетерлік еді ғой. Михаил көкеміздің сол кездегі айлық жалақысын қазірде еске алсақ, күлкі тудыратындай болмашы ғана нәрсе сияқты боп қалды. «Қуырдақтың көкесін түйені сойғанда көресің» демекші, ана жылы баспасөз бетінен «Нұрбанкті» басқарағын менің мәңгілік Президентімнің жиен немересі небәрі 23 жастағы Нұрәлі Рахатұлының айлық жалақысы 23 мың АҚШ доллары деп оқығанмын. Бұл рас болса, осы қыруар қаражат 200 дей қарапайым жұмысшының еңбек жалақысы емес пе?! Бұдан да сорақысы, Жаратқан Иеміз сыйлаған қазба байлығымыздың ту-талақайын шығарып, Машкевич, Шоднев, Ибрагимов, Ким, Митгал іспеттес келімсектерді есепсіз байттық.

Қарапайым жұртшылықтың қорғаны болады деген

Ата Заңымыздың өзі Ала – құла Заңға айналды. Меніңше, халқымыздың несібелі – ырзығын аяусыз тонап опасыздық жасаған әкім – қаралар мен ел тізгінін ұстаған көсемдерден гөрі жаугершілікті-қиыншылықта елін-жерін қорғаған Биназар батыр мен ашаршылықты – нәубет жылдарында қалың көпшілікке қорған болған, Нұрман би, Нұржаубек ұсталардың тигізген шарапатты қамқорлықтары орасан зор деп білемін. Бүгінде сайқымазақ сайлау науқаны да өтуге таяу қалды. Тарих доңғалағы бір орнында тұрмайды. Мені ерекше толғандыратын жайт, өскелең ұрпағымыздың келешегі, яғни ертеңі қандай болмақ?! Нұрсұлтан ағамызға сыни көзқарастағы оппозиция өкілдерінен келер қауіп – қатер жоқ. Қайта олар «дос жылатып айтады»-ның мүддесін көксейді. Нұрекеңе, бетін одан аулақ қылсын, келер зұлымды – қастандықтың өз тоңірегінен орын алатыны анық. Алдыңғы тарауда айтқанымдай Халық Қаһарманы Қайрат Рысқұлбековтың 45 жасқа толар қарсаңында Семей еліне іс-сапармен барғанбыз. 12 наурызда Новокузнецк – Бішкек поезімен қайтып келе жатқанбыз. 13 наурызға қараған таңға жуық Н. Назарбаев түсіме енді. Кезінде онымен жақсы қарым-қатынаста болған, қазірде жазасын өтеп жатқан Тараздық аты-шулы кәсіпкер М... С... деген Нұрекеңді жеті жерден пышақтапты. Нұрсұлтан Әбішұлының екі беті ісіп кетіпті. Бұған қарағанда қауқаздықтардың кекшіл болатынын ұмытпағанымыз да жөн шығар. Жетінші айда Нұрсұлтан ағамызға аса сақтықпен жүруі керек болады. Н. Назарбаев дәуірінен кейінгі еліміздің тағдырын алаңдатарлықтай өте ауыр кезеңдер күтіп тұрған сыңайлы. Президенттік таққа кім жайғасса да, оған өте-мөте ауыр тиетіні анық. Өйткені, сыртқы қарызымыз 120 млрд. Долларға жетті. Стратегиялық маңызды қазба қазба байлықтар шетел алпауыттарына сатылып, елімізді жаппай жемқорлық жайлады.

Осындай ағаттықты келеңсіздіктердің барлығын ретке келтіру оңай шаруа емес. Тек бір Алладан ғана медет тілегеніміз жөн шығар.

24.03.2011 жс.

МАЗМҰНЫ

Айғақтама (алғы сөз орнына)	4
Жауырылшы әженің болжамдары дәл келеді.....	8

I БӨЛІМ

ҚАЙРАТ ЖӘНЕ ЖЕЛТОҚСАН КӨТЕРІЛІСІ.....	11
Қайрат кім еді.....	11
Ақтық сөз.....	13
Кездесеміз әлі де.....	16
Қайраттың балғын балалық шағы.....	17
Қайрат Рысқұлбеков атындағы қор қалай құрылды?!.....	21
Азаматтарымызды қадірлей білейік.....	24
Семейлік бауырлардың ізгі ісі.....	27
Горбачевтің түсі.....	30
Қыршып жастың құрметіне.....	32
Мектепке Қайрат есімін бергізу бір міндет еді.....	33
Қайрат ауылға қайта оралды.....	36
Қ. Рысқұлбековты өлтірген кім?.....	39
Мұхтар Шаханов. Қайратты таңытқан қайраткерлер кітабынан үзінді. Оралу.....	44
Мәскеуден келген қонақ.....	53
Драма	
Желтоқсан көтерілісі және Қайрат.....	57
Қос батырды қосақтағаннан не ұтамыз!?.....	62
Желтоқсан көтерілісінің бет пердесі 2030 жылдан кейін ашылады ма?! 66	
Академияға Қ. Рысқұлбековтың есімінің берілетініне сепімдіміз.....	80
Желтоқсанға қатысушылармен жүздесу.....	80
Желтоқсан көтерілісінің көсемдері кімдер?!.....	84
Қайрат ел жүрегінде.....	90
Желтоқсан көтерілісінің шындықтары қашан айтылады?!.....	92
Тоғыз құмалақ. Арыс ақиқаты.....	97
Қайрат 45 жасқа толатын еді.....	98
Семей сапары.....	100
Шу ауданының әкімі Қ. Жабағиевтің назарына	
Ақиқатқа ақау түсірмейік ағайып.....	103
Желтоқсан қаһармандарына сөз берсек.....	106
Қали Қамбаров.....	106
Кенжебай Отарбаев.....	108
Менің өмірбаяным.....	109
Шыңдалған махаббат.....	110

Жазықсыз жазаланған Жанас.....	111
Желтоқсан ызғары әлі соғып тұр.....	112
Тергеуде жүргенде үйлендік.....	114
Еде мы товарищи Қайрата.....	116
Айтылмаған сыр еді.....	118
Кездесіпін Қайратпен екі мәрте.....	119
Қызым дипломмен қоштастым.....	121
Желтоқсан көтерілісінің ұйымдастырушысы кім?.....	122
Жан жүректен жалындаған жырлар.....	126
Төрт жыл кешіккен шындық.....	126
Зобалаң.....	127
Батыр Қайрат.....	128
Көк байрақ мәңгі бақи желбіресін.....	129
Бақытты өмір бастауы.....	130
Желтоқсан жыры.....	131
Арнау.....	131
Қайратым.....	133
Мәңгілік от жас Қайрат.....	135
Желтоқсандықтар.....	136
Қаһарман Қайрат.....	137
Аман бол, аға Мұхтарым!.....	138
Жылы лебіздер.....	140
Қор төрағасы М.Уақтегіне Арнау.....	140
Бәрекезді “Ер намысы -ел намысы! жинағы жарық көрді.....	140
Қайратты танытқан қайраткер.....	142
Рухы құрметтеле береді.....	145
Қайраттың жоқтаушысы.....	148
II- БӨЛІМ ӨМІР ӨРНЕКТЕРІ.....	150
Биназар бағыр.....	150
Өруақты бабаларды ардақтаған Аяз ақын.....	156
Шу ауданының тарихи төлқұжаты анықталды.....	162
Аймақтың алғашқы озат шопаны.....	165
Ашыққан елге араша түскен Нұрман би.....	166
Қаламын серік еткен.....	170
Ұста, зергер, емші.....	173
Ауызы дуалы Атай молда.....	177
Жолбарысты Сауытбек.....	180
Нар тұлға едің Найманхан.....	185
Қасиетті қара қобыз.....	187
Ақ орданың авторы Ақтөбелік жігіттер.....	191
Өмірден ерте кеткенімнен.....	192

Қар сатып пайда табу.....	197
Әлдіге есе бермеген.....	199
Мерейтойға дайындық қызу басталды.....	200
Атымтай Жомарт.....	201
Орайы келген спорттың сарайы жоқ.....	204
Тағдыр қиыншылығына мойымаған Болат.....	205
Балуан Шолақтың “Қорқуы” мен “Жығылуы”.....	210
Беларус ауылшаруашылығы академиясын алғашқы бітірген қазақ.....	212
Шарапаты мол Шәймерден мырза.....	215
Әкімдердің өнегелі іс әрекеттері.....	216

III-БӨЛІМ

САЯСАТПЕН САНАСПАҚ.....	218
Алтын балық пен Горбачев.....	218
Химияны қастерлейміз деп не ұқтық.....	220
1001 Пікір. “Арай! 1990. 5 мамыр.....	221
Өз қызметін ғана атқарсын.....	222
Үзілді-кесілді қарсымыз.....	222
Болжаушы не дейді?.....	223
Ақсақалдармен ақылдасса.....	226
Қазақстанға космодром қажет пе?!.....	227
Табағымды тепше.....	229
Қаржылай қамқорлық қажет.....	230
Тосын таныстық.....	232
Бүркемелеген соң іс оңбайды.....	234
Сайлауға сергек қарайық.....	235
Тозақтағы Михаил.....	237
Солженицынның сандырағы жүзеге аспасын десек.....	238
Қазаққа оқиғе айтудың жөні қайсы.....	240
Президентіміз бізді қайда әкелді?!.....	244
Қашан оянамыз.....	250
Доңғалақты тебе түс.....	252
Хатшы мен әкім.....	252
Үлкен кісілердің қателіктері.....	253
Оянып кетсе түсі екеп.....	254
Бәрі өзіңізге байланысты.....	255
Мемлекеттің басты байлығы адам.....	262
Қазақстан зейнеткерлер мен кәріпжандардың ғана мемлекеті ме?!.....	263
Ойлан! Отпен ойнамай ақылға кел Нұрсұлтан аға!.....	267
Қырғыз еліндегі тұрақсыздықтың сыры неде?!.....	272
Тәуелсіз каламгерлер ұйымын құрсاق.....	273
Бәтсеке, орның ойсырап тұр ғой.....	274

Шет елге қашу шынмен басталды ма?!	279
Шыңғыс ханды дәріптей бергеннен не ұтамыз?!	282
Өзгелердің өрісі кенейіп барады	284
Автоколіктің міндетті төлемдері аспандап барады	285
Қоғамымызға түбегейлі өзгеріс керек	286
Сатылмаған нең қалды?	287
Аспан асты елі деп қолпанштауымызға жол болсын?!	290
Астанада орын табылмаса Шуга орнатайық	291
Мәдениет Министрлігінің жауабы	293
Ескендір Александр тілінде сөйлей бере ме?	294
Айлакер патша қалай құтылды?!	295
Халқын аямай тонаған алақты қорғап, алып кашқаннан не ұттық?!	296
Түйін	299

Мәкен Уақтегі

Қайрат. Желтоқсан. Тәуелсіздік

Кітап “ҮШ ҚИЯН” баспасының компьютер
орталығында беттелді

Редакторы	Көлдейбек БОДЫБАЙҰЛЫ
Тех. редакторы	Құралай РЫСҚАЛИЕВА
Суреттерін түсірген	П. НОРКИН

Басуға 27.05.2011 қол қойылды. Пішімі 84x108 ^{1/32}. Қаріп түрі
“Таймс қаз”. Көлемі 19 баспа табақ.
Таралымы 777 дана. Тапсырыс № 16

Алматы қаласы, Байішев көшесі 28
“Үш Қиян” баспасының баспаханасында басылды.
Тел: 393-29-38

**Уахов Фермебай
Жұмәділұлы (Мәкен Уақтегі)**

• ауылда өсіп, көп жыл сол туған аймағында еңбек еткен. 1990 жылдан қоғамдық өмірге белсене араласып, тіл, ел, жер тағдыры туралы өткір ойларын ортаға салып жүр.

Аудандық, облыстық, республикалық баспасөз беттерінде 300-ге жуық мақалалары жарық көрген.

Ұзақ жылдар Қайрат Рысқұлбеков атындағы қордың төрағасы ретінде елеулі іс-шаралар атқарды. 1999 жылы “Ер намысы - ел намысы” 2001 жылы “Қайрат және Желтоқсан көтерілісі”, “Қайрат танытқан қайраткерлер”, 2005 жылы “Халықтың қайнары” кітаптарының авторы.